Dissertati

R.C.A

DISSERTATIONES PHILOLOGICAE ARGENTORATENSES SELECTAE
EDIDERUNT B. KEIL ET R. REITZENSTEIN.
VOLUMEN XII, FASCICULUS I.

DE GREGORII NAZIANZENI ORATIONIBUS FUNEBRIBUS

SCRIPSIT

XAVERIUS HÜRTH.

ARGENTORATI
APUD CAROLUM I. TRUEBNER
MCMVII.

Ankündigung.

Nach zwölfjähriger Unterbrechung erscheint hiermit die Fortsetzung der Dissertationes philologicae Argentoratenses selectae. Diese Serie will eine Sammelstelle bilden für größere Arbeiten aus dem Gebiete der klassischen Philologie aus dem Philologischen Seminar der Universität Straßburg. Von den in ihr erscheinenden Arbeiten ist je ein Teil zu Promotionszwecken gedruckt.

Im Gegensatz zu dem früheren Modus, werden die Abhandlungen jetzt einzeln ausgegeben und sind einzeln käuflich. Die Arbeiten werden später zu Bänden von 30 bis 40 Druckbogen zusammengefaßt.

Straßburg, Februar 1907.

Die Verlagshandlung.

Ankündigung.

Nach zwölfjähriger Unterbrechung erscheint hiermit die Fortsetzung der **Dissertationes philologicae Argentoratenses selectae.** Diese Serie will eine Sammelstelle bilden für größere Arbeiten aus dem Gebiete der klassischen Philologie aus dem Philologischen Seminar der Universität Straßburg. Von den in ihr erscheinenden Arbeiten ist je ein Teil zu Promotionszwecken gedruckt.

Im Gegensatz zu dem früheren Modus, werden die Abhandlungen jetzt einzeln ausgegeben und sind einzeln käuflich. Die Arbeiten werden später zu Bänden von 30 bis 40 Druckbogen zusammengefaßt.

Straßburg, Februar 1907.

Die Verlagshandlung.

K T
WIE DU KANNST SO WOLLE
1872

DE

GREGORII NAZIANZENI

ORATIONIBUS FUNEBRIBUS

SCRIPSIT

ue
XAVERIUS HÜRTH.

ARGENTORATI
APUD CAROLUM I. TRUEBNER
MCMVII.

Druck von M. DuMont Schauberg, Straßburg.

PARENTIBUS CARISSIMIS

S.

CONSPECTUS LIBELLI.

PROOEMIUM.

Quamquam Gregorii Nazianzeni, praeclarissimi illius quarti saeculi theologi oratoris poetae opera legentem fugere non potest ea et verborum et sententiarum luminibus distincta veraque illa antiquorum Graecorum humanitate repleta esse, tamen a viris philologis adhuc plane fere neglecta sunt. Suo igitur iure doctissimi huius aetatis viri queruntur, quod ad ea cognoscenda et perquirenda non ea diligentia neque id studium adhibitum sit, quo digna sint[1]). Sed ne iniquum me esse iudicem dicas: sane carmina eius tractari coepta sunt; nam Ackermann de Nazianzeni carminibus didacticis egit[2]), Naekius[3]), Ludwichius[4]), Knaackius[5]), Stoppelius[6]), Reitzensteinius[7]) de eius fontibus, Guil. Meyer[8]), Hannsen[9]), Stoppelius de arte metrica scripserunt. Quid vero orationes? Ad has perscrutandas adhuc, quod quidem sciam, dedita opera nemo accessit; nam Nordenus generatim tantummodo de

[1]) Wilamowitzius, commentar. gramm. III 14 dicit: 'multos versus descripsi, cum sperarem exemplo proposito facilius quam commentatione mea hunc aut illum permotum iri, ut Gregorio studia impenderet, quibus ille prae multis dignus est bis terque nuper editis'; cf. etiam Wilamowitzium, Herakles I[2] 202, Nordenum, Herm. vol. XXVII pg. 613.

[2]) W. Ackermann, Die didaktische Poesie des Gregorius von Nazianz, diss. Lips. 1903.

[3]) Ind. lect. Bonnens. 1836/37 = opusc. I pg. 236.

[4]) In Mus. Rhenan. vol. XLII pg. 236.

[5]) In Annal. Fleckeis. vol. CXXXV pg. 621.

[6]) Quaestiones de Gregorii Nazianzeni poetarum scaenicorum imitatione et arte metrica, diss. Rostoch. 1881.

[7]) Herm. vol. XXXV (1900) pg. 90—95.

[8]) Anfang und Ursprung der latein. und griech. rythmischen Dichtung (Abhandl. d. bayer. Akad. d. Wissensch. Philos. Philol. Kl. XVII 2. Abt.) 400—409.

[9]) Über die unprosodischen Hymnen des Gregor v. Nazianz. Philolog. XLIV pg. 228.

Nazianzeni arte et genere dicendi egit ac paucis rem absolvit[1]). Miramur amplissima haec artis oratoriae documenta tractata nondum esse, idque eo magis, quod eius sunt viri, qui non solum ex praestantissimis ac praeclarissimis oratoribus Christianorum fuerit, sed haud paucos ex celeberrimis paganorum quoque arte dicendi aequaverit vel adeo superaverit. Neque ignorabant posteriores Gregorii artem oratoriam neque parum aestimabant: constat enim nullius fere orationes medio aevo diligentius lectitatas evolutasque esse quam Gregorii Nazianzeni; quo factum est, ut tanta copia commentariorum, qui ad illustrandas et explicandas sermonis sententiarumque difficultates confecti sunt, ad nostram aetatem pervenerint. Quid? quod posteriores tantopere eius orationes admirati sunt, ut sint inventi, qui eum vel Demostheni anteponerent[2]). Quare minime mirum multos rhetores ex illius orationibus magnas elegisse excerpsisse exscripsisse partes, quae exempla studiosis artis rhetoricae proponerent[3]).

Hae sunt inter causas, quibus commotus ad Gregorii orationes tractandas me contuli; neque vero omnes hoc libello in censuram vocavi — maius hoc fuisset inceptum, quam quod meae nunc vires et aetas perficerent —, sed ad solas orationes funebres illustrandas me accinxi. Atque ita hanc disceptationem instituam, ut praemissa dissertatione de laudationum Graecarum compositione primum explicem, quo tempore singulae orationes, quas tractaturus sum, confectae vel habitae sint, deinde illarum formam compositionemque eruam atque conferam et cum artium, quae dicuntur, praeceptis et cum eiusdem generis orationibus oratorum aequalium vel aetate antecedentium; tum de eius dictione agam, quam comparem cum Atticorum et Atticistarum sermone, denique de Gregorii hiatus vitandi studio singularia quaedam disputabo.

---

[1]) Norden, Die antike Kunstprosa II 562 seqq. Cf. etiam Villemain, Tableau de l'éloquence chrétienne au quatrième siècle (Paris 1858) pg. 104 et F. Probst, Katechese und Predigt vom Anf. des vierten bis zum Ende des sechsten Jahrh. Bresl. 1884.

[2]) Walz, rhetores Graeci VI 341. 472. — Norden, Zeitschr. f. wissenschaftl. Theologie N. F. I (1893) pg. 441 seqq. — Norden, Die antike Kunstprosa II pg. 568.

[3]) Locos significat Walzii index ad rhetores Graecos vol. IX pg. 633 seq.

I.
DE GRAECORUM ORATIONUM FUNEBRIUM COMPOSITIONE.

Quamvis multae atque copiosae ex antiquitate ad nostram aetatem pervenerint artes rhetoricae, tamen non nisi duorum rhetorum praecepta de orationibus funebribus exstant, Pseudo-Dionysii dico[1]) et Menandri[2]). Quorum ille unum genus novit, nempe λόγον ἐπιτάφιον, qui partim pertinet ad milites in pugna mortuos (ὁ κοινὸς ἐπιτάφιος πρὸς πόλιν ἅπασαν καὶ δῆμον), partim ad singulos homines (ὁ καθ' ἕκαστον), alter vero, Menander, quattuor genera orationum funebrium, quae in singulos homines habentur, distinguit. Sunt autem haec:

1. τὸ καθαρὸν ἐγκώμιον[3]), quod dicitur multis annis post mortem eius, qui laudatur; est mera laudatio hominis mortui.

2. ἡ μονῳδία[4]), cuius finis est τὸ θρηνεῖν καὶ κατοικτίζεσθαι; exempla sunt Himerii μονῳδία εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ῥουφῖνον et Libanii ἐπὶ Ἰουλιανῷ μονῳδία.

3. ὁ παραμυθητικὸς λόγος[5]), cuius pars praestantissima est consolatio, quam antecedit laus. Laus ipsa disposita est secundum tria tempora: ἀπὸ τοῦ παρόντος, ἀπὸ τοῦ παρεληλυθότος, ἀπὸ τοῦ μέλλοντος χρόνου.

4. ὁ ἐπιτάφιος λόγος[6]); constat e duabus partibus laudis et consolationis, quarum prior, quae laudem continet, praevalet; alia eius atque in tertio genere tractatio est; neque enim secundum tria illa tempora exstruitur, sed secundum seriem illam τόπων ἐγκωμιαστικῶν, quos infra recognoscemus.

Ex quattuor his generibus Gregorius Nazianzenus nec meras laudationes, nec monodias ut Himerius et Libanius, neque consolationes ut Gregorius Nyssenus, sed unice ἐπιταφίους λόγους, quos vocat Menander, confecit; unum igitur

---

[1]) Usener, Dionysii Halicarnesei, quae fertur ars rhetorica 1895; Usener-Radermacher, opusc. Dionysii H. II 1 pg. 277.

[2]) Bursian, Der Rhetor Menandros und seine Schriften (Abh. der bayer. Akad. d. Wissensch. Philos. Philol. Kl. XVI Abt. 3. — Spengel, Rhetores Graeci III 331—369.

[3]) Spengel l. c. III 419. [4]) Spengel l. c. III 435.

[5]) Spengel l. c. III 513. [6]) Spengel l. c. III 418.

hoc genus in censum venit. Sed cum iam Bauerus[1]) nuper fuse atque copiose disseruerit, quae ratio inter singula orationum funebrium genera intercederet[2]), supersedeo plura verba de illarum orationum affinitate vel diversitate facere, atque ad id statim me convertam, quod ad explicandam Gregorii orationum compositionem maxime necessarium videtur, Menandri, qui perfectissimam de genere epidictico artem scripsit, schema λόγου ἐπιταφίου. Est autem hoc:

I. Laus.
  1. γένος (πατρίς, ἔθνος, γένος)
  2. γένεσις
  3. φύσις
    a) σώματος
    b) ψυχῆς, cuius εὐφυΐαν demonstrant
      α) ἀνατροφή
      β) παιδεία
      γ) ἐπιτηδεύματα (δίκαιος, φιλάνθρωπος, ὁμιλητικός, ἥμερος)
  4. πράξεις, quae disponuntur secundum
    a) ἀνδρείαν
    b) σωφροσύνην
    c) δικαιοσύνην
    d) φρόνησιν
  5. τύχη (πλοῦτος, παίδων εὐτυχία καὶ γένεσις, φίλοι, τιμαί)
  6. σύγκρισις πρὸς ὅλην τὴν ὑπόθεσιν
  7. θρῆνος

II. Consolatio et adhortatio (τὸ παραμυθητικὸν πρὸς ἅπαν γένος καὶ συμβουλή)[3]).

Neque vero in Menandri partitione acquiescere possumus, sed, ut melius structuram singulosque τόπους intellegamus,

[1]) J. Bauer, Die Trostreden des Gregorios v. Nyssa in ihrem Verhältnis zur antiken Rhetorik, diss. Marp. 1892, pg. 21 seqq.

[2]) Bauer l. c. pg. 6—29. Cf. etiam Fr. Vollmer, Laudationum funebrium Romanorum historia, in Annal. Fleckeis. nov. series XVIII (1892) pg. 445, qui omnes libros hanc materiam tractantes affert.

[3]) Hoc modo Menandri tractatus disponendus est. Cum in hoc tractatu non omnes τόποι clare perspiciantur, adhibendus est etiam prior tractatus, qui inscribitur βασιλικὸς λόγος (Spengel III 331).

necesse erit perquirere, quo modo dispositio haec orta sit, cui aut quibus autoribus singulae divisionis in ea adhibitae partes debeantur. Nam per se patet compositionem tam strictam tamque artificiosam non ab uno homine confectam esse, sed plurimos in illa constituenda elaboravisse. Atque primum dicendum est duas illas epitaphii partes, laudem et consolationem (adhortationem), omnium epitaphiorum communes esse: Thucydides, Pseudo-Lysias, Plato, Hyperides, Pseudo-Demosthenes, Dio Chrysostomus, Aristides, Themistius eas praebent [1]; supervacaneum igitur est diutius in hac re immorari. Sed maximam movet admirationem dispositio prioris partis epitaphii, quae laude completur. Cum autem ad intellegendam et Menandri dispositionem et Gregorii orationum funebrium structuram (quas dum explanamus, saepius ceterorum oratorum dispositiones rhetorumque praecepta tangere opus nobis erit), maximi momenti sit scire, quam vim et significationem unusquisque τόπος habeat et quo modo exstiterit, alienum non esse putavi in hanc rem investigare atque brevissime de compositione laudationum Graecarum disserere. Epitaphios vero illos, qui non ad singulos homines pertinent, sed ad milites in pugna mortuos (ut Thucydidis, Pseudo-Lysiae etc.), cum ad quaestionem nostram provehendam nihil fere attribuant, non nisi in transcursu tangam. Perquisitis igitur omnibus Graecorum laudationibus praeceptisque a rhetoribus datis conatus sum singularum dispositiones eruere, ut, quae ratio inter singulos scriptores intercederet, statuerem; nec acta me hac instituta disputatione egisse, cum iam Volkmannus [2]), Wendlandius [3]), Brunsius [4]), Leo [5]) rem per-

---

1) Caffiaux, De l'oraison funèbre dans la Grèce paienne. Valenciennes 1861.

2) R. Volkmann, Die Rhetorik der Griechen und Römer² 1885 pg. 314 seqq.

3) P. Wendland, Die Tendenz des Platonischen Menexenos (Herm. vol. XXV [1890] pg. 184 et Herm. XXXIX, [1904] 533).

4) Ivo Bruns, Das litterarische Porträt der Griechen im vierten und fünften Jahrhundert v. Chr. 1896.

5) F. Leo, Die griechisch-römische Biographie nach ihrer litterarischen Form 1901.

strinxerint, ipsa re probaturum me esse spero. Sed accedamus ad rem.

Quamquam Isocratis 'Euagoras', quem anno 374 confectum esse verisimile est, prima est laudatio in aequalem composita et ipse Isocrates hoc genus laudationum creavisse videtur, ut omnes fere viri docti consentiunt — nam quod Wilamowitzius contra dixit, mea sententia refelli potest [1] —, tamen accepimus, quod et ipse ille Isocrates testatur, poetas iam consuevisse aequalium virtutes praedicare [2]). Oratores vero vel res externas laudaverunt ut salem et apes [3]) vel e fabulis antiquis argumenta laudationum sumpserunt [4]). Quaeritur igitur, quid Isocrates laudationibus poetarum et oratorum antecedentium debeat. Quod singillatim statuere perdifficile est, cum ea ipsa carmina, quae maxime cum Isocratis Euagora, quod argumentum attinet, consensisse probabile est [5]) — dico Pindari ἐγκώμια quae vocantur —, ad nostram aetatem non pervenerint [6]). Sed per se ipsum patet, quod et ipsi videmus, nonnullos τόπους nonnullasque sententias, quas posteriores laudationes et Isocratis Euagoras praebent, iam in hymnis, in carminibus lyricorum, in orationibus Gorgiae ferri [7]). Ita ille τόπος γένους, quo eum, qui laudatur, originem a deis sumpsisse demonstretur, iam in hymnis invenitur [8]), Pindarus saepissime eum adhibet [9]),

1) Hermes XXXV (1900) pg. 533; vide infra pg. 10 not. 6.

2) Isocrat. Euag. § 9 seq.

3) Isocrat. Helen. § 11 cf. Cicero Brut. 12, 47: 'Gorgiam singularum rerum laudes et vituperationes scripsisse'.

4) Isocr. Euag. § 5 seqq. — Cf. Volkmann l. c. 317.

5) A. Croiset, La poésie de Pindare pg. 118. — O. Navarre, Essai sur la rhétorique grecque avant Aristote 1900 pg. 82.

6) Inter Isthmica alterum esse id carmen, quod hic fortasse memorandum sit Keilius monet.

7) Cf. Pseudo-Dionysii tractatum de oratione funebri VI, 1: καὶ τὰ ποιήματα μεστὰ τούτων.

8) Cf. Menandri tractatum περὶ μυθικῶν Spengel l. c. III 338, 17.

9) Copiosissimam generis descriptionem legimus in Pyth. VI, ubi reges Cyrenaicos ab Argonautis originem ducere viginti quinque strophis demonstratur. Neque minor descriptio generis Theonis — quindecim genera erant —, quae in ἐγκωμίῳ Theonis inerat, fuisse videtur; ad quae cf. schol. ad Olymp. II 70 (Drachmann pg. 78) et schol. ad Olymp. II 16 et II 39.

Gorgias eum in laude Helenae usurpat eundemque in Achillis laudatione [1]) genealogiam herois praebuisse ex Aristotele perspicitur [2]).

Atque alias quoque sententias vel τόπους, ut laudem patriae vel legum civitatis, 'Euagoras' cum Pindari epiniciis et cum epitaphiis Atheniensium publicis communes habet [3]). Quamquam autem dubitari non potest, quin Isocrates multa debeat poëtis prioribus, quorum ipse carmina in 'Euagorae' prooemio commemorat [4]), tamen, cum illa carmina formam et structuram constantem aut ratam praebuisse non videantur, non crediderim ad illorum exemplum institutam eam esse compositionem, quam in 'Euagora' invenimus; immo ipsum Isocratem compositionis illius auctorem esse iudico.

Sed priusquam ad 'Euagoram' transeamus, quaeramus, quales fuerint laudationes, quae ante eum exstiterunt. Atque primum quidem commemoranda est Gorgiae laudatio Helenae [5]), quae constat e laude γένους et κάλλους, cui Isocrates suam Helenae [6]) laudationem opposuit, qua laudatur item γένος et κάλλος, e quo feminae δόξα secuta sit; sed novus τόπος adiungitur, quem rhetores τὰ μετὰ τὸν θάνατον vocant [7]), quo praemia, quae post mortem Helena adsecuta est, enarrantur.

[1]) Rhet. III 17, 1418 a 35 καὶ ὃ ἔλεγε Γοργίας, ὅτι οὐχ ὑπολείπει αὐτὸν ὁ λόγος, τοῦτό ἐστιν· εἰ γὰρ Ἀχιλλέα λέγει, Πηλέα ἐπαινεῖ, εἶτα Αἰακόν, εἶτα τὸν θεὸν κτλ. Non assentior Vahleno contendenti (Hermes X 455 seq.) hic exemplum fictum exstare.

[2]) Eodem tempore, quo historiographi scribunt genealogias, etiam apud Pindarum saepius genealogiae inveniuntur; quod illius saeculi est; nam ut in republica regenda ita in moribus et in ingeniis moderandis et excolendis populus nobilitatis heres factus.

[3]) Conferre licet quod Wilamowitzius de τόποις Theocriti encomii in Ptolemaeum exposuit in Textgeschichte der griechischen Bukoliker 1906, pg. 121.

[4]) Cf. quae aptissime exponit Lippelt quaestiones biographicae diss. Bonn. 1889 pg. 5 seqq.

[5]) Blaß, Die attische Beredsamkeit I 72, circa annum 393 hanc orationem habitam esse putat.

[6]) Blaß, l. c. II 244; verisimile est hanc orationem confectam esse paulo post Gorgiae eiusdem nominis laudationem.

[7]) Cf. Hermog., Spengel, rhet. graec. II 11.

'Helenae' gemella est Isocratis 'Busiris'[1]), cuius pars laudatoria constat e laude γένους et πράξεων, quae simul cum virtutibus praedicantur. Videmus igitur omnes has laudationes nihil attribuisse ad constituendam aut amplificandam compositionem huius generis orationum. Omnium communis est descriptio γένους, quam sequitur laus vel illius virtutis vel illorum factorum, quibus is, qui laudatur, palmam tulit. Haec est etiam prima quae invenitur dispositio epitaphiorum publicorum, de qua infra disseram.

Quae cum ita sint, revera prorsus novi aliquid praebuit prima laudatio in aequalem vel in hominem, qui non multo ante oratoris tempora fuit, dico Isocratis laudem Alcibiadis patris, quae inserta est orationi iudiciali, quae περὶ τοῦ ζεύγους inscribitur (§ 25—41). Quae oratio anno 397 habita[2]), cum ad recte iudicandum 'Euagoram' plurimum valeat, fusius tractanda erit; miror autem, quod Leo eam vix commemoravit. Atque orator ipse proponit dispositionem § 24: ἐπιθυμῶ περὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων τῶν τοῦ πατρὸς διελθεῖν πρὸς ὑμᾶς μικρὸν προλαβὼν καὶ τῶν προγόνων ἐπιμνησθείς; laudabit igitur orator γένος et ἐπιτηδεύματα = facta; interposuit autem inter duas has partes laudem παιδείας. Dispositio igitur haec est:

γένος (§ 25 —27)
παιδεία (§ 28)
πράξεις (post δοκιμασίαν; § 29—41)
- a) res eius bello Thracico gestae
- b) matrimonium
- c) victoriae eius Olympicae et λῃτουργίαι
- d) quid in re publica gesserit
- e) mors.

Quamquam dispositio huius orationis, quam orator poecthesi proponit, eosdem τόπους praebet atque laudationes priores — nam laudantur γένος et ἐπιτηδεύματα —, tamen compositio ea

[1]) Blaß, l. c. II 248; composita est oratio intra annos 393 et 390. Orationem non meram laudem esse voluit orator, sed coniunxit cum defensione cf. § 9: 'ἔπαινον καὶ ἀπολογίαν' et § 44, quia respondet Polycratis orationi, quem ἀπολογίαν Βουσίριδος scripsisse e § 4 apparet.

[2]) Neque enim habeo, cur ab hoc anno discedam; iam ipsa orationis structura adducor, ut orationem posteriori aetati non tribuam.

re ab illis differt, quod ἐπιτηδεύματα ex temporum ratione adornata sunt.

Videmus enim totum vitae cursum Alcibiadis ad temporum ordinem digestum narrari. Atque orditur orator a genere, sequitur pueri παιδεία et δοκιμασία, post quas statim magnas res bello Thracico gesserit (§ 29). Quae pars cum insequenti, quae γάμον continet, iterum ita coniungitur, ut orator ex temporum ratione res enarret; transit enim verbis § 31 μετὰ δὲ ταῦτα; et eadem fere transitionis forma utitur, ut ad proximam partem perveniat, qua victoriae eius Olympicae et λῃτουργίαι proferuntur; haec enim in confinio partium posuit (§ 32): περὶ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους. Post λῃτουργίας vero praedicantur Alcibiadis in re publica res gestae, quas, ut in fine laudationis poneret, orator ea re commotus est, quod ei causa mortis fuerunt. Atque haec laudatio sola omnium illius aetatis laudationum eam dispositionem praebet, ut ordo rerum ad temporum rationem digestus tota oratione servetur neque praeter hunc aliud principium divisionis, quod vocamus, adscitum sit. Crediderim autem hunc rerum ordinem atque compositionem formam antiquissimam et primam esse orationum laudativarum, quas in scholis Isocratis tractatas esse vix negaveris, licet meras laudationes ante 'Euagoram' litteris consignatas aut editas esse infitieris; nam saepissime in orationibus iudicialibus et demonstrativis laudatione opus fuisse nemo negabit; quare discipuli in illis exercitandi fuerunt.

Quae si recte sunt disputata, facile explicatur, quomodo factum sit, ut epitaphii publici militibus mortuis consecrati inde a Menexeni Platonici exemplo ad structuram laudationum in singulos homines compositarum accommodarentur ex eaque amplificarentur, id quod viri docti adhuc non satis respexisse mihi videntur. Prima enim horum epitaphiorum forma e Thucydidis vel potius e Pseudo-Lysiae oratione funebri facile eruitur[1]): nam pars laudativa constat e laude maiorum, quorum facta ad tempora enumerantur et e laude mortuorum

[1]) Quam compositionem Gorgiae epitaphius habuerit, e fragmentis eius statui non potest. De qua oratione cf. F. Duemmler, Herm. vol. XXVII (1892) pg. 279.

ipsorum, ad quos oratio pertinet. Illam autem partem, dico laudem rerum a maioribus gestarum, Thucydides omisit sua sponte abscedens a ratione tradita[1]) substituitque laudem legum institutorumque rei publicae Atheniensium. Primam autem illam epitaphiorum dispositionem Plato auxit, qui mea quidem sententia compositione laudationum in singulos homines adductus τόπον παιδείας inseruit, ita ut dispositio epitaphiorum publicorum eadem evaderet atque laudationum in singulos homines[2]). Quem τόπον etiam posterioris aetatis epitaphii ut Hyperidis[3]) et PseudoDemosthenis[4]) exhibent[5]). Mihi igitur videtur dispositio illa laudationum, quam Isocratis in laude Alcibiadis praebuit, tum in omnium oratorum usu fuisse.

Quae sententia ea quoque re probari mihi videtur, quod quae huic aetati succedunt laudationes — Isocratis 'Euagoram' dico et 'Agesilaum' Xenophonteum — ad istius exemplum ab auctoribus exactae sunt, ut dispositition vel leviter immutata vel amplificata totius orationis digestio ac forma servata sit.

Isocratis enim 'Euagoras'[6]) hanc compositionem praebet:

1. γένος
2. γένεσις
3. ἀρεταί et πράξεις

---

[1]) Thucyd. II 36: 'ὧν ἐγὼ τὰ μὲν κατὰ πολέμους ἔργα... μακρηγορεῖν ἐν εἰδόσιν οὐ βουλόμενος ἐάσω'.

[2]) Platon. Menex. 237 A, B: 'τὴν εὐγένειαν οὖν πρῶτον αὐτῶν ἐγκωμιάζωμεν, δεύτερον δὲ τροφήν τε καὶ παιδείαν· ἐπὶ δὲ τούτοις τὴν τῶν ἔργων πρᾶξιν ἐπιδείξωμεν, ὡς καλὴν καὶ ἀξίαν τούτων ἀπεφήναντο'.

[3]) § 8: 'ἀλλὰ περὶ τῆς παιδείας αὐτῶν ἐπιμνησθῶ καὶ ὡς ἐν πολλῇ σωφροσύνῃ παῖδες ὄντες ἐτράφησαν καὶ ἐπαιδεύθησαν κτλ.'

[4]) Cf. § 27, quae dispositionem laudis continet: 'εἴρηται γένος, παιδεία, χρηστῶν ἐπιτηδευμάτων συνήθεια, τῆς ὅλης πολιτείας ὑπόθεσις κτλ.'

[5]) Me non fugit iam in Euripidis Suppl. v. 891 παιδείαν tangi, ubi poeta mortuos laudans de Parthenopaeo dicit:

παιδεύεται κατ' Ἄργος· ἐκτραφεὶς δ' ἐκεῖ κτλ.,

et in Pseudo-Lysiae epitaphio bis haec vox metaphorice adhibetur cf. § 3 et § 69. Neque vero apud hos τόπος proprius laudationis est neque apud poetas priores nunc invenitur.

[6]) Me cum omnibus fere viris doctis consentire 'Euagoram', primam laudationem in aequalem confectam esse iam supra dixi. Cogor

a) pueri
b) viri
α) quam iuste dominationem sibi comparaverit
β) tyrannus quid fecerit in pace (Conon)
γ) tyranni res in bello gestae
4. ἀνακεφαλαίωσις
5. μακαρισμός.

---

autem quaestionem hanc perstringere, cum Wilamowitzius nuperrime (in Hermae vol. XXXV 1900 pg. 533) demonstrare conatus sit iam ante 'Euagoram' tales orationes exstitisse. Tradit enim Aristoteles rhet. I 9, 1368 a 16: 'καὶ εἰ τὰ προτρέποντα καὶ τιμῶντα διὰ τοῦτον εἴρηται καὶ κατεσκευάσθη· καὶ εἰς ὃν πρῶτον ἐγκώμιον ἐποιήθη, οἷον εἰς Ἱππόλοχον, καὶ ⟨δι'⟩ Ἁρμόδιον καὶ Ἀριστογείτονα τὸ ἐν ἀγορᾷ σταθῆναι'. Hoc igitur nisus testimonio Wilamowitzius contendit Hippolochi illud πρῶτον ἐγκώμιον primam fuisse ex orationibus illis, quas laudativas vocamus, compositamque c. a. 400. Sed in hoc vir doctissimus errare mihi videtur, quod sumit ἐγκώμιον illud orationem laudativam hic significare; habet enim etiam vim epinicii. Quae significatio quod nunc apud nostrum Aristotelem non invenitur, inde facile explicatur, quod in eius quae exstant scriptis de epiniciis verba non fiunt (quod enim rh. II 11 1388 b 21 legitur: καὶ ὧν ἔπαινοι καὶ ἐγκώμια λέγονται ἢ ὑπὸ ποιητῶν ἢ λογογράφων certum iudicium non admittit). Sed usus est hac vi vocis Aristotelis aequalis Chamaeleo, qui Pindari epinicia, quae vocantur, ἐγκώμια appellat; tradit enim Athenaeus XIII 573 C seqq.: 'Πίνδαρός τε τὸ μὲν πρῶτον ἔγραψεν εἰς αὐτὸν (Xenophontem) ἐγκώμιον, οὗ ἡ ἀρχὴ "τρισολυμπιονίκαν ἐπαινέων οἶκον"', quod initium Olymp. XIII est (Schroeder, Pindar. 1900 fgm. 122; Boeckh, Pindari opera III 555 et Hiller, Die Verzeichnisse der Pindarischen Dichtungen, Hermae v. XXI [1886] pg. 355 seq.). Iam Xenophon eandem significationem voci attribuisse videtur, cum dicit in Agesil. X 3: ἐγκωμίων δὲ τί ἀξιώτερον ἢ νῖκαί τε αἱ κάλλισται καὶ ἔργα τὰ πλείστου ἄξια. Quin etiam apud Aristophanem ἐγκώμιον significat idem, quod nunc vocamus epinicium; dicit enim in Nub. v. 1205:

'ὥστ' εἰς ἐμαυτὸν καὶ τὸν υἱὸν τουτονὶ
ἐπ' εὐτυχίαισιν ᾀστέον μοὐγκώμιον.
"μάκαρ ὦ Στρεψίαδες
αὐτός τ' ἔφυς ὡς σοφὸς
χοἷον τὸν υἱὸν τρέφεις"
φήσουσι δή μ' οἱ φίλοι χοἱ δημόται
ζηλοῦντες ἡνίκ' ἂν σὺ νικᾷς λέγων τὰς δίκας.'

eiusdemque in „Tagenistis" eandem vim vox habere mihi videtur; legitur enim (fg. 491 Kock):

εἶτ' Ἰσθμιακὰ λαβόντες ὥσπερ οἱ χόροι
ᾄδωμεν εἰς τὸν δεσπότην ἐγκώμιον.

Oratio igitur ita disposita est, ut singuli τόποι vitae cursum sequantur usque ad aetatem virilem: laudantur enim γένος, γένεσις, aetas pueri, tum quo modo rerum potitus sit, narratur; sed hac re ab Alcibiadis laudatione differt, quod facta aetatis virilis non secundum tempora exhibentur, sed secundum res divisa sunt. — Quod singulos τόπους attinet, Isocrates primus in hac oratione τόπον γενέσεως usurpat, quo exponitur, quos visus nocturnos, quae somnia mater habuerit, priusquam peperit[1]). Nova est etiam ἀνακεφαλαίωσις, quae dicitur, qua singula facta et virtutes, quas orator laudavit, breviter repetuntur[2]). Neque adhuc invenimus τόπον μακα-

Pindarum autem epinicia sua ὕμνους vocasse verisimile est (C. A. Bapp, de fontibus quibus Athenaeus in rebus musicis lyricisque enarrandis usus sit, Leipz. Studien VIII 137). Quare vix dubitari potest, quin illo Aristotelis loco vox ἐγκώμιον idem significare possit, quod epinicium. Quod equidem puto. Constat enim inde a medio saeculo sexto Olympionicas statuis et ἐγκωμίοις i. e. epiniciis honoratos et ornatos esse. Cf. etiam, quod Plinius in nat. hist. XXXVI 16 tradit. Sed ne longus sim, Aristoteles illo loco contendit in Hippolochum illum primum epinicium confectum esse. Nonne optime legitur Hippolochi nomen in epinicio? — Aliud accedit: Gorgiam firmam laudationum compositionem nondum novisse apparet ex eius laudatione Helenae. Quamquam enim ipse in fine orationis dicit se ἐγκώμιον scripsisse, tamen maior pars laudationis non laus, sed defensio Helenae est. Atque dudum viri docti observaverunt Isocratem ipsum in sua 'Helena' contra hanc laudationis compositionem pugnare (cf. Blaß l. c. I 72), cum dicit: τυγχάνει δ' ἀπολογίαν εἰρηκὼς ὑπὲρ τῶν ἐκείνῃ πεπραγμένων. ἔστι δ' οὐκ ἐκ τῶν αὐτῶν ἰδεῶν οὐδὲ περὶ τῶν αὐτῶν ἔργων ὁ λόγος, ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον. Quo Isocratis iudicio clare perspicitur Gorgiam ratam aut constantem laudationis formam nondum novisse, neque habemus, cur dubitemus, quin et genus illud laudationum in aequales compositarum et forma ipsa ficta atque confecta sit ab Isocrate, quem credo non ausurum fuisse hanc inventoris gloriam sibi attribuere, nisi ipse auctor harum laudationum fuisset; nonne timere, debebat, ne adversarii, quos multos habebat, sibi obloquerentur? Quare assentior plane Leoni dicenti (l. c. pg. 91): 'Die Erfindung und Begründung dieses εἶδος gehört dem Isocrates'. Cf. Blaß l. c. pg. 284; Bruns l. c. pg. 116; Lippelt l. c. pg. 8.

[1]) Cf. Menand. Rh. gr. III 371 Sp.

[2]) Blassii et Volkmanni sententiam e § 266 Panathen. Isocratis colligentium tales repetitiones a laudationibus alienas esse Lippeltius iam correxit (l. c. pg. 10).

ριcμοῦ, quo Euagoras beatus praedicatur, quod et Fortuna semper fautrice usus et propter virtutes immortalitatem adeptus sit. Quam laudationis partem Isocrates ex orationibus funebribus sumpsisse mihi videtur. Thucydides et qui eius orationem funebrem imitatus est, auctor Menexeni, hanc sententiam nondum praebent; in Pseudo-Lysiae vero epitaphio, quem paulo post annum 387 confectum esse verisimile est[1]), ea primum invenitur. Qua ex oratione facile perspicitur μακαριcμόν primitus partem consolationis fuisse (cf. §§ 77—80 et § 81), quam posteriores oratores paulatim copiosius elaboraverunt. Apud Pseudo-Lysiam enim haec pars non nisi leviter adumbrata est; posterioris vero temporis epitaphii fere omnes hunc τόπον exhibuisse videntur, si quidem ex Hyperidis atque personati Demosthenis orationibus iudicium ferre licet.

Isocratis autem compositionem laudationum auxit et amplificavit Xenophon, cuius 'Agesilaus'[2]) hanc dispositionem praebet: 1) εὐγένεια et πόλιc; 2) πράξειc; 3) ἀρεταί; 4) μακαριcμόc; 5) ἀνακεφαλαίωcιc. Atque primum nihil offensionis habet, quod scriptor facta virtutesque aetatis virilis solum tractat omissis eis partibus, quae τόπουc γενέcεωc et παιδείαc continent; quas Xenophon, cum ingenium atque mores clarissimi illius viri laudare ceterisque hominibus quasi exemplum proponere vellet, leviores esse putabat[3]). — Cum 'Euagora' communes habet non solum μακαριcμόν et ἀνακεφαλαίωcιν, sed etiam quod facta, ut in compositione illa pristina, ex temporum ordine enumerantur; tamen ea re ab Isocrate et praecedentibus laudationibus differt, quod facta et virtutes non coniunctim, sed seorsim tractantur. Videmus igitur in laudationibus tum virtutes tantum valuisse, ut earum laudi τόποc proprius attribueretur. Quae res non separari potest a studiis illius aetatis philosophorum, qui a Socratis disciplina profecti animum virtutesque hominis

---

[1]) Blass l. c. I 436. Cf. Duemmler, Hermae vol. XXVII (1892) pg. 282 not. 2.

[2]) Leo l. c. pg. 90; Bruns l. c. pg. 126; Lippelt l. c. pg. 13.

[3]) Neque consentio Lippeltio dicenti ea de causa scriptorem corporis mentionem non facere, quod Agesilaus χωλὸc et βραχὺc τὸ cῶμα fuisse dicebatur. Sed cur παιδείαν non commemorat?

perscrutari coeperant. Neque vero eaedem virtutes in laudationibus occurrunt neque eae eiusdem generis; propositis exemplis facile ipse videbis, quae hic inveniantur differentiae quaeque differentiarum causae fuerint: cum enim Thucydidis epitaphius non nisi eas virtutes tangat, quas cives in rem publicam praebere debent, fortitudinem dico et oboedientiam legum, in Gorgiae epitaphio[1]) et in Euripidis[2]) laude virorum in pugna mortuorum non cives, sed homines depinguntur. In Pseudo-Lysiae epitaphio praeter fortitudinem semper τὸ δίκαιον praedicatur,[3]) apud Platonem Socraticae virtutes laudantur[4]). Atque summi momenti est scire, quem locum Isocrates virtutibus in laudationibus attribuerit: in prima eius laudationum (in Alcibiadem) virtutem vix perstringit, singula facta enarrantur et ipse se ἐπιτηδεύματα i. e. facta laudare velle dicit[5]). Sed iam in sequenti laudatione Busiridis, quae intra annos 393 et 390 conscripta est, cum factis virtutes coniungit[6]) et in Euagorae laude se virtutem Euagorae praedicare velle ipse dicit, ita ut facta non nisi testimonia sint, ex quibus virtutes cognoscantur[7]). Xenophon denique propriam partem laudi virtutum dedit; quae compositio Xenophontea multum apud

---

[1]) Liceat singulas in Gorgiae epitaphio virtutes exstantes afferre: τὸ πρᾶον ἐπιεικὲϲ τοῦ αὐθάδουϲ δικαίου προκρίνοντεϲ — θεραπεύοντεϲ δυστυχούντων — αὐθάδειϲ πρὸϲ συμφοράν — εὐόργητοι πρὸϲ πρέπον — κόσμιοι εἰϲ κοσμίουϲ — σεμνοὶ πρὸϲ θεούϲ — ὅσιοι πρὸϲ τοὺϲ τοκέαϲ τῇ θεραπείᾳ — δίκαιοι πρὸϲ τοῦϲ ἀστούϲ — εὐσεβεῖϲ πρὸϲ τοὺϲ φίλουϲ ἐν πίστει. Cf. etiam Aristotelis iudicium polit. III 13, 1160 a 25: ἐξαριθμοῦντεϲ τὰϲ ἀρετὰϲ ὥσπερ Γοργίαϲ. Cf. J. Duemmler Herm. vol. XXVII (1892) pg. 282.

[2]) Suppl. 857 seqq.

[3]) Cf. §§ 10, 12, 14, 17, 19, 61.

[4]) Cf. cp. 19, 20. Quadripertitae, quae dicitur, virtutis Socraticae primum exemplum inveniri in 'Septem' Aeschylea monet B. Keil, ubi v. 610 ita Amphiaraum laudari: σώφρων δίκαιοϲ ἀγαθὸϲ εὐσεβὴϲ ἀνήρ; fortis enim ἀγαθόϲ.

[5]) Vide supra pg. 11.

[6]) Isocr. Bus. § 10: 'οὐκ ἐπὶ τούτοιϲ μόνοιϲ μέγ' ἐφρόνηϲεν, ἀλλ' ᾠήθη δεῖν καὶ τῆϲ ἀρετῆϲ τῆϲ αὑτοῦ μνημεῖον εἰϲ ἅπαντα τὸν χρόνον καταλιπεῖν'.

[7]) Cf. Euag. § 10: '⟨ἀρετὰϲ⟩ ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων ῥᾴδιον καταμαθεῖν et τεκμήριον τοῦ τρόπου καὶ τῆϲ ὁσιότητοϲ κτλ'.

oratores subsequentes valuisse videtur, cum Isocrates ipse eam in laude Timothei (XV 106 seqq.) imitatus sit [1]. Ceteras autem huius aetatis laudationes, ut Isocratis in Agamemnonem (Panathen. §§ 70—87) [2] et in Herculem (V 109 seqq.) vel Xenophontis eam quam 'institutioni Cyri' [3] inseruit, cum ad amplificandam vel constituendam novam formam nihil attribuerint, praetereo.

Missis igitur ipsis laudationum exemplis ad artes illas transeamus, quibus praecepta, ad quae laudationes conformandae rhetoribus videbantur, nobis traduntur, quarum prima nobis conservata est illa ars, quae Anaximenis nomen praeclarum prae se fert, c. a. 340 confecta [4]. Cuius auctor quamquam quae de encomiis praecipit ad Isocratis 'Euagorae' exemplum exstruit, tamen novum divisionis principium, quod vocamus, sequitur.

Dispositio enim eius haec est:

I. Prooemium: docilem, benevolum, attentum facere auditorem oportet.

---

[1]) Cf. Leo l. c. pg. 92; cf. etiam Isocrat. laudem in Herculem (V 109): 'Περὶ τοίνυν Ἡρακλέους οἱ μὲν ἄλλοι τὴν ἀνδρίαν ὑμνοῦντες αὐτοῦ καὶ τοὺς ἄθλους ἀπαριθμοῦντες διατελοῦσιν, περὶ δὲ τῶν ἄλλων τῶν τῇ ψυχῇ προσόντων ἀγαθῶν οὐδεὶς οὔτε τῶν ποιητῶν οὔτε τῶν λογοποιῶν οὐδεμίαν φανήσεται μνείαν πεποιημένος. ἐγὼ δ' ὁρῶ μὲν τόπον ἴδιον καὶ παντάπασιν ἀδιεξέργαστον, οὐ μικρὸν οὐδὲ κενόν, ἀλλὰ πολλῶν μὲν ἐπαίνων καὶ καλῶν πράξεων γέμοντα κτλ.'; cf. etiam § 144.

[2]) Cf. Leo l. c. pg. 82.

[3]) Cf. Leo l. c. pg. 92.

[4]) Spengel ed. Turici 1844 = Lips. 1847; Spengel-Hammer, rhet. graec. I 2, 79. De scriptis in Anaximenis artem vide Susemihl, Geschichte der griechischen Literatur in der Alexandrinerzeit II 451 seqq. et Ipfelkofer, Die Rhetorik des Anaximenes, diss. Virceb. 1889. — Supersedeo omnes, quae de tempore huius artis prolatae sunt, sententias repetere; satis habeo, quae nunc exstant, significare: atque Susemihl et Thiele libellum inter Aristotelem et Hermagoram scriptum esse putant, Ipfelkofer vero dicit eum ante Aristotelem confectum esse, e cuius arte a posteris partes quaedam interpolatae essent. Mihi maxime probatur, quod post Wilamowitzium (Herm. XXXIV [1899] 618 seq.) nuper. Wendlandius (Herm. vol. XXXIX [1904] pg. 419 seqq. et 449 seqq.) accuratissime rem disquirens statuit artem circa annum 340 esse scriptam eiusque auctorem Anaximenem Theodecteam illam artem novisse.

II. Laus:
1. bonorum externorum
a) γενεαλογία
— — — —[1])
2. bonorum animi
a) παιδός (σώφρων καὶ κόσμιος)
b) νεανίου (ἔργα, τρόπος, ἐπιτηδεύματα)
c) ἀνδρός (δικαιοσύνη, σοφία, ἀνδρία, quae virtutes cum factis coniungendae sunt).
3. παλιλλογία

III. Epilogus: γνώμη καὶ ἐνθύμημα.

Cuius dispositionis, si singulos τόπους consideramus, Anaximenem, quamquam Isocratis 'Euagora' nititur, tamen non pauca mutavisse aut amplificavisse videmus. Utrumque enim scriptorem et in definitione laudationum consentire et vocem γενεαλογίαν eodem sensu usurpare iam Wendlandius[2]) demonstravit; deinde omittit uterque τόπους γενέσεως et παιδείας; tum, ut apud Isocratem, ita apud alterum tres Socraticae illae virtutes ἀνδρεία, σοφία, δικαιοσύνη aetati virili, σωφροσύνη, quae in enumeratione virtutum initio cp. 35 tractatus Anaximenei non exstat, pueritiae adscribitur; denique repetitio illa virtutum vel factorum, quam Anaximenes παλιλ-

[1]) Recte iam Sauppius (Philolog. XV 631) lacunam hoc loco hiare statuit, cum cetera bona externa (ῥώμη, κάλλος, πλοῦτος), quas in partitione bonorum protulit Anaximenes, in dispositione non commemorentur.

[2]) 'μετὰ δὲ τὸ προοίμιον δεῖ διελόμενον τὰ ἔξω τῆς ἀρετῆς καὶ τὰ ἐν αὐτῇ τῇ ἀρετῇ ὄντα ποιεῖν οὕτως· τὰ μὲν ἔξω τῆς ἀρετῆς εἰς εὐγένειαν καὶ ῥώμην καὶ κάλλος καὶ πλοῦτον, τὴν δ' ἀρετὴν εἰς σοφίαν καὶ δικαιοσύνην καὶ ἀνδρείαν καὶ ἐπιτηδεύματα ἔνδοξα. τούτων δὲ τὰ μὲν τῆς ἀρετῆς δικαίως ἐγκωμιάζεται, τὰ δ' ἔξω κλέπτεται· τοὺς γὰρ ἰσχυροὺς καὶ τοὺς καλοὺς καὶ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς πλουσίους οὐκ ἐπαινεῖν, ἀλλὰ μακαρίζειν προσήκει. ταῦτα δὴ διαλογισάμενοι κτλ'. Haec verba in proecthesi auditoribus proferenda esse Anaximenes nullo pacto dicere voluit, quam interpretationem loci Wendlandius admittere videtur, cum dicit (l. c. pg. 533): 'Ob der Redner die διαίρεσις stillschweigend der folgenden Lobrede zugrunde legen oder sie in einer προέκθεσις den Hörern vorlegen soll, scheint Anaximenes absichtlich in der Schwebe zu lassen'; an putamus oratorem apud auditores ausum esse dicere bona externa iure non laudari (τὰ ἔξω κλέπτεται)?

λογίαν vocat, in fine orationis invenitur, ut apud Isocratem. Huius autem compositionem ea re Anaximenes auxit, quod post laudem pueritiae laudem adulescentiae inseruit. Deinde laudem aetatis virilis divisit in singulas virtutes, ad quas facta et opera accommodavit; quam laudis formam omnes fere rhetores posteriores praebent. Quibus Isocrates, cum in 'Euagora' primam laudationis formam mutaret, ita viam muniverat, ut facta aetatis virilis non secundum tempora, sed res disponeret. — Prorsus vero novam disponendi rationem sequitur Anaximenes, qua ab omnibus oratoribus et rhetoribus antecedentibus differt. Neque enim facta laudanda esse docet, sed bona externa (τὰ ἔξω τῆς ἀρετῆς) et virtutes (τὰ ἐν αὐτῇ τῇ ἀρετῇ)[1]. Quae bonorum partitio in usu philosophorum illius aetatis fuisse videtur. Vehementer autem errat Ipfelkofer, qui contendit hanc partitionem ex Aristotele sumptam esse, cum Aristoteles materiam nusquam in duo illa bonorum genera partiatur[2]; neque tripertita illa divisio, quam Anaximenes in primo tractatus capite praebet (σῶμα, ψυχή, ἐπίκτητα), Aristoteli soli attribuenda est, quod etiam Wendlandius significare videtur (Herm. XXXIX [1904] 533), cum iam apud Platonem inveniatur[3]. Iterum igitur videmus argumentum atque formam laudationum prorsus pendere ab iis, quae quaque aetate florebant, studiis philosophicis.

[1]) Spengel-Hammer, rhet. graec. I 2, 80, 11.

[2]) In duas alias partes dirimit bona Aristoteles rhet. I 5, 1360 C 23: 'οὕτω γὰρ ἂν αὐταρκέστατος εἴη, εἰ ὑπάρχοι αὐτῷ τά τ' ἐν αὐτῷ καὶ τὰ ἐκτὸς ἀγαθά· οὐ γάρ ἐστιν ἄλλα παρὰ ταῦτα. ἔστι δ' ἐν αὐτῷ μὲν τὰ περὶ ψυχὴν καὶ τὰ ἐν σώματι, ἔξω δ' εὐγένεια κτλ.'.

[3]) Cic. Tuscul. V 30: 'tria genera bonorum, maxima animi, secunda corporis, externa tertia, ut Peripatetici, nec multo veteres Academici secus'. Tripertitam divisionem praebet Plat. legg. III 667 B c: 'ἀγαθὰ περὶ τὴν ψυχήν, περὶ τὸ σῶμα, περὶ τὴν οὐσίαν'; atque in duas partes dividit bona idem autor legg. I 631 B: 'τὰ ἀνθρωπινά· ὑγίεια, κάλλος, ἰσχύς, πλοῦτος, τὰ δὲ θεῖα· φρόνησις, σώφρων ἕξις, δικαιοσύνη, ἀνδρία'; cf. epist. VII 355 B et Diog. Laert. III 80; Zeller, Geschichte der griech. Philosophie[4] II 437 seqq. Quae divisio per omne sequens tempus valuisse videtur. Nicolaus rhetor e Platonis Phaedro se eam novisse dicit, ubi non exstat (Spengel, rh. gr. III 477 cf. infra pg. 31). Invenitur autem apud Aphthonium (cf. infra pg. 30) et Syrianum (Walz, rhet. graec. IV 738.)

Sed quamquam compositio laudationum Anaximenea partitione bonorum continetur, tamen rhetorem in illis disponendis ordinem temporum observare studuisse apparet. Nam primum quidem laudi bonorum externorum (γένος, κάλλος, ῥώμη), a quibus omnis laudatio ex temporum ratione disposita initium capit, primum dispositionis locum attribuit; tum laudem virtutum ipsarum ad tres illas aetates accommodavit; accedit, quod in vituperatione ipse se βίον διεξιέναι velle dicit [1]). Deprehendimus igitur Anaximenem duas laudationum componendarum rationes, quarum altera vitam factaque e ordine temporum profert — quae est pristina illa —, altera ad philosophorum doctrinam accommodata secundum virtutes vel bona laudem disponit, in unum redigere conatum esse. Qua in re rhetores posteriores eum secuti sunt studueruntque difficultatibus, quas coniunctio rationum illarum plane diversarum afferebat, paulatim mederi: quod quomodo instituerint infra videbimus.

Xenophontis autem schema inde ab illo tempore oblivione plane obrutum esse videtur; 'Agesilai' enim compositionem oratores et rhetores secutos non esse inde apparet, quod Iulianus, qui denuo virtutes et facta seorsim tractat, se primum hanc partitionem adhibuisse gloriatur [2]). Iuliani denique partitio inde a medio quarto post Christum saeculo iterum in usu fuisse videtur; duae enim Gregorii Nazianzeni orationes funebres ad eam compositae sunt, de qua re in explanandis eius orationibus fusius agam.

Anaximenem sequitur Aristoteles; ad quem cum transeo, hoc praemoneo, illius artem ad mutandam augendam explicandam laudationum compositionem nihil attribuisse: laudationes posteriores dispositionesque rhetorum eandem quam nunc formam praeberent, etiamsi philosophi ars non exstitisset. Attamen plane eius artem praeterire non licet, quia singula commemorare expedit, quae in hac disceptatione omittere nequeo [3]).

---

[1]) Spengel-Hammer, rhet. graec. I 2, 84, 8: 'δεῖ δὲ μὴ σκώπτειν, ὃν ἂν κακολογῶμεν, ἀλλὰ διεξιέναι τὸν βίον' dicit de 'vituperatione'.

[2]) Oratio in Constant. imp. 4 CD (p. 5 Hertlein).

[3]) Mihi proposueram hoc loco copiosius disserere, quae ratio inter Anaximenem et Aristotelem, quod utriusque praecepta de genere de-

Ac primum quidem Aristoteles tria illa genera orationum distinguit, genus deliberativum, quod τὸ cύμφερον, genus iudiciale, quod τὸ δίκαιον καὶ ἄδικον, genus demonstrativum, quod τὸ καλὸν καὶ αἰcχρόν sequitur[1]). Anaximenes vero solum genus deliberativum et iudiciale novit. Apud Aristotelem igitur ἔπαινοc et ψόγοc uni generi, nempe demonstrativo, subiunguntur, cum Anaximenes duo εἴδη libera praebeat, εἶδοc ἐγκωμιαcτικόν καὶ ψεκτικόν. — Cum Isocrates et Anaximenes doceant eis, qui laudantur, etiam tales virtutes, quae eis non sunt, affingi ab oratore posse (Anaximenes, Spengel-Hammer I, 2 pag. 28, 2: ʽλόγων ἐνδόξων αὔξηcιc καὶ μὴ προcόντων cυνοικείωcιc' et Isocr. Busir. 4: ʽδεῖ τοὺc μὲν εὐλογεῖν τιναc βουλομένουc πλείω τῶν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν αὐτοῖc προcόντ' ἀποφαίνειν'), Aristoteles docet rhet. I 9, 1368 a 27: ʽτὰc γὰρ πράξειc ὁμολογουμέναc λαμβάνουcιν, ὥcτε λοιπὸν μέγεθοc περιθεῖναι καὶ κάλλοc'. Licet quidem etiam per eum ea vitia, quae virtutibus propinqua sunt, virtutes facere ita, ut audacem fortem vel prodigum liberalem vocemus, neque vero docet virtutes, quae desunt hominibus laudandis, affingere eis licere.

Deinde Aristoteles tria genera laudationum distinguit, quorum unum est ἔπαινοc, alterum ἐγκώμιον, tertium μακαριcμόc (εὐδαιμονιcμόc). Ἔπαινοc est laus virtutum[1]), ἐγκώμιον laus operum et factorum[2]), μακαριcμόc beatificatio[3]). Haec tria genera in Xenophontis ʽAgesilao' coniuncta inveniuntur, quo primum opera, tum virtutes laudantur, quas μακαριcμόc sequitur. Verisimile igitur est iam ante Aristotelis artem unam-

---

monstrativo attinet, intercederet. Wendlandii vero dissertatione de Anaximene nuperrime edita (Herm. vol. XXXIX 1904) mea de hac re disceptatio, quam ad finem perduxeram, supervacanea facta est.

[1]) Arist. rh. I 9, 1367 b 27: ʽἔcτιν δ' ὁ ἔπαινοc λόγοc ἐμφανίζων μέγεθοc ἀρετῆc. δεῖ οὖν τὰc πράξειc ἐπιδεικνύναι ὡc τοιαῦται'.

[2]) ʽἐγκώμιον τῶν ἔργων ἐcτίν.. διὸ καὶ ἐγκωμιάζομεν πράξανταc'. Simili modo Plutarchi βίοc ab historia differt, cum alter τὸ ἦθοc, altera τὰc πράξειc illustret; cf. Leo l. c. pg. 147.

[3]) μακαριcμὸc δὲ καὶ εὐδαιμονιcμὸc αὐτοῖc μὲν ταὐτά, τούτοιc δ' οὐ ταὐτά, ἀλλ' ὥσπερ ἡ εὐδαιμονία τὴν ἀρετήν, καὶ ὁ εὐδαιμονισμὸc περιέχει ταῦτα. Εὐδαιμονισμόc apud Philonem genus proprium carminum est, cf. I 664: ʽἐπαίνων, ἐγκωμίων, ὕμνων, εὐδαιμονισμῶν'; cf. etiam I 488m; I 625m; II 246m.

quamque partem per se tractari coeptam esse[1]) locosque, qui oratorum usu et arte seorsim exculti erant, a philosopho certa ratione coniuncta atque digesta esse. Et credo hanc meam animadversionem esse alicuius momenti ad recte aestimandum libellum Xenophonteum.

Voce μακαριcμοῦ autem Aristoteles omnia complectitur, quae εὐδαιμονίαν efficiunt; quam cum non solum virtutibus et bonis animi, sed etiam bonis externis contineri doceat[2]), congruit cum Xenophonte[3]). Apud Isocratem[4]) vero et Anaximenem[5]) μακαριcμόc non nisi ad bona externa pertinet. Aristoteles igitur hac re non consentit cum Anaximene, id quod Wendlandius credere videtur[6]).

In descriptione εὐγενείαc et Aristotelem et Anaximenem ad veteres doctrinas recedere idem dicit Wendlandius[7]). Quod non probo. Anaximenes enim, postquam exposuit eos solos maiorum, qui clari boni probi fuerint, laudandos esse[8]),

[1]) Haec laudationum partitio saepius apud Aristotelem occurrit cf. Eth. Nic. I 12, 1101 b 10; Eth. Eud. II 1, 1209 b 13; Magn. Mor. I 1183 b 20—35.

[2]) Rhet. I 5; Eth. Eud. I 1; Cic. Tuscul. V 30.

[3]) Ages. X, 4: 'δικαίωc δ' ἂν ἐκεῖνόc γε μακαρίζοιτο, ὃc εὐθὺc μὲν ἐκ παιδὸc ἐρασθεὶc τοῦ εὐκλεὴc γενέσθαι ἔτυχε τούτου μάλιστα τῶν καθ' ἑαυτόν. φιλοτιμότατοc δὲ πεφυκὼc ἀήττητοc διετέλεσεν, ἐπεὶ βασιλεὺc ἐγένετο. ἀφικόμενοc δὲ ἐπὶ τὸ μήκιστον ἀνθρωπίνου αἰῶνοc ἀναμάρτητοc ἐτελεύτησε καὶ περὶ τούτουc, ὧν ἡγεῖτο, καὶ πρὸc ἐκείνουc, οἷc ἐπολέμει'. Item in Pseudo-Xenophontis Cyn. I 11: 'Ἱππόλυτοc σωφροσύνῃ καὶ ὁσιότητι μακαρισθεὶc ἐτελεύτησεν.

[4]) Euag. § 70 seqq.: 'Εὐαγόραc δ' οὐ μόνον θαυμαστότατοc, ἀλλὰ καὶ μακαριώτατοc ἐξ ἀρχῆc, ὧν διετέλεσεν. τί γὰρ ἀπέλιπεν εὐδαιμονίαc κτλ.', et numerat in bonis: maiores, bona corporis, prudentiam, dominationem, gloriam immortalem, longam vitam, valetudinem, liberos bonos multos felices.

[5]) Cp. 35: 'τοὺc γὰρ ἰσχυροὺc καὶ τοὺc καλοὺc καὶ τοὺc εὐγενεῖc οὐκ ἐπαινεῖν, ἀλλὰ μακαρίζειν προσήκει'. Miratus sum, quod eadem distinctio occurrit apud scriptorem quinti post Christum saeculi Synesium (περὶ βασιλείαc 4 A): 'ἕτερον ἑκάτερον μακαρισμὸc καὶ ἔπαινοc. Μακαρίζεται μὲν γάρ τιc ἐπὶ τοῖc ἔξωθεν, ἐπαινεῖται δὲ ἐπὶ τοῖc ἔνδοθεν... κἀκεῖνο μέν ἐστι τύχηc ἀτέκμαρτον δῶρον, τοῦτο δὲ γνώμηc οἰκεῖον ἀγαθόν'.

[6]) Herm. vol. XXXIX (1904) 534.

[7]) Herm. vol. XXXIX (1904) 534.

[8]) Cf. Anaxim. I 2 pg. 81, 22; Aristot. rhet. I 5, 1360 b et II 15.

adiungit: ἐὰν δὲ μηδὲν ἀπὸ τῶν προγόνων ἔνδοξον ὑπάρχῃ λέγε ὡς αὐτός ἐστι γενναῖος, συμβιβάζων ὡς εὖ γεγόνασι πάντες οἱ πρὸς τὴν ἀρετὴν εὖ πεφυκότες. Aristoteles autem hanc Cynicorum[1]) sententiam non modo non amplexus est, sed etiam contra eam pugnavit. Nam ex rhet. II 23, 1398a 16 nihil colligere possumus nisi Iphicratis hanc sententiam Aristotelem novisse. Quid vero ipse εὐγένειαν intellexerit, clare dicit rhet. II 15, ubi eam vocat ἐντιμότητα προγόνων et in fgm. 94, 19 (Rose[3]): Εὐριπίδης οὐχὶ τῶν ἐκ πάλαι σπουδαίων εὐγένειαν φάμενος εἶναι, ἀλλ' ὅστις ἀνὴρ ἀγαθὸς ἁπλῶς· τὸ δὲ οὐκ ἔστιν.

Quas duo post Aristotelis aetatem saecula tulerunt artes, omnes perierunt; sed quamvis multae fuerint — atque necesse est magnam illarum copiam tum pro florentibus eloquentiae studiis effloruisse —, tamen rhetorum de laudationibus componendis praecepta tanto spatio intermisso haud ita graviter immutata sunt. Quod efficitur e Cornificii arte[2]), quae una cum Ciceronis[3]), Quintiliani[4]), Theonis[5]) artibus tractanda est; nam omnium illorum praecepta signis Stoicorum philosophiae clare notata et consignata inter se arte conhaerent. Cornificii igitur dispositio laudationum haec est:

I. Prooemium, quo reddat orator auditores attentos dociles benevolos.

II. Laus fit
   1. propter res externas
      a) genus
      b) educationem
   2. propter corporis commoda
      a) dignitatem ac formam
      b) vires et velocitatem
      c) valetudinem

[1]) Immisch, Comment. philol. in O. Ribbeck 1888 pg. 84; Wendland l. c. pg. 534.

[2]) Cornificius (sive autor ad Herennium) III 6, 10.

[3]) Cf. inprimis partit. orat. 22, 74; alios locos vide infra pg. 22 not. 2.

[4]) Inst. orat. III 7.

[5]) Spengel, rhet. graec. II 109 seqq. — Cf. Hoppichler De Theone, Hermogene Aphthonioque progymnasm. scriptoribus, diss. Virceb. 1884. — Thiele, Hermagoras pg. 5 adn. 1. — Wilamowitz, Herm. vol. XXXV 1900 pg. 6.

3. in animi virtutes, quae apparent
   a) ex bono usu externarum rerum
   b) ex iis quae facta sunt
      α) iuste β) modeste
      γ) fortiter δ) prudenter

III. Conclusio.

Clare perspicimus hanc compositionem proficisci ex Anaximenis arte. Uterque enim rhetor disponit secundum bona, quorum Anaximenes duas, Stoici illius aetatis tres species distinxerunt[1]). Eadem ratione partiuntur laudationem secundum bona externa, bona corporis, bona animi etiam Cicero[2]), Quintilianus[3]), Theo[4]). Hac vero re Stoicorum laus virtutum

[1]) Primi Stoicorum philosophi nihil nisi virtutem bonum esse contenderunt, cetera mala esse. Posteriores vero inter bona illa et mala inseruerunt ἀδιάφορα vel οὐδέτερα (Diog. Laert. VII 102: 'ἀγαθά εἰσιν αἱ ἀρεταί, φρόνησις, δικαιοσύνη, ἀνδρεία, σωφροσύνη [Socraticae virtutes], οὐδέτερα ζωή, ὑγίεια, ἡδονή, κάλλος, ἰσχύς, πλοῦτος, εὐδοξία, εὐγένεια'.) Posidonius autem et Panaetius docuerunt etiam singulas res externas in bonis numerandas esse (Diog. Laert. VII 128): 'ὁ μέντοι Παναίτιος καὶ Ποσειδώνιος οὐκ αὐτάρκη λέγουσι τὴν ἀρετήν, ἀλλὰ χρείαν εἶναί φασι καὶ ὑγιείας καὶ ἰσχύος καὶ χορηγίας' (= πλούτου cf. A. Dyroff l. c. pg. 256); distinxerunt igitur virtutem a bonis externis. Stoicos autem tripertitam quoque illam bonorum partitionem novisse apparet e Diog. Laert. VII 106 (= Arnim, Stoicorum veterum fragmenta III fr. 135) et e Stobaei eclog. II 80 (Wachsm. = Arnim l. c. III fr. 136), ubi τὰ προηγμένα dividuntur in τὰ τῆς ψυχῆς, τὰ τοῦ σώματος, τὰ ἐκτός. Singula tangit A. Dyroff, Die Ethik der alten Stoa (1897, Berliner Studien II).

[2]) Cic. de invent. II 59: 'partiatur in animum et corpus et extrarias res licebit'. Idem vide in libr. de orat. II 29, 115; part. orat. 22, 74; 11, 38; Tuscul. V 30; Topic. 23, 89.

[3]) Quint. inst. orat. III 7, 12: 'ipsius vero laus hominis ex animo et corpore et extra positis peti debet'.

[4]) Spengel, rh. gr. II 109 seqq.: 'ἐπεὶ δὲ τὰ ἀγαθὰ μάλιστα ἐπαινεῖται, τῶν δὲ ἀγαθῶν τὰ μὲν περὶ ψυχήν τε καὶ ἦθος, τὰ δὲ περὶ σῶμα, τὰ δὲ ἔξωθεν ἡμῖν ὑπάρχει κτλ'. In divisione bonorum et Cicero (de inv. II 59 etc.) et Quintilianus (inst. or. III 7, 12) et Theon (Spengel, rh. gr. II 108, 28) semper virtutes primo loco ponunt, quas sequuntur bona corporis, deinde bona externa; in dispositione vero laudationis idem rhetores (part. orat. 22, 74; inst. or. III 7, 12, Spengel, rh. gr. II 110 seq.) inversum τόπων ordinem adhibent. — Tertiae laudationis parti, quae virtutes laudat, Cicero nomen dedit factorum (part.

ab Anaximenea differt, quod hic eas secundum aetates disposuerat (τὰ πρέποντα ταῖς ἡλικίαις), ita ut in pueritia σωφροσύνη[1]) in adulescentia ἐπιτηδεύματα ἔνδοξα, in aetate virili ἀνδρία σοφία δικαιοσύνη demonstrarentur, Stoici secundum quattuor illas virtutes Socraticas orationem componunt: praescribunt enim hanc partitionem praeter Cornificium, ut illud schema docet, etiam Cicero (part. orat. 22, 74: 'multa et varia facta in propria virtutum genera sunt digerenda'), Quintilianus (III 7, 15: 'in species virtutum dividere'), Theo (Spengel rh. gr. II 110, 8; 112, 5: 'ἔπειτα τὰ ἔργα διεξιόντες, οἷον ὅτι ἦν σώφρων, προλέγειν καὶ ἐπιφέρειν εὐθύς, τί αὐτῷ σωφρονητικὸν ἔργον πέπρακται, ὁμοίως ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν'[2]).

Atque hac re hi quattuor scriptores consentiunt, quod docent eum qui bona externa habeat laudandum non esse,

orat. 22, 74), 'quae ad cuiusque virtutis genus ... accomodabuntur' (de oratore II 85, 345), similiterque Theo docet πράξεις καὶ κατορθώματα laudanda esse (Spengel, rh. gr. II 112, 3, ad quem locum cf. etiam Spengel, rh. gr. II 110, 7, ubi idem rhetor dicit: 'ψυχικὰ δὲ ἀγαθὰ τὰ σπουδαῖα ἠθικὰ καὶ ⟨αἱ⟩ τούτοις ἀκολουθοῦσαι πράξεις'), quae sententia iterum Stoicorum est; de Stoicis enim dicit Sextus adv. math. XI 46 (= Arnim l. c. III fr. 96): καὶ δὴ περὶ μὲν ψυχὴν εἶναί φασι τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς σπουδαίας πράξεις.

[1]) Σωφροσύνη laudi pueritiae attribuitur iam ab Isocrate (Euag. § 22), item ab Hyperide (epitaph. § 8) et Pseudo-Demosthene (Epit. § 3).

[2]) Cum Cornificius et Theo non nisi eam huius partis structuram commemorent, qua facta secundum virtutes disponuntur, Cicero et Quintilianus admittunt etiam ordinem factorum temporibus distinctum. Cicero enim dicit part. or. 22, 74: 'Prima sunt externa, quae ducuntur a genere ... deinceps de fortunis erit et facultatibus dicendum. Postea de corporis bonis; in quibus quidem, quae virtutem maxime significat, facillime forma laudatur. Deinde est ad facta veniendum, quorum collocatio triplex est: aut enim temporum servandus est ordo, aut in primis recentissimum quodque dicendum aut multa et varia facta in propria virtutum genera sunt digerenda'. Et Quintilianus inst. orat. III 7, 15: 'Animi semper vero laus, sed non una per hoc opus via ducitur; namque alias aetatis gradus gestarumque rerum ordinem sequi speciosius fuit, ut in primis annis laudaretur indoles, tum disciplinae, post hoc operum, id est factorum dictorumque contextus: alias in species virtutum dividere laudem, fortitudinis, iustitiae, continentiae, ceterarumque ac singulis adsignare, quae secundum quamque earum gesta erunt. Utra sit autem harum via utilior etc.'

nisi bene ac sapienter iis usus sit[1]). Haec sententia mere Stoica est. Neque putamus hos quattuor scriptores ad locum illum Aristotelis, si quidem est Aristotelis, recedere, qui semel eandem sententiam quasi in transcursu perstrinxit; dicit enim (magn. moral. I 2, 1183 b 30): 'ἀρχή, πλοῦτος, ἰσχύς, κάλλος ἀγαθὰ μὲν δή ἐστιν. (δοκιμάζεται γὰρ τῇ τοῦ σπουδαίου αὐτῶν ἕκαστον χρήσει, οὐ τῇ τοῦ φαύλου)'. cf. etiam fgm. 113 Rose. Sed cum sciamus de usu rerum externarum iam a veteribus Stoicis vehementer disputatum esse[2]), verisimile est quattuor nostros rhetores sententiam illam Stoicis debere.

Quos rhetores omnino a Stoicorum philosophorum doctrina pendere non solum ex eo apparet, quod eandem omnes bonorum partitionem praebent eandemque de usu bonorum externorum doctrinam profitentur, sed vel maxime ex eo, quod eadem atque Stoici petenda aut laudanda esse docent; quod e re est demonstrare. Adiungo autem ad quaestionem magis illustrandam etiam ea bona, quae Anaximenes exhibet.

Quod bona externa attinet,

Anaximenes praebet (cp. 3 et cp. 35): εὐγένεια, φίλοι, πλοῦτος (χρήματα et κτήματα).

Cornificius: genus, educatio, divitiae, potestas, gloria, civitas, amici.

Cicero (de invent. II 59, 117; de orat. II 11, 46): honos, pecuniae, affinitas, genus, amici, patria, potentia [omittit educationem].

---

[1]) Cornificius III 7, 14; — Cicero de invent. II 59, 117: 'videre autem in laudando et in vituperando oportebit non tam, quae in corpore aut in extrariis rebus habuerit is, de quo agetur, quam quo pacto his rebus usus sit'. Cf. etiam de orat. II 11, 46; et II 84, 342. — Quintilianus III 7, 13: 'sed omnia, quae extra nos bona sunt, quaeque hominibus forte optigerunt, non ideo laudantur, quod habuerit quis ea, sed quod iis honeste sit usus'. Et Theo (Speng. rh. gr. II 111, 12): 'μετὰ δὲ τὸ προοίμιον εὐθὺς περὶ εὐγενείας ἐροῦμεν καὶ τῶν ἄλλων τῶν τε ἐκτὸς καὶ περὶ σῶμα ἀγαθῶν οὐχ ἁπλῶς οὐδ' ὡς ἔτυχε λόγον διατιθέμενοι ἀλλ' ἐφ' ἑκάστου δεικνύντες, ὅτι μὴ ἀνοήτως, ἀλλὰ φρονίμως καὶ ὡς ἔδει αὐτοῖς ἐχρήσατο κτλ.'

[2]) De Chrysippo dicit Diog. Laert. VII 102 (= Arnim l. c. III fr. 117): πλούτῳ τε καὶ ὑγιείᾳ ἔστιν εὖ καὶ κακῶς χρῆσθαι, οὐκ ἄρ' ἀγαθὸν πλοῦτος καὶ ὑγίεια. Cf. Plutarchum, de Stoic. repugn. 31 pg. 1048 c (= Arnim II fr. 123). Idem Cebes cp. 36 seq.

Theo: εὐγένεια (πόλεως, ἔθνους, πολιτείας, γονέων, οἰκείων) παιδεία, φιλία, δόξα, ἀρχή, πλοῦτος, εὐτεκνία, εὐθανασία.

Stoici igitur rhetores plura bona exhibent quam Anaximenes: primum παιδείαν, quem τόπον Isocrates et Anaximenes non praebent, tum ἀρχὴν et δόξαν (potestatem et gloriam), quas iam Aristoteles exhibet (rhet. I 5). Theo solus duo nova bona affert εὐτεκνίαν et εὐθανασίαν. Εὐτεκνίαν autem coniunctam cum πολυτεκνίᾳ invenimus iam apud Isocratem (Euag. § 72) et Aristolem (rhet. I 5); sed Stoicos quoque eam in bonis habuisse efficitur e Stobaeo (eclog. II 80 Wachsm. = Arnim l. c. III fragm. 136). 'τῶν δὲ προηγμένων τὰ μὲν εἶναι περὶ ψυχήν, τὰ δὲ περὶ σῶμα, τὰ δὲ ἐκτός,... τῶν δ' ἐκτὸς γονεῖς, τέκνα κτῆσιν σύμμετρον κτλ.'[1]) Etiam vox εὐθανασία philosophiae Stoicorum deberi mihi videtur: primus enim praebet hanc vocem Posidippus (Myrm. Kock fragm. 18) tum Cicero (epist. ad Attic. 16, 73) et Philo, quem plurima e philosophia Stoicorum hausisse constat (I 182), eam usurpant, Augustumque vocabulo illo uti consuevisse Suetonius tradit (vita Aug. cp. 99).—

Bona corporis, quae enumerat,

Anaximenes: ῥώμη et κάλλος.

Cornificius: velocitas, vires, dignitas, valetudo.

Cicero (de invent. II 59 inverso ordine): valetudo, dignitas, vires, velocitas.

Theo: ὑγεία, ἰσχύς, κάλλος, εὐαισθησία.

Cornificius igitur et Cicero idem praebent. Theo omittit τάχος (velocitatem); sed vis velocitatis iam in voce ἰσχύς inesse potest, ut iam Aristoteles in enumeratione bonorum exponit (rhet. I. 5, 1361 b. 22): 'ὁ ταχὺς ἰσχυρός ἐστιν'[2]); quare casui non dandum est, quod etiam Cornificius 'vires et velocitatem' coniuncte tractat. — Sed nova est Theonis illa εὐαισθησία i·e·

[1]) Constat Stoicos copiose περὶ γάμου καὶ παιδοποιΐας disseruisse, quorum de hac re doctrinam Theonen secutum esse iam Dyroff (l. c. pg. 237) demonstravit. Cf. Sext. adv. math. XI 46 (= Arnim. l. c. III fr. 96): 'σπουδαῖα τέκνα'; plurima apud K. Praechter, Hierokles 1901, pg. 66 seqq.

[2]) Cf. Pindar. Ol. I 99: 'ἵνα ταχυτὰς ποδῶν ἐρίζεται ἀκμαί τ' ἰσχύος θρασύπονοι' et Pind. Nem. VI 73: 'δελφῖνι κεν τάχος δι' ἅλμας εἰκάζοιμι Μελησίαν χειρῶν τε καὶ ἰσχύος ἀνιόχοιο'; Xenophan. frg. 2 Diels: 'ταχυτῆτι ποδῶν, τόπερ ἐστὶ πρότιμον ῥώμης'; Pseudo-Demosth. epitaph. cp. 14.

integritas sensuum. Quae vox apud veteres scriptores non legitur nisi apud Platonem (Tim. 76 D, Locr. 103 C); a Stoicis εὐαισθησίαν in προηγμένοις, quae dicuntur, numeratam esse docent Diog. Laert. VII 107 et Stob. ecl. II 80 (Wachsm.)[1]).

Quod autem bona animi vel virtutes attinet, scimus Stoicos Socraticas illas virtutes, quas et Isocrates et Anaximenes in laudationibus adhibuerant, amplexos esse[2]). Easdem praebet etiam Cornificius, paucasque addidit Theo. Cicero vero aliam virtutum partitionem sequitur, quam apud Aristotelem primum invenimus; dividuntur enim virtutes in eas, quae moribus et in eas, quae ingenii facultate continentur[3]). Neque vero crediderim Ciceronem hanc divisionem ex Aristotele ipso sumpsisse, sed cum Panaetius Stoicus, cuius doctrina Cicero plane imbutus erat, Aristotelicam illam partitionem receperit, ut Diogenes Laertius VII 92 docet[4]), mihi persuasum est Ciceronem eam Panaetio debere.

Qua disceptatione spero me demonstravisse Cornificii Ciceronis Quintiliani Theonis de laudationibus componendis praecepta ad Stoicorum doctrinam recedere.

Priusquam autem ad sequentes rhetores transeamus, pauca mihi addenda sunt de Quintiliano. Qui, quamquam tripertitam illam bonorum divisionem novit, tamen aliam laudationis dispositionem proponit. Dicit enim (inst. orat. III 7, 10): 'laus

[1]) Diog. Laert. VII 107 (= Arnim l. c. III fg. 135): 'ἔτι τῶν προηγμένων τὰ μὲν δι' αὐτὰ προῆκται, τὰ δὲ δι' ἕτερα, τὰ δὲ καὶ δι' αὐτὰ καὶ δι' ἕτερα . . . δι' αὐτὰ καὶ δι' ἕτερα ἰσχύς, εὐαισθησία, ἀρτιότης'; et Stob. ecl. II 80 (= Arnim l. c. III fg. 136): '. . . περὶ σῶμα δ' εἶναι προηγμένα ὑγίειαν, εὐαισθησίαν'.

[2]) Barth, Die Stoa pg. 137.

[3]) Aristot. Eth. Eud. II 1, 19: 'ἀρετῆς εἴδη δύο, ἡ μὲν ἠθική, ἡ δὲ διανοητική'. Et Cicero exponit part. orat. 22, 76: 'est igitur vis virtutis duplex: aut enim scientia cernitur virtus aut actione' et in libro de orat. II 84, 343 distinguit 1. mores, 2. ingenii facultatem, in qua etiam eloquentia numeratur. Atque mirum in modum Cornelius Nepos in prooemio 'Epaminondae' iisdem verbis hanc partitionem exprimit, cum dicit cp. 1: 'de moribus ingeniique facultate etc.'; et idem scriptor eloquentiam, de qua fuse in cpp. 5—6 'Epaminondae' dicit, in virtutibus habet.

[4]) Diog. Laert. VII, 92: 'Παναίτιος μὲν οὖν δύο φησὶν ἀρετάς, θεωρητικὴν καὶ πρακτικήν'.

hominum primum dividitur in tempora, quodque ante eos fuit quodque ipsi vixerunt: in iis autem, qui fato sunt functi, etiam quod est insecutum etc.' Iam Volkmannus exposuit hanc partitionem e schola Stoicorum profectam esse[1]). Quamquam autem non nisi unum exemplum huius partitionis inveni — carmen enim illud panegyricum in Messallam, quod falso Tibullo adscriptum est, hanc dispositionem sequi mihi videtur —, tamen summi momenti est ad cognoscendam dispositionem Menandri monodiarum et consolationum, quarum partem laudativam secundum tria illa tempora disponendam esse rhetor docet. Dicit enim (Rh. gr. III 435 Sp.): 'διαιρήσεις δὲ τὴν μονῳδίαν εἰς χρόνους τρεῖς τὸν παρόντα εὐθὺς καὶ πρῶτον ... εἶτα ἀπὸ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου ... ἀπὸ δὲ τοῦ μέλλοντος'. Quam laudis structuram praebent Gregorii Nysseni consolationes[2]).

Sed accedamus ad rhetores posteriores. Atque iam supra exposuimus (pg. 18) Anaximenem studuisse ordinem dispositionis chronologicum coniungere cum illo ordine, qui divisione bonorum nititur; idem Stoici voluerunt. Neque tamen his neque illi id plane contigit[3]). Quare fuerunt, qui pristinam illam formam, quam in Isocratis laude Alcibiadis inveneramus, sequerentur iidemque respicientes alteram partitionem, quae secundum bona disponit. Atque huius generis dispositionem, cum iam Cicero (part. orat. 22, 74) et Quintilianus (inst. orat. III, 7, 15) adumbravissent, copiose explanavit Hermogenes, qui temporibus Marci Aurelii fuit[4]). Aristidis autem artem, quae fere plane cum Hermogenis consentiat[5]), praetereo.

---

[1]) Volkmann, die Rhetorik der Griechen und Römer pg. 274. — Hanc partitionem praebet etiam Emporius (Halm, rhetores Latini pg. 567 seqq.)

[2]) J. Bauer, Die Trostreden des Gregorios von Nyssa, diss. Marp. 1892.

[3]) Ita mors, quae in laudationibus mortuorum commemoranda erat, in Cornificii arte ei parti subiuncta est, quae animi virtutes tractat.

[4]) Eum ante Theonem fuisse demonstrat Hoppichler, De Theone Hermogene, Aphthonioque progymnasmatum scriptoribus diss. Virc. 1884 pg. 23, 29, 35. — Schrader, Herm. XXXVIII (1903) pg. 145.

[5]) H. Baumgart, Aelius Aristides als Repräsentant der sophistischen Rhetorik des 2. Jahrh. der Kaiserzeit 1874 pg. 139 seqq.; Volkmann, Die Rhetorik d. Griech. u. Römer[2] pg. 553. — Christ, Geschichte der griech. Literatur[4] 748 adn. 3. — Spengel, rhet. gr. II 504.

Hermogenis dispositio haec est:

ἔθνος (Ἕλλην)
πόλις (Ἀθηναῖος)
γένος (Ἀλκμαιωνίδης)
γένεσις (θαύματα καὶ ὀνείρατα)
τροφή
ἀγωγή
φύσις:
a) σώματος (καλός, μέγας, ταχύς, ἰσχυρός)
b) ψυχῆς (δίκαιος, σώφρων, σοφός, ἀνδρεῖος)
ἐπιτηδεύματα (βίος φιλόσοφος, ῥητορικός, στρατιωτικός), in quibus facta demonstrantur
τὰ ἐκτός (συγγενεῖς, φίλοι, κτήματα, οἰκέται, τύχη)
τρόπος τῆς τελευτῆς
τὰ μετὰ τὸν θάνατον (ἀγῶνες, χρησμός, παῖδες ἔνδοξοι)

Sequitur igitur Hermogenes, quocum posteriores rhetores fecerunt, non Stoicam normam sed compositionem illam, quam historici in vitis conscribendis adhibuerunt. Omnes enim illorum 'vitae' continent γένος, παιδείαν, φύσιν, (ἐπιτηδεύματα), πράξεις; exempla sunt Xenophontis vita Cyri [1]), Polybii vita Philopoemenis [2]), Cornelii Nepotis vita Epaminondae [3]), Nicolai βίος Καίσαρος [4]), Ammiani encomium Eutherii [5]) etc. — Hermogenes autem, quamquam Stoicorum dispositionem dissolvit et singulos τόπους secundum tempora digessit, tamen non omnino ab illorum praeceptis abscessit. Praebet enim ut illi τόπον bonorum externorum (τὰ ἐκτός); deinde retinuit quattuor illas Socraticas virtutes, sed ita ut doceret singula facta ad illas accommodanda esse, ut est apud Anaximenem et Stoicos, sed virtutes referuntur ad φύσιν [6]). Primum apud hunc auctorem

---

1) Instit. Cyri I 2, 6.

2) Leo l. c. 244 seqq.

3) Leo l. c. 207 seqq.

4) Leo l. c. 190.

5) Leo l. c. pg. 240.

6) Qua in re corrigenda est Leonis sententia dicentis (l. c. pg. 210): 'Ebenso schreibt Theon und die andern Verfasser von προγυμνάσματα wie auch Menander unzweideutig vor, daß nicht fortlaufend erzählt, sondern nach Tugenden disponiert werden müsse'.

nobis occurrit τόποc ἐπιτηδευμάτων, qui est de rebus, quas quisque in sua professione gessit. Τόπον autem eum, quem vocavit τὰ μετὰ τὸν θάνατον, iam apud Isocratem inveneramus (cf. supra pg. 7), eundemque Cornificius Quintilianusque praebuerunt.

Hermogenem sequitur Pseudo-Dionysius, cuius septem de genere demonstrativo capita ante Menandri artem medio tertio post Chr. saeculo confecta esse constat[1]). Schema autem laudis, quod in eius μεθόδῳ ἐπιταφίων inest, his continetur verbis:

πατρίc
γένοc
φύcιc (εὐφυήc)
ἀγωγή (ἀνατροφή, παιδεία, ἐπιτηδεύματα)
πράξειc et ἀρεταί (ἀνδρεία, δικαιοcύνη, coφία, ὁποῖοc περὶ τὴν πόλιν, ὁποῖοc ἰδίᾳ περὶ τὰ ἕκαcτα, ὁποῖοc περὶ φίλουc, περὶ ἐχθρούc, γονέαc, οἷοc ἐν ἀρχαῖc).

Videmus igitur Pseudo-Dionysium chronologicum τόπων ordinem cum nota illa Anaximenis Stoicorumque dispositione coniungere: cum enim quattuor priores τόποι ex temporum ratione digesti sint, facta secundum singulas virtutes disponenda esse docet rhetor. Atque ea potissimum re haec Pseudo-Dionysii laudationis pars cum Stoicis congruit, quod ad horum rationem docet demonstrandum esse, quomodo is, quem laudare constituimus, bonis externis (amicis, honoribus etc.) usus sit.

Eadem fere dispositio invenitur apud Menandrum, cuius schema laudationis supra exposuimus (pg. 4). Pauca mutavit vel amplificavit hic rhetor. Atque primum quidem vocis ἐπιτηδεύματα significationem mutavit; nam apud Hermogenem habet vim professionis, apud Menandrum illa sunt τὰ ἄνευ ἀγώνων ἤθη (Rh. gr. III 420, 21 Sp.), i. e. mores. Deinde quem τὰ ἐκτόc, vocavit Hermogenes τόπον, eum nuncupat hic τύχην, seiungit autem ut ille ab hac et γένοc et παιδείαν. Singula vero facta a Menandro ad virtutes accommodantur.

---

[1]) Usener, Dionysii Halicarnesei, quae fertur ars rhetorica 1895 pg. 25. De libelli tempore cf. etiam Bursian, Über den Rhetor Menandros (Abhandl. der bayer. Akad. d. Wissensch. Philos.-Philol. Abt. XVI 26).

In hoc igitur consentit Menander cum ceteris; id vero primus omnium rhetorum docet cύγκριcιν esse adhibendam, quae ad totam laudationem singulasque eius partes pertineat (πρὸc ὅλην τὴν ὑπόθεcιν). Certe iam Anaximenes (cp. 35), Aristoteles (rhet. I 9), Cicero (de orat. II 85) dixerunt laudationes comparationibus exornandas esse; Theo tractatum proprium, ut multi rhetorum posteriorum, de comparationibus composuit; Hermogenes praescribit, ut orator laudationibus cυγκρίcειc inserat[1]): at Menandrus docet non solum post singulos τόπουc ἐγκωμιαcτικούc comparationes instituendas esse, sed τόπον proprium cυγκρίcεωc ponit, qua singula opera vel virtutes eius, qui laudatur, cum aliorum comparentur. Optimum huius cυγκρίcεωc exemplum praebet Gregorii Nazianzeni oratio funebris in Basilium. Quod genus comparationis apud posteriores quoque valuisse inde apparet, quod etiam Nicolaus rhetor, qui quinto saeculo fuit, in laudatione Themostoclis ea usus est (Walz rh. gr. I 388[2])). Cum autem apud rhetores cύγκριcιc πρὸc ὅλην τὴν ὑπόθεcιν non inveniatur, ex oratoribus veteribus unus semel eam adhibuit Hyperides; in cuius epitaphio Leosthenes ipse, qui ad inferos descendit, comparatur et cum heroibus, qui ad Troiam pugnaverunt, et cum Miltiade et Themistocle, eademque ratione componitur Leosthenis militumque intima consuetudo cum Harmodii Aristogitonisque amicitia[3]). Apud posteriores autem neque oratores neque rhetores haec cύγκριcιc invenitur usque ad Menandrum.

Posteriores autem rhetores ad explanandam laudationum dispositionem nihil fere attulerunt; satis eis erat ea, quae priores aetates creaverunt, compilare atque componere. Inter quos praestat Aphthonius exeuntis quarti saeculi rhetor,

---

[1]) μεγίcτη δὲ ἐν τοῖc ἐγκωμίοιc ἀφορμὴ ἀπὸ τῶν cυγκρίcεων, ἣν τάξειc ὡc ἂν ὁ καιρὸc ὑφηγῆται; praescribit igitur Hermogenes comparationes, neque vero unam illam comparationem, quae firmum ac stabilem locum tenet ad totam laudationem pertinet. — De usu cυγκρίcεων cf. etiam Leo l. c. pg. 149 seqq.; Lippelt l. c. pg. 10 adn. 6; Spengel comment. in Aristot. pg. 149 seqq.

[2]) Neque enim ex eius arte clare perspicitur, utrum τόπον proprium cυγκρίcεωc praescribat necne.

[3]) Epitaph. § 34 seqq.

cuius artem apud rhetores medii aevi plurimum valuisse notum est[1]). Eius laudationum schema hoc est:

γένος (ἔθνος, πατρίς, πρόγονοι, πατέρες)
ἀνατροφή (ἐπιτηδεύματα, τέχνη, νόμοι)
πράξεις
a) ψυχῆς (ἀνδρεία, φρόνησις)
b) σώματος (κάλλος, τάχος, ῥώμη)
c) τύχης (δυναστεία, πλοῦτος, φίλοι)
σύγκρισις.

Denuo igitur nobis occurrit tripertita illa bonorum divisio. Neque vero hac partitione totius orationis dispositio nititur, sed πράξεις solas secundum illa bona digerendas esse rhetor docet.

Cuius dispositionem saepissime posteriores oratores et rhetores secutos esse vix negaveris; nam Apthonii auctoritas multum apud illos valuit. Quod non solum inde apparet, quod tanta copia commentariorum ad eius tractatum explicandum confecta est[2]), sed etiam ex eo, quod ipsius Aphthonii nomine celato ὁ ῥήτωρ medio aevo vocatus est (Stephani in Aristotelis artem rhetoricam commentar. ed. academ. Boruss. 1896 vol. XXI 2 pg. 282, 14). Nec tamen apud omnes Aphthonii auctoritas valuit.

Nicolaus enim rhetor, qui quinto saeculo fuit, postquam suum schema, quod his verbis γένος (ἔθνος, πόλις, πρόγονοι), γένεσις, ἀνατροφή, ἐπιτηδεύματα ἐν νέᾳ ἡλικίᾳ (ῥητορική κτλ.), πράξεις (secundum virtutes disponendae) continetur, exposuit et explicavit, pergit se novisse tripertitam illam bonorum partitionem, sed abiecisse ut a consuetudine artium suae aetatis alienam (Spengel, rh. gr. III 479, 26): 'ἡμεῖς δὲ νῦν οὐ ταύτῃ τῇ διαιρέσει, ἀλλὰ τῇ κρατούσῃ ἑψόμεθα[4]).

[1]) Spengel, rhet. gr. II 35 seqq.; Hoppichler l. c.; Brzoska, Pauly-Wissowa R. E. vol. I pg. 2797.

[2]) Cf. Brzoska l. c.

[3]) Spengel, rh. gr. III 477. Finckh, Aphthonii et Nicolai soph. progymn. etc., Heilbronn 1865.

[4]) Solas artes brevi hoc conspectu illustrare conatus sum; ipsos ἐπιταφίους sophistarum, ut Dionis Chrysostomi, Aristidis, Themistii, meo, ut opinor, iure non curavi; sentio enim e rhetorum nudis praeceptis facilius et melius posse statui, quo modo orationum dispositiones

Quoniam autem satis copiose de laudationum Graecarum compositione illarumque τόποις disseruimus, ad Gregorii Nazianzeni orationes funebres transeamus.

PARS ALTERA.

DE GREGORII NAZIANZENI ORATIONUM FUNEBRIUM COMPOSITIONE.

E quadraginta quinque Gregorii orationibus, quae ad nostram aetatem pervenerunt, generi laudativo adscribendae sunt hae octo: oratio in laudem 1. Machabaeorum, 2. Athanasii, 3. Cypriani, 4. Heronis philosophi, 5. Caesarii fratris, 6. Gorgoniae sororis, 7. Gregorii patris, 8. Basilii Magni; e quibus quattuor priores ad quaestionem nostram non pertinent, sed generi καθαροῦ ἐγκωμίου, quod vocat Menander, attribuendae sunt. Quattuor vero sequentes ἐπιτάφιοι in codicibus vocantur. Sed quaerendum est, utrum omnes hi ἐπιτάφιοι laudationes funebres sint necne. Nam haud raro ἐπιταφίου nomen eae quoque orationes titulis exhibent, quae non ipso die mortis vel funeris, sed in memoriam hominum, qui iam multis annis vel saeculis ante fuerant, habitae sunt, ut Choricii ἐπιτάφιος ἐπὶ Μαρίᾳ[1]). Nos autem orationes funebres eas soles laudationes vocamus, quae die funeris ipso vel paucis diebus post dictae sunt.

Priusquam igitur ad ipsas orationes explanandas accedamus, de singulis investigandum erit, quo tempore et qua occasione

et compositiones factae auctae mutatae sint, quam ex orationibus illis; et enim ea istius aetatis litterarum condicio est, ut orationes artis praeceptis illustremus, non artes ex orationibus refingamus vel resuscitemus. Neque respexi epitaphios medii aevi, cum ad nostram rem eos non pertinere putarem. Nonnullos illius aetatis epitaphios Bauer (die Trostreden des Gregor. v. Nyssa pg. 13) commemoravit, Dräseke (Wochenschrift für klassische Philologie 1892 pg. 1176 seqq.) multas addidit. Cf. etiam K. Praechter Antikes in der Grabrede des Georgios Akropolites auf Johannes Dukas in Byzant. Zeitschr. vol. XIV 3 et 4 (1905) pg. 479 seqq. Westermann, Quaestiones Demosthenicae II pg. 47. Fabricius, bibl. graeca X pg. 187. Vollmer, Laudationum funebrium Romanorum historia pg. 471 seqq.

[1]) Edit. Boissonade pg. 37; cf. Caffiaux, De l'oraison funèbre dans la Grèce paienne, Valenciennes 1861, pg. 189.

unaquaque ex illis habita sit. Atque summi momenti est scire Christianis illius aetatis certos dies praescriptos fuisse, quibus memoriam mortuorum recolerent. Constitutiones Apostolorum enim dicunt[1]: 'ἐπιτελείcθω δὲ τρίτα τῶν κεκοιμημένων ἐν ψαλμοῖc καὶ ἀναγνώμαcι καὶ προcευχαῖc διὰ τὸν διὰ τριῶν ἡμερῶν ἐγερθέντα καὶ ἔνατα εἰc ὑπόμνηcιν τῶν περιόντων καὶ τῶν κεκοιμημένων καὶ τεccαρακοcτὰ κατὰ τὸν παλαιὸν τύπον (Μωcῆν γὰρ οὕτωc ὁ λαὸc ἐπένθηcε) καὶ ἐνιαύcια κτλ'. Qui usus iam apud veteres Graecos fuit, qui ea re sola differunt ab hac solemni Christianorum regula, quod pro quadragesimo diem tricesimum colebant[2]). Tamen Christianos quoque tricesimo die post mortem vel post sepulturam solemnia funebria egisse Bauer recte demonstravit[3]): usus regula fortior.

Sed iam accedamus ad singulas orationes.

A. Oratio in Caesarium fratrem.

(Migne, P. G. vol. 35, 755 seqq.)

1. Quo tempore et loco oratio habita sit.

Ad tempus huius orationis definiendum investigare opus est, quo anno Caesarius mortuus sit. Sed cum de Caesario veteres scriptores nihil fere tradiderint, ex una nostra oratione, qui vitae eius fons praestantissimus est, terminum enucleemus necesse est[4]).

Atque primum quidem ex oratione ipsa discimus Caesarium post Iuliani necem i. e. post annum 363 mortuum esse (cp. 14). Cum autem post enarratam Iuliani mortem

[1]) Ed. P. de Lagarde pg. 276.

[2]) E. Rohde, Psyche[2] I 232.

[3]) J. Bauer l. c. pg. 32 seqq.

[4]) De Caesarii vita cf. Greg. Nazianz. carm. de vit. sua (Migne 37, 1030 seqq.); carm. de reb. suis (Migne 37, 970); epigrammata 6—21 (Migne 38, 14 seqq.); epistul. 7, 14, 20, 29; Basilii epistul. 26 (Migne 32, 301); Suidas v. Καιcάριοc; Photius bibl. cod. 210. — Tillemont, mém. ecclés. IX 375 seqq. — Fabricius, Biblioth. Gr. VIII 435; — Louvard in 'Monito', quod huic orationi praemissum (Migne 35, 751, et 38, 751); — Ullmann, oper. vol. V Gregor v. Nazianz 2. Aufl. 1867; — Seeck in Pauly-Wissowa Real-Encyclop. vol. 3, 1298.

orator pergat (cp. 14): 'βαcιλεῖc μὲν ὁ χρόνοc παρήμειψε, Καιcαρίῳ δὲ τὸ τῆc εὐδοξίαc ἄλυτον' apparet Caesarium et Ioviano, qui usque ad annum 364 vixit, et etiam Valente, qui eius successor fuit, regnantibus vixisse. Sequitur Caesarium post annum 364 mortuum esse. Aliud accedit: orator priusquam Caesarii mortem narrat, commemorat vehementem quendam terrae motum, quem urbs Nicaea passa sit (cp. 15). Iam cum Nicaea post Iuliani mortem duos terrae motus viderit, quaeritur, ad quem annum is, qui a Gregorio memoratur, referendus sit: alter enim fuit anno 365, alter anno 368 [1]). Res plana: dubitari non potest, quin orator terrae motum anni 368 significet. Cum enim de priore nihil fere traditum sit, terrae motum anni 368 gravissimum fuisse veteres scriptores referunt, ut Hieronymus [2]), qui tradit ad annum 368: 'Nicaea, quae saepe ante conruerat, terrae motu funditus eversa est'. Quacum re consentit plane Gregorius, qui cp. 15 exponit e terrae motu illo, ὃc δὴ χαλεπώτατοc τῶν πώποτε μνημονευομένων γεγονέναι λέγεται, neminem fere praeter Caesarium paucosque alios servatum esse. Constat igitur Gregorium ad terrae motum, qui die X. mensis octobris anni 368 fuit, alludere Caesariumque post hunc terminum mortuum esse.

Iam quantum temporis spatium inter terrae motum Caesariique mortem intercedat, perquiramus. Atque orator terrae motus illius mentionem facit ut πρώην cυνενεχθέντοc (cp. 15); sed voce πρώην hoc loco minime accuratam temporis significationem praebere apparet, cum calamitas illa tam clara tamque gravis fuerit, ut orator etiam multis annis interiectis hac voce uti posset. Neque id ad tempus stabiliendum valet, quod in carmine de vita sua Gregorius dicit fratrem, munere Nicaeae fungentem, vita decessisse (ἐν ἀρχῇ μέcῃ θνήcκει), cum fieri possit, ut compluribus annis post calamitatem illam Nicaeae versatus sit. Sed cum orator in enarranda Caesarii vita tempora sequatur neque inter terrae motum illum et fratris decessum novi quicquam afferat — immo iungit utrumque verbis (cp. 15): 'τοῦ μὲν cειcμοῦ κρείττων ἐγένετο, τῆc

[1]) Förster ed. Liban. II pg. 223.

[2]) Euseb. vol. II pg. 197 Sch. — Cf. Clintoni Fast. Roman. I 470.

δὲ νόσου δ'οὐκ κτλ.' —: brevissimum temporis spatium inter casus istos duos intercedere verisimile est. Caesarium revera terrae motu ipso non perisse inde quoque apparet, quod et frater eius Gregorius[1]) et amicus Basilius[2]) litteras ad eum scripserunt, quibus eum admonentes de calamitate orant ac rogant, ut ecclesiae Christianae se adscisceret. Contendo igitur Caesarium paulo post diem X. mensis octobris a. 368, i. e. exeunte anno 368 vel ineunte anno 369, mortuum esse.

Iam in eo est, ut quaeramus, quo tempore et quo loco oratio habita sit. Atque dicendum est orationem ipso die funeris, postquam pompa ad sepulcrum constitit, ad sepulcrum ipsum dictam esse idque Arianzi, in patria Caesarii, in quam eius ossa ex Bithynia delata sunt[3]). Quod colligo primum e pompa funebri commemorata, quam his verbis describit orator (cp. 15): 'καὶ νῦν ἡμῖν ὁ πολὺς Καισάριος ἀποσέσωσται, κόνις τιμία, νεκρὸς ἐπαινούμενος, ὕμνοις ἐξ ὕμνων παραπεμπόμενος, μαρτυρίων βήμασι πομπευόμενος (i. e. ad sanctum illum locum, ubi martyres iacent, te prosecuti sumus), γονέων χερσὶν ὁσίαις τιμώμενος, μητρὸς λαμπροφορίᾳ, τῷ πάθει τὴν εὐσέβειαν ἀντεισαγούσης κτλ.' Quamquam me non fugit etiam in aliis orationibus, quae non die funeris ipso, sed postea habitae sunt, pompas describi, ut in Nazianzeni oratione in Basilium (cp. 80), vel in Gregorii Nysseni oratione in Meletium[4]), in nostra tamen oratione ita describit orator pompam, ut in propatulo sit eam statim laudationem fratris subsecutam esse. Gravissimum autem argumentum hoc est: Gregorius dicit (cp. 16) orationem suam donum et ornamentum esse, quod fratri offerat; hanc opponit aliorum donis, quae sunt serica, telae circumfluentes, texturae lini pretiosae, unguentorum infusiones, coronae, flores,

---

[1]) Epist. 20 (Migne vol. 37). [2]) Epist. 26 (Migne vol. 37).

[3]) Baronius contendit Caesarium in patria sua mortuum esse, Tillemontius (l. c. IX 396) dicit nusquam legi, ubi vita decesserit, ad quae cf. Migne 38, 848. Sed dubium esse nequit, quin Nicaeae mortuus sit, cum in epigramm. 14 (Migne 38, 18) dicat Nazianzenus:

'πέμψαντες βασιλῆι τὸν ἔξοχον ἰητήρων,
φεῦ, κόνιν ἐκ Βιθυνῶν δεξάμεθ' αὖ σε πέδου.'

[4]) Cf. Bauer l. c. pg. 51.

certamina. Quae quidem dona bene scio non solum die funeris, sed etiam aliis diebus solemnibus ad mortuos recolendos constitutis mortuis offerre Graecos consuevisse[1]); sed orator pergit suam orationem memoriam Caesarii omnibus posterioribus saeculis tradere, dona vero illa externa esse caduca, ἃ πάντα κατέκρυψεν ἂν σήμερον ὁ πικρὸς λίθος οὗτος μετὰ τοῦ καλοῦ σώματος. Quod orator dicit 'una cum corpore dona ista lapidem operturum esse', inde colligitur corpus nondum terrae traditum fuisse tum, cum haec dicerentur. Dubitari igitur nullo modo potest, quin oratio ad sepulcrum lapide nondum tectum ipso die funeris dicta sit; nec probanda videtur Baueri sententia contendentis (l. c. pg. 35): 'So viel wir sehen, ist kein Zeugnis aus dem 4. und 5. Jahrhundert für eine Verbindung der Rede mit dem Leichenbegängnis vorhanden.' Notandum est etiam his temporibus usitatum fuisse orationes funebres ad ipsum sepulcrum facere, ut veteres Graeci consueverant, in quorum epitaphiis semper occurrit dictio 'ἐπὶ τῷδε τῷ τάφῳ'. Etiam Gregorii Nysseni epitaphium in Pulcheriam ad sepulcrum dictam esse elucet e verbis: 'ὁρῶντες αὐτόν τε τὸν τόπον τοῦτον, ἐν ᾧ συνειλέγμεθα καὶ τὴν ἐν τῷ τόπῳ κατήφειαν'.

2. Argumentum orationis[2]).

Prooemium: Auditorum partem alteram adesse, ut una secum mortuum lugentes maeroris atque luctus participes sint, partem alteram, ut orationis elegantia delectentur, quae eis permulceat aures[3]). Sed falli eos, qui credant se declamationem quales, priusquam deo se dedisset, exercitasset, habiturum esse[4]). Quare non plus, quam deceat, se fratrem questurum

[1]) Rohde, Psyche I² pg. 234 seqq.

[2]) A. Bénoit, S. Gregoire de Nazianze, Marseille 1876, pg. 231 seqq.

[3]) 'οἱ δὲ ὡς τὴν ἀκοὴν ἑστιάσοντες καὶ ἡδίους ἐσόμενοι'; cf. orat. in Basil. cp. 1: 'ἐκείνοις θ' ἅμα μὲν ἡδονὴ γένοιτο κτλ.'

[4]) Cp. 1: 'Χρῆναι γὰρ ἡμᾶς ἐπίδειξιν ποιήσασθαι καὶ τὴν συμφοράν, οἷά ποτε ἦν τὰ ἡμέτερα, ἡνίκα τἆλλα ἦμεν ἱκανῶς περιττοὶ καὶ τῆς ὕλης καὶ τὰ περὶ λόγους φιλότιμοι ... μηδαμῶς μὴ τοῦτο περὶ ἡμῶν ὑπολάβητε'; cf. Themistii epitaph. in patrem pg. 233 C: 'ὁ λόγος ἡμῖν οὐ φιλοτιμίας καὶ ἐπιδείξεως, ἀλλὰ τῆς ὁσίας κτλ.'; Himerii or. XXIII

aut laudaturum esse, quamquam laudatio aptissimum mortuorum donum et debitum omnium debitorum iustissimum sit, idque viro eloquenti[1]). Sed ne videatur legem, quae iubet mortuos laudari, neglexisse, se dicendi munus suscepisse; neque enim a Christi doctrina alienas esse laudationes, immo scripturam sacram docere memoriam mortuorum celebrandam esse. Orationem autem ita se instituturum esse, ut primum fratrem queratur et laudet[2]), deinde ostendat infirmitatem naturae humanae[3]) pretiumque ac dignitatem animi, denique propinquos consoletur auditoresque a terrenis deducens transferat ad aeterna. —

Laudatio: Sequitur laus ipsa, quae orditur a parentibus, quorum pietatem imprimis praedicat orator (cp. 2). — Seorsim laudatur primum pater, cuius virtutes summatim proferuntur (cp. 3), deinde matris virtutes eiusque de familia bene merita enumerantur, tum parentes coniunctim celebrantur, quorum cum uterque primas inter mortales tulisset, neutrum palmas ferre potuisse, cum altera ab altera parte impedita esset (cp. 4)[4]).

(monod. in filium) § 19: 'ὦ δυςχερὴς γλῶςςα, ὦ πρότερον μὲν ὄργανον Μουςῶν, νυνὶ δὲ ἀμούςου δαίμονος. Γενέςθω μέρος τοῦ πονηροῦ κομμοῦ ἡ τῶν λόγων τούτων ἐπίδειξις'.

[1]) Cp. 1: 'καίτοιγε δῶρον φίλον καὶ οἰκειότατον, εἴπερ τι ἄλλο τῷ λογίῳ λόγος καὶ τῷ διαφερόντως ἀγαπήςαντι τοὺς ἐμοὺς λόγους ἡ εὐφημία· καὶ οὐ δῶρον μόνον, ἀλλὰ καὶ χρέος ἁπάντων χρεῶν δικαιότατον.' Cf. Nazianzeni orat. in Basil. cp. 1: 'ἐμοί τε γὰρ ἔςται τοῦτο χρέος ἱκανῶς ἀφοςιώμενον. χρέος δὲ εἴπερ ἄλλο τι τοῖς ἀγαθοῖς τά τε ἄλλα καὶ περὶ τὸν λόγον ὁ λόγος' et Himerii l. c. 1: 'οὐ γάρ μοι θέμις μὴ καὶ λόγῳ θρηνῆςαι τὸν αὐτῶν τῶν λόγων ἔκγονον'. Orationem mortuis deberi dicit Nazianzenus etiam in orat. in Gorgoniam cp. 3: 'φέρε προςβῶμεν ἤδη τοῖς ἐγκωμίοις, τὴν δὲ ὀφειλομένην ὁςίαν εἰς ἄλλο τι χρέος τῶν ἀναγκαιοτάτων ἀποπληροῦντες'; cf. et Aristid. or. XXXI K. in Etoneum § 1: 'ἡ μὲν ἐπίδειξις οὐδαμῶς εὐτυχής, οὐδὲ κατ' ἐλπίδας, ἀναγκαία δὲ κτλ.'; et Themistii locum, quem modo citavi.

[2]) Cp. 1: 'δακρύςαντες καὶ θαυμάςαντες'; cf. Himer. l. c. 4: 'τί δὲ θρηνήςω, τί δὲ ἐπαινέςω.'

[3]) Cp. 1: 'τῆς τε ἀνθρωπίνης φύςεως τὴν ἀςθένειαν ἐπιδείξομεν'; cf. etiam Menand. Spengel rh. gr. III 414, 2: 'καὶ φιλοςοφῆςαι δὲ ἐπὶ τούτοις οὐκ ἀπειρόκαλον καθόλου περὶ φύςεως ἀνθρωπίνης.'

[4]) Tacit. Agricol. VI 4: 'idque matrimonium ad maiora nitendi decus ac robur fuit. Vixeruntque mira concordia per mutuam caritatem et invicem se anteponendo'.

Parentes vero, pergit orator, se non ea de causa commemorasse, ut eos laudaret — id quod neminem digne apteque facere posse —, sed ut demonstraret mirum futurum fuisse, si haec parentum exempla secutus non esset Caesarius.

Postquam εὐγένειαν tractavit (τὰ μὲν δὴ πρῶτα τοιαῦτα), oratori ad alterum τόπον, nempe descriptionem κάλλους vel φύσεως, transeundum erat. Neque vero hanc partem copiosis verbis exponit; satis habet paucis hunc τόπον perstringere simul cavens ne ceterarum laudationum usum vel rhetorum praecepta ignorare videatur; (cp. 5): 'ἵνα δὲ τὰ ἐν μέσῳ συντέμω κάλλος καὶ μέγεθος καὶ τὴν ἐν πᾶσι τοῦ ἀνδρὸς χάριν καὶ ὥσπερ ἐν φθόγγοις εὐαρμοστίαν (ὅτι μηδὲ πρὸς ἡμῶν τὰ τοιαῦτα θαυμάζειν εἰ καὶ τοῖς ἄλλοις οὐ μικρὰ φαίνεται), πρὸς τὰ ἐφεξῆς βαδιοῦμαι τοῦ λόγου καὶ ἃ μηδὲ βουλομένῳ παραλιπεῖν ῥᾴδιον'[1]).

Παιδεία (cp. 5—6): Primum domi Caesarium educatum et eruditum esse, tum scholas Alexandrinas eum petivisse, ubi omnibus et temperantia et docilitate praestitisset : omnia litterarum genera ea diligentia, qua alii ne unum quidem colere solerent, eum excoluisse[2]), atque inprimis astronomiae, arithmetricae, medicinae studiis se dedisse.

---

[1]) Etiam in ceteris epitaphiis Gregorius hunc τόπον praetermittit; cf. orat. in Gorgoniam cp. 3: '"Ἄλλος μὲν οὖν πατρίδα τῆς ἀπελθούσης ἐπαινείτω καὶ γένος, νόμους ἐγκωμίων αἰδούμενος πάντως δ' οὐκ ἀπορήσει πολλῶν καὶ καλῶν λόγων, εἰ βούλοιτο ταύτην κοσμεῖν καὶ τοῖς ἔξωθεν ὥσπερ μορφὴν τιμίαν καὶ καλὴν χρυσῷ καὶ λίθοις καὶ τοῖς ἐκ τέχνης καὶ χειρὸς ὡραΐσμασιν κτλ.' et orat. in Greg. 5: 'ἵνα πατρίδα καὶ γένος καὶ σώματος εὐφυΐαν, καὶ τὴν ἔξωθεν περιφάνειαν . . . τοῖς τῶν ἐγκωμίων νόμοις παρεὶς ἐκ τῶν πρώτων ἡμῖν καὶ οἰκειοτάτων ἄρξωμαι', et orat. in Basil. cp. 10: 'Κάλλους μὲν δὴ καὶ ῥώμης καὶ μεγέθους, οἷς τοὺς πολλοὺς ὁρῶ χαίροντας, τοῖς βουλομένοις παραχωρήσομεν · οὐχ ὅτι κἂν τούτοις ἔλαττόν τινος ἠνέγκατο τῶν μικρολόγων καὶ περὶ τὸ σῶμα καλινδουμένων, ἕως ἦν ἔτι νέος καὶ οὔπω φιλοσοφίᾳ τῶν σαρκῶν κατεκράτησεν, ἀλλ' ἵνα κτλ.' Gregorius Nyssenus autem in orat. in Meletium fuse pulchritudinem corporis praedicat (cf. Bauer l. c. pg. 47), quod idem Dio Chrysostomus, Aristides, Himerius fecerunt praeceptaque rhetorum iubent.

[2]) Aristid. XXXII K. (in Alexandr.) 8: 'πάντα γάρ, ὥσπερ λέγω διεξελθὼν τὰ μαθήματα καὶ οὐδὲν ἔσθ' ὅτι οὐκ ἀκριβέστερον τῶν ἐφ' ἑκάστῃ καθημένων'.

Πράξεις (cp. 7—14; ex temporum ratione enarrantur): Studiis confectis Caesarium omnibus virtutibus omnique disciplinae litterarumque genere instructum, ut navem variis mercibus oneratam [1]), domum redisse. Miro casu se ipsum — oratorem dico — Athenis in patriam revertentem Byzantii fratrem convenisse, quod nisi deo preces matris exaudiente certo fieri non potuisse. Qua in urbe Caesarium brevi tempore tantam sibi comparavisse gloriam, ut omnes honores publice et privatim ei proponerentur (cp. 8). Quamquam autem Byzantii tantis honoribus eum affecissent atque vi eum retinere studuissent, tamen precibus suis eum obsequentem ad parentes revertisse. Caesarium ergo omnibus honoribus atque regi paene ipsi fratrem suum anteposuisse: tantam eius φιλαδελφίαν fuisse (cp. 9). Postquam autem Caesarius aliquamdiu domi mansisset patriaeque primitias doctrinae suae consecravisset, eum ad aulam imperatoris arcessitum esse. Quamquam autem brevi tempore summa gloria frueretur primumque inter medicos locum teneret, tamen eius mores nunquam corruptos esse, cum semper meminisset se Christianum esse[2]): εὐσέβειαν unum atque praestantissimum bonum ei visum esse. Neque vero hanc virtutem eum excoluisse solam, sed etiam propinquis calamitatibus constrictis auxilium utique tulisse, omnibus amicis parem et aequalem se praestitisse, superbiam fastidivisse. Summa autem laude eum dignum esse, quod Iuliano ipsi conanti eum a Christianorum doctrina ad suam pertrahere superstitionem fortiter restiterit: coram omnibus palamque eum pronuntiavisse se Christianum esse atque fore. Quare aulam eum reliquisse; Iuliano vero mortuo successores eum revocavisse omnibusque honoribus ornavisse. Imitentur igitur auditores Caesarii virtutem atque constantiam, ut eandem gloriam adipiscantur (cp. 14).

Θάνατος: Fratrem in Bithynia munere quaestoris functum, quamquam divinitus e terrae motu illo, qui Nicaeam evertisset, cum perpaucis ex ruinis ipsis servatus esset, tamen paulo post morbo implicatum ac mortuum esse (cp. 15).

---

[1]) Eadem comparatio invenitur in orat. in Basil. cp. 24.

[2]) Christianus nondum erat; nam paulo ante mortem baptizatus est; cf. supra pg. 35.

Ἐκφορά: Magna pompa eius ossa ad sacrarium martyrum deducta esse, cum caterva prosequens hymnos caneret materque luctum psalmodia sedaret (cp. 15).

Προσφώνησις (ad. mortuum):

Iam alloquitur orator Caesarium ipsum eique offert laudationem: hoc suum ἐντάφιον esse, hoc ornamentum Caesarii aptissimum, quod ceteris ornamentis, ut vestibus sericis, telis mollibus et circumfluentibus, pretiosis lini texturis oleis coronis floribus certaminibus praeferat, quae pagani, patriae legi et stolido maerori potius servientes quam rationi, mortuis offerrent (νόμῳ πατρίῳ μᾶλλον καὶ ἀλογίᾳ πάθους ἢ λόγῳ δουλεύοντες)[1]). Suum donum hanc laudationem esse, quam fortasse etiam posteriores aetates excepturas esse; omnia illa bona esse caduca, suam autem orationem posteris nomen Caesarii tradituram esse, ut eius memoria nunquam pereat (cp. 16)[2]). Sed non

---

[1]) Cf. Rohde Psyche I² p. 234.

[2]) Laudatione vel poetae vel oratoris memoriam mortuorum immortalem fieri communis est Graecorum sententia; cf. Pindari encomii frgm. 121 (Bergk):

πρέπει δ' ἐσλοῖσιν ὑμνεῖσθαι . . . καλλίσταις ἀοιδοῖς.
τοῦτο γὰρ ἀθανάτοις τιμαῖς ποτιψαύει μόνον
ῥηθὲν σθένει, θνάσκει δὲ σιγαθὲν καλὸν ἔργον.

Eadem sententia invenitur apud Isocratem (Euag. § 4), apud Libanium (epitaph. in Iulian. § 3) aliisque in epitaphiis. Cf. Greg. Naz. orat. in Gorgoniam cp. 2: 'λόγου δὲ ἀποστεροῦντες, ὃ πάντων μάλιστα τοῖς ἀγαθοῖς ἐστιν ὀφειλόμενον καὶ ᾧ τὴν μνήμην ἂν αὐτοῖς ἀθάνατον καταστήσαιμεν'. Ad Gregorii verba (cp. 16): 'τοῦτό σοι, Καισάριε, παρ' ἐμοῦ τὸ ἐντάφιον, αὗται τῶν ἐμῶν λόγων αἱ ἀπαρχαὶ . . . οὗτος ὁ παρ' ἐμοῦ κόσμος . . . τὸ δὲ ἐμὸν δῶρον λόγος, ὃ τάχα καὶ ὁ μέλλων ὑπολήψεται χρόνος ἀεὶ κινούμενον καὶ οὐκ ἐῶν εἰς τὸ παντελὲς ἀπελθεῖν τὸν ἐνθένδε μεταχωρήσαντα, φυλάσσον δὲ ἀεὶ καὶ ἀκοαῖς καὶ ψυχαῖς τὸν τιμώμενον καὶ πινάκων ἐναργεστέραν προτιθεὶς τὴν εἰκόνα τοῦ ποθουμένου' cf. Himerii verba in monodia in fil. (or. II § 22): 'Ταύτας μὲν οὖν δέδεξο τὰς χοάς, ἅς σοι παρὰ τῷ ποταμῷ σπένδω τῷ Μέλανι et § 23: 'ἔσῃ δέ, εἰ δυνατόν, διὰ τοῦ πατρὸς ἀθάνατος . . . κοσμήσω σε καὶ ἐπιταφίοις ἀγῶσι καὶ παραδώσω τῷ χρόνῳ τὸ σὸν ὄνομα, καὶ γενήσομαι τοῦ δαίμονος κατὰ τοῦτο γοῦν τὸ μέρος φιλονεικότερος, ἵνα ἔχῃ μὲν ἐκεῖνος τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν ὁ οὐρανός, τὴν δὲ δόξαν ἅπαντες ἄνθρωποι.' Cf. Tacit. Agric. 46 et Senec. De cons. ad. Polyb. 18: 'Fratris quoque tui produc memoriam aliquo scriptorum monimento tuorum; hoc enim unum est in rebus humanis opus, cui nulla tempestas noceat,

hoc die solo eum celebrari atque honorari: etiam diebus anniversariis propinquos eius memoriam celebraturos esse (καὶ τὰ μὲν ἀποδεδώκαμεν, τὰ δὲ δώσομεν, τὰς δι' ἔτους προσφέροντες τιμάς τε καὶ μνήμας, οἵ γε τῷ βίῳ περιλειπόμενοι). Nunc vero fruatur gaudiis caelestibus [1]).

Παραμυθία καὶ συμβουλή:

Nulla facta transitione consolatio ad partem antecedentem

---

quod nulla consumat vetustas. cetera, quae per constructionem lapidum et marmoreas moles aut terrenos tumulos in magnam eductos altitudinem constant, non propagant longam diem, quippe et ipsa intereunt: inmortalis est ingeni memoria'. Poetarum testimonia adferre inutile.

[1]) 'Σὺ δὲ ἡμῖν οὐρανοὺς ἐμβατεύοις, ὦ θεία καὶ ἱερὰ κεφαλή, καὶ ἐν κόλποις Ἀβραάμ, οἵτινες δή οὗτοί εἰσιν, ἀναπαύσαιο καὶ ἀγγέλων ἐποπτεύοις χορείαν καὶ μακαρίων ἀνδρῶν δόξας τε καὶ λαμπρότητας· μᾶλλον δὲ συγχορεύοις καὶ συναγάλλοιο, πάντα διαγελῶν τὰ τῇδε ἀφ' ὕψους, τούς τε καλουμένους πλούτους καὶ τὰς ἐρριμένας ἀξίας, καὶ τὰς ψευδομένας τιμὰς καὶ τὴν διὰ τῶν αἰσθήσεων πλάνην καὶ τὴν τοῦ βίου τούτου περιφορὰν καὶ τὴν ὥσπερ ἐν νυκτομαχίᾳ σύγχυσίν τε καὶ ἄγνοιαν, βασιλεῖ τῷ μεγάλῳ παριστάμενος καὶ τοῦ ἐκεῖθεν φωτὸς πληρούμενος κτλ.' Cf. Themistii epitaph. in patr. 234 b: 'καί σε ἐδέξατο ἱερὰ θεῶν ἀγορὰ καὶ δῆμοι ἀγαθῶν δαιμόνων (quibus angeli Christianorum respondere videntur), εὐφημοῦντές τέ σε καὶ προαπαντῶντες καὶ ἀσπαζόμενοι; Aristides XXXII K. § 34: 'εἰ δὲ ἀληθεῖς οἱ Πινδάρου λόγοι καὶ Πλάτωνος . . . καὶ διατριβαί τινές εἰσι τῶν ἐν Ἅιδου, ἦ που νῦν ποιητῶν τε χοροὺς εἰκὸς ἵστασθαι περὶ ἐκεῖνον, ἀρχομένων ἀπὸ Ὁμήρου τὴν δεξιὰν προτεινόντων καὶ λογοποιῶν καὶ συγγραφέων καὶ ἁπάντων ὡς αὐτὸν ἑκάστου καλοῦντος καὶ μεθ' αὑτοῦ σκηνοῦσθαι κελεύοντος, ταινιούντων, ἀναδούντων κτλ.' ut Nazianzenus etiam Themistius mortuum saepe alloquitur verbis ὦ θεία καὶ ἱερὰ κεφαλή (cf. etiam orat. in Gorgon. cp. 23). — Himer. in filium § 23: 'Σὺ μὲν οὖν, ὦ παιδίον, πάντως ἐκεῖσε πεπόρευσαι, ἔνθα ὁ δαίμων ἡγήσατο· ἔσῃ δέ, εἰ δυνατόν, διὰ τοῦ πατρὸς ἀθάνατος, κἂν ἐς τὰ μάλιστα ἄνω που μετὰ θεῶν ἀθύρων καὶ ἐκεῖ κατοπτεύοις τὰ σύμπαντα μετ' Ἔρωτος παίζων, μεθ' Ὑμεναίου κωμάζων, μετὰ Βράγχου μαντεύων, μετὰ Τροφωνίου θεοφορούμενος. Οὐ γὰρ εἰκὸς ἦν τοσαύτην ψυχὴν κάτω που δῦναι μᾶλλον ἢ μετὰ θεῶν πολιτεύεσθαι'. — Menandr. rhet. in eadem sententia (Spengel, rh. gr. III 414, 16): 'πείθομαι τὸν μεταστάντα τὸ Ἠλύσιον πεδίον οἰκεῖν, ὅπου Ῥαδάμανθυς, ὅπου Μενέλεως, ὅπου παῖς ὁ Πηλέως καὶ Θέτιδος, ὅπου Μέμνων· καὶ τάχα που μᾶλλον μετὰ θεῶν διαιτᾶται νῦν, περιπολεῖ τὸν αἰθέρα καὶ ἐπισκοπεῖ τὰ τῇδε'. — Cf. Senec. ad Helv. de consolat.: 'tum peragratis humilioribus ad summa perrumpit et pulcherrimo divinorum spectaculo fruitur, aeternitatis suae memor in omne quod fuit futurumque est, vadit omnibus saeculis'.

adiungitur[1]) proprioque exordio ornata est; dicit enim orator optimam consolationem eam esse, quae ab iis, qui ipsi participes sint luctus, porrigatur. Se paene pudere, quod audeat eos consolari, quorum constantia atque patientia in omnium ore sit. Si vero dolor eorum mentem atque rationem obscuraverit, consolationem accipiant parentes et ignoscant, quod ausus sit eos consolari. Iam consolatio ipsa sequitur: Vitam nostram esse brevem (cp. 18)[2]) et quo prius ea discesserimus, eo celerius omnibus malis nos vacaturos esse; nam omnia vana esse (cp. 20). Quare vivis Caesarium querendum non esse, qui his malis liberatus sit, sed eos qui superstites sint[3]). Ut omnibus gaudiis terrenis, quae continentur honoribus, divitiis, eloquentia, scientia, matrimonio, liberis[4]) ereptus sit, ita maioribus gaudiis eum nunc frui in caelo. Nam animos iustorum, cum vinculis corporis morte liberati sint, ad deum proficisci, quem contemplantes mirabilibus voluptatibus affici; animamque[5]) paulo post

---

[1]) Transitionem ad partem consolatoriam ne ceteri quidem praebent epitaphii ut Nysseni, Aristidis; cf. Bauer l. c. pg. 51.

[2]) Cp. 18: 'οὐδὲ ὁ πᾶϲ ἀνθρώπων βίοϲ μακρόϲ, ὡϲ τῇ θείᾳ φύϲει καὶ ἀτελευτήτῳ παραβαλεῖν'. Cf. Aristid. epitaph. in Eteon. 17: 'βίοϲ δὲ πᾶϲ ἀνθρώπου βραχὺϲ καὶ οὐ πολλοῦ τινοϲ ἄξιοϲ εἰϲ ἀριθμοῦ λόγον, ἀλλ' ἐάν τε Ἀργανθώνιον ἐάν τε Τιθωνὸν λέγῃ τιϲ, ἐάν τε τὸν τὰϲ τρεῖϲ γενεὰϲ διαρκέϲαντα Νέϲτορα τὸν Πύλιον, πάνταϲ τούτουϲ τοὺϲ χρόνουϲ ϲυνθεὶϲ εὑρήϲειϲ ἔλαττον μέροϲ ὄνταϲ τοῦ παντὸϲ αἰῶνοϲ ἢ ὅϲον εἰπεῖν'.

[3]) Cp. 20: 'Μὴ τοίνυν πενθῶμεν Καιϲάριον, οἵων ἀπηλλάγη κακῶν εἰδότεϲ, ἀλλ' ἡμᾶϲ αὐτούϲ, οἵοιϲ ὑπελείφθημεν'. Cf. Themist. epitaph. in patr. (or. 20) 240 b, c: 'Ἀλλὰ ϲοὶ μὲν μακάριόϲ τε καὶ εὐδαίμων ὁ ἀγρὸϲ καὶ πρὸϲ ὀλβίουϲ ἀνέδραμεϲ καὶ εὐδαίμοναϲ τοὺϲ καταπέμψανταϲ, ἡμᾶϲ δὲ ἀπέλιπεϲ ἐν τῷ κλύδωνι, τῷ λειμῶνι τῆϲ Ἄτηϲ, οὐδὲ ἔχονταϲ, ὅϲτιϲ χεῖρα ἄλλῳ ὀρέξει ἀνακύπτειν τε πειρωμένουϲ καὶ ἀναδῦναί ποτε τῆϲ ἰλύοϲ καὶ τοῦ βορβόρου.'

[4]) Cf. quae Pseudo-Dionysius in tractatu περὶ ἐπιταφίων de consolatione praescribit Us.-R. II 1, 283: 'ἐν τούτῳ παρατιθέναι ἀναγκαῖον, ὁπόϲα ἐν πανηγύρεϲι τερπνά, ὅϲα ἐν γάμοιϲ, παιδοποιΐαιϲ, τιμαῖϲ ταῖϲ παρὰ τῆϲ πατρίδοϲ'.

[5]) Cf. Pseudo-Dionys. l. c. pg. 283: 'ἐπὶ τέλει δὲ περὶ ψυχῆϲ ἀναγκαῖον εἰπεῖν, ὅτι ἀθάνατοϲ καὶ ὅτι τοὺϲ τοιούτουϲ ἐν θεοῖϲ ὄνταϲ ἄμεινον εἰκὸϲ ἀπολαβεῖν'. similiter Menandr. περὶ παραμυθητικοῦ (rhet. gr. III 414, 22 Sp.): 'ϲυγγενὴϲ γὰρ οὖϲα τοῦ θείου ἡ ψυχὴ κἀκεῖθεν κατιοῦϲα ϲπεύδει πάλιν ἄνω πρὸϲ τὸ ϲυγγενέϲ'. Cf. Tac. Agric. 44.

mortem corpus quoque ad se recipere, ut una cum eo particeps fiat gloriae caelestis (cp. 21)[1].

Ad hanc consolationem adiungit orator adhortationem, qua admonet auditores, ut a terrenis animos convertant ad deum; ita eos quoque consecuturos esse, ut post mortem deum contemplentur. Deus vero recipiat ad se Caesarium et auditores et ipsum oratorem tempore opportuno (cp. 24).

3. De orationis compositione et structura.

Orator ipse in prooemii parte, quae proecthesis audit, compositionis structuram adumbrat: dividit orationem in laudem (cp. 2—15) et consolationem (cp. 18—21), ad quam, ut est apud veteres oratores, adhortationem (cp. 22—24) adiungit. Hae duae partes stricte distiguuntur; pars enim prior donum debitum atque ornamentum defuncti est, pars altera ad propinquos ceterosque auditores refertur. Post peroratam laudem orator ad mortuum ipsum se convertit eique offert laudationem. Haec προcφώνηcιc, cum in nullo antiquiorum oratorum epitaphio inveniatur, oratorum quarti post Chr. saeculi propria esse videtur. Clare hic τόποc discernitur a ceteris in Himerii monodia in filium, ubi orator conversus ad filium mortuum dicit (cf. p. 40, 2): 'ταύταc μὲν οὖν δέδεξο τὰc χόαc κτλ.' Gregorius vero non modo in hac oratione, sed etiam in epitaphio in patrem conscripto hunc τόπον usurpavit, id quod infra videbimus. Qua de re non recte iudicat Bauer (l. c. pg. 12 not. 1),

---

[1]) Cp. 22 occurrit sententia illa nota: 'βραδύνομεν ἐν τοῖc τάφοιc, οἷc περιφέρομεν' = haeremus in sepulcris (corporibus), quae circumferimus. Cf. corp. Hermet. VII 2: 'πρῶτον δὲ δεῖ cε περιρρήξαcθαι . . . τὸν περιφόρητον τάφον'. Eandem sententiam Plato a sapiente quodam accepisse dicit Gorg. 493 A: ἤδη του ἔγωγε καὶ ἤκουcα τῶν cοφῶν, ὡc . . . τὸ μὲν cῶμά ἐcτιν ἡμῖν cῆμα' et Cratyl. 400 C; Philolaos ap. Clem. Alex. strom. III 3, 17; Philo de somniis I 22 (pg. 641 M.); cf. G. Anrich, Das antike Mysterienwesen pg. 17. Haec sententia in epithapiis usitata fuisse videtur; legimus enim in Pseudo-Dionysii tractatu περὶ ἐπιταφίων l. c. pg. 282: 'μὴ βουλόμενοι (θεοί) αὐτοὺc ἐν τοῖc κακοῖc τοῖc ἐν τῇ γῇ καλινδεῖcθαι ἢ πολὺν χρόνον ἐγκατορωρύχθαι τὴν ψυχὴν ἐν τῷ cώματι ὥcπερ ἐν τάφῳ ἢ ἐν δεcμωτηρίῳ.' Cf. etiam Zeller, Die Philosophie der Griechen III 2^4 (1903) 259.

cum de epitaphiis dicit: 'Das Lob, aber auch Trost und Klage ist hier Totenopfer'. Et per se patet consolationem et adhortationem, quae pertineat ad auditores, donum defuncti non esse. Sententia autem illa, qua orator laudationem donum atque ornamentum esse significat, quamquam non dubito, quin iam apud veteres Graecos exstiterit, tamen in nullo epitaphio clare exprimitur. Solus Aristides ad eam alludere mihi videtur, cum in fine epitaphii in Eteoneum dicit: 'τάδε cοι τὰ παρ' ἡμῶν, τὰ δὲ λοιπὰ μελήcει τῇ πόλει κοινῇ'. Rhetores igitur vel oratores quarti demum saeculi ex hac vel simili sententia profecti proprium τόπον creavisse mihi videntur. —

Iam quaeritur, cui generi orationum funebrium haec oratio adscribenda sit[1]). Atque primum quidem monodia esse non potest, cum θρῆνοι, qui vocantur, plane desiderentur; neque orationem consolatoriam eam iure dixeris, cum in consolationibus laudem secundum tria illa tempora disponendam esse Menander doceat, quam regulam Gregorii Nysseni consolationes sequi Bauer demonstravit. Oratio igitur λόγος ἐπιτάφιος est, quem Menander vocat, cum sequatur orator in laude enarranda seriem illam τόπων ἐγκωμιαςτικῶν, quos in laudationibus adhibitos esse supra (pg. 4) vidimus.

Sed differt compositio huius epitaphii et a Menandri et a Pseudo-Dionysii doctrina, quod θάνατος quoque et ἐκφορά commemorantur, quos τόπους in monodiis adhibendos esse Menander docet. Quo a rhetore Gregorius alia quoque re differt: Menander enim exponit non solum post unumquemque τόπον laudationis θρήνους, sed etiam in fine totius partis laudativae proprium θρήνου τόπον ponendum esse[2]). Gregorius vero nusquam neque in hoc neque in ceteris epitaphiis threnos

[1]) E titulo enim, quem libri exhibent, nihil concludi potest; neque enim is titulus, quem Mignei editio praebet, Gregorii est: εἰς Καιςάριον τὸν [ἑαυτοῦ omittunt multi libri]. ἀδελφὸν ἐπιτάφιος [περιόντων ἔτι τῶν γονέων], neque Hieronymi verbis: 'de morte fratris Caesarii' genuinus titulus contineri mihi videtur, quamquam etiam Suidas praebeat 'περὶ τῆς τελευτῆς τοῦ ἀδελφοῦ Καιςαρίου'.

[2]) Rh. gr. III 419, 13 Sp.: 'πανταχοῦ ἐφεξῆς ἑκάςτῳ τῶν κεφαλαίων παραμιγνυμένου τοῦ πάθους'; III 420, 26: 'οὐκ ἀφέξῃ δὲ τοῦ καὶ ἐν ἑκάςτῃ πράξει θρῆνον ἐμβαλεῖν'; III 419, 21; 420, 5; 421, 10.

admisit; immo se consulto eos praetermittere aperte dicit. Legimus enim in nostrae orationis cp. 22: 'Νυνὶ δὲ ἀφεὶς τοὺς θρήνους εἰς ἐμαυτὸν βλέψω, μή τι θρήνων ἄξιον λάθω φέρων καὶ τὰ ἐμαυτοῦ περισκέψομαι'; itemque in oratione in Basilium cp. 88 θρῆνοι plane reiciuntur, 'Καὶ οὐκ ἐγὼ μὲν οὕτω θρήνους ἀναμίγνυμι τοῖς ἐπαίνοις'. Gregorium autem in epitaphiis suis de industria θρήνους omisisse cum ex his locis, tum ex alia quoque re optime perspicitur. Nemo enim erit, qui dicat aut ab hoc epitaphio aut ab epitaphio in patrem, qui ambo pertineant ad homines oratori genere proximos, θρήνους alienos fuisse; atque profiteor, cum Gregorii epitaphios cum Aristidis, Libanii, Themistii comparassem, non leviter in eo me offendisse, quod θρῆνοι non solum desunt, sed etiam reiciuntur, oratoremque ipsum inhumanum rudemque iudicavisse. At facile quispiam dixerit Nazianzeno aliquatenus excusationem dandam esse: neque enim ei, ut oratori Christiano, qui mortem ut lucrum praedicet auditoribusque consolationem praebere debeat, licuisse nimium doloris prae se ferre. Sed cum Nysseni consolationes secundum Menandri praeceptum θρήνων plenae sint, mihi persuasum est Nazianzenum in epitaphiis θρήνους ea de causa evitasse, quod non Menandri sed alius praecepta secutus est. Nam per se veri est simile fuisse tunc diversae a Menandro disciplinae oratores, qui θρήνους illos in consolationibus usurpari vetarent; et vetuerat hoc iam Pseudo-Dionysius (Usener-Raderm. pg. II 1, 281): δεῖ δὲ εἰδέναι καὶ τὴν μέθοδον τοῦ παραμυθητικοῦ (i. e. partis consolatoriae orationis funebris)· οὐδὲ γὰρ θρηνεῖν οὐδ' ἀπολοφύρεσθαι τοὺς ἀποθανόντας, οὐ γὰρ ἂν παραμυθοίμεθα τοὺς ὑπολειπομένους — καὶ οὐ δόξει εἶναι τῶν κατοιχομένων ἔπαινος, ἀλλὰ ὀλοφυρμός, ὡς τὰ δεινότατα παθόντων', quare ne in ea parte quidem, qua partem laudativam exponit, θρήνους praescripsit.

Iam liceat orationis dispositionem breviter repetere:

I. Prooemium cp. 1.

II. Ἔπαινος cp. 2—15.

1) γένος cp. 2—4.

[2) κάλλος cp. 5.]

3) παιδεία cp. 5—6.

4) πράξεις et ἀρεταί cp. 7—14.

5) θάνατος cp. 15.
6) ἐκφορά cp. 15.
III. Προσφώνησις cp. 16—17.
IV. Παραμυθία cp. 18—21.
V. Συμβουλή cp. 22—23.
VI. Epilogus.

B. Oratio in Gorgoniam sororem.

(Migne P.G. vol. 35, 790 seqq.)

Oratio in titulo, quem libri tradunt, audit ἐπιτάφιος, neque aliter Gregorius ipse ἐπιτάφιον eam vocat (cp. 23). Cave tamen ne genus orationis his testimoniis constare opineris. Etenim si accuratius duas illas rationes, quibus inprimis genus cognoscitur — tempus dico orationis et compositionem — percensueris, neque auctorem tituli libris traditi neque Gregorium proprie et distincte locutos esse invenies, cum orationem ἐπιτάφιον dicerent. Quaeramus igitur, et quo anno Gorgonia defuncta et quo anno oratio habita sit.

Gorgoniam post mortem Caesarii vita decessisse concluditur ex orationis cp. 23: δέχοιο καὶ τὸν ἡμέτερον λόγον ἀντὶ πολλῶν καὶ πρὸ πολλῶν ἐνταφίων, ὃν Καισαρίῳ μὲν πρὸ σοῦ καὶ σοὶ μετ' ἐκεῖνον ἀποδεδώκαμεν, ἐπειδή γε ἀδελφῶν ἐπιταφίοις ἐταμιεύθημεν. Parentes quoque superstites fuisse, cum moreretur filia, sequitur ex orationis cp. 5, ubi de parentibus dicit orator: ὧν βραχὺ μὲν τὸ τῆς ζωῆς λείψανον καὶ ὅσον ὑπελείφθη τῇ εὐσεβείᾳ' et e cp. 17: 'καὶ τὸ κακὸν οὐκ ἀνθρώπινον ἐνομίζετο καὶ οὔτε ἰατρῶν ἤρκουν τέχναι... οὔτε γονέων δάκρυα' et e cp. 40 orationis in Gregorium patrem: 'τῶν τέκνων, ἃ προκατέθαψας' matremque ipsam filiae morienti adfuisse legimus in cp. 22. Cum autem Caesarius c. a. 369 et pater, ut infra (pg. 48) videbimus, c. a. 374 mortui sint, inter hos duos terminos et Gorgoniae mors et haec oratio ponendae sunt. Haec sunt, quae certa duco; artioribus finibus, cum testimonia desint, annum orationis circumscribere non licet. Ex his igitur nihil ad genus orationis definiendum effici patet.

Sed quamquam tempus neque mortis Gorgoniae neque orationis stabiliri possit, tamen pro certo affirmare licet hanc

orationem funebrem non esse. Quod sequitur ex ipsa orationis compositione. Deest enim ea pars, quam et epitaphii et orationes consolatioriae praebent, consolatio. Neque parentes neque maritum neque liberos neque propinquos alloquitur orator, sed omnino ad Christianos urbis Iconii, ubi oratio habita est, sese convertit[1]; neque porro in prooemio consolationis mentionem facit, sed laudare tantum atque adhortari se velle dicit cp. 3: 'φέρε δὴ προσβῶμεν τοῖς ἐγκωμίοις, τὴν δὲ ὀφειλομένην ὁσίαν ὡς ἄλλο τι χρέος τῶν ἀναγκαιοτάτων ἀποπληροῦντες καὶ ἅμα τοὺς πολλοὺς εἰς ζῆλον καὶ μίμησιν τῆς αὐτῆς ἀρετῆς ἐκπαιδεύοντες'. Laus igitur coniuncta est cum adhortatione: Gorgoniae virtutes deinceps enumerantur, miracula quaedam proferuntur, auditoresque admonentur, ut eius exemplum sequantur et imitentur. Denique ne monodia quidem oratio esse potest, cum careat threnis.

Statuendum igitur est orationem in Gorgoniam die memoriali ad sororis memoriam recolendam post annum 369 et ante annum 374 habitam esse. — Itaque cum oratio funebris non sit, supersedeo plura verba de ea facere: redeo ad ceteros Gregorii quos proprie dicimus epithaphios.

C. Oratio in Gregorium patrem.
(Migne, P. G., vol. 35, 981 seqq.)

1. Quo tempore oratio habita sit.

Ut definiamus, quo tempore haec oratio habita sit, quaerendum est, quo anno pater mortuus sit. Atque primum quidem

[1]) Orationem Iconii habitam esse negari non potest, quamquam in 'Monito' huic orationi praemisso (Migne 35, 789) legitur locum incertum esse; alii vero in urbem Arianzum orationem transtulerunt. Nam Gorgonia Iconii nupta erat Alypio — hoc nomen mariti fuisse, neque Meletium neque Vitalianum (Tillemont l. c. IX 380, Migne 35, 789) certo efficitur e Gregorii epigr. 24 (Migne 38, 21 et 37, 160) — qui civis Iconiensis fuit; deinde parentes Gorgoniae nominatim ab oratore commemorantur (cp. 4: Γρηγόριον λέγω καὶ Νόνναν τὴν τοῦδε σύζυγον), quod necessarium non erat, si Arianzi in patria orationem dixisset. Praeterea facta quaedam Gorgoniae auditoribus notissima esse sumit orator, id quod apud eos solos auditores facere poterat orator, quibuscum Gorgonia maius vitae spatium vixerat.

hoc constat: pater sicut post Caesarii mortem, quam c. a. 369 accidisse modo demonstravimus (p. 35), sic — oratio id docet — ante Basilium, qui anno 379 occubuit, vita cessit. Accuratiorem temporis terminum facile colligimus e Gregorii epistula 63 (Migne vol. 37), qua perspicitur patrem Gregorium eodem tempore mortuum esse, quo Amphilochius episcopus Iconiensis factus est. Amphilochii enim patrem valde querentem, quod filius hoc munus susceperit, his verbis Gregorius epistula illa consolatur: 'ἐμὲ δὲ οὐκ ἀνιᾷ πατὴρ τὴν τελευταίαν ἐκδημίαν ἀφ' ἡμῶν ἐκδημήσας, ἐξ ἧς οὐκέτι πρὸς ἡμᾶς ἀναλύσει οὐδὲ παρ' ἡμῶν ὀφθήσεται. Εἶτα ἡμεῖς μὲν οὐδὲ ἐγκαλοῦμεν οὐδὲ τὴν ὀφειλομένην ἀπαιτοῦμεν παραμυθίαν εἰδότες, ὅτι τὰ ἴδια κακὰ καιρὸν οὐ δίδωσι τοῖς ἀλλοτρίοις σχολάζειν', (cf. etiam Migne 37, pg. 57 c). Iam quo tempore Amphilochius ad cathedram episcopalem pervenerit, concluditur e Basilii epistula 138 (Migne): quam epistulam initio hiemis a. 373/4 scriptam esse post Loofsium Ed. Schwartzius demonstravit[1]). Legimus autem in hac epistula Basilium ab incolis Iconii arcessitum esse, ut novum episcopum urbi daret, cum Faustinus mortuus esset (τετελευτήκει γὰρ ὁ Φαυστῖνος). Cum autem verisimile non sit Amphilochium statim post hanc Basilii epistulam episcopum factum esse — Basilio enim eodem tempore aegrotanti rem maturare non licuit (epist. 138)[2]) — et cum Amphilochius ineunte anno 374 munere episcopali iam functus sit, ut idem v. d. Loofs[3]) demonstravit ex Basilii epistula 161, statuendum est eum vel exeunte anno 373 vel ineunte anno 374 ad hanc dignitatem provectum esse.

Ad accuratiorem etiam et certiorem terminum perveniemus, si hoc consideraverimus. Haec enim oratio est oratio funebris die funeris ipso, ut modo exponam, praesente Basilio dicta. Cum autem Basilius et autumno et ineunte hieme

---

[1]) Fr. Loofs, Eustathius von Sebaste und die Chronologie der Basiliusbriefe, Halle 1898, pg. 30 seqq.; Ed. Schwartz, G. G. N. (1904) 367, 3.

[2]) 'Αὕτη (Ἰκόνιον πόλις) καλεῖ καὶ ἡμᾶς εἰς ἐπίσκεψιν ὥστε αὐτῇ δοῦναι ἐπίσκοπον. Εἰ οὖν δεῖ μὴ κατοκνεῖν τὰς ὑπερορίους χειροτονίας, . . . ἐδεόμην διδαχθῆναι αὐτὸς δι' ἐμαυτοῦ συντυχὼν τῇ τιμιότητί σου, ὧν πάντων ἀπεστερήθην διὰ τὴν παροῦσαν ἀσθένειαν.'

[3]) Loofs, l. c. pg. 46 not. 3.

anni 373 aegrotaverit patriamque relinquere non potuerit[1]), nihil relinquitur, quam ut mortem Gregorii patris orationemque nostram in initio anni 374 ponamus. Quocum termino mirum in modum Menologia, quamquam horum testimonio non nimia vis attribuenda est, consentiunt, quibus traditur Gregorium patrem Kalendis Ianuariis mortem obisse[2]).

Et quoniam annum mortis et orationis definivimus, perscrutemur eandem, quam modo in Gorgoniae laudatione disputavimus, quaestionem, qua occasione haec oratio dicta sit.

Atque primum quidem oratio constat e laude et consolatione, ita ut eam paulo post mortem habitam esse facile colligamus. Deinde e Gregorii ipsius verbis concludimus eam ad sepulcrum ipsum dictam esse. Ita enim orator (cp. 40): 'κἀμὲ ταῖς αὐταῖς δέξαι σκηναῖς ἢ μηδὲν ἔτι ἢ μικρὰ τῷ βίῳ τούτῳ κακοπαθήσαντα· καὶ πρὸ τῶν σκηνῶν τῷ γλυκεῖ λίθῳ τούτῳ, ὃν ἀμφοτέροις ἔστησας, τιμῶν κἀνταῦθα τὸν σὸν ἱερὸν καὶ ὁμώνυμον'. Tum orationem vocat cp. 40: 'εἴτε προπεμπτήριον εἴτε ἐπιτάφιον τοῦτον ἔπαινον'. Προπεμπτήριος λόγος autem genus proprium laudationum est, quo orator amicis discedentibus vale dicit. Etiam e verbis, quae legimus cp. 41: 'συμφιλοσοφῆσαι τὰ ἐπικήδεια' effici mihi videtur orationem ad funus pertinere. Servius enim in comm. in Vergil. eclog 5, 14 exponit: 'epicedion est, quod dicitur cadavere nondum sepulto'[3]).

Oratio igitur in Gregorium patrem est oratio funebris, quae initio anni 374 ad sepulcrum vel die funeris ipso vel paucis diebus post habita est.

---

[1]) Loofs, l. c. pg. 31: 'Diese Krankheit, die noch im Herbst (ep. 139) und im Anfang des Winters 373 (ep. 156) andauerte usw.'; vide notas pg. 31.

[2]) Clinton, Fast. Roman. I 483; Tillemont IX 396; Ullmann l. c. 126. Anno 375 Amphilochium episcopum iam fuisse apparet e Theodoret. IV 30, qui ad hunc annum tradit: ἐν ἐπισκόποις δὲ ... ἐν Πισιδίᾳ Ὄπτιμος καὶ Ἀμφιλόχιος ἐν Λυκαονίᾳ. Cf. Clinton, l. c. pg. 487.

[3]) De epicediis vide Schantz, De incerti poetae consolatione ad Liviam deque carminum consolatoriorum apud Graecos et Romanos historia Marp. 1889, pg. 16 et Bauer, l. c. pg. 15.

2. Argumentum orationis.

Προcφώνηcιc ad Basilium:

Alloquitur orator Basilium, qui funeri interest, eumque rogat, quibus causis commotus illuc venerit. 'Eum venisse aut sui (oratoris) aut pastoris illius ecclesiae (patris Gregorii) aut gregis civium Nazianzenorum visendi causa (ἡμῶν, τοῦ ποιμένοc, τῆc ποίμνηc). Se esse semimortuum, patrem mortuum, gregem tristem atque afflictum maerore. Quorum ut suum cuique tribuat atque det, Basilium orat orator: mortuum laudet, gregem atque se ipsum consoletur. Atque profert orator breve argumentum orationis, quam Basilium mox habiturum esse quasi praesagiente animo enuntiat. Sese, ne Basilii laudatio Gregorii patris gloriam 'δι' ἀγνοίαν τῶν ἐκείνου καλῶν' deminueret, tantummodo partes quasdam e vita patris constituisse depromere atque enarrare breviterque laudem eius adumbrare; Basilium, peritissimum harum rerum pictorem, materia accuratius formata elegantiusque expolita apud omnes homines mortui laudem praedicaturum esse (βραχέα τῆc εὐφημίαc, ἐξ ὧν αὐτὸc cυνεπίcταμαι τῷ ἀπελθόντι cκιαγραφήcω καὶ προχαράξω καὶ παραδώcω coι, τῷ καλῷ τῶν τοιούτων γραφεῖ, τῆc ἀρετῆc ἐκείνου τὸ κάλλοc ἀπακριβῶcαι καὶ παραδοῦναι ταῖc πάντων ἀκοαῖc τε καὶ διανοίαιc).

Laudatio: Orator cum ad laudem ipsam transit, singulos τόπουc, quibus in laudationibus uti soleant, se praeterire dicit cp. 5: 'ἵνα πατρίδα καὶ γένοc καὶ cώματοc εὐφυΐαν καὶ τὴν ἔξωθεν περιφάνειαν καὶ τἄλλα, οἷc μέγα φρονοῦcιν ἄνθρωποι, τοῖc τῶν ἐγκωμίων νόμοιc παρεὶc ἐκ τῶν ἡμῖν πρώτων καὶ οἰκειοτάτων ἄρξωμαι κτλ.' Omittit igitur τόπουc πατρίδοc, γένουc, κάλλουc eumque, quem rhetores τὰ τῆc τύχηc vocant. Neque vero plane genus commemorare supersedit: confitetur patrem loco minime laudabili ortum; eum enim aeque ac maiores sectae Hypsistariorum addictum fuisse. Eo magis autem laudandam esse sive Dei gratiam sive voluntatem illius, qua factum sit, ut falsa ac perversa illorum doctrina, qua puer imbutus erat, abiecta Christianorum fidem amplecteretur (cp. 5). Sed multos homines Christianis optimo iure

adnumerari posse, quamquam fidem sanctam nondum confiteantur, quia et moribus et virtutibus et bene factis excellant: ita patrem quoque dignum Christiano nomine fuisse, priusquam baptizatus esset: praestitisse eum et cωφροcύνῃ et δικαιοcύνῃ et φρονήcει[1]). — Hic est τόποc ψυχῆc εὐφυΐαc, quem rhetores vocant.

Verbis: 'γυναῖκα μὲν ἀνδρείαν τίc εὑρήcει' (Proverb. 31, 10) et 'γυναικὸc ἀνὴρ χρῆμ' οὐδὲν ληΐζεται κάλλιον ἐcθλῆc οὐδὲ χεῖρον τῆc ἐναντίαc' (Simonid. fr. 6) transit orator ad laudem uxoris Gregorii matris (cp. 7—12): illam mariti animum paulatim precibus adhortationibus opprobriis suisque virtutibus flexisse eumque ad fidem Christianam convertisse. Cum autem pater baptizaretur, miraculum accidisse (cp. 13—14).

Sequitur is τόποc, quem rhetores praeter Menandrum ἐπιτηδεύματα vocant: professio vel vitae institutum laudatur. Patrem dicit Gregorius sacerdotem et episcopum factum esse; cum autem priore episcopo multo ante mortuo ecclesia neglecta esset, eum pristinum statum restituere conatum et brevi tempore ad tantam gloriam atque amplitudinem progressum esse, ut seditio orta una eius auctoritate sedaretur. Sed pergit orator: hac re se iam praeoccupavisse quod in explanatione factorum sibi exponendum esset. Iam igitur ad novam partem his verbis transitum sibi parat: cp. 18: 'Ἀλλ' ὁ μὲν περὶ τούτων λόγοc μικρόν τι προεκδραμὼν ἐνταῦθα μεινάτω'.

Antequam enim ad facta illustranda accedat orator, laudat virtutes (cp. 19—27): patrem tot tantisque virtutibus praeditum fuisse, ut omnes enumerari non possent. — Singulas nihil attinet virtutes hic referre; id notandum est praeter patris virtutes nonnumquam matris quoque laudari (cp. 21), nec virtutes una cum factis, sed per se solas exponi.

Patris autem virtutes, docet orator, certis testimoniis confirmatas esse: Deum enim ipsum eas signorum ac mira-

[1]) Tres e Socraticis virtutibus sunt, quas ad laudem rerum a rege in pace gestis referendas esse Menandrus docet (Spengel III 373), ἀνδρίαν vero ad bella gesta pertinere. Me recte hanc partem τόπον ψυχῆc εὐφυΐαc vocasse etiam inde apparet, quod virtutes per se copiose cpp. 19—27 tractantur.

culorum testimoniis confirmavisse 27: 'τὸν δὴ τοιοῦτον μὲν γεγονότα, οὕτω δὲ τῆς ἱερωσύνης προστάντα, τοιούτης δὲ παρὰ πᾶσι δόξης τετυχηκότα, τί θαυμαστὸν καὶ σημείων ἀξιωθῆναι, οἷς βεβαιοῖ θεὸς τὴν εὐσέβειαν;[1]) Et enarrat orator σημεῖα illa, quae et patri (cp. 28—29) et matri (cp. 30) acciderunt; ultimum vero addit miraculum, cuius ambo participes fuerint (cp. 31).

Atque sequuntur πράξεις (cp. 32—37); quo in loco Gregorius dicit se τῆς τῶν καιρῶν δυσχερείας τὴν μνήμην facturum esse. Atque primum quidem Iuliani ducem ecclesiam aggredi conantem ab eo propulsatum esse (cp. 32); paulo post Caesariensibus et imperatori ipsi studentibus episcopum rite ac legitime creatum amovere, fortiter eum restitisse (cp. 33—34). Quo episcopo mortuo, cum nova Caesareae orta esset seditio, eum effecisse, ut Basilius episcopus fieret (cp. 35—36). Eadem fortitudine haereticis eum se opposuisse (cp. 37).

Θάνατος: Centum fere annos natum summa gloria florentem patrem mortem obisse. — Ne vero posteri eius memoriam obliviscerentur, templum ab eo exstructum esse, quod orator fuse describit (cp. 39)[2]).

Προσφώνησις ad patrem: Offert filius patri hanc laudationem eumque orat, ut, si ei sufficiat, accipiat (ἀπέχεις τῶν πόνων τὰς ἀμοιβὰς . . . τὸν εἴτε προπεμπτήριον εἴτε ἐπιτάφιον τοῦτον ἔπαινον). Dicat, ubi versetur, dirigat gubernetque gregem, cuius pastor fuerit, et oratorem filium (cp. 40).

Προσφώνησις ad Basilium: Ad Basilium denuo conversus rogat Gregorius, ut is iudicium ferat de laudatione: quae si sufficiat, dicat; si non, ipse sua oratione sibi auxilio veniat detrimentumque sarciat; vocem tollat, laudationem incipiat, ut pater ea meliore fruatur. — Restare vero, ut matri consolationem praebeat (τῇ πνευματικῇ Σάρρᾳ . . . συμφιλοσοφῆσαι τὰ ἐπικήδεια).

[1]) Quam sententiam, quamvis forte credas Christianorum solorum propriam esse, iam in paganorum epitaphiis invenimus. Legimus enim in Libanii epitaphio in Iul. cp. 40: 'τῆς δὲ τῶν θεῶν πρὸς αὐτὸν εὐνοίας εὐθὺς ἐναργὲς ἀπὸ γραμμῆς τὸ σύμβολον κτλ.' et cp. 41 idem orator alterum deorum signum addit: 'καὶ μὴν κἀκεῖνό γε σημεῖον τῆς βελτίονος τύχης κτλ.'

[2]) Quam partem tractavit B. Keil apud J. Strzygowski, Kleinasien ein Neuland der Kunstgeschichte 1903, pg. 94 seq.

Consolatio (cp. 42—43): Res humanas prorsus diversas esse a rebus divinis; has esse constantes et aeternas, illas fluxas et caducas. Unam esse vitam respicere ad vitam aeternam, unam mortem peccatum. Cum moriamur, separari nos omnibus erroribus fallaciisque; mortuos ad lumen aeternum nos migraturos esse; quare mortem lamentandam non esse (cp. 42). Si vero doleat mater, quod a marito separata sit, illum hac separatione laetari. Nec diuturnum dolorem fore, cum ipsi brevi eum secuturi sint. Ut autem illa mortem liberorum aetate florentium tulerit, ita hanc quoque calamitatem patienter ferat. Se ipsum eius curatorem et tutorem esse atque fore. Si vero aegre ferat, quod ausus sit eam consolari, consolationem non illi, sed omnibus, qui maerore affecti sint, se praebere (cp. 43).

3. De orationis compositione.

Oratio maxime admirationem nostram movet, quia orator Basilii praesentiam sollerter cum epitaphio ipso coniungere scivit. Nam cum Basilius Caesarea Nazianzum venisset, ut episcopum defunctum, cuius opera et auxilio ipse ad hanc dignitatem provectus erat, laudaret, Gregorio certe adventus archiepiscopi Caesareensis oratione compellatoria (λόγῳ προσφωνητικῷ)[1]) celebrandus erat. Sed cum Nazianzenus ipse patrem oratione laudare sibi proposuisset, has duas orationes artificose ita connexuit, ut fingeret se Basilio materiam porrigere, e qua ille suam laudationem conficeret. Qua re id quoque intellegimus, cur non in fine totius orationis, sed perorata parte laudatoria Basilium alloquatur et roget, ut suam laudationem incipiat. Videmus igitur Gregorium satis non habuisse rhetorum praecepta stricte sequi, sed, si tempus et occasio postulabant, illorum schema ad suum usum immutare vel amplificare non dubitavisse. Quod in hac oratione summa arte eum perfecisse nemo erit, qui neget. Quamquam haec allocutio, si non ex ratione artis rhetoricae, sed ex sensu iudicioque hominum communi consideratur, minime ad totam rerum condicionem convenire videtur: haud leviter enim in eo offendimus, quod

[1]) Cf. Pseudo-Dionysii et Menandri artes. Volkmann, l. c. pg. 346. Himerius plurimas orationes compellatorias composuit.

filius, qui summo dolore affectus esse debebat, praesente matre maerore afflicta, orationem funebrem orditur a laudatione alterius hominis blanditiis referta. —

Si primam hanc orationis partem resecamus, restat, qui vocatur, λόγος ἐπιτάφιος; nam λόγον ἐπιτάφιον non παραμυθητικόν esse ex iis, quae supra exposui, apparere mihi videtur: et desunt threni et consolatio brevissima est; nam capita 5—39 laudem, capita 42—43 consolationem continent. Itaque in hac quoque oratione duas istas partes acriter et perspicue inter se distinctas et separatas invenimus: ut enim in oratione in Caesarium is τόπος, quo offert orator mortuo laudationem, interpositus est, ita in hoc epitaphio allocutio illa ad patrem invenitur (cp. 40).

Quod autem laudem ipsam attinet, statuendum est oratorem plures τόπους ἐγκωμιαστικούς tangere quam in oratione in Caesarium; sunt πατρίς, τὰ τῆς τύχης, ad quem τόπον verbis τὴν ἔξωθεν περιφάνειαν orator alludere videtur, φύσις ψυχῆς, ἐπιτηδεύματα vel professio. Qui τόπος, cum in oratione in Caesarium non ita comparatus sit, ut a ceteris τόποις distingui possit, hoc epitaphio aperte a ceteris separatur: cp. 15—18 enim fuse exponitur patrem sacerdotem et episcopum factum esse; res autem, quas pater in hoc munere gessit, huic parti orator non subiecit, sed τόπῳ proprio post enumeratas virtutes tractavit (cp. 32—37). Ita Gregorius πράξεις et ἀρετάς separatim exponit. Quam partitionem a Xenophonte primo adhibitam et ab Isocrate receptam posteriores rhetores et oratores secuti non esse videntur. Menander solus eandem divisionem exhibet; ea vero re a Xenophonte differt, quod hic virtutes post facta, ille ante facta ponit. Gregorii autem temporibus usitatum non fuisse virtutes seorsim tractare concluditur e Iuliani verbis, quippe qui aperte pronuntiet orationem suam in Constantium imperatorem compositam ipsa ea, de qua agimus, partitione omnibus ceterorum orationibus excellere et ab iis differe (Iul. orat. in Constant. imp. p. 5 H.): 'τίς ἂν οὖν ἡμῖν ἀρχὴ καὶ τάξις τοῦ λόγου γένοιτο καλλίστη; ἢ δῆλον ὡς ἡ τῶν προγόνων ἀρετή, δι' ἣν ὑπῆρξέ σοι καὶ τὸ τοιούτῳ γενέσθαι; τροφῆς δὲ οἶμαι καὶ παιδείας ἑξῆς προσήκει μνησθῆναι ... ἐφ' ἅπασι δὲ τούτοις ὥσπερ

γνωρίσματα τῶν τῆς ψυχῆς ἀρετῶν τὰς πράξεις διεξελθεῖν καὶ τέλος ἐπιθέντα τῷ λόγῳ τὰς ἕξεις δηλῶσαι, ὅθεν ὁρμώμενος τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων ἔδρασας καὶ ἐβουλεύσω. τούτῳ γὰρ οἶμαι καὶ τῶν ἄλλων πάντων διοίσειν τὸν λόγον. οἱ μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν πράξεων ἵστανται ... ἐγὼ δὲ οἶμαι δεῖν περὶ τῶν ἀρετῶν τὸν πλεῖστον λόγον ποιήσασθαι, ἀφ' ὧν ὁρμώμενος ἐπὶ τοσοῦτον τῶν κατορθωμάτων ἦλθες. τὰ μὲν γὰρ πλεῖστα τῶν ἔργων, σχεδὸν δὲ πάντα, τύχη καὶ δορυφόροι καὶ στρατιωτῶν φάλαγγες ... τὰ δὲ τῆς ἀρετῆς ἔργα μόνον τέ ἐστι τοῦ δράσαντος, καὶ ὁ ἐκ τούτων ἔπαινος ἀληθὴς καθεστὼς ἴδιός ἐστι τοῦ κεκτημένου'. Ut Xenophon igitur, ita Iulianus virtutes post explanationem factorum laudat et singulas virtutes factis testimoniisque oppositis confirmat. Gregorius vero nusquam neque in hac oratione neque in oratione in Basilium, quae eandem partitionem factorum et virtutum exhibet, in ea parte, quae laudem virtutum continet, facta vel testimonia affert, qua re cum Menandro consentit.

Duobus autem testimoniorum generibus orator patris virtutes confirmat; primum enim novo laudationum τόπῳ usus miraculis eas probat. Deinde ex factis patris rebusque gestis argumenta virtutum parare studet, quae argumentandi ratio ex ipsis transitionibus perspicitur: orator enim postquam cp. 32 primum patris factum exposuit, pergit capite sequenti (cp. 33): 'ἕτερον δὲ τοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς αὐτῆς ἀνδρίας διήγημα', qua parte perorata novum adiungit factum verbis (cp. 35): 'ὃ δὲ τελευταῖον μὲν τῶν ἐκείνου τῇ τάξει, πρῶτον δὲ τῇ δυνάμει καὶ μέγιστον', sequentemque narrationem incipit a verbis (cp. 37): 'τοῦ δὲ αὐτοῦ ζήλου καὶ ἡ κατὰ τῶν αἱρετικῶν ἔνστασις'.

Denique θάνατος sicut in epitaphio in Caesarium commemoratur; deest vero descriptio ἐκφορᾶς.

Pars consolatoria easdem sententias atque ceterae consolationes praebet. Notandum autem est adhortationes oratorem plane omisisse; neque id sine causa: cum constitutum esset orationes haberi duas, Gregorii ut filii erat et memoriam patris laudatione celebrare et matrem consolari; ad Basilium, quippe qui superiore munere ecclesiastico fungeretur, adhortationes quasi lege pertinebant.

D. Oratio in Basilium.

(Migne, P. G. vol. 36, 493 seqq.).

Omnium Gregorii orationum hanc maxime posteriorum rhetorum admirationem movisse inde apparet, quod plurimos ex ea locos artium auctores sumpserunt, quae studiosis eloquentiae exempla proponerent. Omnium eius epitaphiorum hic copiosissimus perfectissimus elegantissimus est. Atque tantopere inter laudationes ceterorum oratorum excellit, ut apud Christianos vel apud ipsos paganos auctores vix similis inveniatur. Quid? Libanii celeberrimum illum epitaphium, si non superat, ei certe parem esse putandam hanc Gregorii orationem iudico. Quod enim Nordenus, oratorum iudicandorum vir peritissimus atque sagacissimus, dicit[1]: 'Tatsache aber ist, daß es sicher unter den christlichen, vielleicht nicht einmal unter den heidnischen jemand gibt, der mit so großer und in ihrer Art wirklich bewunderungswürdigen Technik und Raffiniertheit die Gesetze der antiken Rhetorik beobachtet wie gerade Gregor', hoc iudicium imprimis ad hanc orationem referri potest. Quare non dubitavi hanc orationem, quamquam funebribus adnumerari non potest, ut demonstrabo, tamen hoc loco tractare.

Per se autem patet hanc laudationem non ea forma, quam nunc tenemus, a Gregorio dictam esse. Quod non solum ex orationis ambitu, sed etiam ex illius argumento efficitur: neque enim orationes tantae amplitudinis habentur neque crediderim oratorem apud Christianos urbis Caesareae, apud quos orationem Gregorium habuisse e prooemio apparet, Homerum Hesiodum Pindarum laudavisse aut fabulas heroesque antiquorum Graecorum commemoravisse[2]). Quamquam falsa esset sententia eorum, qui contenderent Gregorium orationem finxisse, dixisse nunquam. Nam primum quidem ex eo, quod causas affert probabiles, quibus prius orationem habere prohibitum se esse

[1]) Zeitschr. f. wissensch. Theolog. 1893 v. II pg. 441.

[2]) Gregorium litterarum Graecorum antiquorum peritissimum fuisse dudum v. d. observaverunt statueruntque eum inprimis poetarum opera novisse ut Homeri, Hesiodi, Tragicorum, Empedoclis, Callimachi, Theocriti, Apollonii Rhodii, Arati, Nicandri, Oppianorum, Parthenii (vid.

exponit orator, efficitur nostrae orationi laudationem subesse, quae vere dicta est. Deinde nemo mihi persuadebit Gregorium satis habuisse Basilii, familiarissimi amici, laudem litteris

---

not. pg. 1). Pauca addere liceat. In carm. de humana nat. vers. 27 seq. (Migne, 37, 757) legimus:

'Ἔμπεδον οὐδέν· ἔγωγε ῥόος θολεροῦ ποταμοῖο
αἰὲν ἐπερχόμενος, ἑcταὸc οὐδὲν ἔχων
— — — — — — — —
Οὔτε δὶc ὃν τοπάροιθε, ῥόον ποταμοῖο περήcειc
ἔμπαλιν, οὔτε βροτὸν ὄψεαι, ὃν τὸ πάροc.'

Gregorius repetit notam illam imaginem, qua Heraclitus rerum mutationem explicat; cf. Heracliti frgm. (Diels, Die Fragmente der Vorsokratiker pg. 79, frgm. 91): 'ποταμῷ γὰρ οὐκ ἐcτιν ἐμβῆναι δὶc τῷ αὐτῷ καθ' Ἡράκλειτον (cf. etiam Dielesii frg. 12 pg. 68, vel Platon. Cratyl. 402 A). Theologum hoc loco Heraclitum imitari iam Nordenus animadvertit. (Annal. Fleckeis. supplem. XIX pg. 386 not. 2; cf. etiam Wilamowitzii comment. gramm. III 15). Neque vero sententia sola Heraclitea est, sed verba ἔμπεδον οὐδέν Heracliti ipsius verba esse contendo. Lucianus enim Heraclitum doctrinam suam exponentem illa locutione utentem facit; atqui eodem Luciani loco certum Heracliti fragmentum exstat: legitur enim in Luciani vit. auct. 14: 'cὺ δὲ τί κλάειc, ὦ βέλτιcτε; πολὺ γὰρ οἶμαι κάλλιόν cοι προcλαλεῖν. — Ἡράκλειτοc· Ἡγέομαι γάρ, ὦ ξεῖνε, τὰ ἀνθρωπήϊα πρήγματα ὀϊζυρὰ καὶ δακρυώδεα... τῷ δὴ οἰκτείρω τέ cφεαc καὶ ὀδύρομαι... ταῦτα ὀδύρομαι καὶ ὅτι ἔμπεδον οὐδέν, ἀλλά κωc ἐc κυκεῶνα πάντα cυνειλέονται καὶ ἔcτι τωὐτὸ τέρψιc ἀτερψίη, γνῶcιc ἀγνωcίη, μέγα μικρόν, ἄνω κάτω, περιχωρέοντα καὶ ἀμειβόμενα ἐν τῇ τοῦ αἰῶνοc παιδιῇ. — Τί γὰρ ὁ αἰών ἐcτιν; — Ἡρ. Παῖc παίζων, πεccεύων <cυμφερόμενοc> διαφερόμενοc, quod Heracliti fragmentum esse perspicitur ex Hippol. refut. IX 9 (Diels frgm. 52 pg. 74). Quare mihi persuasum est ἔμπεδον οὐδέν Heracliti ipsius verba esse eiusque fragmentis inserenda. — E multis locis, qui ad Aristotelem, cuius opera Nazianzenus excerpsit (Prantl, Geschichte der Logik I 667), recedunt, unum exemplum proferam; legimus in carm. de ira vers. 31 seqq. (Migne 37, 815):

'ἀνδρῶν παλαιῶν cυλλογὰc cκοπούμενοι
ὅcοι διεcκέψαντο πραγμάτων φύcειc.
εἰcὶν μὲν οἳ λέγουcιν αἵματοc ζέcιν
τοῦ γειτονοῦντοc καρδίᾳ τὴν ἔκcταcιν,
ὅcοι νέμουcι τὴν νόcον τῷ cώματι
ὥcπερ τὰ πολλὰ τῶν παθῶν ἄλλοιc τιcίν.
ἄλλοι δ' ὄρεξιν εἶπον ἀντιπλήξεωc
(ψυχῇ διδόντεc τὴν βλάβην, οὐ cώματι)
ὀργὴν δὲ τὴν ὁρμῶcαν κτλ.'

tantum tradere; immo eum, qua erat amicitia reverentiaque adversus episcopum Caesareae, ubi Basilius mortuus ac sepultus erat, eius laudem die memoriali publice praedicavisse mihi persuasum est. Hanc quam ipse habuit orationem, postea

---

Cf. Arist. de anima I 1 403 a 25: εἰ δὲ οὕτως ἔχει, δῆλον ὅτι τὰ πάθη λόγοι ἔνυλοί εἰσιν . . . διαφερόντως δ' ἂν ὁρίσαιντο φυσικοί τε καὶ διαλεκτικοὶ ἕκαστον αὐτῶν, οἷον ὀργή ἐστιν· ὁ μὲν γὰρ ὄρεξιν ἀντιλυπήσεως ἤ τι τοιοῦτον, ὁ δὲ ζέσιν τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος καὶ θερμοῦ κτλ.' — E Diogene Laertio cum aliae tum haec quoque narratiuncula hausta esse videtur, quae legitur in carm. de virtute vers. 778 (Migne 37, 736):

'Ξενοκράτην λέγουσιν, ὡς πόρνης τινὸς
οἷ προσριφείσης ἔκ τινων πειρωμένων
(καὶ γὰρ καθεύδων νυκτός), ἥνικ' ᾔσθετο
οὔτ' ἐπτοήθη τῷ ξένῳ τῆς ὕβρεως
οὔτ' ἐξανέστη ἢ φυγεῖν ἠνέσχετο·
ἄμφω γὰρ εἶναι δεύτερα Ξενοκράτους·
οὕτω δ' ἀκίνητός τε καὶ ἄτρωτος ἦν,
ὥστ' ἐκφυγοῦσαν ἀσμένως βοᾶν· τί με
νεκρῷ παρευνάσαντες ἠπατήσατε;'

Cf. quod Diogenes Laertius IV 2 de Xenocrate dicit: 'καί ποτε καὶ Φρύνην τὴν ἑταίραν ἐθελῆσαι πειρᾶσαι αὐτὸν καὶ δῆθεν διωκομένην ὑπό τινων καταφυγεῖν εἰς τὸ οἰκίδιον. τὸν δὲ ἕνεκα τοῦ ἀνθρωπίνου εἰσδέξασθαι καὶ ἑνὸς ὄντος κλινιδίου δεομένῃ μεταδοῦναι τῆς κατακλίσεως καὶ τέλος πολλὰ ἐκλιπαροῦσαν ἄπρακτον ἀναστῆναι· λέγειν δὲ πρὸς τοὺς πυνθανομένους ὡς οὐκ ἀπ' ἀνδρὸς ἀλλ' ἀπ' ἀνδριάντος ἀνασταίη'. Eidem scriptori hanc quoque narrationem Gregorius debere mihi videtur, quam legimus in epist. 32 (Migne 37, 72): ὧν ὁ μὲν ('Ανάξαρχος) ἐν ὅλμῳ κοπτομένων αὐτοῦ τῶν χειρῶν, οὕτω τοῦ τυράννου κελεύσαντος πτίσσειν τὸν 'Αναξάρχου θύλακον διεκελεύετο τοῖς βασανισταῖς. Τί τοῦτο λέγων; τὸ μοχθηρὸν ἡμῖν σαρκίον· ὡς 'Αναξάρχου γε οὐ πτισσομένου τῆς φιλοσόφου ψυχῆς κτλ.'; quae occurrunt et in carm. de virtut. vers. 688:

'λέγεις . . .
πτισμὸν ἐν ὅλμῳ τῶν 'Αναξάρχου χερῶν
ὡς οὐ παρόντος καὶ κελεύοντος σφοδρῶς
πτίσσειν τὸν αὐτοῦ θύλακον· αὐτὸν γὰρ μένειν
ἄπτιστον, ὅστις ἐστὶν οὐχ ὁρώμενον'.

idem fere in epigr. IV (Migne 38, 83); haec enim Diogen. Laert. IX 10: 'συλλαβὼν αὐτὸν καὶ εἰς ὅλμον βαλὼν ἐκέλευσε σιδηροῖς ὑπέροις τύπτεσθαι· τὸν δ' οὖν φροντίσαντα τῆς τιμωρίας εἰπεῖν ἐκεῖνο δὴ τὸ

Gregorius elegantissime elaboratam atque amplissime auctam edidit; quae orationis recensio ad nos pervenit.

Haec mihi praemittenda erant, priusquam ad ipsam orationem explicandam transirem. Iam statuamus,

1. Quo tempore habita sit oratio.

Basilium Kalendis Ianuariis mortem obisse inter viros doctos constat[1]); post hunc igitur terminum oratio confecta et dicta est. Eodem autem tempore, quo Basilius mortuus est, Gregorius aegrotavit, ut funeri interesse mortuumque laudatione celebrare nequiret; quod efficitur ex oratione ipsa, in cuius prooemio orator exponit, quibus causis commotus serius quam voluerit, orationem habeat cp. 2: 'τὰ γὰρ τοῦ cώματος ἴcωc οὐδὲ θαρρῆcαι χρὴ λέγειν ἀνδρὶ γενναίῳ καὶ ὑπὲρ τὸ cῶμα . . . τὰ μὲν δὴ τῆc ἀπολογίαc ἐνταῦθα κείcθω'. Gregorium illis temporibus aegrotum fuisse etiam melius apparet ex epistula, quam ad consolandum Basilii fratrem Gregorium misit (Migne epist. 76): 'ἀλλ' ἐγὼ μὲν πλὴν τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο ἀφῄρημαι διὰ τὸ νῦν ἔτι πονηρῶc ἔχειν τοῦ cώματοc καὶ λίαν ἐπικινδύνωc τὸ καὶ περιπτύξαcθαι τὴν ἁγίαν κόνιν καί cοι παρεῖναι τὰ εἰκότα φιλοcοφοῦντι καὶ τοὺc κοινοὺc ἡμῶν φίλουc παραμυθήcαcθαι'. Sed aliam quoque causam orator addit qua prohibitus sit, quominus oratione Basilium iam prius ornaret cp. 2: 'ἔπειτα οὐκ ἀγνοοῦντεc μέν, ὑπομνήcω δ' οὖν ὅμωc, ὧν μεταξὺ περὶ τὸν ἀληθῆ λόγον ἠcχολήμεθα κινδυνεύοντα'. Eodem enim tempore Gregorius Constantinopoli versabatur, quo iam ante Basilii mortem Arianorum doctrinae

περιφερόμενον· πτίcce πτίcce τὸν 'Αναξάρχου θύλακον, 'Ανάξαρχον δ' οὐ πτίccειc . . . καὶ ἔcτιν ἡμῶν εἰc αὐτόν·

> Πτίccετε, Νικοκρέων, ἔτι καὶ μάλα θύλακόc ἐcτιν,
> πτίccετ' 'Ανάξαρχοc δ' ἐν Διόc ἐcτι πάλαι.'

Plutarchus quoque breviter hanc narrationem perstringit moral. 449 F, neque vero auctor Gregorii haberi potest.

[1]) De Basilii vita cf. Socrat. H. E. 4, 26; Sozomen. 6, 15—17, 21; Theodoret. 4, 19, 30; Rufin. H. E. 2, 9; Hieronym. de vir. ill. 116; Phot. cod. 137, 138, 141—144; 191 — Hauck, Real-Encyclop. 3. Aufl. (1897) II 436; Böhringer, Die alte Kirche 7. Teil: das vierte Jahrhundert, die drei Kappadozier 2. Aufl. 1875, pg. 59.

atque potentiae opprimendae causa se contulerat [1]), et ubi post illius mortem usque ad autumnum anni 381 manserat. Quibus ex verbis iam Gregorii scholiasta anonymus concluserat Gregorium orationem nostram, postquam Constantinopoli discessit, confecisse (Migne P. Gr. 36, 496 not. 38): 'ἔοικε τὸν παρόντα λόγον μετὰ τὸ κατελθεῖν ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκδεδωκέναι'; neque aliter viri docti nostrates iudicaverunt. Ergo oratio post autumnum anni 381 edita est.

Ad accuratiores autem temporis terminos perveniemus, si consideraverimus, qualem Gregorius in Apollinarium eiusque doctrinam se praebuerit. Atque primum quidem constat Gregorium non ante annum 381 de Apollinarii doctrina edoctum esse, idque mea sententia sub finem anni 381 [2]). Dräseke enim argumentis probavit Gregorium anno demum 382 priore epistola ad Cledonium data fortiter contra Apollinarium pugnavisse, id quod usque ad illud tempus nondum fecerat [3]);

[1]) Omnes viri docti, qui de Gregorio egerunt, consentiunt eum anno demum 379 Constantinopolim pervenisse. Idem Dräseke nuper repetivit (Theolog. Studien u. Kritiken vol. 65, [1892] pg. 479): 'Bis zum Jahre 379 genoß er dieser heiligen Ruhe, nur je dann und wann während der Bedrückung der Kirche unter Valens fernen Freunden brieflich Rat, Trost und Zuspruch spendend. Hier in Seleucia war es, wo ihn die Nachricht von dem Tode seines Basileios (1. Jan. 379) ereilte'. Quod legitur etiam apud Ullmannum (l. c. pg. 104), Böhringerum (l. c. pg. 207), Benoitium (l. c. pg. 382). Quamquam certum terminum non praebet Tillemontius (l. c. IX 779), cum dicit Gregorium iam ante diem XX. Aprilis anni 379 Constantinopoli fuisse, tamen potest demonstrari Gregorii ipsius verbis, eum iam ante 379 in illa urbe fuisse. Dicit enim cp. 2: 'ὑπομνήσω δ' οὖν ὅμως, ὧν μεταξὺ περὶ τὸν ἀληθῆ λόγον ἠσχολήμεθα κινδυνεύοντα καλῶς βιασθέντες καὶ κατὰ Θεὸν ἴσως ἔκδημοι γεγονότες, καὶ οὐδ' ἀπὸ γνώμης ἐκείνῳ τῷ γενναίῳ τῆς ἀληθείας ἀγωνιστῇ (i. e. Basilio); cui consentit vita Gregorii a Gregorio Presbytero confecta (Migne 35, 276): 'Καὶ τοιαύτῃ παρακελεύσει κινήσας τὸν ἄνδρα εἰς τὸ Βυζάντιον ἀποστέλλει . . . ὁ δὲ αὐτίκα Βασιλείου τοῦ μεγάλου φωστῆρος τὴν ὁρμὴν αὐτῷ συνεπιτείνοντος καὶ πρὸς τοὺς πνευματικοὺς ἀγῶνας ἀλείφοντος ἄλλων τε πλείστων ἀρχιερέων . . . ἀντιβολούντων . . . τῇ βασιλίδι παρῆν'.

[2]) Dräseke, Theolog. Stud. u. Kritiken 65, (1892) pg. 486: 'Halten wir fest, daß Gregorios' Kenntnis von der Lehre des Apollinarios frühestens aus dem Jahre 381 stammt'.

[3]) Dräseke, l. c. 491—496.

quare veri est dissimillimum Gregorium, si eo tempore, quo orationem confecit, rescivisset Apollinarii doctrinam plane ab orthodoxorum abhorrere, eius mentionem omissurum fuisse, cum necessario compertum haberet, quanti Basilius Apollinarium aestimasset[1]). Ergo Gregorius si post annum 382 orationem edidisset, debuit certo exponere, quid Basilius de Apollinario senserit, ut eum, si res postularent, defenderet; quod non fecit. Hic si quis dixerit defensiones a genere rationeque laudationum alienas esse, Nazianzenus ipse in hac nostra oratione Basilium in simili re defendit. Postquam enim exposuit, quam doctrinam Basilius de Spiritu Sancto professus sit, pergit orator: 'καὶ ταῦτα διῆλθον, οὐχ ἵνα τῆς ἐκείνου δόξης ὑπεραπολογήσωμαι (κρείττων γὰρ τῶν ἐγκαλούντων, εἴπερ τινές εἰσιν, ὁ ἀνήρ), ἀλλ' ἵνα κτλ.' (cp. 69). Orator enim cum dicit se Basilium purgare nolle, diserte eum defendit. Et mea quidem sententia oratori eo loco (cp. 68—69), ubi demonstratur, quo animo Basilius in singulas doctrinas ab orthodoxis abhorrentes fuerit, Apollinarius quoque commemorandus erat. Quod quoniam non fecit, concludo orationem ante annum 382 editam esse; edita est igitur inter autumnum anni 381 et annum 382.

Sed vel his artioribus finibus tempus orationis circumscribere nobis licet, si ponimus, id quod mihi probatur, laudationi, quam nunc tenemus, orationem publice habitam dictamque subesse. Cum enim, ut supra vidimus, Basilius Kal. Ian. mortuus sit usitatumque fuerit memoriam mortuorum diebus anniversariis celebrare, orationem Kal. Ian. a. 381 habitam esse contendo. Gregorius igitur, postquam autumno a. 381 Constantinopoli domum reversus aliquamdiu

[1]) Dräseke, l. c. pg. 476: 'Basileios hat später noch in der ersten Hälfte der siebziger Jahre aus seiner großen Verehrung für Apollinarius kein Hehl gemacht, wenn er auch von kleinlich denkenden Geistern jener in Glaubenssachen vielfach nach bloßen Schlagworten richtenden Zeit umdrängt und behelligt, um der damals in der trinitarischen Frage mit Apollinarios hervortretenden Meinungsverschiedenheit willen bemüht war, den Gedanken an geistige und kirchliche Gemeinschaft mit dem Laodicener immer mehr und immer nachdrücklicher von sich zu weisen'.

in patria remansit, Kal. Ian. Caesaream profectus orationem in pristina sede Basilii dixit.

Obvertenti vero Gregorium Kal. Ian. a. 382 iam plane Apollinarii doctrina instructum fuisse, cum sub finem anni superioris in patriam reversus eam novisset, parata est responsio: Gregorius ipse dicit in epistula quadam ad Olympium (ep. 77 Migne) data se initio cum clementia Apollinaristas ad fidem orthodoxam pertrahere studuisse; unde patet, cur in hac oratione, quae statim post perceptam Apollinarii doctrinam composita est, in re leniter et caute tractanda verbis parcere maluerit.

Ergo oratio Kalendis Ianuariis anni 382 habita et initio eiusdem anni edita est.

2. Argumentum orationis.

Exordium: Quamquam difficillimum sit eum laudare, cuius virtutes a nullo oratore apte digneque celebrari possint, tamen se ausum esse hac oratione eius mortui memoriam recolere, qui ipse facultate dicendi praeditus fuerit[1]); orationem ea quoque de causa habendam esse, quod mortuo debeatur (χρέος ἱκανῶς ἀφοσιούμενον)[2]). Auditorum vero pars oratione delectetur, pars adhortationibus stimuletur, ut easdem virtutes consequi studeant[3]) (cp. 1). Quibus causis commotum se hanc orationem habendam suscepisse atque certamen inisse cum iis oratoribus, qui ante se Basilium laudationibus exornaverint[4]), sive publice sive privatim. Ignoscant autem et

[1]) Cf. orat. in Caesarium pg. 37 not. 1.

[2]) Cf. supra pg. 37 not. 1. [3]) Cf. supra pg. 47.

[4]) Pseudo-Lysiae epitaph. § 2: 'ὅμως δ' ὁ μὲν λόγος μοι περὶ τούτων, ὁ δ' ἀγὼν οὐ πρὸς τὰ τούτων ἔργα, ἀλλὰ πρὸς τοὺς πρότερον ἐπ' αὐτοῖς εἰρηκότας'. Praeter nostram Basilii laudationem ad nos pervenerunt Ephraemii et Gregorii Nysseni epitaphii in Basilium; de hoc epitaphio alio loco disseram, cum Gregorio Nysseno abrogandam esse contendam idque aliis causis commotus quam ea, quam Usenerus (Religionsgeschichtliche Untersuchungen I, 248, ad quae cf. Tillemont, mém. ecclés. X 279) significavit. Multitudo epitaphiorum non mira. Compluribus epitaphiis Meletium quoque ornatum esse tradit Theodoretus H. E. V 8: 'ὀλίγου δὲ χρόνου διελθόντος ὁ μὲν θεῖος Μελέτιος εἰς τὴν ἄλυπον μετέστη ζωὴν ὑπὸ πάντων τῶν τοῦ λόγου μετειληχότων ταῖς ἐπιταφίοις ταινιωθεὶς εὐφημίαις'.

mortuus et auditores, quod serius, quam tempus postulaverit, hoc officio fungatur. Et exponit orator causas illas, quas modo (p. 59) disserui. Sed priusquam ad laudem ipsam accedat, Dei gratiam sibi implorandam esse dicit, ne oratione gloriam defuncti minuat vel laedat: 'ἤδη δὲ πρὸς αὐτὴν ἡμῖν ἰτέον τὴν εὐφημίαν αὐτὸν προστησαμένοις τοῦ λόγου τὸν ἐκείνου θεόν, μὴ καθυβρίσω τὸν ἄνδρα τοῖς ἐγκωμίοις μηδὲ πολὺ δεύτερον τῶν ἄλλων ἔλθειν· κἂν ἐκείνου πάντες ἴσον ἀπολειπώμεθα, καθάπερ οὐρανοῦ καὶ ἡλιακῆς ἀκτῖνος οἱ πρὸς αὐτὰ βλέποντες'[1]) (cp. 2).

Laudatio:

γένος: Summa arte hunc τόπον Gregorius tractat; quasi praeteriens enim dicit: si Basilius genere suo gloriatus esset, magnum heroum catalogum sibi proferendum fuisse, cum parentes et patris et matris summa gloria maximisque honoribus floruissent omnibusque illis fabularum heroibus ut Pelopi vel Cecropi praestitissent. Sed Basilium postulare, ut nobilitatem non gloria maiorum, sed virtutibus moribusque singulorum hominum, qui laudentur, metiamur. Quare pauca tantum de maioribus atque parentibus locutum ad Basilii ipsius laudem se transiturum esse (cp. 4).

Sequitur laus maiorum; laudem εὐσεβείας omnium communem fuisse; maiores vero non ea de causa se laudavisse, ut laudem Basilii augeret, sed ut demonstraret, qualia virtutis exempla parentes ei praebuissent et quantopere eos superavisset. Neque enim Basilium in gloria maiorum acquievisse, sed suis

[1]) Cf. etiam finem cp. 1: 'εἰ δὲ πλεῖστον ἀπολειφθεῖεν (sc. οἱ λόγοι), ὃ πᾶσα παθεῖν ἀνάγκη τοῖς ἐκεῖνον ἐγκωμιάζουσιν, ἔργῳ δεδηλωκότι τὴν ἧτταν κτλ.' Qui τόπος αὐξήσεως tritissimus omniumque epitaphiorum communis hac oratione nova procedit forma, cum orator Deum imploret, ut sibi subveniat. Ex aequalium laudationibus afferam, quod Nyssenus dicit orat. III in XL martyr. (Migne 46, 773 C): 'ἐμοὶ δὲ πρόκειται διπλοῦς ἀγὼν καὶ δέος, μὴ καθυβρίσω μὲν τὴν ὑπόθεσιν τῇ ἀσθενείᾳ τῆς ἐξηγήσεως'; cf. eiusdem orationes in Ephraemium orationemque in Basilium. Atque facete Libanius in Iuliani epitaphio § 4: 'ἀεὶ μὲν οὖν ἔγωγε τὸν ἄνδρα τοῦτον ἐγχειρῶν ἐγκωμιάζειν ἔλαττον εὗρον τοὺς ἐμοὺς λόγους τοῦ μεγέθους τῶν ἔργων καὶ μὰ τοὺς θεοὺς οὐδεπώποτε ἤχθέσθην εἰ φίλου βασιλέως ἀρετὴ νικῴη τὴν τοῦ φιλοῦντος σοφιστοῦ δύναμιν'. Cf. Aristid. XXXII 4 K. — Ceterum dei imprecatio ad antiqua exempla redire videtur, quae tamen alius orationis generis sunt (cf. initium Demosth. de cor.)

virtutibus ac factis eos superare summopere studuisse (cp. 5—8)[1]. Deinde parentes tam coniuncte laudat (cp. 9), quam seorsim patrem priorem, alteram matrem (cp. 10). Et quoniam primitias laudis (ἀπαρχὰς τῶν ἐπαίνων) parentibus impertiverit secundum legem divinam, quae iubeat parentibus omnem honorem deberi, se Basilii ipsius laudem, quamvis difficile sit, praedicaturum esse.

Τόπον κάλλους tractandum non esse putat orator, non quod Basilius pulcher non fuerit, sed quia ea sola laudare sibi proposuerit, quae a fine orationis aliena non sint. Et sequitur transitione facta nulla

τόπος παιδεύσεως: 'οἶμαι δὲ πᾶσιν ἂν ὁμολογεῖσθαι τῶν νοῦν ἐχόντων παίδευσιν τῶν παρ' ἡμῖν ἀγαθῶν εἶναι τὸ πρῶτον'. Non solum libros sacros doctrinamque ecclesiae eum plane didicisse et percepisse, sed etiam studiis antiquorum Graecorum eum imbutum fuisse, quae non modo non noceant, sed etiam utilia sint, si iis recte utatur, qui ea didicerit (cp. 11)[2]. — Ac primum quidem a patre institutum eum non ut Graecos antiquos venationi vel equitatui se dedisse aut in antro quodam Thessalico medullis leonum et cervorum altum et educatum[3], sed scientia et virtutibus imbutum esse (cp. 12); deinde magistros externos eundem erudivisse, et Caesaream primum, cuius urbis scientiam praedicat orator, deinde Byzantium, denique Athenas petivisse; qua in urbe se (Gregorium) cum illo (Basilio) amicitiam iunxisse. — Atque notatu dignissima sunt ea, quae sequuntur; perspicitur enim, quantopere illis temporibus oratores praecepta rhetorum regulasque, quas omnes auditores ex usu noverant, sequi debuerint. Nam Gregorius τόπον παιδεύσεως copiosius, quam usu licebat, tractaturus et in illo alias res, quam quae ex

[1]) Quae sententia iam apud Isocratem invenitur (de bigis § 29): 'οὐδ' ἠξίωσεν αὐτὸς μὲν ῥᾳθύμως ζῆν, σεμνύνεσθαι δ' ἐπὶ ταῖς τῶν προγόνων ἀρεταῖς, ἀλλ' εὐθὺς οὕτω μέγ' ἐφρόνησεν, ὥστ' ᾠήθη δεῖν δι' αὐτὸν καὶ τἀκείνων ἔργα μνημονεύεσθαι'; cf. Isocrat. Busir. § 10, et Panegyricum in Messallam vers. 28 seqq.

[2]) Cum defendit orator studia paganorum, defendit etiam Basilii libellum πρὸς τοὺς νέους ὅπως ἂν ἐξ Ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων.

[3]) Cf. Nicolaum apud Spengel rh. gr. III 481, 8.

artis ratione huic parti subiungere solebant, enarraturus longiorem hanc sibi parat apud auditores excusationem (cp. 14): 'Τὸ μὲν δὴ μεχρὶ τούτων εὔδρομος ἡμῖν ὁ λόγος καὶ διὰ λείας τῆς ὁδοῦ φέρων καὶ ἄγαν εὐπόρου καὶ βασιλικῆς ὄντως τῶν τοῦ ἀνδρὸς ἐγκωμίων· τὸ δὲ ἐντεῦθεν οὐκ οἶδ' ὅτι τῷ λόγῳ χρήσωμαι καὶ ποῖ τράπωμαι· ἔχει γάρ τι καὶ πρόσαντες ὁ λόγος. ποθῶ μὲν γάρ, ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος καὶ τοῦ καιροῦ τούτου λαβόμενος, καὶ τῶν κατ' ἐμαυτόν τι προσθεῖναι τοῖς εἰρημένοις καὶ μικρόν τι προσδιατρῖψαι τῷ διηγήματι, ὅθεν τε καὶ ὅπως ἡμῖν . . . Φιλεῖ γὰρ οὔτε ὄψις ῥᾳδίως ἀναχωρεῖν τῶν τερπνῶν θεαμάτων, κἂν ἀφέλκῃ τις βίᾳ, πρὸς αὐτὰ πάλιν φέρεσθαι· οὔτε λόγος τῶν ἡδίστων διηγημάτων. δέδοικα δὲ τὸ φορτικὸν τῆς ἐγχειρήσεως. πειράσομαι μὲν οὖν, ὡς οἷόν τε μετρίως, τοῦτο ποιεῖν. ἂν δ' ἄρα τι καὶ βιαζώμεθα ὑπὸ τοῦ πόθου, συγγνώμη τῷ πάθει'; atque orditur cp. 15 narrationem, quae pertinet usque ad cp. 22. Sed cp. 19 interrumpens narrationem se excusat orator: 'Αἰσθάνομαι μὲν οὖν ἔξω τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ μέτρου φερόμενος καὶ οὐκ οἶδ' ὅπως εἰς τούτους ἐμπίπτω<ν> (corr. B. Keil) τοὺς λόγους, οὐκ ἔχω δ' ὅπως ἐμαυτὸν ἐπίσχω τοῦ διηγήματος. ἀεὶ γάρ μοι τὸ παρεθὲν ἀναγκαῖον φαίνεται καὶ κρεῖττον τοῦ προειληφότος... Εἰ μὲν οὖν συγχωρήσει τις, ἔχω τὸ ζητούμενον, εἰ δὲ μή, παρ' ἐμαυτοῦ λήψομαι'. Hac narratione finita Basilii discipuli docilitatem industriam mores laudat: eloquentiam grammaticam metricam philosophiam (πρακτικήν, θεωρητικήν, διαλεκτικήν), astronomiam geometriam arithmeticam medicinam eum didicisse (cp. 23). Omnibus scientiis ac litteris ornatum ut navem mercibus oneratam domum revertisse, amicos discessum lugentes Athenis reliquisse (cp. 24).

Presbyteri 1. Ἐπιτήδευμα: Presbyterum eum factum esse, postquam munere lectoris functus esset, quod praestare eum non ut alios puduisse (cp. 25—27). 2. Πράξεις quas singulas referre cum nullius momenti sit, supersedeo (cp. 28—36).

Episcopi 1. Ἐπιτήδευμα: propter res illas, quas presbyter Basilius gessit, eum episcopum Caesariensem factum esse (cp. 37—38). 2. Πράξεις (cp. 38—59): a) res domesticas atque internas ecclesiae temperat (cp. 39 πρῶτον . . . cp. 40 ἔπειτα);

b) ἐπεὶ δὲ τὰ οἴκοι κατὰ νοῦν εἶχεν αὐτῷ . . . περινοεῖ τι τῇ διανοίᾳ μεῖζον καὶ ὑψηλότερον (cp. 41): haereticos enim ad fidem orthodoxam convertere studet (cp. 41—43); c) eius pugnae et rixae cum imperatoribus praefectisque quales fuerint (cp. 44—57); d) ὁ μὲν δὴ κοσμικὸς πόλεμος ἐνταῦθα ἐτελεύτησεν . . . ἄρχεται δὲ ὁ πόλεμος ἐνθένδε ἤδη τῶν ἐπισκόπων: quae fuerint eius rixae cum episcopis (cp. 58).

Ἀρεταί, qui τόπος artificiosissime cum parte praecedenti coniungitur. Dicit enim orator alteram auditorum partem sibi crimini daturum esse, quod omiserit omnia mortui facta referre, alteram, quae mediocritatis amans sit, questuram esse, quod nimis in factis enarrandis sit immoratus. Atque ut utrique satis faciat, aliam viam se iam ingressurum esse: singulae igitur Basilii virtutes praedicantur, quae secundum philosophorum doctrinam[1]) dividuntur in ἠθικάς et διανοητικάς, quarum illas continent cp. 60—64, has cap. 65—69, ut pares partes existant. Quod priores attinet, monendum est oratorem illas inprimis laudare virtutes, quae monachorum propriae sunt, nempe paupertatem (60) continentiam (61) virginitatem (62) benignitatem in pauperes curamque aegrotorum (63), ad quas alias paucas addit (64). Inter διανοητικὰς ἀρετάς laudat orator mortui eloquentiam et facultatem doctrinae Christianae docendae (65). Basilii scientiam rerum divinarum tantam fuisse, ut is, qui illius scripta optime noverit, doctissimus omnium habeatur (66). Denique scriptis et operibus summatim enumeratis (67)[2]), quam doctrinam Basilius professus sit qualemque in aliorum doctrinam se praebuerit, exponitur (cp. 68—69).

Σύγκρισις[3]) (cp. 70—76): Basilii virtutes comparantur cum virtutibus virorum Veteris et Novi Testamenti. Haec est omnium comparationum in laudationibus adhibitarum usque ad Gregorii aetatem ut copiosissima, ita languidissima. Sine transitione haec pars praecedenti subiungitur cp. 70: Φέρε δὴ πολλῶν ἐν τοῖς πάλαι καὶ νῦν γεγονότων ἀνδρῶν ἐπ' εὐσεβείᾳ

[1]) Haec partitio inde ab Aristotele in usu erat; cf. supra pg. 26.
[2]) Cf. Cornel. Nepot. Attic. 18.
[3]) Cf. quae supra exposui pg. 30.

γνωρίμων, νομοθετῶν, στρατηγῶν, προφητῶν, διδασκάλων, τῶν ἀνδρικῶν μέχρις αἵματος, παρ' ἐκείνοις τὰ ἡμέτερα θεωρήσαντες κἀντεῦθεν τὸν ἄνδρα γνωρίσωμεν[1]). Atque primum quidem viri Veteris Testamenti proferuntur (cp. 70—74): Adam Enos Enoch Noë (70); Abraham (Isaac) Iacobus (71); Iosephus Iob Moses Aaron (72); iudices et reges Samuel David Salomon (73); prophetae Elias Elisaeus aliique (74). Verbis ἐπὶ δὲ τὴν Νέαν μέτειμι Διαθήκην transitione facta orator comparat Basilium cum Iohanne (75), cum Petro Paulo Stephano (76). In comparationis fine totam partem his complectitur verbis: 'ἐκεῖνος γὰρ τὸ μὲν ἐξεῦρε τῶν καλῶν, τὸ δὲ ἐζήλωσε, τὸ δὲ ἐνίκησε, τῷ δὲ διὰ πάντων ἐλθεῖν τῶν νῦν πάντων ἐκράτησεν'. Tantam eius gloriam fuisse, ut omnes eum imitari studerent (77).

Θάνατος (cp. 78—79): Se prae summo dolore cunctari ad hanc partem transire: Τοῖς δὲ ἑξῆς ὀκνεῖ μὲν προσελθεῖν ὁ λόγος, προσβήσεται δὲ ὅμως, εἰ καὶ ἄλλοις μᾶλλον πρέπει ὁ λόγος· οὐ γὰρ ἔχω φιλοσοφεῖν ἐν τῷ πάθει, καὶ εἰ σφόδρα φιλοσοφεῖν ἐσπούδακα, τῆς κοινῆς μεμνημένος ζημίας καὶ κατασχόντος πάθους τὴν οἰκουμένην[2]). Mors describitur cp. 79.

Ἐκφορά[3]) cp. 80): undique et Christianos et Iudaeos et paganos convenisse, ut sanctum viderent; atque tantam fuisse spectantium copiam, ut nonnulli comprimerentur atque contunderentur, qui a circumstantibus beati praedicati essent, cum ut θύματα ἐπιτάφια mortuo oblati esse viderentur et una cum illo gaudiis caelestibus fruerentur.

Θρῆνον plane reicit orator cp. 80: Se esse semimortuum, quippe qui ab altera sui parte Basilio mortuo separatus sit;

[1]) In comparationibus oratores Christiani pro antiquorum Graecorum regibus heroibus ducibus suos patriarchas et apostolos posuerunt (Walz, rhet. graec. III 599, 19).

[2]) Libanius in epitaph. in Iulian. cp. 267: 'μέχρι μὲν οὖν τούτων ἐκεῖνός τε νικῶν ἐχώρει καὶ ἐμοὶ λέγειν ἡδύ, τὸ δὲ ἐντεῦθεν ... ἐφ' οἷον ἄγωμαι λόγον βούλεσθε σιγήσω' et transit ad mortem enarrandam. In eodem contextu eadem sententia invenitur in Gregorii Nysseni epitaphio in Meletium (Migne 46 pg. 860 A): ὡς καλὰ μεχρὶ τούτου τὰ διηγήματα, ὡς μακάριον ἦν τούτοις ἐναπολῆξαι τὸν λόγον'.

[3]) Notandum est Gregorium pompam funebrem, quamquam ei non interfuit, tamen accuratissime describere.

nec tamen se lacrimas cum laude miscere velle: 'καὶ οὐκ ἐγὼ μὲν οὕτω θρήνους ἀναμίγνυμι τοῖς ἐπαίνοις'.

Συμβουλή: omnes Basilii virtutes imitentur (80).

Μακαρισμός (81), quo chorum convocat hominum Basilium praedicantium. Non solum Christianorum sed etiam paganorum pro sua quisque professione laudet Basilium aut legislatorem aut magistrum aut discipulum aut iudicem aut medicum etc.[1]).

Epilogus: Laudationem orator offert Basilio eumque orat, ut sibi ignoscat, quod non digne meritis eum laudaverit; se protegat et dirigat et mortuum ad se recipiat[2]).

3. De orationis compositione.

Et ex argumenti enarratione et ex iis, quae supra generatim de orationibus funebribus exposui, apparet hanc orationem generi καθαροῦ ἐγκωμίου, quod vocatur, adscribendam non esse; nam exstat in fine orationis solemnis τόπος θρήνου, quamvis ab oratore ut in ceteris epitaphiis reiciatur. Tota laudationis structura cum Menandri dispositione λόγου ἐπιταφίου congruit, a quo ea sola re differt, quod consolatio deest[3]).

De partitione ipsa, ut quae ex enarratione argumenti facile perspiciatur, plura verba facere supersedeo. Restat, ut de singulis quibusdam orationis partibus agam.

Atque in τόποις ἐπιτηδευμάτων et πράξεων tractandis rhetores illa priora, posteriores has ponere solent: Gregorius ita illos tractat, ut singulis viri dignitatibus (ἐπιτηδεύμασιν) statim quae in unaquaque ab eo gesta sunt, subiciat. Ergo temporum ordinem secutus, postquam exposuit Basilium sacerdotem factum

[1]) Totum fere caput 81 ad verbum invenitur in oratione in Athanasium (cp. 10), cf. infra pg. 69.

[2]) Finem orationis excidisse recte observavit B. Keil; neque enim fieri potest, ut Gregorius, quamvis sit arrogans, orationem terminaverit verbis illis, quibus orator quaerit, quis Basilio mortuo ipsum defunctum laudaturus sit. Quo accedit, quod formula illa, quae post ἄξιον legitur 'ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ... Ἀμήν' in plerisque codd. deest. Omnia igitur, quae post ἄξιον legebantur, perierunt; librarii nonnulli, qui probo usi iudicio iustam epitaphii conclusionem desiderabant, formulam illam, qua ceterae quoque orationes terminantur, apposuerunt.

[3]) Cf. quae aptissime Menander (Spengel rh. gr. III 419) exponit, quando ἐπιτάφιος habendus sit, quando καθαρὸν ἐγκώμιον.

esse, statim sacerdotis facta laudat; tum Basilium ad cathedram episcopalem pervenisse refert, quo relato episcopi facta praedicat. Atque consulto eum ab usitata dispositione recessisse concluditur ex his verbis (cp. 27): 'ὁ μὲν οὖν προεδρίας (episcopatus) λόγος ἀναμεινάτω · τῷ δὲ τῆς ὑφεδρίας (sacerdotii) μικρόν τι προσδιατρίψωμεν', quae factorum sacerdotis laudatione excipiuntur. Apte autem et artificiose duae partes sacerdotii et episcopatus ita orator coniungit, ut dicat Basilium propter praeclarissimas in sacerdotio res gestas ad munus episcopale promotum esse cp. 27: 'ἐκ δὴ τούτων καὶ τοιούτων . . . ἐπὶ τὸν ὑψηλὸν τῆς ἐπισκοπῆς θρόνον ἀνάγεται'.

Virtutes in hac quoque oratione per se tractantur; ponuntur vero non ut in praecedenti oratione ante, sed post facta explanata, ut apud Xenophontem et Iulianum[1]); a quibus tamen ea re differt, quod nusquam facta ad comprobandas virtutes proferuntur.

Μακαρισμός, quem in fine orationis legimus, vere hymnus est; forma colorum antithetica per totum caput pertinet, qua parte iudicium illud Useneri, quod de arte Nazianzeni tulit 'der rasche Tanz asiatischer Kola' (Religionsgesch. Untersuchungen I 253) optime confirmatur. Gregorium ipsum sibi persuasisse hanc partem pulcherrimam esse inde apparet, quod totum locum in laudationem in Athanasium compositam transtulit (cf. pg. 68, not. 1). Atque ut in posteriore hac oratione auditores adhortatur, ut ipsi auxilientur et secum laudem Athanasii praedicent (cp. 10: 'Δεῦρο δὴ συμπανηγυρίσατέ μοι περὶ τὸν λόγον κάμνοντι . . . δεῦρο οὖν μοι διέλεσθε τὰ ἐκείνου καλά, ὅσοι τοῦ ἐκείνου ἐπαινέται καὶ μάρτυρες καὶ ἀγῶνα καλὸν ἀγωνίσασθε πρὸς ἀλλήλους ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες κτλ.'), ita etiam in oratione in Basilium Gregorius orat, ut 'chorus' eorum, qui se circumstent, laudem mortui canat cp. 81: 'Δεῦρο δὴ περιστάντες με πᾶς ὁ ἐκείνου χορός ὅσοι τοῦ βήματος κτλ'. Quam sententiam apud oratores aequales usitatam fuisse demonstrat Nordenus[2]), qui dicit: 'In der ersten Invektive gegen Julian ruft er (Gregorius)

[1]) Libanius in epitaphio in Iulianum laudat τὰ πεπραγμένα μετ' ἀρετῆς, non virtutes per se.

[2]) Norden, Antike Kunstprosa II 847.

— ganz wie gleichzeitige heidnische Redner, besonders Himerios — sich einen Chor seiner Zuhörer herbei, denen er seine ᾠδή vortragen wolle (orat. in Iul. I cp. 7—17); daher nennt Fénelon seine Reden *hymnes*'.

Structura prooemii prorsus regulas antiquorum Graecorum sequitur. Incipit enim a re (difficillimum esse Basilium laudare), ab oratore (sibi orationem esse habendam), ab auditoribus (quorum alteram partem ut delectetur, alteram, ut ad virtutem exstimuletur, adesse) [1].

Dispositio igitur orationis haec est:

I. Prooemium 1—2.
II. Laus:
 1. γένος a) maiorum b) parentum 3—10
 [2. κάλλος 10]
 3. παιδεία 11—24
 4. Presbyteri a) ἐπιτήδευμα 25—27
  b) πράξεις 28—36
 5. Episcopi a) ἐπιτήδευμα 37—38
  b) πράξεις 38—39
 6. ἀρεταί 60—69
 7. σύγκρισις 70—77
 8. θάνατος 78—79
 9. ἐκφορά 80
 [10. θρῆνος 80].
III. Adhortatio 80.
IV. Μακαρισμός 81.
V. Epilogus.

Gregorii orationibus funebribus pertractatis et explanatis considerare breviter liceat, quae ratio inter eius paganorumque orationes intercedat. Gregorii igitur orationes funebres, quod

[1]) Cornific. III, 6, 11: 'principium sumetur aut ab nostra aut ab eius, de quo loquemur, aut ab eorum qui audient, persona, aut a re'. Cf. Anaximenis artem. Hanc prooemiorum conficiendorum regulam antiquissimam esse ex Aristotelis quoque arte rhet. (III, 14) efficitur, quam rem amplius exponere huius loci non est. Aristoteles propriam formam prooemiorum laudationum creavit (rhet. III, 14), quam posteri non receperunt: neque Cornificius neque Hermagoras (Thiele, Hermagoras pg. 113) eum secuti sunt.

compositionem attinet, plane praeceptis iis respondent, quae rhetores pagani de illis componendis dederunt, eaedemque inveniuntur in iis sententiae, quas pagani oratores praebuerunt. Itaque argumenta et compositiones harum Gregorii orationum neglectis artibus et orationibus gentilium rhetorum vix recte explicari aut intellegi possunt. A quibus quamvis dependeat — neque fieri potuit, quin orator illius aetatis, quisquis fuit, formas orationum a rhetoribus conditas auditoribusque notas amplecteretur —, tamen illi ea est tribuenda laus, quae vera veri laus oratoris est, eum suam sibi servasse libertatem neque se technicorum auctoritati quasi in servitutem addixisse, sed ipsum formam figuramque orationum a prioribus acceptas partim amplificavisse, partim, cum tempus et occasio postularent, mutavisse, neque dubitasse singulos τόπους, qui ei ad rem atque propositum pertinere non viderentur, aut omittere aut in transcursu tangere. Atque Gregorium perfectissimum oratorem esse cum ex hoc tum inde apparet, quod summa arte atque subtilitate tritissimis illis et omnium laudationum communibus sententiis novas, ut ita dicam, vestes induere novisque eas luminibus distinguere scivit, ita ut non tam sententias ipsas quam exquisitae et electae dictionis novitatem in eo admiremur. Praestitit igitur, quod Gorgiam magistrum secutus Isocrates in celeberrima Panegyrici oratione de arte sua praedicavit: esse oratoris περὶ τῶν αὐτῶν πολλαχῶς ἐξηγήσασθαι et τὰ παλαιὰ καινῶς διελθεῖν.

III.

DE GREGORII NAZIANZENI DICTIONE.

Tertia libelli parte, quae est de Gregorii dictione, nunc solum usum formarum et verborum a Gregorio adhibitorum tractabo. De syntaxi, de periodorum structura ac ratione, de rythmo alio loco me acturum esse spero; subiunxi vero, ut in propositione dictum est, appendicem quandam de ratione, quam Gregorius in hiatu vitando secutus est.

Ac primum quidem quaeritur, utrum sermonem communem reddat orator, an dictionem et elegantias Atticorum imi-

tetur, an et quatenus orationes eius redoleant dictionem librorum sacrorum. Consentaneum autem est Gregorium, qui inde a puero usque ad tricesimum annum ab optimis et illustrissimis illius aetatis rhetoribus atque oratoribus[1]) et in Cappodocia et in Palaestina et in Graecia eruditus sit, summo opere studuisse elocutionis Atticae elegantiam imitari et enixe operam dedisse, ut hanc perfecti oratoris gloriam mereretur. Id quod efficitur vel ex eius formarum usu, de quo iam agam[2]).

A. De formarum usu[3]).

1. De scriptura et orthographia.

Res orthographicas tractaturus praemitto non pro certo dici posse omnes quae sequuntur lectiones scripturasque ad

---

[1]) Elementa Caesareae, in capite Cappadociae, didicit. Caesaream Palaestinensem profectus Gregorius rhetore Thespesio magistro, Euzoio (cf. Hieronym. de vir. illustr. 113 et Cohn-Wendland in editione operum Philonis vol. I pg. III) amico usus est; inde Alexandriam petivit, tum per plurimos annos Athenis versatus est, ubi Proaeresii et Himerii, celeberrimorum oratorum, scholas secutum eum esse Socrates 4, 26 tradit. Neque vero credendum est, quod idem scriptor dicit 4, 26: καὶ μετὰ ταῦτα ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας Λιβανίῳ συμφοιτήσαντες (Gregorius et Basilius) ἀκρῶς τὴν ῥητορικὴν ἐξεπόνησαν. Nazianzenus enim in carmine de vita sua v. 236 seqq. exponit se Athenis relictis domum revertisse (cf. etiam Rufini hist. eccles. 11), neque in epitaphio in Basilium commemorat se cum illo Libanii discipulum fuisse.

[2]) Priusquam ad rem accedam, necesse est me eos libros citare, qui ad quaestionem instituendam mihi maximae utilitati fuerunt. Sunt autem: W. Schmid, Der Atticismus in seinen Hauptvertretern von Dionys von Halicarnass bis auf den zweiten Philostratus 5 voll. 1887—1897, quod opus littera S significabo. — Guil. Crönert, Memoria Graeca Herculanensis 1903. — W. Fritz, Die Briefe des Bischofs Synesius von Kyrene 1898, cuius librum nota Fr significabo. — H. Jüttner, De Polemonis rhetoris vita operibus arte (Breslauer philolog. Abhandlungen VIII 1), 1898. — F. Cumont, Philonis de aeternitate mundi 1891. — L. Cohn, Philonis Alexandrini libellus de opificio mundi (Breslauer philol. Abhandlungen IV 4), 1889. — P. Wendland, Philos Schrift über die Vorsehung 1892. — Th. Nägeli, Der Wortschatz des Apostels Paulus 1905.

[3]) Littera C significat orationem in Caesarium, littera G orationem in Gregorium patrem, littera B orationem in Basilium; numeri adiecti indicant capita singularum orationum editionis Migneianae.

Gregorium ipsum recedere; neque enim iustam Nazianzeni operum editionem habemus, nedume libris manuscriptis ea, quae ad has minutias certo iudicandas opus est, adhuc collata sint. Tamen totum hunc locum omittere non licuit; dedi igitur, quod dare potui, non ignorans id quod debui, dare me non potuisse.

Pro forma Attica γίγνομαι semper adhibuit γίνομαι, quae legitur C 21, G 19, B 67 (ter); γίνεται G. 5, 8, 29, 30, 33, 36, B 16 (bis), 24 (bis), 30, 31, 32, 33, 44 (bis), 53, 59, 76, 78, 79; γίνωνται G 25; γίνεσθαι G 19, B 64; γινομένῳ C 11; γινόμενα C 7; ἐγίνοντο B 8; συγγινόμενος B 18; περιγίνεται B 43. Sequitur igitur ut Herodes Atticus et Aelianus usum sermonis communis; Aristides et Philostratus semper formam Atticam habent, apud Dionysium, Polyaenum, Arrianum fluctuat scriptura (Fr 26).

Scripturam Atticam praebent voces γιγνωσκόντων G 14, G 34 et γιγνώσκεται G 14. — Ceteris vero locis forma sermonis vulgaris invenitur: γινώσκω B 49, 67; γινώσκομεν C 9, G 20, B 30; γινώσκει G 4; γινώσκετε C 1; γινώσκων B 6, 66; γινώσκοντες B 30; γινώσκουσα G 8; γινώσκειν B 48, 64 (bis); γινώσκεται G 4; γινωσκόμενον C 5; γινωσκομένων B 60; γινωσκόμενα G 29; γινωσκόμεναι B 79; γινώσκεσθαι C 10, 23; καταγινώσκειν B 64; συγγινώσκει B 39; συγγινωσκέτωσαν B 2.

Atticorum scriptura ξύν pro σύν apud Atticistas ea de causa rarissime invenitur, quia iam post annum 403 a. Chr. perpaucae voces ea instruebantur (cf. Fr 26). Paucis illis formis, quas Fritz enumeravit, addenda est forma ξυνωρίς, quam legimus C 8 et B 22, quam etiam Themistius habet pg. 234 b et Plut. Artax. 6 c. Moeris dicit 249: ξυνωρὶς Ἀττικῶς· συνωρὶς Ἑλληνικῶς; cf. etiam Crönert 95.

σσ pro ττ, quod Atticorum proprium est, praebent hae voces: ἀναπτύσσω B 67; — ἀρασσομένων B 16 (ut Synesius Fr 27); — καταμαλάσσειν B 73; μαλάσσει B 40; μαλάσσεται G 11, B 51; — μελίσσης G 25, B 13; — λυσσάω C 11; — νύσσα B 22; — ταρασσόμενος C 24; ταρασσομένων B 39; — τεσσαράκοντα G 38; — τιναssόντων B 72; — τρισσῶς B 67; — γλῶσσα B 45; γλώσσης C 2, B 43, 66, 67, 68; γλώσσῃ G 36, B 47, 68; γλῶσσαν G 10, B 23; γλῶσσαι B 67; γλώσσαις G 38, B 15; — semel vero ττ haec vox habet: γλώττης B 82.

Promiscue vel σσ vel ττ adhiberi adnotavi in his verbis: θάλασσα G 14, 31, B 6, 8, 45 (bis), 62; θαλάσσης C 8, 19; θάλασσαν B 26, 34, 57, 60; sed θαλάττης C 8 et in adiectivo θαλάττιος B 46. — Cum haec vox saepius σσ quam ττ exhibeat, τάττω semper fere ττ praebet: τάττεται C 10, ἐπιτάττοντι B 48, προστάττοντες B 48, προσέταττον B 57, τάττεσθαι B 68, διαταττόμενος B 36, παρατάττεται B 32; sed ἀντιτασσόμενος B 57; παρατάσσεται G 36; — φυλάσσον C 16, sed φυλάττοντα B 48; — φρίσσει B 26, ἐπιφρίσσειν G 19, sed φρίττω C 22, φρίττειν G 29, φρίττοιτε G 29; — πλησσόμενον G 25, sed πλῆττον G 26 et πλήττουσα G 11.

Semper ττ habent hae voces: δεδιττόμενος C 12; — ἔλαττον B 10, 32, 54, 78; ἐλάττω C 17, B 3, 18; — ἐλαττωθῇ G 4, ἐλαττοῦσθαι B 66; — ἐλαττωμάτων B 77. — ἧττον C 2, G 3, 5, 7, 8, 33 (bis), B 3, 9, 13; ἥττω B 44; ἥττους B 10; — ἡττήμεθα B 51; ἡττημένοι G 26; ἡττημένων B 48; ἡττημένους C 15; ἡττημένης B 71; ἡττημένον G 8; ἡττᾶσθαι B 40, 56; ἡττηθῇ B 31; ἡττήθησαν B 40, 79; ἡττηθέντα B 51; ἡττηθέντες B 33. — ἀήττητος G 33; ἀήττητον B 51; — ἥττης G 36; ἧτταν B 1 et 44. — θᾶττον G 32, B 49; — καταλλάττεται B 32; μεταλλαττόμενος B 57; ὑπαλλάττοιτο B 58; ὑπαλλαττομένων B 68; — κρείττων C 15, G 38, B 24, 51, 54, 69; κρείττονος B 16; κρείττονι B 2; κρείττονα B 1; κρείττω B 29, 60; κρεῖττον C 4, 9, G 19, 21, 37, 43, B 1, 11, 19; — λιμώττοντα G 30; — περιττός C 1, B 10; περιττόν B 8, 23; περιττοί B 16, C 1; περιττοῖς G 20, B 7; περιττά C 19, B 63; — ἀπέριττον B 66, 76; — περιττεῦον B 34; — πλάττομεν B 26; διαπλάττεται B 12; — πράττειν G 47, B 43; πράττοντος B 42; πράττοντες B 24; πραττομένων G 34; — προχαραττόμενος B 12.

Qua ex enumeratione facile perspicitur, quantopere Gregorius elegantiam illam Atticorum consequi studuerit. Atticistarum Aelianus semper fere ττ scribit (S III 18), qui usus praevalet etiam apud Polemonem (Jüttner l. c. 65) et apud Philostratum (S IV 14). Haec singillatim exposui, quod qui de illius aetatis dictione egerunt, hunc locum neglexerunt.

Pro τήμερον, quod Atticorum proprium est, semper legimus σήμερον C 16, B 7, B 66 (S IV 232, 580, 684).

Item pro forma Attica ἁρμόττω semper ἁρμόζω usurpatur. Legitur enim ἁρμόζεσθαι G 7; συναρμόζει G 36; συναρμόζειν G 15; συνήρμοζε G 36. Cf. quae Schmidius copiose de hac re disseruit II 80—85 et Crönert pg. 135.

Atticorum usum sequitur Gregorius scribens ρρ pro ρσ (S IV 579; Fr 28 seq.; Crönert 133; Jüttner 66): θαρρῶ B 69; θαρρῶν G 5, B 82; θαρροῦντες B 32; θαρρεῖν B 18; ἐθάρρει G 12; θαρρήσαντες G 13; θαρρῆσαι B 2, 37; unum θαρσήσας (nonnulli codd. θαρρήσας quod recipiendum) B 37; — ἄρρεν G 23; — κόρρη G 23, 25, B 64.

ρσ vero legitur in his verbis: θαρσεῖτε C 13. θάρσος (nunquam θάρρος, quia θάρσος vox Attica non est: Moeris 174 θάρρος Ἀττικῶς, θάρσος Ἑλληνικῶς), quod significat audaciam B 28, 57 (θράσος = fortitudo B 5, 6, 43, 48, 64, 73, 74); — πυρσός B 17 quae ne ipsa quidem vox Attica est; πυρσεύω B 25, G 2; — χερσομανέω G 16, vox ab ipso Gregorio ficta.

Utrum μόγις an μόλις scripserit orator, discernere non audeo, cum codd. non consentiant B 80; μόλις legitur C 5 (S III 138 et Crönert 98 adn. 2).

ὑγεία non ὑγίεια legitur B 37, 54, 81; ὑγίεια non invenitur apud Gregorium; cf. Moer. 345 ὑγίεια Ἀττικῶς, ὑγεία Ἑλληνικῶς quod et titulis et papyris confirmatur.

Formam non contractam praebet verbum ξέω B 57: ξέειν.

2. De verborum declinatione.

a) De nomine substantivo.

Semper legitur λαός, forma τῆς κοινῆς propria, pro Attica λεώς. Synesius etiam λεώς habet (Fr 30).

ναός, quam formam tituli Attici inde ab anno 250 a. Chr. demum praebent (Meisterhans-Schwyzer, Grammatik der attischen Inschriften 3. Aufl. 1900 pg. 152, 18), et νεώς, quod Atticorum est, promiscue a Gregorio, ut a Polybio, Plutarcho, Strabone (Crönert 165) usurpata esse videntur; legitur ναός G 39, B 67; τοῦ ναοῦ G 39; τῶν ναῶν B 63; sed τὸν νεών G 39 (bis), non τὸν νεώ (cf. Crönert 165 adn. 3).

πρᾶος non πραῦς adhibetur a Gregorio; cf. Phot. lex. πράως, οὐ πραέως· καὶ πρᾶον, οὐ πραῦ· καὶ πρᾶος, οὐ πραῦς. (cf. Cohn l. c. XLVIII). Nazianzenus praebet πρᾶος C 3; τῷ πράῳ B 73;

τὸ πρᾶον G. 24. Eum de industria formam Atticam adhibere inde apparet, quod B 73, qui locus compositus est ad Psalmum 131, 1 Psalmi vocem πραΰτης immutavit in πραότης (S III 27, IV 23, 584; Crönert 290 adn. 2).

Secundae, quae vocatur, Atticae declinationis sunt voces ἵλεως C 21 et ὑπόχρεων G 41 (non ὑπόχρεω Crönert 165 adn. 2).

Quod nomina secundae declinationis contracta attinet, exstant hae formae: νοῦς B 13, νοῦν G 19, B 11, 14, 65, 69, νῷ C 17 (καθαρῷ νῷ καθαρὰν τὴν ἀλήθειαν κτλ.); sed νοΐ G 4 (τῷ πρώτῳ καὶ καθαρωτάτῳ νοΐ), quae forma etiam in cp. 23 orat. in Gorgoniam invenitur (S IV 586, Crönert 166 adn. 1); — ὀστῶν C 21[1]). — σύννουν B 77; ἀγχίνους B 17; χρυσᾶς B 14[2]); ἁπλοῦν G 27, B 17; διπλοῦν B 72; ἄπνους B 78. Formas vero non contractas habent voces οἰνοχόους C 19 (Crönert 166 adn. 3) et ἔμπνοοι B 5.

Atticorum usum secutus substantiva in -εύς accusativum plur. utrum terminatione -έας instruxerit an sermonis vulgaris terminationem -εῖς adsciverit, dubium est: illa legitur in ἱερέας G 36 et βασιλέας B 54, 73; haec in βασιλεῖς C 14, 19 et ἀρχιερεῖς G 12. Synesius semper terminationem -έας praebet (Fr 29, S IV 587, Crönert 173).

Genetivus pluralis substantivorum neutrius generis in -ος semper contractus praeter ἀνθέων C 16. Gregorius igitur plane grammaticorum regulam sequitur, qua ἀνθέων contrahi vetatur; cf. Thom. Mag. 1, 9, aliaque testimonia Fritzius citat (pg. 30); eandem formam usurpant etiam Aelianus, Philostratus, Synesius (S III 21, IV 17; Crönert 172).

Accusativus plur. substantiv. tertiae declinationis in -υς habet veram formam ἄρκυς B 23 (S III 22, IV 19; Fr 29; Crönert 174).

κλεῖς praebet accusativ. plur. κλεῖς B 76, sequitur ergo grammaticorum praecepta (cf. Thom. Mag.); in NT. semper κλεῖδας praeter unum locum Act. Ap. (Fr 30, S IV 21, Crönert 170).

[1]) ὀστέων, quod B 41 legitur, sumptum est e Proverbiis Vet. Testam. XIV 30: 'σὴς ὀστέων καρδία αἰσθητική.' Gregorius Nyssenus et ὀστᾶ habet (Migne P. G. 46 pg. 361) et ὀστέα (Migne 46 pg. 357).

[2]) Soluta forma χρυσέας B 20, non ex usu τῆς κοινῆς, sed e Pindari Olymp. VI 1 sumpta est, ut contextus docet.

ναῦϲ non habet Atticorum genetivum sing. νεώϲ sed νηόϲ G 31 (bis), quae forma ionica est (Kühner-Blaß, I³ 462).

De formis heterocliticis:

δάκρυον et prosae et poeticae dictionis proprium legitur G 10, B 46. — δακρύων C 18, 24, G 28, B 52 ambiguum. — Atticum δάκρυϲι C 15, G 11 et 28; Aelianus et Philostratus δακρύοιϲ exhibent, quod apud Gregorium non legitur. — δάκρυ non invenitur (Kühner-Blaß I³ 505).

δεϲμόϲ: semel occurrit δεϲμά B 24; quamquam locus ex Homero sumptus est (Z 507), tamen singularem numerum, quem apud Homerum legimus, in pluralem immutavit (Kühner-Blaß I 499).

δίψα et δίψοϲ, ita utrumque ut sermonis Attici est, adhibuit: δίψουϲ C 20; δίψει G 4; δίψαν B 36. (cf. schol. Il. 19, 166. — Fr. 31; Nägeli Der Wortschatz des Apostels Paulus pg. 14).

λύχνοϲ habet plur. λύχνα (Kühner-Blaß I 499); ad quem locum scholiasta quidam adnotat[1]): λύχνα ἀντὶ τοὺϲ λύχνουϲ καὶ τὴν λυχνοκαΐαν· ἔϲτι γὰρ καὶ τοῦτο παρὰ τοῖϲ Ἕλληϲιν.

νῶτοϲ apud Atticos pluraliter νῶτα; cf. Moer. 245 νῶτα καὶ τὸ νῶτον Ἀττικοί, νῶτοϲ καὶ τοὺϲ νώτουϲ Ἕλληνεϲ (Kühner-Blaß I 499).

ὄνειροϲ: ὀνειράτων G 12, 42, sed ἐν ὀνείρῳ G 30 et ἐν τοῖϲ ὀνείροιϲ B 36. — ὄναρ, quod C 19 legitur, sumptum est e VT.: ὄναρ ἐϲμέν Iob XX 8; sermonis vulgaris est dictio κατ' ὄναρ C 21, cf. Phryn. 395: 'οὕτωϲ οὐδὲ κατ' ὄναρ, ἀλλ' ἤτοι ὄναρ ἰδὼν ἢ ἐξ ὀνείρου ὄψεωϲ'; Attici (Xenoph. et Plat.) ὄναρ pro κατ' ὄναρ usurpant (S I 48, 129 etc.; Kühner-Blaß I 499).

ὄρνιϲ: ὄρνιθαϲ B 7, et a voce ὄρνεον derivatum genetivum ὀρνέου C 19 (Kühner-Blaß I 510; S IV 22; Crönert 174).

ϲήϲ: ϲητῶν C 4, quae forma sermonis vulgaris est. Moer. 309 ϲέεϲ Ἀττικοί, ϲῆτεϲ Ἕλληνεϲ, Photius 'ϲέεϲ οὐχὶ ϲῆτεϲ', Thom. Mag. 328, 14 ϲέεϲ Ἀττικοὶ καὶ ϲέαϲ, ϲῆτέϲ τε καὶ ϲῆταϲ Ἕλληνεϲ. Formam longiorem iam Aristoteles (H. A. 5, 32, 1) praebet atque Menander (Stob. flor. 38, 29, 5); etiam Lucianus

[1]) E. Piccolomini, Scolii alle orazioni di Gregorio Nazianzeno in Estratti inediti dai codici greci, Pisa 1879, pg. 11.

ϲητῶν praebet (ep. Sat. 3, 21). Cf. Kühner-Blaß I 510. Schmidius vocem omisisse videtur.

ϲταθμόϲ habet plur. num. ϲταθμά (Kühner-Blaß I 500).

υἱόϲ B 76; υἱόν C 23, G 41; υἱῶν B 76; υἱοὺϲ βροντῆϲ G 24 (ex Ev. Marci 3, 17); cf. Kühner-Blaß I 506, Fr 31, Crönert 175.

χρώϲ in elegantia Attica, quae est ἐν χρῷ G 23, ubi 'κεφαλῆϲ ἐν χρῷ κόϲμηϲιϲ' idem valet quod Xenophontis (Hell. I 7, 8) ἐν χρῷ κεκαρμένοϲ et Aeliani (V. H. 116, 8) 'κέκαρτο ἐν χρῷ τὴν κεφαλήν' (Fr 32); ἐν χρῷ praebent etiam Sophocl., Thucyd., Pherecr., Luc. — forma χρόαϲ, quae B 4 legitur poetarum propria esse videtur (Kühner-Blaß I 511).

Denique locativum, quem vocamus, Ἀθήνηϲιν, quae forma C 13, B 15, 24 legitur, commemoro; aliter B 24 ταῖϲ Ἀθήναιϲ ἐπιμείναντα. Locativum sermoni communi defuisse, sed ab Atticistis ex usu Atticorum receptum esse docet Schmidius (IV 585).

Dualem his locis inveni: G 4 ἐκ δυοῖν τοῖν ἐναντιωτάτοιν; B 4 γενοῖν τοῖν ἀμφοτέροιν; C 4, C 7 ἄμφω.

b) De nomine adiectivo.

Cum apud Atticistas usus verborum τέλεοϲ et τέλειοϲ fluctuet, etiam in hanc rem Gregorii orationes perquisivi et eum certam regulam sequi statui. Has enim exhibet formas:

τελείου B 38; τελείῳ B 70; τελείοιϲ B 12; τελείωϲ C 23, B 22, 70; sed τελέωϲ B 17 (bis, sed unum codicem τελείωϲ habere docet adnotatio Mignei) et B 58. Comparativus et superlativus a τέλεοϲ derivati sunt: τελεώτερον G 20, B 14, 24, 38, 82; τελεωτέρᾳ B 18; τελεωτέραν C 17; semel τελειοτέραν C 4 (ubi unus codex praebet etiam τελεωτέραν); — τελεωτάτοιϲ B 14; τελεωτάτηϲ G 8; τελεωτάτῃ G 29. E qua enumeratione satis aperte efficitur Gregorium in formis brevioribus, cum accentum habet syllaba -λε(ι), formam in -λειοϲ adhibuisse, in formis longioribus, cum accentum non habet, forma in -λεοϲ usum esse. Quod ad communem vocis usum attinet, Fritzius demonstravit (pg. 36) formam τέλειοϲ posteriorem esse; cf. Thom. Mag.: τέλεοϲ καὶ τελέωϲ· δοκιμώτερα ἢ μετὰ τοῦ ῑ. (S I 136, 293, II 156); cf. Crönert 107 seq.).

De vocibus ἵλεωϲ, ὑπόχρεωϲ, ἁπλοῦϲ, διπλοῦϲ, ἔμπνουϲ, ἄπνουϲ, ἀγχίνουϲ, ϲύννουϲ, χρυϲοῦϲ iam supra egimus pg. 76.

Quod usum formarum πλείων et πλέων attinet, Meisterhans l.c. 152, 18 ex inscriptionibus Atticis regulam statuit hanc: Atticos ante longas vocales ει, ante breves ε et ει, in neutro genere πλέον solum adhibuisse. Aristides, Aelianus, Philostratus (S III 24, IV 18) semper πλείων exhibent, genus autem neutrum apud Aelianum semper, apud Aristidem plerumque πλέον est. Quam regulam plane sequitur Gregorius, apud quem hae formae inveniuntur: πλείων B 16, 58, 59; πλείονος C 18, 20, B 17, 53, 58, 79, 80; πλείονι B 39; πλείω C 12, 18, G 6 (bis), 19, 22, 33, 35, 39, B 40, 48, 60, 71; πλείοσι G 9, B 48, 59; πλειόνων B 22, 44, 60, 61; πλείους (= πλείονες) B 3, 15, 34; (= πλείονας) G 12, 33; πλείονας B 81. — πλέον C 1, 4, 10, 14, 18, 19, 22, G 5, 8, 9, 15, 23, 27, 35, 36; B 3 (bis), 7, 18, 19, 20, 21, 36, 49, 67, 69, 80. — πλεῖον C 6, G 19 (ubi nonnulli codd. πλέον praebent), G 38 (ubi optimus codex πλέον habet), B 58, 59, 77; ἐπὶ πλεῖον B 24. Licet iudicium nostrum, dum veram librorum traditionem ignoramus, de singulis locis incertum sit, tamen elucet Gregorium prorsus ceteros Atticistas imitari et proxime ad Aristidis usum accedere. Synesius semper πλέον usurpat, adhibet vero semel πλέονα pro πλείονα (Fr 38).

Genetivus comparativorum in -ων neque apud Aelianum (S II 23) neque apud Philostratum (S IV 17) neque apud Gregorium formas contractas exhibet; scribit igitur πλείονος C 18 non πλείους. Synesius eandem regulam sequitur (Fr 35).

Eorundem comparativorum accusativus singularis masc. et fem. generis et neutrum plural. apud Aristidem et Aelianum et Philostratum semper fere formas contractas habent (S III 23, IV 17; Moer. 32 ἀμείνω Ἀττικῶς, ἀμείνονα Ἑλληνικῶς). Quem usum sequitur etiam Gregorius; praebet enim has formas: ἀμείνω G 7, B 65; ἐλάττω C 17, B 3; μείζω C 11, B 13 (bis), 39, 59; πλείω (vide supra); βελτίω G 35; κρείττω B 33, 60; ἥττω B 44 (cf. Moer. 163 ἥττω Ἀττικῶς, ἥσσονα Ἑλληνικῶς); ῥᾴω G 43; χείρω B 68. — Non contracta sunt: μείζονα C 4, 20, G 43, B 76 et κρείττονα B 1, ἥττονα B 44 [1]).

---

[1]) ἧττον(α) propono pro ἥττων vel ἥττω, cf. quae de hiatu dicam.

Nominativus et accusativus plural. mascul. et femin. generis semper contractas formas exhibent apud Gregorium, ut apud Aelianum (S III 23), Philostratum (S IV 17), Synesium (Fr 35): ἀμείνους G 3, 26; βελτίους B 21, 79, ἡδίους C 1, 8; ἥττους B 10; μείζους C 15, B 3; πλείους (cf. supra pg. 79); ῥᾴους G 3, B 35; χείρους G 35. Sed B 81 unam atque solam formam non contractam habet: πλείονας.

αἰσχρός habet comparativum αἰσχρότερος G 23, quem etiam oratio XXV cp. 15 exhibet, pro Attica forma αἰσχίων; αἴσχιστος vero legitur B 58[1]).

ἴδιος habet superlativum ἰδιώτατον G 24 pro ἰδιαίτατον, quod duo codd. exhibent; hanc formam iam Isocrates (12, 77) et Demosthenes (23, 65) adhibuerunt (Crönert 191; Kühner-Blaß I 560).

παλαιός non habet Atticorum comparativum παλαίτερος sed παλαιότερος C 7 (Crönert 191).

ταχύς comparative effertur θᾶττον G 32, B 49, quod sermonis Attici est; τάχιον B 7 et ταχύτερον B 54; quod in epistula X legitur ταχύτερα ἢ σοφώτερα ex Herodoti libr. III 65 vel VII 194 sumptum esse videtur. Cf. Moer. 332 τάχιον οὐ λέγεται παρ' Ἀττικοῖς, ἀλλὰ θᾶττον (Crönert 190).

Comparativus saepius formatur vocibus μᾶλλον vel πλέον positivo praepositis[2]): φιλονείκως μᾶλλον ἢ . . . φιλόχριστοι μᾶλλον C 4, quamquam invenitur etiam B 30 μισοχριστότατος; μᾶλλον φιλόσοφος et φιλοσοφώτερος C 28; μᾶλλον ἄτροφος B 61; πλέον αἰδέσιμος C 10; φιλόπαιδες μᾶλλον C 18; τολμερὰν μᾶλλον B 56; ἡσυχίου μὲν ὄντος μᾶλλον καὶ καθεστηκότος B 62. — Semel comparativus cum voce μᾶλλον coniungitur: B 62 πρακτικωτέρου μᾶλλον, quod etiam Dio Chrysost. et Lucianus admiserunt (S I 92, 237). Quamquam haec dictio iam apud Atticos invenitur, tamen magis κοινῆς propria est (Fr 85).

Superlativi vel elativi loco invenitur positivus appositis his vocibus vel dictionibus:

---

[1]) Comparativus κακίων nusquam legitur.

[2]) Frequentissime pro μᾶλλον ponit Gregorius πλέον, id quod iam apud Aristidem (S II 143, 222), Aelianum (S III 24) Philostratum (S IV 370) invenitur, ut C 10, 14, 19, G 5, 8, 15, B 20, 49, 67, 80 etc.

ἄγαν B 14.

λίαν G. 5, 15, 23, 28, 29, 30, 33, 35, 42, C 8, 11 etc. Saepius καὶ λίαν quam simplex vox λίαν invenitur.

πάνυ: μικρὰ πάνυ G 29.

παντελῶς: παντελῶς ἄπταιστον B 28.

παντάπασιν: παντάπασιν ἄτρωτος G 25.

πάντως: πάντως ἄξιος G 34; πάντως ὑπόχρεως G 41.

ὅλως: τῶν μικρῶν ὅλως B 3.

Ut comparativus augetur apposita voce μᾶλλον, ita etiam superlativus voce πάνυ: πάνυ ῥᾷστον G 34 et λίαν: λίαν τελεωτάτῃ G 29.

c) De pronomine.

Quod pronomen reflexivum attinet, Nazianzenus praebet τὰ σφῶν = ἑαυτῶν B 58; τὸ σφῶν κράτος B 28; ὑπὸ χεῖρα σφῶν B 16, σφᾶς B 16. Hunc Atticorum usum esse docet Moeris 209: σφεῖς Ἀττικοί, αὐτοὶ Ἕλληνες· σφῶν Ἀττικοί, αὐτῶν Ἕλληνες· σφᾶς Ἀττικοί, αὐτοὺς Ἕλληνες. Nusquam vero leguntur formae οὗ, οἷ, ἕ, quae iam apud Atticos raro inveniuntur (cf. quae Fritzius copiose de hac re disseruit pg. 39).

τοσοῦτος et τοιοῦτος — si quidem verum nunc legimus — semper neutrum τοσοῦτον et τοιοῦτον praebent; Gregorius hiatus evitandi causa litteram ν addidisse (Crönert 195) non videtur[1], cum hae formae ante consonantes quoque inveniantur.

d) De numerali.

Δύο praebet genetivum δυοῖν G 4: ἐκ δυοῖν τοῖν ἐναντιωτάτοιν. Genetivus δύο vero legitur G 3 τῶν δύο κόσμων; G 27 δύο τούτων μαχομένων; B 75 τῶν δύο διαθηκῶν. Δυεῖν vel δυσί nusquam inveni. Δύο igitur, ut apud Aristidem, Lucianum, Philostratum, Polybium indeclinabile semper fere est (S IV 587, Fr. 41, Crönert 159 et 195 seqq.).

e) De verbo.

1. Optativus praesentis verborum contractorum per -ην, non per -μι formatur: ἀναζωγραφοίην C 3, ἀδικοίην G 12, ἐκτραγῳδοίην B 63. Sed C 9 editur ζῴοι pro ζῴη (Crönert 214 seq., 217).

2. 1. et 2. persona plur. optativi aoristi et verborum con-

[1]) Cf. quae infra de hiatu exponam.

tractorum optativi praesentis semper longiores formas praebent, ut σταίημεν B 82, μετασταίημεν B 82, φαίημεν B 69 (S IV 587), θείητε G 34, συνθείημεν G 31 — ζητοίημεν B 64, ἀπιστοίητε G 29. Cf. Moer. 104: γνοῖμεν Ἀττικῶς, γνοίημεν Ἑλληνικῶς (Crönert 218).

3. 3. persona optativi aoristi I passivi brevem formam habet: ἀπολειφθεῖεν B 1.

4. 2. pers. aoristi I activi, ut apud Aristidem et Philostratum, -αις habet, cum Aelianus et Synesius -ειας praebeant (S IV 588, Fr 50): στήσαις B 82 et πείσαις B 82. — Sed 3. persona aoristi I activi semper, ut apud Atticos et Atticistas (S IV 588, Fr. 50), formas quae dicuntur Aeolicas praebet: ἀπιστήσειε G 14, ἀπολαύσειε G 41, ἀποστερήσειε B 13, δεήσειε B 23, δόξειε B 10, θελήσειε B 1, θρέψειε B 7, καταπλήξειε B 45, παραστήσειε G 39, παραχωρήσειε B 20, πείσειε B 58, νικήσειε C 12, χρίσειε G 13, ὠφελήσειε B 34. (Crönert 211—214).

5. 2. pers. sing. passivi et medii praes. et futuri praebet -ῃ excepta voce βούλομαι, quae βούλει habet B 57 (S IV 588, Fr. 49, Crönert 36 seq.): διαλύσῃ C 20; παραμυθήσῃ G 4; φοβῇ B 49; δέῃ G 43. Sed in hoc ne manu scriptis quidem libris fides, nedum impressis.

6. In 3. pers. plur. imperativi activi et medii Gregorius semper longiores formas in -ωσαν usurpat, quae sermonis vulgaris sunt; Attici non nisi formam in -ντων in activo, formam in -σθων in passivo exhibent, grammaticorumque praecepta idem docent (cf. Moer. et alios). Atticistarum Aristides et Philostratus non nisi Atticas, Aelianus non nisi formas posterioris Graecitatis, Lucianus utrasque exhibet (S IV 589, Fr. 51, Crönert 219). Nazianzenus recentiores praebet formas: ἀκουέτωσαν C 14, ἐρρέτωσαν C 16, συγγινωσκέτωσαν B 2, θαυμαζέτωσαν B 6, ἐπειγέσθωσαν C 14, διηγείσθωσαν B 13.

7. De 3. pers. plusquamperf. activi non constat; -εσαν, non -εισαν legitur B 58: καταλελύκεσαν (sed libri nonnulli καταλελύκασιν); cf. S IV 580, Fr 49, Crönert 210.

8. Augmentum syllabicum η pro ε habet δύναμαι: ἠδύνατο B 52; neque vero μέλλω, quod habet formam ἔμελλε B 1, B 57, B 69, G 11 (bis), C 16, aut βούλομαι, quod ἐβουλόμην

et ἐβούλετο B 28. Sequitur igitur Gregorius usum Atticorum, apud quos μέλλω rarissime, δύναμαι saepius augmentum η habet (S IV 590, Fr 42, Crönert 202).

9. Augmentum non praebent hae formae plusquamperfecti: λελύπητο vocali non antecendente B 33 καταλελύκεσαν (nonn. codd. καταλελύκασιν) B 58, ἀποκέκλειστο G 28, ἀπελήλατο G 28, vocali antecedente πεπλήρωτο (alii codd. πεπλήρωται) B 54; contra habent: ἐπελελοίπει G 28, προσεγεγόνει G 34 (S IV 591, Fr 46 seq., Crönert 204 seq.).

10. Verba composita, quorum prior pars adverbio εὖ formatur, semper augmento instructa: ἀπηυθυνοῦμεν B 20, ἀπηυθυνούμεθα G 2, ηὐδοκίμει G 14, ηὐτρεπισμένων G 28 contra usum Atticum (Meisterhans-Schwyzer, 172, 1431). — Et ηὔχετο G 24. — εὑρίσκω apud Gregorium ut apud Aelianum, Aristidem, Synesium vel habet vel caret augmento syllabico: ηὕρισκε B 40 et εὕρισκε B 54 (ubi nonn. codd. ηὕρισκε scribunt); sed omnia haec nimis vacillantia, quam ut iis ad iudicandam Gregorii rationem vere utaris; cf. Fr 44, Crönert 204 seq.

11. Quod augmentum verborum compositorum attinet, Atticorum sermonem sequitur Gregorius scribens: ἐπηνώρθου B 2 (Crönert 207 not. 4), ἑώρων B 3, ἠνειχόμην B 20 — ἠντιβόλει B 55, ἐδυσφόρει B 18, B 35 (Fr. 48) — προὐκάθητο B 56. Omittuntur autem augmenta, cum Attici praebeant, in his verbis: ἀπωσμένον B 28 et ἀνάλωσε, quod etiam Philostratus habet (S IV 29, 593, Crönert 286 not. 2).

12. Aoristi verborum liquidorum in -αινω et -αιρω sequuntur Atticorum regulam, qua post ε, ι, ρ vocalis α servatur, post ceteras litteras in η mutatur: ἐνσημήνας G 26, ἐχαλέπηνε G 35, ἔμηνε B 58, ἐκάθηρε B 65, G 22, προκαθήρας G 13 (unus codex προκαθάρας, quod iam Lucianus, Aristides, Aelianus S I 229), δυσχεράνητε G 37, δυσχεράναντες B 18. At semel κερδάνῃ B 81, Aristides et Aelianus (S II 24, III 35).

13. Aoristum II passivi τὴν κοινὴν adamasse dicit Schmidius (IV 594); serioris notae exemplum unum inveni παρασυρησόμενον G 20; ceteros aor. II pass., quos Gregorius praebet, iam Attici adhibuerunt: διεφθάρη C 10, διαφθαρήσεται G 2, καταπλαγείς C 12, καταπλαγέντα B 50, κλαπέντες G 18, μανείς C 11,

ἐπλήγηcαν G 26, ῥαγῆναι G 10, ῥιφῶ B 49, παρερρίφη B 40, cπαρείc B 26, cπαρήcεται G 2, cταλῆναι C 8, ἐπεcτράφηcαν G 26, cυνταφῆναι C 23, τραφέντεc C 6, cυντριβῇ (pass.) B 41, ὑπερφανέντοc B 7, φανείη G 32.

14. Verba in -νυμι interdum formas verborum in -ω induunt (S. IV 595), quales etiam Atticistae amplexi sunt. Gregorius habet: ἀπολλύουcιν G 26, ζευγνύουcιν B 15, μεταζευγνύουcιν B 15, ceterae huius generis verba Atticorum formas praebent: ἀπόλλυται G 21, ἐδείκνυτο B 38, ἐπιδεικνύμενοc B 13, διαζωννύμενοc B 35, μίγνυται G 12, πηγνυμένηc G 16, ῥώννυται G 36, et formas activas: δείκνυcι G 36, δεικνύc B 62, ἀναμίγνυμι B 80. In formis igitur medii vel passivi semper flexionem Atticam apud Gregorium sicut apud ceteros Atticistas invenimus, in formis activis fluctuat usus (Crönert 238 seqq.).

15. Pluralis aoristi activi verborum τίθημι, ἵημι, δίδωμι interdum longiores formas habet; διέδωκαν G 13, παρήκαμεν B 3, B 21; (G 37 unus codex habet παρεδώκατε, ceteri παραδεδώκατε). Attica est forma ἔθεcαν G 33 (bis); sed iam Demosthenis aetate ipsorum Atticorum usus fluctuabat: ἐδώκαμεν, ἐδώκατε, ἔδωκαν praebent orationes Demosthenicae; quare etiam Atticistarum sermo sibi non constans; τῆc κοινῆc longiores formae solae propriae erant (S IV 596, Fr 60, Crönert 240).

16. Praesent. 3. pers. plur. verbi δίδωμι formam Atticam (non contractam) praebet: διδόαcιν B 16, 63 et ἀντιδιδόαcιν B 15.

17. Futurum Atticum quod vocatur praebent: βαδιοῦμαι C 5, χαριούμενοc G 2, χαριούμεθα G 30, καλλωπιεῖται (correxi καλλωποιεῖται Migne) C 20. Sermonis vulgaris propriae sunt formae: θηcαυρίcομεν C 20, φροντίcει C 20, πανηγυρίcονταc G 28.

Singula verba:

ἄγαμαι: aorist. ἠγάcθη B 9; Iosephus saepius ἠγάcατο (S IV 464 Crönert 236).

αἰδέομαι: aorist. ᾐδέcθη G. 9; Philostratus αἰδέcωνται (S IV 33).

ἀπαντάω: futur. ἀπαντήcομαι G 20.

ἀπερρωγώc vi intransitiva B 80.

ἀρκέω: ἀρκέcει G 39; ἤρκεcε G 21, B 9, 66.

αὐξάνω: συναυξάνουσα G 8, συναυξανομένους B 12. Sed ab αὔξω derivatae sunt formae: συναύξοντες B 19 et αὐξόμενα G 11 (S I 112, II 89, Crönert 246).

βιόω: futur. βιώσεσθαι C 5 et βιωσόμεθα C 18. Lucianus semel βιώσεις (S I 231), si libris fides est.

γίγνομαι: semper perfectum γέγονα exhibet. B 6 idem est atque 'natus', C 15, G 27, 32, B 2, 22, 38, 39, 52, 70 est 'factus'. γεγένημαι nusquam invenitur. Quare non observat regulam, quam Isocratem sequi Keilius statuit (Anal. Isocr. pg. 128 seq.).

δείδω: futur. δείσει C 20; aorist. ἔδεισας C 13, δείσας G 34; perfectum non δέδια, sed δέδοικα: B 14, 59, 60, C 22; δεδοικότες G 42; δεδοικότων G 31 (S IV 601).

διαλέγομαι: perfect. διείλεκται G 41, B 50, 53.

δύναμαι: δυνηθῆναι G 13.

εἶμι: imperf. ᾔειμεν B 20. et εἰσῄει C 12.

ἐκλέγω: perfect. ἐξειλεγμένων G 33.

ἐμπίμπλημι: ἐμπίμπλησιν B 35 non ἐμπλίπλησιν (Crönert 72), quod Philostratus (S IV) et Synesius habent (Fr. 67), si quidem in his fides libris danda est.

ἐπαινέω: semper futur. medii praebet ἐπαινέσομαι C 1, B 10, 81, 82.

εὑρίσκω: εὑράμενος B 70; εὕρατο B 14 (nonn. codd. εὕρετο); cf. quae Fritzius copiose de hoc verbo exposuit pg. 53.

ζάω: formam non Atticam συνέζησε B 60 exhibet, quam et Lucianus et Aelianus habent (S I 231, III 40, Crönert 257).

ζέω: ζέσαι B 49, ζέσαντος G 32.

ἵστημι: 3. pers. singul. indicat. praesent. activi: ἵστησι G 14, ἀνίστησι B 37; sed καθιστᾷ B 39, quae forma κοινῆς propria est atque apud Lucianum Aristidemque invenitur. A verbo ἱστάναι, non ἱστᾶν, derivatae sunt: παριστάς C 11, ἐπανιστάντος C 7, περιστάντα G 27. Perfecti formas breviores exstant: ἑστῶτα C 19; ἑστῶτος G 3, B 19; ἑστώτων G 42; ἐνεστῶτα B 62; προεστῶσι B 63; προεστώτων B 58, καθεστώτων B 58; longiores: ἕστηκεν B 26, ἑστηκότας B 52, καθεστηκότος B 62, ἐνειστήκει B 78, εἱστήκει B 56.

κάθημαι: προὐκάθητο B 56.

καίω pro κάω G 14; (S III 41, Crönert 106).

κεράννυμι: συνεκέρασεν B 11, 26; κερασάμενος B 40; συγκεκραμένης G 5.

κίρνημι: συγκιρναμένης G 28.

κλείω: ἀποκέκλειστο G 28 (S IV 596).

κλίνω in aor. pass. κλιθείς G 12, ὑποκλιθέντων B 48, ὑπεκλίθη G 32, ὑπεκλίθησαν B 40, nusquam (ἐ)κλίν(ην) Atticorum.

κρίνω contra ex Atticorum usu: κατακριθείς B 68, κατακριθέντος C 19, κατακριθῇ C 22.

κρούω: ἀπεκρούσθη B 47.

λείπω nusquam aorist. ἔλειψα; et recte scholiasta (E. Piccolomini, Scolii alle orazioni di Gregorio Nazianzeno pg. 10) ad ἀπολέλοιπεν G 4: 'ἰστέον, ὅτι τὸ ἀπέλειψεν ἢ κατέλειψεν ὁ ἀττικίζων οὐ λέγει.

μίγνυμι: ἀναμίγνυμι B 80; ἀναμίξας G 27, 33; μιγῆναι G 10.

ξέω: ἀπεξεσμένος G 16.

οἶδα: C 16; ἴσμεν B 11, 36; ἴστε C 13 (οἴδατε epist. 235); ᾔδει B 33, 61.

οἶμαι non οἴομαι G 7, 32 (bis), B 1, 2, 10, 11, 13, 16, 21, 23, 38, 39, 64, 65, 69, 71, 80; οἴεται B 6; οἴεσθαι G 23; οἴεσθε C 1; ᾤετο G 36, B 41; ᾤοντο B 57; ᾠήθη B 41; οἰηθείη C 4.

ὁράω: ὑπόψεται C 20; ὤφθη C 21, G 10, B 3, 10, 24, 44, 64; semel ὁραθῆναι B 71 ubi ὁραθεῖσαν et διαβαθεῖσαν inter se respondent; qui aoristus inde ab Aristotelis aetate ortus non tam saepe legi videtur (cf. Crönert p. 273), quam Blassius dicit; Schmidius de Atticistarum usu tacet.

ὄφλω pro ὀφλισκάνω B 44 (Fr. 57).

πλήττω: aorist. passiv. formas Atticas exhibet, utrumque ergo et ἐπλήγησαν G 26 et in compositionibus καταπλαγείς C 12; καταπλαγέντα B. 50.

πίμπλημι: πλησθείς B 17.

πτύω: καταπτυσθῆναι G 10; apud Atticos scriptores nunc non nisi πτύω, κατέπτυσα, καταπτυστός inveniuntur formae; ceterae Ionici vel serioris sermonis sunt (Kühner-Blaß I 2, 529).

ῥέω: διαρρυέν C 22.

σώζω: περισωθῆναι G 31, G 34; sed ἀποσέσωσται C 15.

τελέω: τελέσας B 78, τετελεσμένος B 80.

φέρω in aoristo activo et ἤνεγκεν G 32, 43, B 5, διήνεγκεν G 6, συνεισήνεγκεν G 37 et ἤνεγκας G 43, ἠνέγκατο C 8, G 6, B 10, 13, 74; προσεισενέγκαμεν C 18 (Fr. 52 seq.).

φημί praeter usitatiores formas φησίν, φασίν, φάναι, ἔφη etiam ἔφησε B 66. A verbo φάσκω derivata sunt: ἔφασκον G 31, B 24 et participium, ut Attici, φάσκοντος C 21.

φθάνω: ut ἔφθη C 18, ita ἔφθασα C 4 et φθάσω (con. aor.) B 67 (Kühner-Blaß I 2, 561).

φύω: ἐπιφυείς B 5; Synesius etiam φυεῖσα et συμφυῆναι (Fr. 66 seq.). Usus κοινῆς inde a Theophrasti temporibus.

χαίρω: futur. περιχαρήσομαι B 39 (Kühner-Blaß I 2, 569).

χέω: ἐχέθη G 28, quae forma posteriorum scriptorum propria esse videtur (Lobeck ad Phryn. 732; Crönert 282 not. 7).

ὠθέω: ἀπωσθῆναι G 11, B 46 et ἀπωσμένον B 28. (Crönert 283.)

B. De verborum usu.

1. Vocabula Attica.

+ ἀβασάνιστος B 62: τὸ τῆς ἀρετῆς ἀβασάνιστον καὶ ἀσύγκριτον, quod explorari non potest; cf. Euseb. praep. evang. 4 A: τῆς ἀκρίτου χάριν καὶ ἀβασανίστου πίστεως. — Thucyd, Antiphon, Ioseph, Plut, Aelian.

+ ἀγάλλομαι C 21, B 13; sermo communis praebet ἀγαλλιάομαι (S I 51, 251, II 70, IV 118).

+ ἀγχίνους sagax B 17; Epigr. Gr. (Kaibel 580, 10; 403, 6) (S IV 119).

+ ἀθρέω B 57: ἄθρει δή (S I 196); imperativus et praep. et aorist. (ἄθρησον) praecipue in usu fuerunt.

+ ἀθρόως subito G 30, 32 (S I 104).

+ ἀλιτήριος G 32, B 55 (S II 74).

[1]) In sequenti enumeratione supersedeo ceteros scriptores citare, qui vocem exhibent, si iam in Schmidii libro inveniuntur. Moneo etiam me multa vocabula ad usum Atticorum vel poetarum non rettulisse, quae Schmidius ei adscripsit. Rursus vocibus auctores compluribus adieci, sicubi Schmidii notae mihi supplendae vel emendandae videbantur. — Ea vocabula, quae NT non praebet, ut Schmidius signo + significabo.

ἀμάρτυρος, quod testibus confirmari non potest C 7; Attici, Callimach, Dionys. H, Plut, Lucian, Philostrat.

+ ἀμβλύς, qui non cernitur G 21: ἀμβλύτερον τὸ παρέχειν; ut apud Thucyd, Plat, Xenophon metaphorice usurpatur (S II 75).

+ ἀμέλει C 9 (S I 105).

+ ἄμικτος (καὶ ἀκοινώνητος) B 6; Empedocl, Tragici, Hippocrat, Thucyd, Plat, Isocrates (cf. S I 319, IV 270).

+ ἀμπεχόνη G 11 (S I 252).

+ ἀμυδρός (τὰ σημεῖα) G 12; quod legitur G 29: ἀμυδρᾷ τῇ φωνῇ consentit cum Aeliani ἐβόα οὐκ ἀμυδρόν (S III 100, Bekk. Anecd. 388, 9).

+ ἀναγορεύομαι (στεφανίτης) B 10, B 72; Plato, Demosth, Aeschin, tituli.

+ ἀναδύομαι fugio B 6; Hom, Aristoph, Xenophon, Demosth, Clem. Alex.

+ ἀναισχυντέω (ὑπὸ τοῦ πάθους) G 28; Aristoph, Thucyd, Plat, Xenophon, Isocrat, Aristot, Galen.

+ ἀναλγησία (Bekk. Anecd. 391, 15 = ἀναισθησία) C 1 (S II 76).

+ ἀνάλγητος B 42; Sophocl, Eurip, Aristoph, Thucyd, Plut, Pausan.

+ ἀνάλωτος (τὸ καρτερικὸν καὶ ἀνάλωτον) G 24; Herodot, prosa Attica, Polyb, Plut.

+ ἀναμίγνυμι G 33; Homer, Bacchyl, Sophocl, Eurip, Herodot, Plat, Xenophon, Demosth, Plut.

ἀναπείθομαι, persuadeor, adducor B 58; passiva forma Atticorum propria esse videtur; formam activam NT. exhibet (S III 101, IV 127).

+ ἀνασώζομαι B 54; Sophocl, Herodot, Plat, Xenophon, Lysias, Aristot, Polyb, Pausan.

ἀνατίθημι attribuo C 27: Θεῷ τἄλλα πάντα ἀνατιθείς, ut apud Philostratum (S IV 127); sensu illo usitatiore offero dona τὰ πρῶτα ἀ. C 9.

ἀνέχομαι c. genetivo (δέσεως) G 9; Euripid, Plato, Aristid. (S II 77).

+ ἀνδραποδώδης B 61; Plat, Xenophon, Aristot. (S I 253).

+ ἀνδρικόc G 11, 35, 43, B 35, 47, 70. NT. semper ἀνδρεῖοc usurpat, quod legitur B 64.

+ ἀνθρώπειοc B 71, quam formam Atticam esse Moeris docet (pg. 24), quamquam etiam ἀνθρώπινοc apud Atticos frequens. Haec forma NT. propria est et a Gregorio saepius adhibetur B 18, 24, 27, 28, 39, 52; cf. quae Schmidius copiose exponit IV 129.

+ ἀνίατοc B 40 (S IV 129).

+ ἀνομολογέω confiteor B 69, ubi forma aoristi activa, contra eiusdem temporis media B 11, quam Plat, Demosth, Aristoteles praebent.

+ ἀνόνητοc inutilis B 34; Epigr. Gr. (Kaibel 1064, 2). (S II 78).

+ ἄνοcοc G 30 (S III 101, IV 130).

+ ἀντιβαίνω contra dico B 68; Tragici, Aristoph, Herod, Demosth, Plat.

ἀντιβολέω B 55 (S I 253, IV 131).

+ ἀντιδίδωμι B 62; Tragici, Aristoph, Herodot, Thucyd, Xenophon, Lysias, Demosth, Pausan, Philostrat.

+ ἀντίπαλοc G 35 poesis Attica et prosa, Polyb, tituli.

+ ἀντιτείνω πρόc contra dico G 30 (S II 79).

+ ἀντίτεχνοc B 15 (S IV 131).

+ ἀνωμαλία B 25, B 59: ἡ περὶ τὸν βίον ἀνωμαλία καὶ cύγχυcιc; Plat, Isocrat, Aeschin, Aristot, Philo, Plut.

+ ἀξίωμα munus vel magistratus C 1; Euripid, Aristoph, Thucyd, Demosth, Constitut. Apost.

+ ἄοπλοc B 57; Thucyd, Plat, Xenophon, Polyb.

+ ἀπαιδευcία B 11 (S III 102).

+ ἀπακριβόομαι summa diligentia perficio G 27; Plat, Isocrat, Aristot, Alex. Aet. (A. Pl. 172, 1), Pollux, Lucian.

+ ἀπανθέω G 8: τῶν ἐκ γένουc τοῖc ἀπανθήcαcιν. Suidas s. v. ἀπανθήcαντα hunc locum exscripsit (S I 254, IV 132).

+ ἀπάνθρωποc B 56; Aeschyl, Sophocl, Plat, Plut, Lucian (sed cf. S IV 275).

+ ἀπανίcταμαι abscedo B 31; Thucyd, Herodot, Dio Prus., Philostrat.

ἀπαντάω venio ad B 2, 73, G 26, fut. ἀπαντήcονται G 30; prosa Attica, Philo, tituli.

+ ἀπαντλέω G 21 (S I 254, IV 132).

+ ἀπατηλός B 21; Pindar, Tragici, Herodot, Plat, Plut, Basilius, Athenagoras.

+ ἀπευθύνω B 80: ἀπ. τὸν βίον, G 2; Tragici, Plat, Aeschin, Arrian, Dionys. H, Lucian.

+ ἀπογιγνώσκω despero G 28: τῶν ἄλλων ἀπεγνώκειμεν (S IV 133).

+ ἄπορος pauper B 15, 36, ut in Platon. rep. VIII 552 A πένητα καὶ ἄπορον; Thucyd, Lysias, Aristot.

+ ἀποσκοπέω specto C 12 (S II 82).

+ ἀποτείνω τὸν λόγον C 1, 3, G 30 et μακρὸν ἀποτείνω τὸν λόγον, ut Plat. Gorg. 465 B et Tragici.

+ ἀπράγμων B 66 oppositum: οἱ ἐν πράγματι (S I 108).

+ ἁρμόζει decet B 10; Xenoph, Plat, Isocrat, Demosth, Dittenberger Inscr. Orient. 666, 20 (S I 52, 109).

+ ἀσάλευτος C 18; Eurip, Plat, Epigr. Gr. (Kaibel 1028, 4), Aristot, Polyb, alii (S I 149, IV 636).

+ ἄσαρκος, qui carne non vescitur (καὶ ἄτροφος) B 61. ἄ. = macer B 57 (S I 257, III 104).

+ ἀσελγαίνω libidini me do B 47 (S II 87).

+ ἀστασίαστος B 28 Dittenberger Inscr. Or. 229, 40 (S IV 138).

+ ἀτέλεστος non baptizatus G 31 et Migne P. Gr. 37, 994 A. Vocem Atticam in usum suum convertit: Euripides praebet ἀτέλεστος βακχευμάτων, Plato ἀτέλεστος καὶ ἀμύητος; fides Christiana μυστήριον.

+ ἀτεχνῶς B 15; grammatici hanc vocem Atticam esse testantur, cf. Moer. 42: ἀτεχνῶς Ἀττικόν, ἁπλῶς κοινόν.

+ αὐθημερόν B 26 (S I 257, II 89, III 105), tituli.

αὐτάρκης B 41 (S II 89).

+ αὐτεπάγγελτος (oppos. Ἰσαὰκ ἐπηγγέλθη Genes. 18, 10) B 71; Dittenberger Syll.[2] 490, 10; cf. S I 257.

+ ἀφθονία copia, divitiae B 7 (cf. Wendland, Philos Schrift ü. d. Vorsehung 102); poesis et prosa Atticorum, Poll, Lucian.

+ ἀφοσιόομαι C 1: νόμον, B 25: πόθον, B 52: τὴν ἕνωσιν (S II 90).

+ ἀφόρητος, qui ferri non potest C 11 (S IV 722).

+ βαδίζω C 5; cf. Moer. 98, tituli (S IV 142).

+ βάδισμα B 77 (S I 258, IV 142).

+ βασκανία B 37 (S II 91).

+ βιοτεύω B 12 (S IV 142).

βρῶσις B 77; Epigr. Gr. (Kaibel 725, 5. — S IV 143).

+ γεννάδας C 11 ironice dictum de Iuliano; proprio sensu de Caesario C 12; οἱ γεννάδαι B 7; Aristophan, Plat, Cyrill, Choricius, Epigr. Gr. (Kaibel 424, 7), alii.

γέννησις B 73 Atticum esse videtur: Euripid, Plat, Aristot, Lucian, Dittenberger Syll.[2] 737, 130; γένεσις, quod G 11, promiscue adhibetur et ab Atticis et a posterioribus.

+ γύναιον muliercula B 35 (S I 258, IV 146); apud Philostratum vocis usus frequentior, apud Gregorium non nisi hoc loco inveni (γυνή B 10, 35, 47 (bis), 56 (bis) etc.).

+ δαιμόνιος B 15: πρᾶγμα ἄτοπον καὶ δαιμόνιον (S IV 146).

+ δαιτυμών B 8; Homer, Eurip, Herodot, Plat, Aristot (S III 190, IV 285).

+ δασμοφορέω B 58; Aeschyl, Xenophon.

+ δεδίττομαι B 7; cf. Moer. 109: δεδιττόμενος Ἀττικῶς, ἐκφοβῶν Ἑλληνικῶς (S I 258).

+ δέλτος, ἡ B 22: τῆς Ὁμηρικῆς δέλτου θαῦμα; tituli (S I 259, IV 147).

+ τὰ δεύτερα δοῦναι secundum locum tribuere C 7; Xenophon, Lucian (τὰ δεύτερα φέρεσθαι).

+ δήμευσις proscriptio B 46; Plat, Demosth, Aristot, Plut, Clem. Alex.

διαγιγνώσκω decerno, constituo (S II 93).

+ διαγωνίζομαι B 32; Thucyd, Xenophon, Aeschin.

+ διαζάω B 61 Sophocl, Euripid, Aristoph, Herodot, Plat, Xenophon.

+ διαθρύπτω B 35; Homer, Aeschyl, Theocrit; Plat, Xenophon, Plut, Lucian, Diog. Laert, Aelian. (S III 191).

+ διακύπτω B 65: εἰς τὰ βάθη; Herod, Xenophon, Aristot, Diphil, Dio Prus.

διαμαρτύρομαι testor G 36; Plat, Xenophon, Demosth, Aeschin, Polyb. (S II 94).

+ διανύω G 11; Epici, Euripid, Xenophon, Aristot, Polyb, Lucian.

διαπεράω B 65; Aeschyl, Euripid, Isocrat, Plat, Xenophon, Plut, Dio Prus.

+ διαρκής G 26; Thucyd, Xenophon, Demosth, Dionys. H, Pausan, Dittenberger Inscr. Or. 504, 5.

+ διαφερόντως C 1, fortasse vox Platonica (S II 94).

δρόμος 'ambulatio' G 39; Euripid, Eupolis, Plato.

+ δυσκολία B 25: ἡ περὶ τὸν βίον ἀνωμαλία καὶ δυσκολία; Aristoph, Plat, Aristot, Plut, Iamblich.

+ δυσφορέω B 18, 55 (S I 260).

+ ἐγκαταλαμβάνω C 15; Thucyd, Aeschin, Aristot, Plut, Dittenberger Syll.[2] 150, 14.

εἰκῇ B 10 (S I 117).

+ ἐκκαρπόομαι B 58 (S IV 158).

+ ἔκπληξις G 29; Aeschyl, Hippocr, Thucyd, Antiphon, Plat, Polyb.

ἐμβριθής B 64: τίς γὰρ μᾶλλον ... χρηστὸς ὤφθη τοῖς κατορθοῦσιν ἢ τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἐμβριθής; vocem Atticam esse pro εὐσταθής docet Phryn. 282; Dittenberger Syll.[2] 529, 9.

+ ἔμμονος B 42; Plat, Xenophon, Theophr, LXX, Themist.

+ ἔμπνοος B 5: ἔ. στῆλαι ut Epigr. Gr. (Kaib. 502, 7) ἔ. φθέγγομενην (στήλην) (S II 103).

+ ἔμψυχος (νόμος) B 80 (S IV 162).

+ ἐναργής B 74: εἰκών; G 13: ἐναργὴς καὶ γνώριμος; G 30: ἐναργὲς καὶ φανερὸν γνώρισμα (S I 263, IV 162).

+ ἐνθουσιάω B 16; Aeschyl, Euripid, Plato, Xenophon, Philo, Lucian, Herodian.

ἐνίσταμαι λόγον B 82; ἀγῶνα B 2; ὅλην ὑπόθεσιν λόγου, ut oratores Attici coniungunt ἐν. δίκην, ἀγῶνα; ὑπόθεσιν ἐνίστασθαι saepius apud Aristidem legitur (cf. S II 105).

+ ἐνσημαίνω (τῷ σώματι) signa inprimo G 26 (S IV 163).

+ ἐξιάομαι sano B 36; Euripid, Herodot, Plat, Diog. Laert, Max. Tyr.

ἐπαινέτης G 19, B 2; Hippocr, Thucyd, Plat, Xenophon, Demosth.

ἐπανάγω τὸν λόγον B 17; Plato, Xenophon, Synesius eandem dictionem.

+ ἐπανάστασις incursio B 25: συμφορῶν ἐπαν. Hippocr, Soph, Herodot, Plat, Aristot, Diodor, Dittenberger Syll.[2] 326, 41.

+ ἐπαράομαι (ἑαυτῷ) B 69; Dittenberger Inscr. Or. 532, 28 (S IV 165).

+ ἐπάρχω B 44; Plato, Xenophon, Isocr, Plut.

+ ἐπεξέρχομαι singula oratione commemoro B 76, ut oratores Attici.

+ ἐπεύχομαί τινι G 30; poesis et prosa Attica, Plut.

ἐπηρεάζω τινί B 68; NT. ἐπηρεάζω τι vel τινά (S II 109).

ἐπήρεια G 17 Dittenberger Inscr. Or. 262, 23 (S II 109).

+ ἐπιβατεύω B 67: τῆς θεολογίας (S I 264, IV 166).

+ ἐπίβουλος G 37, B 11; Aeschyl, Plat, Xenophon, Dionys. H, Plut.

+ ἐπίγειος G 42: τὰ θεῖα καὶ ἐπίγεια; Plat, Arist, Theophr.

+ ἐπικουφίζω G 20 (S I 119); Dittenberger Syll.[2] 421, 5.

+ ἐπίπληξις obiurgatio G 24, 26 (S IV 167).

+ ἐπισκοτέω τινί, non σκοτίζω, C 18 (S II 109, IV 168).

+ ἐπιτίμησις reprehensio B 64; Aristoph, Thucyd, Pseudo-Demosth, Aristot, Clem. Alex.

+ ἐπιφανής nobilis C 15; tituli (S IV 169).

+ ἐπιφημίζομαι G 35: αἷς ἡ θεία χάρις ἐπιφημίζεται (S I 120 etc).

+ ἐρανίζω B 35; Aristipp, Plat, Demosth, Aeschin, Plut, Dio Prus, Lucian, Diog. Laert.; cf. Harpocrat. 133, 14.

+ ἔρανος gratia atque donum C 18: ἔ. τῶν δακρύων; tituli (S I 266, II 110, IV 170).

+ ἐργαστήριον (καὶ παιδευτήριον) C 6, B 12 (S II 110).

+ ἐρεσχελέω B 18: ἐρεσχελεῖται, ad quam vocem schol. cod. Monac. 216 (Migne P. Gr. 36, 910) adnotat: ἐριστικῶς ἐρωτᾶται. Cf. Moer. 146: ἐρεσχελεῖν Ἀττικῶς · διαπαίζειν Ἑλληνικῶς (S I 42, 300 etc).

+ ἑτερόφθαλμος B 12 (S III 125).

+ εὐαρμοστία (ἐν φθόγγοις) C 5, 7; Attici, Plut.

+ εὔδηλος C 8; Aristides saepius; eadem vi ἐπίδηλος G 35; Attici, Plut.

+ εὐδοξία G 17 (S IV 174).

+ εὐετηρία fortuna C 10: τῆς ἄνω καὶ κάτω μεταπιπτούσης εὐετηρίας; Plat, Xenophon, Aristot.

εὐπειθής G 26; Aeschyl, Plat, Aristot, Galen, Plut, Oppian.

εὐπορία divitiae G 6, B 60, 81; Attici.

εὐcχημοcύνη venustas G 23; tituli (S II 113).

εὐτρεπήc = ἕτοιμοc B 54: ὁ δίφροc εὐτρεπήc et B 57; Euripid, Antiph, Xenophon, Demosth, Polyb, Dionys H.

+ εὐτρεπίζω praeparo G 28: καὶ ὅλωc τῆc ἐκδημίαc ὧν καὶ τῶν πάλαι ποθουμένων αὐτῷ καὶ ηὐτρεπιcμένων (S I 267, III 126, IV 175).

εὐωδία C 16; Herodot, Plat, Xenophon, Diod, Philo (Wendland l. c. pg. 106), Plut, Herodian.

εὔωνοc G 35; Plat, Xenophon, Demosth, Polyb, Strabo, tituli.

ἔφεcιc B 82; Plat, Demosth, Aristot, Plotin, Basilius.

+ ἥδυcμα condimentum B 15 (S I 268, IV 178).

+ ἡμερινόc B 12: διαπλάττεται πλάcιν τὴν ἀρίcτην τε καὶ καθαρωτάτην, ἣν ἡμερινὴν ὁ θεῖοc Δαβὶδ καλῶc ὀνομάζει καὶ τῆc νυκτερινῆc ἀντίθετον. Quam vocem non modo non David sed ne tota quidem LXX interpretum versio praebet. Gregorius autem his verbis alludit ad Psalm. 138, 16: ἡμέραc πλαcθήcονται καὶ οὐδεὶc ἐν αὐτοῖc; ἡμερινόc vox Attica est (cf. Antiatt. Bekk. Anecd. 98, 29), quam praebent praeter Platonem Xenophon, Aristoph, Plut, Epigr. Gr. (Kaibel 261, 4).

+ ἡμερήcιοc G 9: πάννυχοc καὶ ἡμερήcιοc. Apud Hellenistas haec vox habet vim: τὸ ἐφ' ἑκάcτῃ ἡμέρᾳ γιγνόμενον (Poll. 1,64); apud Atticos id significat, 'quod per totum diem agitur' aut 'quod interdiu fit' (S I 159, II 116): ex Atticorum igitur ratione per hanc vocem dies nocti oppositus est.

+ ἡμιθνήc B 80 (S I 268 III 129).

+ ἡcυχῇ (θρηνεῖν) B 41 (S I 123, 268 etc.).

+ θαυματουργέω B 78; Plat (semel), Xenophon (semel), Plut (semel), Hippolyt, Io. Chrys.

+ θεοφιλήc G 10 poesis et prosa Attica Plut, Philo (Wendland l. c. pg. 106), Dittenberger Inscr. Or. 383, 42.

θέρμη B 66, non θέρμα: cf. Phrynich. 306.

θηcαυρίζω C 4; hanc vocem in sermonem vulgarem ex usu Atticorum transisse dicit Schmidius (III 131). Invenitur apud Atticos, Diodor, Appian; Kaibel, Inscript. Ital. et. Sicil. 426 Dittenberger, Syll.[2] 515, 80.

+ θορυβώδηc B 62; Hippocr, Plat, Aristot, Poll, Plut, Diog, Laert.

+ θραςύτης B 48; Thucyd, Plat, Isocr, Demosth, Plut.

+ θωπευτικός B 40 (S III 131).

+ ἰλύς G 28; Hom, Herodot, Hippocr, Aristot, Ap. Rhod, Leonidas (A. Plan. 230, 1), Galen; sed etiam Inscript. Atticae V. et IV. saec.: Dittenberger Syll.[2] 534, 9; 550, 20. 23.

+ καθιερόω C 4, B 28: τὸν βίον Θεῷ, ut Plut Camill. 21: ἑαυτοὺς τῷ δαίμονι; Aeschyl, Herodot, Plat, Demosth, Aeschin, Polyb, Dio Prus, Sext. Emp, tituli.

+ καθομολογέω B 19; Andocid, Plat, LXX, Plut, Lucian.

+ κακοήθης G 26 (S IV 187).

+ καλινδέομαι C 15, B 10 (S I 270, II 121).

+ καλλωπίζομαι C 8, 13, B 3; Attici et Plut.

+ καρτερικός B 82 (S I 271, IV 188).

+ καρυκεία B 61; vocem Atticam esse dicit Moeris 202: καρυκεία Ἀττικῶς, περίεργος ζωμός Ἑλληνικῶς, cf. Hesych. (S III 243).

+ καταγώγιον G 1; cf. Moer. 221: καταγώγιον καὶ κατάγεσθαι Ἀττικῶς, κατάλυμα καὶ καταλύειν Ἑλληνικῶς; apud Atticos, Plut, Dittenberger Inscr. Or. 610, 1.

+ καταδρομή incursio, impetus B 31; Thucyd, Plat, Xenophon, Lys, Polyb.

κατακλυσμός G 17, B 70; Plat, Demosth, Diodor, Plut.

+ καταπαλαίω B 72 (S I 271, IV 189).

+ καταπτύω G 10; Aristoph, Demosth, Aeschin, Lucian.

+ κήδομαι B 56 (S II 123).

+ κομιδῇ C 15: cὺν ὀλίγοις; etiam Philostratus vocem cum ὀλίγος coniungit (S I 53, IV 190).

+ κόρρη B 64; τοῖς ἐπὶ κόρρης ῥαπίσμασι καὶ ψοφήμασιν. κόρρην vocem Atticam esse dicit schol. Theocrit. 14, 34: κόρρην γὰρ τὴν γνάθον καὶ σιαγόνα οἱ Ἀττικοί, cf. etiam Phryn. pg. 175. — ἐπὶ κόρρης Plato, Demosth, Theocr, Plut; κατὰ κόρρης ut Lucianus ita Gregor. G 25.

+ κρότος B 54: ἐν κρότοις εἶναι = laetari; Aristoph, Eurip, Plat, Xenophon, Aristot, Philo, Plut.

+ λαρυγγίζω B 17, ad quem locum schol. Nicetas adnotat: κομψῶς λέγειν; Aristoph, Demosth, Lucian, Athen.

+ μαλακίζω B 24, 40; Thucyd, Plat, Xenophon, Demosth, Philo, Lucian, Synesius.

+ μικρολογέομαι sordide ac parce facio G 20 (S I 276).

+ μικρολόγος B 10 (S I 276).

+ μικροπολίτης, civis parvae urbis G 34 (S 1 126).

+ μικροψυχία B 31; Isocrat, Demosth, Aristot, Menand, Ecclesiast.

+ ναρκάω torpeo B 13; Plat, Aristot, Theocrit.

+ νεανίευμα B 46; Plat, Lys, Lucian, Themist.

+ νεανικός B 40, B 41; Aristoph, Plat, Xenophon, Hippocr, Plut.

+ νεανιεύομαι G 18 (S II 131, III 139).

+ νεόκτιστος C 15; Pind, Herodot, Thucyd, Dionys. H, Lucian.

+ ξεναγέω B 16; non ξενοδοχέω ut NT; schol. cod. Monac. 216 (Migne P. Gr. 36, 910) explicat ξεναγεῖται· ξενοδοχεῖται ut Hesychius ξεναγῶν· ξενοδοχῶν et Suidas; ξεναγέω vox Attica: Plat, Xenophon, Demosth (Lucian, Themist.); ξενοδοχέω Gregorius Migne 37, 1113 A.

ὄγκος C 12: τῷ τῆς ἐξουσίας ὄγκῳ (S I 278).

οἰκεῖος habet vim 1) proprius C 1; 2) aptus, idoneus C 1: δῶρον φίλον καὶ οἰκειότατον (S I 127, 204).

+ οἰκετικός B 71; Plat, Aristot, Poll, Plut.

ὀκνέω c. accus. B 2; ὤκνουν τὸν λόγον (S I 279 II 133).

+ ὁμόδουλος C 7; cf. Moer. 250: ὁμόδουλος Ἀττικῶς· σύνδουλος Ἑλληνικῶς (S I 291, III 141).

+ ὁμόζυξ G 8, G 40, Plato, Phaedr. 256 A, Protarchus (apud Aristot. phys. II 6, 2). Ecclesiast.

ὁμόνοια B 33; prosa Attica, Menand, tituli.

+ ὀχυρός B 32; Eur, Xenoph, Polyb, Poll, Leonid. (A. Pal. IX 563, 5).

+ πάγιος G 42; Plat, Aristot, Philo, Dio Prus, Lucian, Sext.

+ ὁ πάνυ dictum de hominibus G 12 (S II 140).

+ παράδειγμα B 8, 52, G 21, est forma Attica pro Hellenistarum voce ὑπόδειγμα (S II 92); cf. quae infra de hiatu exponam; NT. solum ὑπόδειγμα.

+ παρακατατίθεμαι animum committo deo C 24; Plat, Xenophon, Isocrat, Aeschin, Plut, Lucian, Sext. Emp.

παρίσταμαί τινα subigo G 32: Χριστιανοὺς π. (S II 141).

+ παραστάτις G 9: ὀρφανῶν καὶ χηρῶν; Sophocl, Xenophon, Philo, Muson.

+ πέλεκυς B 32, qui locus e versione LXX interpretum sumptus est (Ierem. 23, 29): ὡς πέλυξ κόπτων πέτραν. Gregorius autem pro voce πέλυξ substituit vocem Atticam πέλεκυς; cf. Phot. lex.: πέλεκυς· ὁ δὲ πέλυξ βάρβαρον.

+ πέρα C 1: πέρα τοῦ μέτρου καὶ τοῦ πρέποντος et G 38; B 41: περαιτέρω προϊέναι (S II 141, III 145, IV 214).

πέρας B 58: π. ἔχειν; Dittenberger Inscr. Or. 669, 40 (S II 142 etc.).

+ περιβόητος clarus B 25, G 28 (S I 132, 284, II 142).

+ περιυβρίζω B 28 (S I 285, IV 215).

πλησμονή B 61: πλ. καὶ κόρος; Aristoph, Eurip, Antiphon, Plat, Isocrat.

+ ποριστής largitor B 81; Aristoph, Thucyd, Antiphon, Demosth, Aristot, Eusebius.

+ πότιμος B 54: τὸ π. ὕδωρ; Dittenberger Syll.[2] 579, 8 οὕδατι χρειεῖσθη ποτίμυ. (S I 286 etc.).

πρακτέον, τό B 33; Sophocl, Plat.

πραότης B 73; Plat, Isocr, Demosth, Aristot, Plut, Lucian.

πρᾶος C 3; vide supra pg. 75 seq.

+ πρεπώδης C 2; πρεπωδέστατον; Aelianus non nisi comparativum et superlativum.

+ πρεσβεῖον C 7; τὸ πρ. φέρεσθαι idem significat quod ἀριστεῖον, καλλιστεῖον; Sophocl, Plat, Poll, Lucian (S II 205).

προβάλλομαι B 31: τοῦ λόγου; B 51: τῆς ἐκκλησίας = praesidio esse (S IV 223). Aliam vocis vim, quae Atticis usitatissima, praebent B 48: προβεβλημένος τὸ εἶδος κτλ. prae se ferens et B 57 λίθοι προβεβλημένοι = lapides in sinu collecti, pectori quasi praeiacentes.

+ προεδρεύω τινός B 31; Demosth, Aeschin, Aristid, Basilius.

προθεσμία G 31, 43; tituli (S II 146).

+ προπέτεια B 18; Attici, Polyb, Aristides.

προπετής G 33 (S I 134, II 147, III 150).

+ προσάντης B 14: ἔχει τι πρόσαντες ὁ λόγος; G 43:

τῷ πληcίον ἀπονέμειν τὰ προcαντέcτερα; Pind, Euripid, Herodot, Thucyd, Plat, Xenophon, Isocrat, Aristot, Diod.

προcδέομαι B 40, C 10 (bis); Herodot, Lys, Plat, Xenophon, Aristot, Polyb, LXX.

προcδοκάω B 51; Tragici, Aristoph, Plat, Aristot, Philo, Diod.

πρόcφατοc B 26 non προcφάτωc, quod Polybius primus usurpat et libri sacri exhibent titulique (S I 134, III 150).

+ πρόcφοροc G 2 (S I 55, 288, II 148, IV 225).

+ προcχράομαι G 39, B 40; Dittenberger Inscr. Or. 502,12 (S I 288, IV 225).

+ προφθάνω B 40; Aeschyl, Eurip, Plat, Isocr, Demosth, Aristot, LXX, Athenaeus.

+ πρωτεῖον C 4: εἰc τὸ πρωτεῖον ἐκωλύοντο; B 10 et B 20: τὸ πρωτεῖον ἔχειν; C 14: Καιcαρίῳ τὸ τῆc εὐδοξίαc ἄλυτον καὶ τῶν παρ' ἐκείνοιc πρωτείων (S II 149).

+ πύξ G 25: πὺξ κατὰ κόρρηc; cf. Moer. 295 πὺξ Ἀττικοί, γρόνθοc Ἕλληνεc.

+ ῥήγνυμι φωνήν G 10, 13; Aristoph, Sophocl, Herodot, Demosth, Lucian; Gregorius Nyss. praebet ἀπορρήγνυμι φωνήν.

+ ῥυθμίζω B 67: orationes Basilii legens μεθαρμόζομαι καὶ ῥυθμίζομαι, ut Aelianus (S III 151) παιδεύειν et ῥυθμίζειν iungit. B 62: τίνοc οἱ παρθενῶνεc καὶ τὰ ἔγγραφα διατάγματα, οἷc πᾶcαν μὲν αἴcθηcιν ἐcωφρόνιζε, πᾶν δὲ μέλοc ἐρρύθμιζεν;

+ cεμνύνω laudibus exorno B 2; Dittenberger Syll.[2] 786, 5 (S II 150).

+ cιτοδεία inopia frumenti B 36; Thucyd, Isocrat, Theophr, Polyb, Pollux, Dittenberger Syll.[2] 226, 23, 59.

+ cκεπάζω C 15: cκεπαcθεὶc τῷ cυμπτώματι (S I 289, IV 227).

+ cκίμπουc G 36, B 77, 80; vox Attica: Moer. 323 cκίμπουc Ἀττικῶc, κράββατοc Ἑλληνικῶc et Phryn. (Rutherford pg. 137): cκίμπουc λέγε, ἀλλὰ μὴ κράββατοc, quare Aristides ea utitur (S II 150).

+ cκιοειδήc B 72 (S IV 227).

cκοτόμαινα tenebrae B 42; Hesychius s. v. Ἀττικὸν τὸ οὕτω λέγειν; Aristid (S II 224; Lobeck ad Phryn. pg. 499).

+ cκυθρωπάζω B 18 (S I 135).

+ σόφισμα C 11 (S III 220, IV 228).

σπαργανόω B 2; Euripid, Hippocr, Aristot, Plut, Lucian.

+ σταθμή B 20: κανόνες καὶ σταθμαί; Xenoph. Ages. 10, 2: σταθμή καὶ κανών; Plat. Phileb. 56 B: κανόνι καὶ σταθμῇ; Plut. moral. 807 B κανόσι καὶ σταθμαῖς; Lucian.

+ στροφή G 42: στροφῶν, ἰλίγγων καὶ κόρων; Aeschyl, Eurip, Aristoph, Plat, Xenoph, Dionys, Dittenberger Syll.[2] 438, 146.

+ συμβαίνω τινί consentio cum B 58 (S II 152).

+ συναναγκάζω cogo et compello B 7; Euripid, Xenophon, Isocrat, Demosth, Aristot, Polyb, Longin, Eunap; apud Hippocr. 'comprimo'.

+ συνάπειμι B 26 (S IV 230).

+ συναρμόζω G 36: τὸν λαόν concilio; Attici et Dionys. H; NT: συναρμολογέω.

+ σύννους meditabundus B 77; Isocrat, Aristot, Plut; apud Lucianum 'sollicitus' (S I 376).

+ σφαδάζω maereo B 42; Tragici, Hippocr, Xenophon, Plut (S III 221).

+ σφαλερός id quod nocet C 4 (S II 154).

+ σφοδρός G 28 (S IV 230). — Non saepe occurrit σφόδρα (adv.) C 2, G 28 (S I 135).

+ σχέτλιος B 44, quam vocem schol. cod. Reg. bm explicat per χαλεπόν (S II 155, IV 230).

+ σχολῇ G 33 (S II 155).

τελέω B 25: τελοῦμεν εἰς ἄνδρας ἐξ ἀγενείων, ut Attici et Atticistae (S II 208, III 222, IV 231). Hunc Atticismum esse docent Anecd. Villoiss. II 84.

τέλος denique G 36; Theognis, Sophocl, Herodot, Thucyd, Plat, Xenophon.

+ τέχνασμα C 11: τ. καὶ σόφισμα (S I 293, III 155).

+ τιθασσεύω B 33[1]); Plato, Xenophon, Demosth, Aristot, Philo, Plut, Athenaeus.

+ τόνος industria B 23; vis, constantia B 76, G 43; prosa Attica.

---

[1]) Non τιθασεύω, quam scripturam vetustiorem esse, at vocem duplici sibila instructam Byzantinis magis placuisse demonstrat Crönert l. c. 94. Sed nulla impressis fides in minutiis orthographicis.

+ τριβώνιον B 61; Aristoph, Lysias, Isae, Menand, Themist, Lexicographi.

+ τρόφιμος B 36; Dittenberger Syll.² 413, 10 (S I 294, II 159 etc.).

+ τρυχόομαι B 37: τετρυχωμένος νόσῳ; B 82 τετρυχ. γήρᾳ καὶ νόσῳ; Mimnerm, Thucyd, Plat, Polyb.

+ τῦφος C 11, G 23 (S III 156).

+ ὑπαίθριος B 6 (S I 295 etc.).

+ ὑπαναγιγνώσκω lego B 27; Isocrat, Aeschin, Hyperid, Basil.

ὑπεναντίος B 69; tituli (S I 295, III 157).

+ ὑπεξέρχομαι cedo (scil. magistratu) G 33 (S I 295, IV 235).

+ ὑπεραγωνιάω anxius sum G 31; Plat, Demosth, Ioseph, Hierocl, Heliod.

+ ὑπέρλαμπρος B 63; Aristoph, Demosth, Libanius; cf. etiam P. Koch, Die byzantin. Beamtentitel (Jena 1903) pg. 34.

+ ὑπερορία, ἡ B 22, 37, C 14; Dittenberger Syll.² 23, 7 (S II 161).

+ ὑπερορίζω B 68 (S II 161).

+ ὑπεροψία C 11 (S I 295, IV 236).

ὑπέχω λόγον B 24; Andocid, Plat, Xenophon.

+ ὑπογράφω delineo, adumbro G 31 (S IV 236).

+ ὑποσημαίνω significo B 12 (S IV 237).

+ ὑποσπάω G 9: τὰς σάρκας; Eurip, Demosth, Xenophon, Aristot, Plut, Lucian, Aristid.

+ φαιδρός G 30: φαιδροτέραν ἐθεασάμην sc. aegrotam matrem; G 11: φαιδρότερος ἥλιος (S II 158 IV 238).

+ φιλαθήναιος B 17; Aristoph, Plat, Isocr, Demosth, Plut, Aristid, Liban, alii.

φιλεῖ B 14: φιλεῖ ... πάλιν φέρεσθαι; G 33: φιλεῖ συμβαίνειν; cf. Moer. 347 φιλεῖ 'ὅπερ φιλεῖ γίνεσθαι' Ἀττικοί, ut Aelian. et Philostr. (S I 159, IV 239).

+ φιλικός = τοῦ φίλου C 1; Dittenberger Inscr. Or. 335, 100 (S IV 239).

+ φίλιππος B 15; Pindar, Sophocl, Eurip, Plat, Xenoph.

+ φιλοθεάμων B 15; Herodot, Plato, Philo, Lucian.

+ φιλοπονία C 17; Plat, Xenophon, Demosth, tituli.

+ φλεγμαίνω G 6 (S IV 240).

φοβέω timorem inicio B 16 (S II 164, IV 240).

+ φονικός G 31; poesis et prosa Attica, Plut, Diod.

+ φρικώδης B 5, 69, C 22 (S II 164, IV 242, I 297).

χαμαί B 2, 45 (S I 351, IV 243).

χειροποίητος B 30 (S IV 243).

+ χιτώνιον B 57, 61 (S I 298, IV 244).

χωρέω B 45: ἡ κτίσις οὐ χωρεῖ τὸ ὑπερκόσμιον = non capit (S IV 245).

χρώς vide supra pg. 78.

+ ὠθισμός B 80: ὠ. καὶ συγκλόνησις (S I 298, IV 246).

+ ὠχρότης B 77; Plat, Aristot, Plut, Lucian, Basil, Greg. Nyss.

Iam transeo ad ea vocabula, quae apud unum tantum ex iis scriptoribus, qui ante Aristotelem fuerunt, inveniuntur; quod ita dictum mihi sit, ne quis in ea me esse sententia suspicetur Gregorium quas iam sum enumeraturus voces, ex ipsis his auctoribus mutuatum esse. Ex antiquioribus autem scriptoribus solus praebet haec vocabula

a) Herodotus[1]):

+ ἀφήγημα narratio B15; cf. Herod. II 3: τὰ θεῖα τῶν ἀπηγ. — Gregor. in Macc. 14, 6 = imperium (an ὑφήγ. scrib.? B. Keil).

+ διαδείκνυμι G 33 (S III 171).

+ ἡμίτομος B 80: ἡμιθνὴς δὲ Γρηγόριος καὶ ἡμίτομος (S I 306, III 172).

+ καθηγεμών B 13, 22, 38; Dittenberger Syll.² 258, 35 (S II 177).

μοῖρα provincia B 55: ἡ Ποντικὴ μοῖρα; cf. Herod. I 75, V 57, VII 91, VIII 23.

+ νυκτομαχία C 17 (S IV 259).

+ περιαυχένιος B 57: τὸ π. ῥάκος; Herodot. III 20, Dionys. H, Alciphr.

---

[1]) Cum ἡ κοινή haud paucas voces ex Ionum sermone sumpserit, pro certo statui non potest, utrum has voces illi an Herodoto ipsi debeat Gregorius.

+ cυμφέρομαι passive = accidere C 15: cυνενεχθέντοc cειcμοῦ; B 17 (S III 173).

φέρω εἰc intrans. redire ad C 16: εἰδὼc οὐδὲ τοῦτο φέρειν εἰc ἀρετήν; B 11: ὅcον δὲ εἰc δαίμοναc φέρει (S II 178).

b) Thucydides:

+ ἀλλωτρίωcιc G 11: διὰ τὴν τοῦ τμήματοc ἀλλ., quia maritus alienus erat a doctrina Christiana; eadem vis vocis Thuc. I 35: καὶ ναυτικῆc καὶ οὐκ ἠπειρώτιδοc τῆc cυμμαχίαc διδομένηc οὐχ ὁμοία ἡ ἀλλωτρίωcιc κτλ.; cf. Classen-Steup adn. ad h. l.; ceterum vox e communi sermone nota: Philo, Appian, Marc. Anton, Poll.

+ ἐκκάμνω G 28: μὴ ἐκκαμεῖν τοῖc πάθεcιν = frangor, debilitor, cui oppositum est μανθάνειν τὸ καρτερικόν; cf. Thucyd. II 51: ἐξέκαμνον τὰc ὀλοφύρcειc. Praeter Gregorium, qui saepius vocem usurpat, invenitur etiam apud Plut.

+ νηίτηc B 26: ὁ νηίτηc νόμοc; Apoll. Rhod. (S III 170). Post Gregorium Eumathius eandem dictionem praebet: κατὰ τὸν νηίτην νόμον.

+ παραδυναcτεύω, particeps sum regni B 39; Thucyd. II 97, Dio Cass, Philostr, Basil, Synesius, Eunap; fortasse vox ad communem sermonem referendum.

περίγραπτοc B 49, pro qua voce περίγραφοc Gregorius Migne 37, 406 A, 1574 A; Thuc. VII 49, Aristot.

+ προcβολή = impetus B 47 sensu proprio, non metaphorico, quo saepius haec vox apud alios scriptores adhibetur; Polyb, Plut, Philostr.

+ χηρεία (pars codd. χηρία) G 43; Thucyd. II 45.

c) Antiphon:

+ πανοικεcίᾳ C 4: πρὸc τὰ ἄνω πανοικεcίᾳ μετατεθῆναι; Moeris 292 πανοικηcίᾳ Ἀττικῶc, πανοικὶ Ἑλληνικῶc (cf. Lob. ad Phryn. 516) Thom. Mag: πανοικὶ οὐδεὶc τῶν εὐδοκίμων, πανοικεcίᾳ δὲ καὶ πανοικηcίᾳ. πανοικί NT.; πανοικηcίᾳ apud Thucyd, Dion. Cass, Aristidem; πανοικεcίᾳ Antiphon, incertus uter (cf. frg. 177 Bl.), solus.

d) Plato:

+ ἀεικίνητος B 66; Plat. Phaed. 245 C, Aristot, Phil, Diog.
ἀκλινής B 52, G 33 (S I 299, II 171, III 162).
+ ἀκοινώνητος (καὶ ἄμικτος) B 6, 62, 64, ut Plut. Lyc. 15 ἄμικτα καὶ ἀκοινώνητα (S IV 653).
+ ἀμετρία C 1 (S II 171).
+ ἀπομερίζω C 12; Plat. Pol. 304 A, etiam Polyb, Diod, Dionys. H, Plut, Dittenberger Inscr. Or. 453, 36.
+ ἄπταιστος B 28: τὸ ἄπταιστον καὶ ἀνάλωτον Θεοῦ ἐστιν = peccato vacare (S II 172).
+ ἄτυφος qui sine superbia et fastu est B 62 (S I 141, III 163).
+ γοητεία C 11: γ. τῶν λόγων (S I 299, Nägeli l. c. 14).
+ διάσκεψις B 26: ἡ τῶν ἀνέμων δ. (S I 300, IV 249).
+ δικαιωτήριον C 22: τὰ ἐκεῖσε δ. (S IV 250).
+ ἔγκριτος G 35: τῷ ἐγκρίτῳ καὶ καθαρωτάτῳ et G 33: τὴν κατάστασιν ἔγκριτον; Plat. legg. 12, 966 D. Cf. Hesych: ἔγκριτος· ἐκλελεγμένος, ἐξειλεγμένος. Hos tres locos solos Steph. Thes.; sed verisimile est vocis usum propter notissimum terminum agonisticum q. e. ἐγκρίνεσθαι latius patuisse.
+ ἐκκλίνω c. acc.: ζάλην ἐκκλησίας (S III 164), vox usitatissima in titulis hellenisticis, ut etiam apud Polyb.
+ ἐμμελετάω τινί B 26; Plut.
+ ἐπιβιόω τινί B 5: ἐ. τῇ νίκῃ; Dittenberger Syll.[2] 371, 16 (S III 165).
ἐπιεικῶς valde B 15: ἐπιεικῶς ἄτοπον; cf. Plat. Gorg. 493 B: ταῦτα ἐπιεικῶς μέν ἐστιν ... ἄτοπα; quam vocem omnes fere scriptores Attici adhibent; Theophrast, Lucian. Adverbium rectius fortasse inter Atticismos referendum erat.
+ ἐπίμονος G 43; [Plat] Ax. 372 A, Aretae, Galen, Athenae, Euseb.
+ ἑρμηνευτής B 65; Plat. Politic. 290 C, Poll, Epiphan.
+ εὐδοκίμησις B 9 (S I 300, IV 250).
+ εὐκολία (καὶ ἀταξία) G 15; Plut, Adaeus (A. P. VII 694), Lucian, Clem. Alex.
+ εὑρετικός G 28: εὑρ. τὸ πάσχειν; Menand, Diod, Athen.

\+ ζέcιc G 9: πνευματικῆc ζέcεωc: Plat. Cratyl. 419 E ζέcιc τῆc ψυχῆc; Aristot, Theophr, Plut, Dexipp.

\+ ζωτικόc B 47: cπινθήρ; B 36: λόγοc, alios locos Steph. Thes. (ἄρτοc, ζύμη). Cf. Cohn l. c. XLII.

\+ θεραπαινίc G 11 (S III 165).

\+ καινοτομία G 34: ἡ περὶ τὸν ἄνδρα κ. Cf. Plat. legg. 12, 949 E; Hyperid. III 36 Bl. quadantenus sensu proprio de metallis recens instructis usurpat vocem; Polyb, Herodian, Poll, Synes.

καπηλεύω G 16: τὴν ἀλήθειαν; sensu metaphorico Plat. Protag. 313 D et Philostratus (S IV 251), qui praebet κ. cοφίαν, ἀρετάc, δίκαc.

\+ κένωcιc B 35; Plat. rep. 585 A, Hippocrat, Philo.

\+ κηδεμονία B 34; Plat. rep. 5, 463 D; Dittenberger Syll.[2] 364, 14, Philo, Ioa. Chrys. (S I 142, III 165).

\+ μαγγάνευμα B 63: τὰ μαγείρων μ. καὶ κομψεύματα; idem in orat. de pauper. amore XIV 17: τοῖc μαγείρων καὶ ὀψοποιῶν μαγγανεύμαcιν; Plat. Gorg. 484 A, Plut.

\+ μετάβαcιc C 18: τὴν ἐντεῦθεν μετάβαcιν ἀcκήcαντεc. Cf. Plat. rep. 3, 547 C: δοκεῖ μοι αὕτη ἡ μετάβαcιc ἐντεῦθεν γίγνεcθαι.

\+ προcδιατρίβω B 14, 27, C 12 (S IV 709) Plut, Ioseph.

e) Xenophon:

\+ ἀπομνημόνευμα B 77 (S IV 254).

\+ αὐτουργόc c. gen. Xenoph. conv. 1, 5; Polyb. 3, 17, 8.

\+ γνώριcμα G 30 (S IV 254).

\+ δορυφορία B 52; Xen. Cyr. II 2, 10; LXX, Plut.

\+ δυcκάθεκτοc B 15; Xen. Mem. IV 1, 3; Plut, Lucian, ep. Phalar, Basil.

\+ ἐπαφίημι G 21: τὰc ἡνίαc ἐπαφῆκεν; B 41: ἐπάφεc τὴν cὴν φωνήν (S I 304).

\+ εὔοδοc B 25; Xen. an. IV 8, 10; Epicur, Ioseph, Plut, alii.

εὐχάριcτοc B 8; tituli (S I 304).

κατατιτρώcκω B 42; Xen. an. III 4, 26; Polyb, Diod, Philo, Diog. Laert.

κινέω γέλωτα B 64; cf. Xenoph. conv. 1, 14.

\+ ξενοδοχία B 34; Theophr, Athenaeus.

+ περιcώζω C 15 (S I 305, III 168).

+ cταcιώδης G 33 (S III 169).

cυναπάγω G 33; Xen. Cyr. VIII 3, 23; LXX, Eccles.

+ cυνεκκόπτω C 7; Xen. an. IV 8, 8; Plut.

+ χαλινόω B 39 (S IV 256).

f) Lysias:

+ διοχλέω B 53: διοχλούcης ἐπηρείας (S I 311, II 181).

g) Isocrates:

+ ἀδακρυτί C 6; Ioseph, Ioa. Chrys, Greg. Nyss. (S I 311, II 181, IV 262).

+ δορυφορέομαι = τιμάομαι B 6; Liban, Synes.

+ πανηγυρίζω G 28 (S I 311).

h) Demosthenes[1]:

+ ἀρρώcτημα C 9; Dittenberger Syll.[2] 490, 6 (S I 145, 309).

βαcκαίνω τινί B 33, 64 (S IV 262).

+ διαπτύω G 9, B 11 (bis) (S I 145 etc).

+ ἐνευδοκιμέω B 1 (S I 309, III 174).

+ ἐπίδοcις largitio C 21 (bis). Sermoni quoque hellenistico vox propria; cf. Dittenberger Inscr. Or. 542, 9 etc.

+ κάθεκτος, qui contineri non potest B 17.

+ παραδηλόω B 23; Dittenberger Syll.[2] 928, 29 (S IV 263).

+ παρεξετάζω B 74: καὶ τοῖς ἐνταῦθα εὐδοκίμοις τὰ ἐκείνου παρεξετάσας et eodem loco προεξετάζειν παρεξέτασιν (S II 183).

προίεμαι ῥῆμα G 26; cf. Demosth. XIX 118: ἵνα μηδὲν ἐναντίον μηδὲ ῥῆμα πρόηται Φιλίππῳ; φωνὴν π. legitur apud Polyb, Diod.

+ σιτώνης B 34, pro qua voce Gregorius usurpat etiam σιτοκάπηλος; cf. Dittenberger Inscr. Or. 485, 9.

---

[1]) Gregorium Demosthenis opera legisse ipse testari videtur epist. 31 (Migne): 'τῶν δὲ πυκτίων, ὧν ᾔτησας τὸ μὲν εὗρον καὶ προπέμψω, τὸ Δημοσθενικὸν λέγω'; cf. etiam epist. 190 (Migne): 'μικρόν τι γὰρ δημοσθενίσω σὴν χάριν'.

+ ὑπανοίγω B 56: ὑπανοῖγον καιρόν, id quod tempus patefacit; Comici Attici, Lucian, Athenagor.

i) Aeschines:

+ προσεπαινέω B 39; Dio Cass.
+ συμπατέομαι ἵπποις G 26; Zosim.

Gregorium igitur elegantiae dictionis Atticae studuisse cum ex hac enumeratione tum inde optime perspicitur, quod eis locis, qui non prorsus ad verbum e Scriptura translati sunt, pro vocabulis κοινῆς propriis substituit voces mere Atticas, quarum exemplum est πέλεκυς pro πέλυξ, quod iam attuli (pg. 97); pauca addere mihi liceat.

C 19 legimus: 'ἑωθινὴ δρόσος', quae verba ut antecedentia et sequentia ex Os. 13, 3: 'δρόσος ὀρθρινή'. ὀρθρινός: Arat, Lucian, Meleag (A. P. VII, 195); ἑωθινός vero Atticorum vox est, quam usurpent Soph, Aristoph, Xenophon.

B 61: 'πρὸς τὰ κρίνα βλέπειν καὶ τὰ πτηνά', qui locus redit ad Matth. 6, 28, ubi legitur 'πετεινά'. Thom. Mag. autem docet: πτηνὸν λέγε, τὸ δὲ πετεινὸν ἀδόκιμον. Quamquam πετεινός forma minime novicia: Theogn, Aeschyl, Eurip, Herodot adhibent.

C 22: Οὐκ εἴ τι καὶ λυπεῖσθαι χρή, τοὐναντίον ἀνιασώμεθα 'τῇ παροικίᾳ μηκυνομένῃ' κατὰ τὸν θεῖον Δαβίδ, qui locus respicit ad Ps. 119, 5: 'ἡ παροικία μου ἐμακρύνθη.' Vox μακρύνω occurrit primum apud Aristotelem, tum in LXX et NT; μηκύνω Atticorum: Eurip, Thucyd, Xenophon, Isocrat.

---

2. Vocabula, quae inde ab Aristotele in usu sunt.

+ ἀκατάληπτος G 16; Cicero, Ioseph, Plut, Marc. Anton, Sext, Ecclesiat.

+ ἀνεπίμικτος B 62; cf. P. Linde, De Epicuri vocabulis ab optima Atthide alienis (Bresl. Philol. Abh. IX 3) pg. 36.

+ ἀόργητος C 3; Plut, Lucian.

+ ἄστατος B 13: τὰ ἄστατα καὶ τὰ ῥέοντα; cf. P. Linde pg. 36.

+ ἀτελεύτητος aeternus C 18: φύσις θεία καὶ ἀτελ.; Plut, Euseb.

+ βοήθημα B 63; LXX, Polyb, Diod, Philo, Plut, Dio Prus, Sext.

+ δεκτικός B 67: Θεοῦ δ. is qui deum complectitur; Aristot, [Plat.] defin.

+ ἐγγίζω G 4; LXX, Polyb.

+ ἔγγραφος B 34; Polyb, Plut, Poll, Clem. Alex, tituli.

+ ἔμφασις B 82: τὰς ἐμφάσεις τῆς Τριάδος; Philo (Cohn l. c. XLIV), P. Linde l. c. pg. 34.

ἐνέργεια G 18; Diodor, Dittenberger Inscr. Or. 262, 4.

+ ἐπιστασία G 3; Strab, Diod, Plut, Athenae, alii (Lobeck ad Phryn. 528).

θέλημα B 8; LXX, Eccles.

+ καταπυκνόω B 59: πατρίδα ἐπισκόποις; cf. P. Linde pg. 30.

+ κόμψευμα B 63; Galen, Lucian, Themist, Greg. Nyss.

+ μοναδικός G 22, B 62: βίος = μοναχικός, μοναστικός. Philo (Cohn l. c. XLIV), Synes.

+ περατόομαι perficio G 16 τὰ περατούμενα; Plut, Sext, cf. Hesych: περατουμένην, ἐκπληρωμένην.

πιότης C 3; Theophr, Philo.

πνευματικός B 72; cf. P. Linde l. c. pg. 36, Eccles.

+ προάρχομαι G 15; epist. Phalar, Ioseph, Dio Cass, Poemand, Athenae.

σαρκικός B 69; Menand. Protect. (A. P. I 107), Ignat, Clem. Alex.

συμπλήρωσις G 38: ἡ τοῦ βίου συμπλήρωσις καὶ τελείωσις; LXX, Aristeas, Polyb, Aristid, Sext.

+ συμφιλοσοφέω G 41: τὰ ἐπικήδεια; Strab, Dionys. H, Lucian, Diog. L.; cf. P. Linde l. c. pg. 30.

+ συναίσθησις C 21; Epictet, Plotin, Iambl, Origen, alii.

συντηρέω G 43; cf. P. Linde l. c. pg. 31.

+ ὑπερίπταμαι B 7; Apoll. Rh, Plut, Lucian. Choric.

3. Vocabula poetica.

+ ἀγχέμαχος B 43; Epigr. Gr. (Kaibel 962, 2. — S IV 267).
+ ἄζυξ G 22, 32, 35; Archiloch, Euripid, Theocrit, Basil, Agathias (A. P. IX 482), Nonnus.
αἰνέω praedico B 27; Homer, Aesch, Soph, pros. Ion, LXX.
+ ἄκος B 63; Epigr. Gr. (Kaibel index. — S III 180, IV 269).
+ ἀκτήμων G 35 (S I 148).
+ ἀλουσία illuvies B 61 (S II 189).
+ ἀμογητί B 37; Homer, Callim, Rhian, Dionys. H, alii.
+ ἀναίμακτος C 13, B 46 (S II 189).
+ ἀναπνέω τι spiro aliquid B 2: μηδὲν ἕτερον ἀναπνεύσαντι ὅτι μὴ λόγον εὐσεβῆ; similiter Philostratus (S IV 271).
ἀναπτύσσω explico B 67: ἀ. ἐξηγήσεις; Tragici, Herodot, Xenophon, Mosch, Plut, Oppian.
ἀνήμερος B 16 (S I 149, 320).
+ ἀνήροτος incultus B 60; Homer, Aeschyl, Lucian, Philostr, Oppian.
+ ἀνίερος G 10 (S IV 274).
+ ἀοίδιμος B 73: Δαβὶδ ἐν βασιλεῦσιν ἀοίδιμος; Hom, Pind, Heròd, Epigr. Gr. (Kaibel index), LXX, Philo (Cohn XLIII).
+ ἄπαργμα C 16; Aeschyl, Aristoph, Lycophr, Poll, Epigr. Gr. (Kaibel 766, 1).
ἀσπαστός C 22; Epici, Eurip, Herod, Plat, Nicand, Dionys. H, Herodian.
+ ἄφθονος multus B 61; Homer, Hes, Solon, Pind, Tragici, pros. Attica, Dittenberger Inscr. Or. 383, 147; 701, 12.
+ βλάστημα C 7; cf. Aristid. XXX § 7 K: καθαρόν τε καὶ γνήσιον τῆσδε τῆς γῆς βλάστημα, ποιητὴς ἄν τις εἴποι; Epigr. Gr. (Kaibel 275, 3. — S II 192).
+ βλοσυρός B 64: βλ. καὶ βασιλικός (S II 192).
+ βλύζω B 7 (S IV 281).
+ βρέμω G 34: βρ. Χριστιανοῖς; B 48: κατὰ τῆς ἐκκλησίας; Homer, Simonid, Pind, Aeschyl, Nonnus.
+ βρυχάομαι mugio B 48 (S II 192).
βυθός B 11: β. ἀπωλείας (S I 324).

+ γαληνός quieto animo esse C 3, G 30, 26: τὸ γαληνὸν σώζων κἂν τῷ κινήματι (S I 141, 324).

+ γενειάς B 77 (S IV 283).

+ γεννήτορες parentes C 5, G 31; Aeschyl, Eurip, Plat, Plut, Basil, Epigr. Gr. (Kaibel 915, 7); Philostratus praebet ut Euripides et Herodotus γενέτωρ (S IV 284).

γραπτός G 8: γραπτοὺς καὶ τεχνητοὺς κόσμους; Eurip, Theocrit, Babrius, Plut, Themist, tituli.

+ διέπω C 15 ἀρχήν; Pseudo-Aristides XXXV § 15 K διέπει τὸ τῆς ἀρχῆς, Dittenberger Inscr. Or. 614, 4: δ. τὴν ἡγεμονίαν (S I 326, IV 287).

+ δρέπομαι B 13; Epigr. Gr. (Kaibel 853, 4. — S I 326, IV 287).

+ δροσερός G 32: σάρκες γεραιαὶ καὶ δροσεραί; Eurip, Aristoph, Antipat (A. P. VI 291), Plut.

+ δροσίζω B 74 (S IV 288).

+ δυσσεβής B 46; Tragici, Menand, Diphil, pros. recentior.

+ δυσώνυμος C 11: βασιλεὺς ὁ δ. = Iulianus; Hesych: κακώνυμος, χαλεπός; Homer, Soph, Apoll. Rh.

ἐγείρω adduco, efficio G 19 (S III 193).

+ ἐκμαίνω B 58: ὁ δὲ πλεῖον αὐτὸν ἐξέμηνεν, transitive utitur hoc verbo etiam Plato (ep. 7), Aristides (S II 195); intransitive Soph, Eurip, Aristoph, Theocr, Lucian, Aristid, Aelian (S I 327 etc.); B 56 et B 57 formam passivam invenimus. Vocem Atticam esse testantur grammatici, cf. Mai, Class. auct. IV 526.

+ ἑκοντί G 8; schol. (Piccolomini l. c. pg. 12) adnotat: ἑκοντὶ ἀντὶ τοῦ ἑκουσίως, quod G 11 legitur (S I 150).

ἕλκω βίον (ὀδυνηρόν) B 80; similiter Eur. Phoen. 1535: ἕλκεις μακρόπουν ζωάν et Synes.: γῆρας ἕλκειν.

ἔνδικος B 54; Pind, Tragici, Epigr. Gr. (Kaibel 212, 1); Plat.

+ ἐξάρχω G 28: ἐξαρχούσης τῆς ἐμῆς Μαρίας καὶ ἀνακρουομένης τὸ τύμπανον; Hom, Hes, Archil, Pind, Eurip, Plat, Xenophon, Apoll. Rh, Plut, Lucian.

+ ἔπαθλον C 16; cf. Poll. III 143: καὶ τὰ μὲν ὀνομαζόμενα ὑπὸ τῶν πολλῶν ἔπαθλα, ἆθλα καλοῖτ' ἂν κοινῶς et schol. ad Eur. Phoen. 52: παρ' οὐδενὶ κεῖται τὸ ἔπαθλα ἢ μόνῳ τῷ

Εὐριπίδῃ, ὅθεν μεταγράφουσί τινες καὶ . . . ἆθλα; Plut, Herodian, tituli.

+ ἐπαπειλέω τι B 47; Homer, Soph, Aristoph, Herodot, Xenophon.

ἐπαρκέω τινί iuvo G 8; Epigr. Gr. (Kaibel 473, 8. — S III 197, IV 295).

ἐποπτεύω G 2, B 82; Hom, Pind, Aesch, Aristoph, Plat, Plut, Appian.

ἐπουράνιος B 73; Hom, Pind, Theocr., Mosch, Plat, Lucian. Locutionem τὰ ἐπουράνια (B 73) non nisi apud Platonem inveni (Apol. 19 B).

+ ἑπτάπυλος B 63; Hom, Hes, Aesch, Soph, Honest (A. P. IX 250).

+ ἐράσμιος G 6; Epigr. Gr. (Kaibel 546, 13. — S I 329).

+ ἐραστής C 23 (S IV 170).

+ ἐράω τινός desidero G 37 (S IV 296).

+ εὐημερία (oppos. κακοπάθεια) B 55, 71 (S II 197).

+ εὐθυμία hilaritas B 81 (S II 197. — P. Linde l. c. pg. 10).

+ εὔιππος B 23 (S IV 299).

+ εὐφραίνω G 43; forma activa poetarum est; Dittenberger Inscr. Or. 504, 10 (S III 200, IV 300).

+ ζάλη G 37: ἡ κοινὴ ζ. καὶ κόνις; B 29: διαφθείρειν ἐν ζ. τὴν ἐν γαλήνῃ κυβέρνησιν; Epigr. Gr. (Kaibel 1039, 6. — S I 331, IV 301).

+ ζέω dictum de animo, B 49: ζ. τῷ θυμῷ; B 45: παντὶ θυμῷ καὶ φρονήματι; G 32: ζ. θυμῷ καὶ ζήλῳ, G 12; Soph. O. C. 343: ἔζει θυμός, Aesch, Aristoph, Plat; cf. ζέσις p. 104.

+ ἧλιξ aequalis C 6; Epigr. Gr. (Kaibel 462, 1. — S IV 301).

ἡμερόω domo G 31: ἡμεροῦτο ἡ θάλασσα (S I 151, 197).

+ ἠρινός B 19 (S II 198, IV 302).

+ θάλαμος B 74 (S IV 302).

θάμβος B 52; Hom, Simonid, Eurip, Aristoph, Thucyd, Plat, Apoll. Rh, Plut, Epigr. Gr. (Kaibel index).

+ θεμιτόν G 34: οὐ θεμιτόν ἐστιν; Epigr. Gr. (Kaibel 559, 7. — S II 198).

+ θεοειδής G 26; Epigr. Gr. (Kaibel 161, 5. — S I 332).

+ θεσπίζω C 17: θεσπίζουσι βίβλοι (sacri); Tragici, Herodot,

Theocr, Philo, Herodian, Synes, Dittenberger Syll.[2] 660, 5; Inscr. Or. 521, 9.

+ θήγω B 57: καιροῦ θήγοντος = stimulo (S I 332, III 202).

θήρα praeda, non venatio ipsa B 7; Hom, Tragici.

+ θήραμα venatio B 7 (S III 202, IV 304).

+ θηράομαι G 23: θηρώμενος τὸ εὐδόκιμον, metaphorice adhibetur ut apud Aelianum (S III 202), qui tamen ut et ceteri scriptores formam activam usurpat.

+ θησαύρισμα B 63 (S III 202).

+ θωπεία C 12, B 39: θ. καὶ κολακεία; Eurip, Aristoph, Plat, Lucian.

+ ἱκέσιος G 28; Tragici, Ap. Rh, Lucian.

+ ἱκέτις B 56; Tragici, Herodot, Lycophr, Dittenberger Syll.[2] 802, 4.

+ καινοποιέω B 58; Dittenberger Inscr. Or. 669, 44 (S I 151, 333).

+ καλλίπαις B 9; Tragici, Plat, Aristot, Aristid, Basil.

κάλυμμα B 60; Hom, Tragici, Aristoph, Aristot, Nicand, Opp, Diotimus (A. P. VII 227).

+ κατατρύχω G 32: τὰς σάρκας; Hom, Eur, Theocr, Antiphilus Byz (A. P. VII 630), Eus, Chrys.

+ κηδεμών G 43, B 42; Dittenberger Inscr. Or. 752, 5 (S I 124, 334).

κῆτος B 74; Hom, Aristoph, Eurip, Aristot, Arat.

κλέος C 8, B 13, 73 (S I 335 etc.).

+ κλονέομαι B 23; Hom, Hes, Pind, Soph, Aristoph, Ap. Rh; Hesych.

κλύδων metaphorice vox usurpatur B 33; sensu vero proprio G 31: ὑπανέντος τοῦ κλύδωνος; Epigr. Gr. (Kaibel 1040, 15. — S III 206).

+ κοιμίζω C 15: θρήνους (S I 335, 310).

+ λαμπτήρ B 25: περιφανὴς καὶ περιβόητος λ.; cf. Ammon. 90 λυχνοῦχον καὶ λαμπτῆρά φασι τὸν νῦν φανόν (S II 201).

+ λείψανον G 26, B 32, 35; Soph, Eur, Aristoph, Plat, Xen, Ap. Rh, Meleag. et Lucill. (A. P. VII 476; XI 205), Herodian, Longin, Dittenberger Inscr. Or. 610, 8, Epigr. Gr. (Kaibel index).

+ λεόντειος B 48; Aesch, Epicharm, Theocrit, Geopon.

+ λοχμή B 6: τῶν ὀρῶν (S IV 313).

+ μακραίων C 24 (S III 209).

+ μελία hasta B 57; Homer.

+ μεσημβρινός G 11 (S I 388, II 201).

+ μετάρσιος G 30; Epigr. Gr. (Kaibel index. — S I 126).

+ μοχθέω G 40: ἐμόχθησαν πόνους; Homer, Eur (πόνον), Aesch, Soph, Thucyd, Xenoph, Epigr. Gr. (Kaibel 1039, 12).

+ νεάζω C 2, G 36; Tragici, Menand, Lucillius (A. Pal. XI 256) Philo, Poll, Aelian, Herodian (S III 211, IV 316. — P. Linde l. c. pg. 16).

νέφος C 15, B 30; Epigr. Gr. (Kaibel 1068, 2 etc. — S III 211, I 339).

+ νυμφαγωγός B 81; Eur, Lycoph, Plut, Poll, Lucian.

νύμφιος B 66; Hom, Pind, Tragici, Aristoph, Plat, Xenoph, Epigr. Gr. (Kaibel 226, 6; 313, 3).

+ νύσσα B 22: ἐπὶ τὴν νύσσαν ἐπαναγέσθω ὁ λόγος; Hom, Apoll. Rh, Lycoph, Theocr, Bion, Oppian, Thomas (A. Plan. 386); Xenophon.

+ ὁδοιπόρος viator B 54; Hom, Aesch, Soph, Aristoph, Plut.

+ οἴαξ B 26: ἐπὶ τῶν οἰάκων καθίζει; cf. Aeliani: ἐπὶ τῶν οἰάκων μένειν (S II 203 etc.).

+ οἰδαίνω B 64: ψυχὴν κενῷ φρυάγματι (S III 212).

+ οἰκουρία G 8 (S III 212).

ὀλέθριος B 30: νέφος τετριγὸς ὀλέθριον (S I 340).

+ ὀμβρέω B 7; Hesiod, Ap. Rh, Lycoph, Incert. poet. (A. P, VII 340), Philo, Nonnos.

+ ὀπισθόπους G 26: ὁ. ἡ δίκη, τοῦτο δὴ τὸ ποιητικόν, ad quod schol. anonymus (Piccolomini l. c. 16) adnotat: ποιηταῖς εἴρηται ἡ λέξις τραγικοῖς, κωμικοῖς· ἐποποιὸς γὰρ οὐ λέγει· οὐ γὰρ ὑποβάλλεται μέτρῳ ἡρωικῷ· ἐπεὶ οὖν οὐ πολιτικὴ ἡ λέξις, ἐπηγάγεν 'τοῦτο δὴ ποιητικόν'. Cf. ὀπισθοβαρεῖς ἀνάγκαι Dittenberger Inscr. Or. 383, 120.

+ ὄρθιος B 52 (S IV 320, 679).

+ παίδευμα B 55 (S I 341, III 213).

+ πανδαισία B 7; cf. Harpocrat: Ἰσαῖος ἐν τῷ πρὸς

Μέδοντα· ἔστι μὲν τοὔνομα πολλάκις καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ κωμῳδίᾳ (S I 307, III 213).

+ πάννυχος G 9; Epigr. Gr. (Kaibel 1049, 11. — S I 341).

+ παραδέξιος Aristoph, Aristid, Philostr, Opp.

+ παράφρων B 79; Soph, Eur, Plat, Plut.

+ παρθενεύω B 52; activa forma exstat apud Eurip, Lucian, Epiphanem; media forma apud Aesch, Eurip, Iustinum.

+ παρθενεών B 62 coenobium virginum, ut apud Athanas, Greg. Nyss. Vocem praebent etiam Aesch, Eur, Plut, Paus.

παρίεμαι passive G 29: χεῖρας παρειμένας; cf. Aeliani: τὰ δεξιὰ παρείθη μέλη et γήρᾳ παρειμένος (S III 214).

+ πάταγος B 16; Hom, Pind, Tragici, Aristoph, Callim, Archias (A. P. VII 147), Herodot, Plut, Lucian.

+ περιδέξιος B 12 (S IV 324).

+ περινοέω τι G 33: ἔχθρας (S III 214, IV 324).

+ πηγάζω effundo large B 35: οὐδὲ πυθμέσι πηγάζειν τροφὴν ἀδάπανον; aliud exemplum e Gregorio petitum Steph. Thes. L. Gr. ἴσως καὶ ὁ πυθμὴν πηγάζει τὴν τροφήν, cf. Antiphili (A. P. IX, 404): τόθι γλυκὺ νᾶμα μέλισσα πηγάζει. Sensu proprio vocem Gregor, Basil, Ioa. Chrysost, Damasc; cf. p. 125.

+ πηδάω B 37 (S I 343 etc.).

+ πολιός C 2, 18; B 23 = vetus (S IV 326).

+ πολιοῦχος B 25: π. καὶ οἰκιστής; Pind, Aesch, Aristoph, Herod, Plat, Aristot, Apoll. Rh, Oppian, Dittenberger Inscr. Or. 718, 2.

+ πόνημα B 66; Eurip, Palladas (A. P. IX 166).

+ ποτάμιος B 15: ῥεῦμα π. Pind, Tragici, Aristot, Polyb, Ptolem, Basil.

πτηνός C 7 metaphorice usurpatum π. τὴν φύσιν (S I 345).

+ πτόρθος G 6; Epici, Eur, Aristoph, Plat, Aristot, Theophr, Lycoph, Polyb, Epigr. Gr. (Kaibel 88, 5).

+ πυθμήν B 35; cf. πηγάζω; Hesiod, Theogn, Tragici, Arat, Orphica; Plat, Aristot.

+ πωλικός B 12: ἐν π. φρυάγματι; Tragici, Polyb, Lucian.

+ πωλοδαμνέω B 12 (S I 345).

+ πῶμα B 43; Pind, Tragici, Plat, Nicand, Epigr. Gr. (Kaibel 261, 20. 460, 5); cf. Lobeck ad Phryn. 456.

+ σέβας G 38; Homer, Tragici, Aristoph, Callim, Orphica, Antipater (A. P. IX 408) alii.

σθένω possum G 29 (S III 219).

+ σκύλαξ G 37; Epigr. Gr. (Kaibel 329, 2. — S IV 329).

+ σπάραγμα B 57; Soph, Eurip, Aristot, Plut, Philostr, Dittenberger Syll.[2] 583, 31.

+ στωμύλος B 64: στ., γελοιαστής, ἀγοραῖος (S I 135, 290).

+ συλλήπτωρ B 78: σ. τῆς ἱερωσύνης; Aeschyl, Eurip, Plat, Xenophon, Antiph, Philo, Max. Tyr, Dittenberger Inscr. Or. 654, 9.

+ συμπράκτωρ B 22; Sophocl, Herodot, Antiph, Aristot.

+ συμφλέγω G 28 (S IV 331).

+ συνέμπορος C 9 (S III 221).

+ σύννομος qui una cum alio vivit (S I 348).

+ τινάσσω B 72; Homer, Tragici, Aristoph, Arat, Theocrit, Ap. Rh.

τρίζω B 30: ἐξαίφνης ἐφίσταται νέφος χαλάζης πλήρης καὶ τετριγὸς ὀλέθριον (S I 349 etc.).

+ ὑμνῳδός B 67; Eurip, Diogen. (F. T. Gr. p. 776 N[2]), Origen, saepissime in Gregorii carminibus.

+ ὑποκλίνω B 40: ἡττήθησαν καὶ ὡς ἤχῳ βροντῆς ὑπεκλίθησαν et G 32: ὑπεκλίθη τῷ ἐμῷ πατρί; Homer, Orphic, Antiphilus Byz (A. P. IX 71), Aristenaet.

+ φρύαγμα B 12: ἐν πωλικῷ φ., B 64: οἰδαίνει ψυχὴν κενῷ φρυάγματι; Tragici, Xenophon, Lucian, Aelian, Oppian, Meleager (A. P. XII 101).

+ φυσάω μέγα magnum spiro C 20 Eur, Philo, Plut, alii (Propert. II 12, 53; Stat. silv. V 3, 11: altum spirans).

+ χραίνω B 46 (S II 210, IV 336).

+ χρῄζω B 34, 49 tituli, Epigr. Gr. (Kaibel 794, 2. — S IV 337).

+ ὠδίνω B 39: τῶν κατ' αὐτὸν ὠδινόντων καὶ ταρασσομένων; B 58: τὰ μὲν συνέβαινε, τὰ δὲ ὠδίνετο (S I 352, II 211, III 227).

Iam transeo ad eas voces, quas Gregorius cum uno poeta, qui eas solus vel primus adhibuit, communes habet. Haec sunt vocabula

a) Homeri:

+ ἀσφόδελος λειμών B 23; cf. λ 539, δ 563.

ἵεμαι festino G 36; epica vocis vis etiam apud Philonem et Philostratum (S IV 182).

+ κουροτρόφος B 3; κ 27 et saepius.

+ οἰκωφελία (καὶ οἰκουρία) G 8; cf. Ξ 223.

φορτίς C 8, B 24; ι 323, Diod.

b) Aeschyli:

+ θηράσιμος B 7; apud Aeschylum solum inveni (Prom. 857); cf. Etym. Magn. 487, 30.

c) Sophoclis:

+ ἄσκευος B 60: βίον ἄσκευον καὶ ἀπέριττον; Suidas: ἄσκευον ἀντὶ τοῦ ἀπαρασκεύου, ἄνευ ὅπλων (= Sophocl.), καὶ ὁ Θεόλογος· Βίον ἄσκευον καὶ ἀπέριττον; cf. Soph. O C 1029: οὐδὲ ψιλὸν οὐδὲ ἄσκευον; Lucian, Paus, Basil, tituli.

+ καταστράπτω G 39; primus Soph.; praebent etiam Plut, Heliod, Damasc.

d) Aristophanis:

+ ὑπερακοντίζω supero B 8; cf. Aristoph. eq. 659 et schol. ad h. l.: ὑπερηκόντισα δὲ, ἐνίκησα, ἐκ μεταφορᾶς τῶν τοῖς ἀκοντίοις νικώντων et schol. ad Plut. 666; vox apud posteriores usitatissima.

e) Apollonii Rhodii:

+ ὑποσμύχω G 25: ἔνδοθεν ὑποσμύχων; cf. Hesychii ὑποσμύχουσα· ἔνδον ἐρεθίζουσα; Ap. Rh. II 445, Lucian, Basil, Greg. Nyss.

f) Oppiani:

+ λεοντοκόμος; cf. Opp. Cyn. III 53 (S IV 363).

Ex re videtur esse eos quoque Gregorii locos significare, quibus poetarum dictiones sententiasque vel plane ad verbum descripsit vel imitatus est. Atque imitatur dictionem:

Homeri: B 19: Κἂν με τις ἀπάγῃ τοῦ πρόσω τυραννικῶς, τὸ τῶν πολυπόδων πείσομαι, ὧν τῆς θαλάμης ἐξελκομένων προσέξονται ταῖς κοτύλαις αἱ πέτραι; cf. ε 432: πουλύποδος θαλάμης ἐξελκομένοιο πρὸς κοδυληδονόφιν λάιγγες ἔχονται. — B 17: ἴσας ὑσμίνῃ τὰς κεφαλὰς τὸ τοῦ λόγου κατέστησαν (= Λ 71), ἐξαίφνης μεταβαλὼν πρύμναν τε ἐκρουσάμην ἐκείνῳ θέμενος καὶ ἑτεράλκεα τὴν νίκην ἐποίησα (= Η 126 ac saepius) ... καὶ προθυμίας πλησθείς, ἵνα τελέως αὐτὸν καθομηρίσω, ἔφεπε κλονέων (= Χ 188). — B 23: ῥητορικὴν τὴν πυρὸς μένος πνέουσαν cf. Ζ 182: δεινὸν πνέουσα πυρὸς μένος. — B 24: Ποιεῖ τὸν Ὁμηρικὸν ἵππον ὁ πόθος καὶ τὰ δεσμὰ ῥήξας τῶν κατεχόντων κροαίνω κατὰ πεδίον καὶ πρὸς τὸν σύννομον ἐφερόμην cf. Ζ 507: δεσμὸν ἀπορρήξας θείῃ πεδίοιο κροαίνων κτλ.

Semonidis: G 7: Γυναικὸς ἀνὴρ χρῆμ' οὐδὲν ληΐζεται κάλλιον ἐσθλῆς οὐδὲ χεῖρον τῆς ἐναντίας; cf. Semonides PLG.[4] II 446 frg. 6: γυναικὸς οὐδὲν χρῆμ' ἀνὴρ ληΐζεται ἐσθλῆς ἄμεινον οὐδὲ ῥίγιον κακῆς (cf. Hesiod. opp. 700).

Pindari: C 4: εἰς λιπαρὸν ἔφθασαν γῆρας cf. Nem. VII 99: ἥβᾳ λιπαρῷ τε γήραϊ. B 20: ὑποστήσαντες εὐτειχεῖ θαλάμῳ χρυσέας κίονας, ὅ φησι Πίνδαρος (= Olymp. VI 2), quae verba saepius apud Gregorium leguntur. B 24: τὸ γὰρ ἐπέκεινα Γαδείρων οὐ περατόν; cf. Nem. IV 69: Γαδείρων τὸ πρὸς ζόφον οὐ περατόν; schol. Pind. ad h. l. ὥσπερ οὐδὲ Γαδείρων ἐπέκεινα; ut Nazianzenum exemplo Pindarico scholiis instructo usum esse appareat.

Callimachi: B 7: οἱ μὲν εἷλκον τοῖς νεύμασιν, οἱ δὲ ἥγοντο cf. Callim. fragm. 275 (Schn.): ὁ μὲν εἷλκεν, ὁ δὲ εἵπετο νωθρὸς ὁδίτης. Dictionem autem νωθρὸν ὁδίτην Gregorium non uno loco Callimacho debere docet Naeke opuscul. I pg. 244 et II pg. 257.

Satyri: B 77: τὸ τῆς ἠχοῦς ὑστερόφωνον; eadem locutio occurrit apud Satyrum (Anth. Plan. 153): 'ποιμενίαν ἄγλωσσος ἀν' ὀργάδα μέλπεται Ἀχὼ ἀντίθυρον πτανοῖς ὑστερόφωνον ὄπα'. Alibi vocem non inveni.

4. Vocabula a scriptoribus, qui post Aristotelem fuerunt, adhibita.

+ ἄγαν B 14 = valde; usque ad Aristotelis tempora vox habet notionem vocis Latinae nimis; apud posteriores auctores significat etiam valde (S III 228).

ἀθέτησις C 11: ἐκ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀ. Cicero, Diog. L, Sext, Origen, Basil.

+ ἄθλησις B 5, 7, 74 (S III 230).

+ ἀκατάπληκτος G 16; Dionys. H, Diod, Philo, Ioseph, Heraclit. All, Epictet, Appian, Iulian.

+ ἀκρότης virtutis B 9; Dionys. H, Philo, Plut, Diog. Laert, Hierocl.

+ ἀκτησία = ἀκτημοσύνη B 60; Philo posteriores.

+ ἀλείπτης B 15: ἀλεῖπται τῆς ἀρετῆς; Polyb, Cicero, Plut, Arrian; Suidas hunc Gregorii locum adfert Gregorii nomine non adiecto.

+ ἀμνησίκακος G 24; Nic. Dam, Philo, Iustin, Clem. Alex, Io. Chrys, Ephraem.

+ ἄμυνα G 35; cf. Moer. 74 ἄμυναν δὲ οὐδεὶς τῶν Ἀττικῶν λέγει et Phryn. 23 ἄμυναν μὴ εἴπῃς, ἀλλ' εἰς ῥῆμα μεταβάλλων, ἀμύνασθαι κτλ.

+ ἀναζωγραφέω pingo C 3 (S III 231).

+ ἀνακαλέομαι B 44: ἀ. τὴν ἧτταν = sarcio, emendo; schol. Aristoph. eq. 568; Io. Chrys, schol. Aristid. pg. 497, 4 Dind.

+ ἀναμορφόω C 15; Philostr, Method.

+ ἀναμφίλεκτος B 68: μαρτυρία; Dionys. H, Lucian, Sext, Longin, Iamblich, Dittenberger Syll.[2] 928, 86.

+ ἀνατυπόω C 21 (S I 148, IV 340).

ἀνεκλάλητος B 13: νοῦς; Dioscorid, Eunap, Eccles.

+ ἀνεπηρέαστος B 47; Diod, Ioseph, Euseb.

+ ἀνεπινόητος B 34; Diod, Sext, Origen.

+ ἀντεπιστέλλω G 34: τὰ ἀντεπεσταλμένα = responsum; Lucian, Paus, Dio Cass, Theod. Stud.

ἀντιλοιδορέω G 36; Plut, Lucian.

+ ἀντιπαρέκτασις B 71; Chrysipp (Stob. ecl. I 376), Philo.

+ ἀντιπολιτεία contraria factio G 24; Polyb, Strab, Plut.

+ ἀντιρρητικὸς λόγος B 67; Sext, Libanius; cf. Ernesti, lexic. techn. pg. 28; multi exstant patrum Ecclesiasticorum λόγοι ἀντιρρητικοί.

+ ἀντιτυπής B 40; Philo, Herodian; Attici vero et omnes fere posteriores scriptores adhibent ἀντίτυπος.

+ ἀπανάστασις C 23: ἡ ἐνθένδε ἀ. (S IV 341).

+ ἀπανθρωπία B 8, 63; Philo, Ioseph, Lucian, Poll.

+ ἀπαραλόγιστος B 71; Iamblich, Eccles.

+ ἀπαυθαδιάζομαι B 48; Philo, Ioseph, Cebes, Plut, Euseb, Themist; pro media forma adhibet etiam activam B 40: τὸ δ'αὐστηρόν, τραχῦνον καὶ ἀπαυθαδιάζον; Thom. Mag. reicit formam mediam.

+ ἀπέριττος B 60; Dion. H, Philo, Plut, M. Anton, Lucian.

+ ἀπλοϊκός G 26: ψυχῆς καὶ ἤθους ἀπλοϊκοῦ καὶ θεοειδοῦς (S IV 341).

+ ἀποβιόω vita decedo B 59 (S IV 342).

+ ἀπομαραίνω B 62 (S IV 342).

+ ἀπόμοιρα pars B 9; Hesych. et Suidas explicant per μερίς, μέρος; LXX, Ioseph, M. Anton, Paus, Dittenberger Inscr. Orient. 55, 15. 20; 90, 15; cf. Herwerden Lex. suppl. p. 98.

+ ἀπόνηρος G 24; Dionys. H, Philo, Poll, Greg. Nyss, alii.

+ ἀπραγμάτευτος B 7: ἀ. πανδαισία convivium nullis sumptibus instructum; B 36: τῆς σιτοδείας ἐπίκουρος ἀ. is qui lucrum capere non studet; Polyb, Diod, Muson, Iulian, Basil.

ἀπρόσιτος G 23, B 40; Polyb, Cic, Strab, Diod, Philo, Plut, Lucian, Basil.

ἀπώλεια pernicies B 46 (S III 233, IV 342).

+ ἀρραγής B 33 (S II 216).

+ ἀρρεπής G 22: ἀρρεπεῖ γνώμῃ; Dionys. H, Plut, Clem. Al; Philo eandem locutionem praebet 2, 25 M: γνώμῃ ἀνενδότῳ καὶ ἀρρεπεῖ.

+ ἀρχιμάγειρος B 47; LXX, Philo, Plut.

+ ἄσειστος B 47; Max. Tyr, Clem. Al, Origen, Chrys; ἀσείστως apud Epicur, Epictet; cf. P. Linde l. c. pg. 47.

+ ἀσύγκριτος B 62; Philo, Plut, poet. inc. (A.P. V 64,3), Ignat, Apoll. Dysc; Hesychius explicat per ἀνόμοιον, ὑπερέχον.

ἀσφαλίζομαι G 13; cf. P. Linde l. c. pg. 40.

+ αὐθαιρέτως C 11; adverbium a LXX interpretibus primis adhibitum esse videtur (S IV 343).

βαθμός G 16, B 30; Moer. 90 βασμὸς Ἀττικοί, βαθμὸς Ἕλληνες.

+ γελοιαστής B 64; LXX, Poll, Athen.

+ γεωργέω metaphorice adhibitum G 26: γ. τὴν ὀργήν, ut Basilius: γ. ἡσυχίαν, ἀσέβειαν, Plut: γ. φιλίαν, Io. Chrys: γ. ψυχήν.

+ γηροκομία B 25; Ioseph, Plut.

γνώστης G 32: ὁ γν. τῶν κρυπτῶν; Plut. — Apud LXX habet vim arioli.

γονυπετέω G 26; Polyb, Cornut.

+ δημιούργημα B 11 (S IV 345).

+ διαβόητος = περιβόητος G 39; Dittenberger Syll.[2] 418, 28 (S I 157).

διαδίδωμι G 13: μικρὸν δὲ ὕστερον ἀλλήλοις διέδωκαν (τὸ θαῦμα) = famam propago (S IV 346).

+ διακαής G 28; Theophr, Lucian, Alciph, Basil.

+ διανίσταμαι surgo G 29; haec vis vocis hellenistarum propria esse videtur: occurrit apud Polyb, Strab, Plut, Lucian.

+ διάπλασις G 14; Galen, Iustin, Clem. Al, Anastas, Basil.

+ διαπύρως G 33 (S III 109).

διάταγμα regula B 62; LXX, Diod, Dionys. H, Philo, Ioseph, Plut, tituli: Dittenberger Syll.[2] et Inscr. Or. (indices).

διεγείρω B 57, 67: πρὸς τὴν ἄθλησιν διεγείρομαι; cf. Aelian. fr. 257, 20: πρὸς ἄμυναν διεγείρετο (S III 236).

+ διεξάγω B 82, G 40: βίον, ut LXX (Esra III 13) et Synesius. Vox ipsa invenitur apud Polyb, Chrysipp, Pseudo-Plut, Hierocl, in titulis.

+ διπλοΐς B 73; LXX, Antipat (A. P. VII 65), Ioseph.

+ διώροφος B 80; LXX, Appian, Basil.

δογματίζω doceo G 16; Theophr, LXX, Nicarchus (A. P. IX 576), Diod, Epictet, Diog. L, Eccles.

δοξάζομαι celebror G 15; Epigr. Gr. (Kaibel 607, 7. — S IV 154).

δυτικός B 28: δυτικοὶ ἀρχιερεῖς = ἑσπέριοι; Ioseph, Basil. Ζῷα δυτικὰ παρ' Ἀριστοτέλει τὰ καθ' ὕδατος δυόμενα Eustath., quod fragmentum in edit. Berol. receptum omissum in ed. Rose[3].

+ ἐγκαταλέγω B 25 (S IV 351).

+ ἐγκαταμένω C 6; Theophr, Philo, Diog. L, Heliod.

ἐκδαπανάω G 21; Polyb, Galen, Tatian.

ἐκδίκησις G 25; LXX, Polyb, Lucian.

+ ἐκλαμβάνω intellego B 11; Plut, alii, tituli.

+ ἐκρήγνυμι G 37: ἐ. τὸ λυποῦν ut Luciani illud ἐ. ὀργήν.

+ ἐκτραγῳδέω τι B 63 (S I 393).

+ ἔκφυλος B 30 (S III 238 etc.).

+ ἐλάττωμα B 77: τὰ σωματικὰ ἐ.; Dittenberger Syll.[2] 226, 111. 418, 135 (S IV 353).

+ ἐμπρησμός B 42, 46; Dittenberger Syll.[2] 928, 85 (S I 360).

+ ἐμφωλεύω B 7; Dittenberger Inscr. Or. 424, 5 (S III 238).

+ ἐναποκρύπτω ἀπό G 3; Strab, Clem. Al, Origen, Iulian.

+ ἐνασκέω C 6; Polyb, Philo, Plut, Ioseph, Lucian, Agáthias (A. P. XI 354).

+ ἐνασχολέομαι studeo alicui rei B 69: οἱ μὲν τῷ σαρκικῷ τοῦ Χριστοῦ πλέον ἐνησχολήθησαν.

+ ἐναποψύχω exhalo B 37; apud Hesiodum vero, qui primus vocem praebet, significat ἀναπαύομαι. Notionem moriendi in titulo epigr. A. P. IX, 1: εἰς δορκάδα, ἣν ἐθήλασεν ὄφις, ὅθεν πιὼν ὁ νεβρὸς ἐναπέψυξεν. Quod legitur B 79 in editione Mignei ἀναπέψυξεν cum codicibus corrigendum est in ἐναπέψυξεν.

+ ἐνδόσιμος indulgens G 25: ἐκ τοῦ ἀποτόμου κλίνει πρὸς τὸ ἐνδόσιμον; Plut, Clem. Al, Max. Tyr.

+ ἔνηχος B 80: φωνὴ τοῖς ἐμοῖς ὠσὶν ἔνηχος (S IV 354).

+ ἔνθεσμος G 34: χειροτονία ἐ. = legitimus, ut Hesychius vocem explicat per ἔννομος; LXX, Plut, Anastas.

+ ἔνστασις oppositio B 28, 48: ἡ πρὸς αὐτὸν ἔνστασις, G 37, B 51; Polyb, posteriores; terminus technicus rhetorum est.

+ ἐξαιρέτως = μάλιστα G 40 Philo, Plut, Epictet, Apoll. Dysc, Herodian.

+ ἔξαλμα B 16; Polyb, Plut, Ap. Dysc.

+ ἐξελληνίζω B 23: γραμματικὴν ἢ γλῶσσαν; Ioseph, Plut, Origen.

+ ἐπιθολόω G 4: ἐπιθολούσης τὸν νοῦν ἰλύος; Philo, Plut, Lucian, Max. Tyr, Basil, Greg. Nyss.

ἐπικαλέομαι B 70: Κύριον; Attici formam activam adhibuisse videntur; schol. quidam Thucydidis explicat: ἐπικαλεῖν· ἐπικαλεῖσθαι; mediam formam etiam Dittenberger Syll.[2] 816, 1.

ἐπιλαμβάνω intransitive B 8: ἐπιλαμβάνει καιρός; G 30: τῆς ἡμέρας ἐπιλαβούσης (S I 120, III 240).

+ ἐπιπλάστως G 23 (S I 362, III 240).

+ ἐξ ἐπιπολῆς G 23; cf. Thom. Mag. 113 οὐδεὶς τῶν δοκίμων ἐξεπιπολῆς εἶπεν, ἀλλὰ κτλ. et cf. Moer. 150.

+ ἐπιστομίζω B 69, 72 (S I 362).

+ ἐπιταχύνω G 12: τὴν σωτηρίαν; Plut, Paus, Herodian.

+ ἑτερόδοξος B 54 (S IV 384).

ἑτεροζυγέω G 11; Apoll. Dysc, Epiphan, lexicographi.

+ εὐδρομέω G 22; Menand, Plut, Sext, Philostr.

+ εὔδρομος B 13: λόγος; B 80: βίος; Antipater Sid (A. P. VI 160), Plut, Galen, Poll, Orphica, Greg. Nyss.

+ εὐθηνέομαι, ita corrigendum C 8, ubi Migne: τὴν πρώτην πόλιν . . . πολλοῖς καὶ μεγάλοις εὐθυνουμένην ἀνδράσι κατά τε τὴν φιλοσοφίαν κατά τε τὴν ἄλλην παίδευσιν; sententia: 'quae florebat'. Forma activa Atticorum, media hellenistarum propria; hanc enim usurpant Aelian, Iulian, Basil.

+ εὐπείθεια B 40; LXX, Strabo, Plut, Arrian, Euseb.

+ εὐπόριστος B 58: πρᾶγμα τῶν εὐποριστων; Epicur, Cicero, Philo, Plut, Muson, Dioscorid, Porphyr.

+ εὐπρόσιτος G 23; Strab, Poll, Lucian, Clem. Al, Theod. Stud.

+ εὐσταθής B 64: τὸ τοῦ ἤθους εὐσταθές, ut Philonis illud: τὸ εὐσταθὲς τῆς ψυχῆς; Dionys. H, Plut, Lucian, Hierocl. Cf. Phryn. 282 Lob. (347 Ruth.): εὐστάθεια ἢ εὐσταθής· πόθεν καὶ ταῦτα εἰς τὴν τῶν Ἑλλήνων φωνὴν εἰσερρύη, ἀδοκιμώτατα ὄντα, φροντίδος ἄξιον. Ἀλλά συ ἐμβρίθεια λέγε καὶ ἐμβριθής. Cf. etiam Thom. Mag. pg. 110, 8. Sensu proprio εὐσταθής saepius adhibetur ab Homero. Cf. P. Linde l. c. pg. 13.

+ εὐcθενής B 37; Theophr, Philo, Alex. Aphr, alii.

+ ἐφηcυχάζω G 29; Polyb, Heliodor.

+ Ἑῴα, ἡ oriens B 14; Philostr, Euseb, Athanas, Iul, Basil, Hesych (= ἀνατολή).

+ ζηλοτυπέω G 22, B 30 = ζηλοτυπόc εἰμι. Vox semel apud Platonem conv. 213 D; κοινῆc propria est, cf. Moer. 155 ζηλῶ Ἀττικῶc, ζηλοτυπῶ Ἑλληνικῶc. Polyb, Philo, Plut, Ioseph, Appian, Themist.

+ ἐξ ἡμιcείαc G 11; κοινῆc proprium esse videtur, cum Attici non usurpent; invenitur apud Lucian, Artemidor, Synes, Eusthat. ἐφ' ἡμιcείᾳ, praebet Demosth. Plato semel dicit ἀπὸ τῆc ἡμιcείαc (Men. 83 C), neque vero ἐξ ἡ., ut Stephani thesaurus indicat. — In ἐξ ἡμ. praepositio significat mensuram, ut in τόκου ὡc ἐκ δραχμῆc (cf. G. Kuhring, De praep. Graec. in chart. Aegypt. q. s. pg. 22; Keil, Anon. Arg. p. 271).

+ θρῃcκεύω colo B 48: τὰ βαcιλέωc, ut apud Plut, Athen, Herodian, Iulian, Epigr. Gr. (Kaibel 425, 4). Significatione quae est 'religiones instituere' iam Herodot.

+ θύτηc B 71; Appian, Herodian.

ἱκανῶc C 1: ἱ. περιττοί = valde; (S IV 182).

+ ἰcοτιμία C 11; Strab, Phil, Ioseph, Lucian.

ἰcότιμοc B 66, 71; Dittenberger Inscr. Or. 544, 33; Epigr. Gr. (Kaibel 393, 1. — S I 364, III 242).

+ ἰcόχρονοc G 41; Theophr, Ap. Dysc, Sext.

+ ἱcτουργικόc B 57; Poll.

καθηγητήc B 33; Dion. H, Plut, Manetho, Greg. Nyss, Dittenberger Inscr. Or. 408, 8.

+ καταβοάω G 28: Θεοῦ deum invoco (S IV 409). Sensu vero increpandi B 79: καὶ τῆc ἐκδημίαc, ὡc τυραννίδοc καταβοῶντεc, ut apud Herodot, Thucyd, Phil, Dittenberger Inscr. Or. 669, 51 (cf. Suid: καταβοῶ, τὸ κατακραυγάζω γενικῇ).

+ καταβροντάω B 52: κατεβροντήθην τὴν ἀκοήν; LXX, Longin, Themist. Gregorius primus passive ut videtur.

+ καταιγίc G 18 (S III 224).

+ κατακρατέω τινόc B 10 (S III 224).

+ κατάκριτοc capitis damnatus B 56; Diod, Philo, Ioseph, Plut, Lucian, Ignat.

κατάλυμα G 3; LXX, Polyb, cf. Moer. 221 et καταγώγιον pg. 95.

+ καταμαλάccω B 73; Lucian, Heliod, Ach. Tat.

καταντάω εἰc pervenio G 8, 20; inde ab Aristotele in usu et supra potius fuit inserenda; Dittenberger Syll.[2] 929, 50.

καταcείω B 72 (S III 244, IV 362).

καταcοφίζομαι B 71: κατεcοφίcθη = dolo deceptus est (qua vi etiam cοφίζομαι apud scriptores posteriores); LXX, Diod, Plut, Sext.

καταcύρω B 31: τὰc ψυχάc (S IV 362).

+ κατατολμάω B 37: τῆc ὁδοῦ, τῶν κυμάτων; cum genetivo verbum construi docet Suidas. LXX, Polyb, Diod, Philo, Ioseph, Heliod, Basil, Ioh. Chrys.

κατατρέχω B 12: νεβρῶν. Secundum Schmidium II 20 hoc verbum apud Atticos cum accusativo coniungitur, si vox metaphorice, cum genetivo, si sensu proprio adhibetur, quam regulam Aristidem, Athen, Diog. L. sequuntur. Suidas vero hanc distinctionem praebet: ἐπὶ μὲν ἐμψυχῶν γενικῇ, 'κατατρέχει νεβρῶν', ἐπὶ δὲ ἀψύχων αἰτιατικῇ 'κατατρέχει Αἴγυπτον, ληΐζεται Συρίαν'; utrumque Suidae locum (priorem e nostra oratione, posteriorem ex oratione 21 in Athanasium cp. 21 sumptum esse viri docti adhuc non animadvertisse videntur).

+ κατατυγχάνω B 38 (S II 220, III 245).

+ καταφωτίζω B 66; Antiphil. Byz (A. P. IX 178), Anastas.

+ κατεξανίcταμαι insulto B 54: τοῦ καιροῦ; Polyb, Diod, Philo, Ioseph, Plut, Diog. L, Sext, Basil, Ioa. Chrys.

+ κενοδοξέω B 63 (S I 160). κενοδοξία Epicuri est (Linde pg. 44).

+ κληροδοcία B 72; Diod, Aquil. Psalm LXXVII 60.

+ κληροδότηc B 72; LXX, Chrys, Pandect.

+ κοινοποιέομαι πρόc τινα communico B 69; Strab, Diod, Clem. Al.

κτίcτηc B 11, 67; Poll. 9, 16 dicens de vocabulis in -ιcτηc ad vocem πολίcτηc exponit κτίζων Atticum esse, non κτίcτηc. Et praebet Gregorius C 7 κτίcαc in eodem verborum contextu; κτίcτηc tituli.

λεντίον B 35; Arrian.

λίαν valde; vide supra pg. 81.

λογικός = sapiens G 16, C 1, 8, 11; apud Atticos significat vox dissertum, eloquentem (S IV 721).

μακροθυμία G 24, B 31; Menand, LXX, Strab, Ioseph, Plut, Clem. Rom.

+ μεγαλοφωνία B 68 (S I 367, IV 365).

+ μειδίαμα B 64 (S I 367, IV 365).

μεταποίησις C 21: τὴν γῆς μ.; Philo, Ios, Hermog, Orig, Anastas, Inscr. Gr. Sicil. Ital. 1054.

+ μετασχηματισμός C 21: τὸν οὐρανοῦ μ.; Theophr, Strab, Plut, Aelian, Ap. Dysc, Dioscorid, Ecclesiast.

+ μοναστήριον B 62; Philo, Athan, Basil.

+ μυσταγωγέω B 79 = doctrina (Christiana) instituo; Strab, Philo, Clem. Al, Origen.

νεκρόω G 28: νεκρωθείς ut Epigr. Gr. (Kaibel 642, 6); Epictet, Philo, Plut, Iustin, Dioscorid, Ephraem.

+ οἰκείωσις πρός τι; C 4: οἰκείωσις πρὸς τὸ κρεῖττον cf. Clem. Alex. Strom. 6, pg. 776: ἡ πᾶσα οἰκείωσις ἡ πρὸς τὰ καλά, et Ammon. de diff. pg. 115. Thucyd. vocem cum genetivo coniungit.

+ ὁμοδίαιτος B 19: ὁ. καὶ ὁμόστεγος; Dionys. H, Philo, Galen, Lucian, Poll, Philostr (S I 369, IV 367).

+ ὁμόζυγος G 8, 41, B 24: μόσχοι σύντροφοι καὶ ὁμόζυγοι; Plut posteriores.

κατ' ὄναρ pro ὄναρ vide supra pg. 77.

[1])+ παλινδρομέω G 15; Polyb, Diod, Plut, Clem. Alex.

εἰς τὸ παντελές C 16; Philo, Sext, Clem. Al, Dittenberger Inscr. Or. 642, 4.

+ παραβλάπτομαι B 2; Xenoph. Ephes, Chrys, Basil, Greg. Nyss, Eunap.

+ παραθήγω B 20: ἀλλήλοις τὴν ἀρετὴν παραθήγοντες (S I 370, IV 368).

---

[1]) Notatu dignissimum est Gregorium nusquam vocem παιδείαν usurpare, contra παίδευσιν eamque saepissime. Quam vocem eum de industria vitasse inde apparet, quod notissimam illam dictionem 'ἐγκύκλιος παιδεία' immutavit in 'ἐγκύκλιος παίδευσις' B 12. Neque dici potest eum hiatus fugiendi causa vocem non usurpasse, cum compluribus locis, si legeretur παιδεία, hiatus non efficeretur.

+ παραπέμπω B 62: κόσμον κόσμῳ π.; haec vis vocis posteriorum scriptorum propria esse videtur (S I 162). B 74: παραπεμφθεὶς εἰς ᾅδου.

+ παραπληξία = μανία C 11; LXX, Philo, Euseb, Hesych, Suidas (= μανία), Photius (παραπλήξ, μαινόμενος). Hippocrates vero παραπληξίαν vocat paralysin, quae apoplexiae vel epilepsiae succedit.

+ παραπολαύω B 22; Philo, Lucian, Origen, Synes.

+ παρομαρτέω G 18 (S I 370, III 250).

πεζεύω c. accus. B 45: π. πέλαγος, ut π. θάλασσαν; Philostratus I 305, 23 Kays, cf. etiam Dittenberger Inscr. Or. 199, 14 (S IV 369).

+ περιαυγάζω G 39; Philo, Clem. Al, Heliod.

+ περιζέω B 33: τοῦ κλύδωνος περιζέοντος; Orphic, Plut, Lucian, Poll, Basil, Agathias Schol. (A. P. IX 632).

+ περισπασμός C 19; LXX, Polyb, Diod, Plut, Epictet, Sext. E, Hierocl, Hieronym.

+ περιφρόνησις G 32; Plut, Ios.

+ πηγάζω sensu proprio G 32; cf. supra pg. 113.

+ ποιμαντικός B 72; Lucian, Ach. Tat, Io. Chrys, Basil.

+ πολύπαις B 9; Meleag (A. P. VII 428), Strab, Ioseph, Poll, Clem. Alex (πολυπαιδία iam Isocr. IX 72).

ποσῶς B 38; Sext. E, Soran, Euagr.

+ προαγωνιστής propugnator B 31; Strabo, Philo, Plut, Lucian, Poll, Iulian.

+ προεκτρέχω G 18; Theophr, Philo, Ioseph, Plut, Poll, Liban.

+ προεξετάζω B 74; Ioseph, Lucian, Poll, Sext, Euseb, Greg. Nyss.

+ προκαθέζομαι C 8, B 14, 26, dictum de urbe ut apud Dittenberger Inscr. Or. 578, 10; Lucian, Clem. Rom, Euseb (S IV 709).

προλαμβάνω B 23 sensu intransitivo προειληφότες = ii qui antea vixerunt; script. Byzantini.

+ προπεμπτήριος G 40: ἔπαινος; cf. Iosephi π. ὕμνοι (S IV 372).

προπομπεύω B 80: Plut, Lucian, Athenae, Herodian, Liban.

πρόπους B 65: οἱ πρόποδες τοῦ ὄρους (S I 372, IV 372).

προσδαπανάω B 42; Lucian, Themist, Dittenberger Syll.[2] 640, 10.

+ προσεισφέρω C 18; Philo, Longin, Athenae; cf. ποτεισφέρω (Andaniae) Dittenberger Syll.[2] 653, 126.

πρόσκαιρος C 1: ἡ σὰρξ καὶ τὰ πρόσκαιρα; C 19: ζώντων πρόσκαιρα; Dittenberger Inscr. Or. 669, 14 (S I 373).

προσκυνητής B 30; Dittenberger Inscr. Or. 262, 21, Byz.

+ προσλιπαρέω imploro G 28 (S I 162, 373).

+ προσφιλοτιμέομαι G 28: π. τοῖς δάκρυσιν (S III 254).

+ προσωπεῖον. Hellenistice pro Attico πρόσωπον (Poll. 4, 115), unde Moeris 295 πρόσωπα τὰ τῶν ὑποκριτῶν, Ἀττικοί προσωπεῖα Ἕλληνες; quam distinctionem observat Lucianus in epigrammate illo, quod expressum a Gregorio esse Ludwich[1]) vult. Lucianus enim dicit A. P. XI, 408:

'μηδὲ θεοῦ μορφὰς ἐπαλείφετε χρώμασιν αἰσχροῖς
ὥστε προσωπεῖα, κοὐχὶ πρόσωπα φέρειν'

et Gregorius C 9: καὶ τὴν μὲν ὡς σκηνὴν προβάλλοιτο ἤ τι προσωπεῖον τῶν πολλῶν καὶ προσκαίρων, τὸ τοῦ κόσμου τούτου δρᾶμα ὑποκρινόμενος κτλ.

+ πύξις B 68; Ioseph, Lucian, Dioscorid.

ῥάπισμα B 64: τοῖς ἐπὶ κόρρης ῥαπίσμασι καὶ ψοφήμασιν; vocem Antiphanes (exeunte saeculo IV.) primus adhibuisse videtur; occurrit etiam apud Lucianum. Phrynich. 175 docet: τὸ ῥάπισμα οὐκ ἐν χρήσει· χρῶ οὖν τῷ καθαρῷ· τὸ γὰρ τὴν γνάθον πλατείᾳ τῇ χειρὶ πλῆξαι ἐπὶ κόρρης πατάξαι Ἀθηναῖοί φασιν; cf. etiam Thom. Mag. 106. Dictionem ἐπὶ κόρρης Atticam esse supra vidimus pg. 95. Coniungit igitur hoc loco orator locutionem Atticam cum Hellenistica.

+ σεβάσμιος G 5, 10, 29, B 2; Epigr. Gr. (Kaibel 1015, 9 648, 2. — S I 374, IV 700).

+ σεμνολόγημα B 61; Cass. Dio, Sext, Euseb.

σής vide supra pg. 77 seq.

+ σιτοδότης B 36, 72; Manetho, Synes; in titulo Aphrodisiensi C. I. G. 2804.

---

[1]) Vide pg. 1 not. 3.

+ ϲιτοκάπηλοϲ B 34; Cicero, Plin, Poll, Philostr, Hesych (= ϲιτοπῶλαι), B 34 etiam ϲιτῶναι.

+ ϲιτομετρία B 36; Polyb, Diod, Dittenberger Inscr. Orient. 533, 29, Plut, (Phryn.). — ϲιτομέτροϲ BGU. 509, 11.

+ ϲκάζω τινί B 65; Plut, Alciph, Lucian, Origen.

+ ϲκυθρωπότηϲ B 77 (S I 373).

+ ϲοβαρόϲ B 26; Epigr. Gr. (Kaibel 1028,18. — S IV 375).

+ ϲοφιϲτήϲ τινοϲ peritus; ϲοφιϲταὶ μελῶν ἐλεεινῶν B 63, similem locutionem praebet Aelian. N. A. 270, 12: ϲοφιϲταὶ τῶν ἱερῶν μελῶν (cf. Pindaricum ϲοφόϲ = ποιητήϲ, ϲοφιϲτήϲ); adiectio genetivi posteriorum scriptorum proprium esse videtur; cf. exempla Stephani thes. VII 528 C (S IV 228 III 220).

ϲτενοχωρέω B 69: ϲτενοχωρεῖ ἡμᾶϲ ὁ καιρόϲ. B. Keilius contulit: Latyschev Inscr. Pont. Eux. I 21, 16 ὡϲ εἰϲ τὴν ἀκρίβειαν τῆϲ ἑρμηνείαϲ ϲτενοχωρεῖ ὁ λόγοϲ (Olbiae) et ἱερατευκῶϲ . . . ἐν ϲτενοχώροιϲ καιροῖϲ BCH. 1888 XII 86 (tit. Caricus), quod, licet alia dictum sit sententia, tamen propter adiectivum ϲτενοχωρόϲ cum voce q. e. καιρόϲ coniunctum adnotatione dignum esse videtur. G 38 in ϲτενοχωρούμενοϲ τῷ πάθει, ut Philostratus, formam passivam usurpat (S IV 375).

+ ϲτένωϲιϲ B 13; LXX, schol. Aristoph, Ephraem.

+ ϲτηλιτεύω B 45 (S II 224).

+ ϲτιλβόω C 14; LXX, Dioscorid, Eccles.

ϲυλλαλέομαι simul loquor cum alio B 22; active LXX, Polyb, Diod, Dittenberger Inscr. Or. 223, 35. 229, 23; Gregorius solus formam mediam adhibuisse videtur.

+ ϲυμπνοΐα B 14: ϲ. καὶ ϲυμφυΐα; Diod, Artemid, Sext. E, Clem. Al, alii.

+ ϲυμφυΐα B 14, C 21, G 11; Philo, Plut, Sext. E, Dionys. Areop, Basil.

+ ϲυναίρεϲιϲ B 30; Quintil, Plut, Ptolem, Longin.

+ ϲυναφανίζω C 15; Strabo, Dionys. H, Ioseph, Athenag, Philostr.

+ ϲυνάφεια B 17 dictum de amicitia vel matrimonio, (Hesych. = ϲύζευξιϲ), Photius (= ἕνωϲιϲ); Plut, ep. Phal, Sopat, alii.

+ ϲυνδιανέμομαι partior dominationem B 39; Plut, Galen, Clem. Al.

cύνδουλοc B 35; cf. ὁμόδουλοc pg. 96.

+ cυνειcφέρω G 37, B 2; quamquam Xenophon Hell. 2, 15 semel vocem adhibet, tamen sermoni Hellenistico adscribenda est; praebent enim Dionys. H, Plut, Poll, Alciphr, Eunap, Ptol. Geog; Dittenberger, Inscr. Orient. 483, 33.

cυνέκδημοc B 77; Plut, Dittenberger Syll.² 657, 9, Inscr. Or. 494, 13 alii.

+ cυνεκκληcιάζω B 53; Plut, Clem. Al, alii.

+ cυνεπιλαμβάνω pro forma media B 52 (S III 71, IV 619).

+ cύνταγμα copia, multitudo B 58 (S I 396).

+ cυνταπεινόω B 30, 64; Strabo, Epict, Iambl, Greg. Nyss, Io. Chrys.

+ cύcτημα factio; LXX, Polyb, Diod.

+ cφετερίζομαι allicio mihi, ascisco B 40: οὐ τέχνῃ δουλούμενοc, ἀλλ' εὐνοίᾳ cφετεριζόμενοc; Polyb, Dionys. H, Diod, Lucian, Clem. Al, Iulian.

+ cχέδιοc G 13: cχ. cωφροcύνη brevis, mediocris; sed vim, 'extemporalis', ut Philostrati cχ. λόγοc (S IV 376), habet in dictione illa B 8: οἱ ὀψοποιοὶ cχέδιοι (sc. ἦcαν).

τάγμα (δικαcτῶν) ordo iudicum B 47 (S I 376, IV 717 et P. Linde pg. 28).

ταπεινοφροcύνη G 23; Ioseph, Epict, Herm, Clem. Rom. Hippol, Origen.

τεφρόομαι B 67: τεφροῦνται γλῶccαι; Lycoph, Nicand, Theophr, Diog. L, Dio Cass.

+ τῆξιc B 42: τ. καρδίαc (S III 256).

+ ὑπανίημι G 31: ὑπανέντοc τοῦ κλύδωνοc (S IV 378).

ὑπεράνω G 1, 36; LXX, Polyb, Ios, Plut, Aelian, Philostr, tituli.

ὑπεραπολογέομαι G 25, B 59, 69; ἡ κοινή vocem ex Ionico sermone sumpsit; Herodot, Antiphon, Xenophon, Ioa. Dam.

+ ὑπέρμαχοc G 30; Archias (A. P. VII 147), LXX, Philo, Io. Chrys, Epigr. Gr. (Kaibel 1062, 1).

ὑπόδειγμα cf. παράδειγμα pg. 96, 151.

+ ὑπολέγω B 7; Plut, Dio Chr, Dio Cass, alii.

ὑποταγή B 26; Dionys. H, Apoll. de constr, Clem. Rom, Ignat, alii.

ὑποτίθεμαι differo in aliud tempus B 68; Polyb, Appian, Poll, Lucian.

ὑψόω B 80; Menand, Batrachom, LXX, Hippocr.

φθάνω εἰς pervenio ad, progredior ad G 25, B 65, 67; cf. Cohn l. c. p. XLVI: 'quae notio verbi φθ. apud LXX interpretes primum occurrere videtur, eadem utuntur Plutarchus et alii'.

+ φιλιστορέω B 7; Strabo 17 p. 789, Dioscorid. 5, 28.

+ φιλόκοσμος C 24 (S III 258).

+ φιλοτίμημα (pars codd. φιλότιμον) G 5 (S I 163, 378).

+ φιλόχρυσος B 30; Lucian, Clem. Al.

+ φλόγινος B 70: φλ. (v. l. πυρίνῃ) ῥομφαίᾳ (S III 258).

+ φορολογία G 42; LXX, inscript. lap. Ros. CIG. 4697 a 12 (= Dittenberger Inscr. Or. 90), Philo, Greg. Nyss, BGU. 1010, 3; 396, 7.

φορτίζω G 43: φ. . . λογισμοῖς τὰ κουφότατα (S I 378).

φωτίζω B 65; Nicand, LXX, Philo, Epictet, alii.

χαμευνία B 30, 61 (S IV 380).

+ χαρακτηρίζω B 48; Philo, Diog. L, alii.

+ χειραγωγέω B 33; Posidon (apud Athen.), Diod, Plut, Lucian, alii.

+ χειραγωγία G 29, 43; Longus, Iambl, Basil.

Haec vocabula primum inveniuntur apud

a) Epicurum:

κατάστημα G 23: ἐν ψυχῆς κ. cf. Linde pg. 44.

b) Philonem:

+ ἀναγέννησις G 13; alii scriptores non praebent.

+ προχαράσσω B 12, 15; apud alios scriptores non inveni.

c) Plutarchum:

+ ἁρπάζω τὸν καιρόν G 12; cf. Plut. Philopoem. 15.

+ ἱεροφόρον lectum, quod sanctum portat B 80; Plut. de Isid. praebet etiam ἱεραφόρον; utrumque tituli: illud IG. IX 1, 486 (Tyrrhei) Plutarchi aetate duobus fere saeculis antiquius, alterum IG. XII 5, 1, 291 (Pari) et Iv. Perg. n. 326 (= Dittenberger Syll.[2] 754) [B. Keil].

+ κατορχέομαί τινος B 46: θυσιαστηρίων = insulto. Plutarchus et Gregorius soli cum genetivo vocem coniungunt eique vim insultandi tribuunt. Herodotus (III 151) cum accusativo verbum coniungit; Lucianus et Strabo aliam notionem voci tribuerunt.

+ μυσταγωγία C 17; Io. Chrys, Theod. Stud.

+ μυσταγωγός sacerdos G 28; cf. Plut. Alcib. 34; ceteroquin apud Plutarchum sicut apud Menandrum, Ciceronem, Himerium significat 'ducem'.

+ προσαποδύομαι B 57; Plut. moral. 139 D.

+ συμμελαίνομαι G 18; Plut. moral. 587 C et Greg. Nyss.

+ συνδιαιρέομαι B 58; Plut, Greg. Nyss, Zonar.

+ ταριχευτός B 35; Plut, posteriores.

d) Epictetum:

+ νοσοκομία B 61: νοσοκομίαι καὶ ἰατρεῖαι; B 13: ἰατρικὴν καὶ ν.; schol. Soph. Philoct. 39.

e) Lucianum:

+ ἐπέραστος C 10; Lucian. Tim. 17, Greg. Nyss.

+ καθυπισχνέομαι G 11, 31: καθυποσχομένους ἡμᾶς αὐτοὺς τῷ Θεῷ. Lucian. Hermot. 6.

+ ὁμοτιμία B 30; Lucian. dial. mort. 15, 2. Basil, Io. Damasc.[1]).

f) Aelianum:

ἐπινοέω excogito aliquid B 43: πᾶν εἶδος ἐπινοῶν σωτηρίας; B 45: ἓν ἐπινοεῖ καὶ λίαν σωτήριον. Schmidius (III 265) dicit hanc vim vocis apud Aelianum primum inveniri.

ἑστιάω τὴν ἀκοήν C 1; cf. Ael. V. H. 13, 1: ἑστιῶσιν εὖ μάλα τὰς ἀκοάς et N. A. 17, 23: ἑ. τὴν ὄψιν. Sed iam Persius sat. I 22: 'auriculis alienis colligis escas'.

g) Aristidem:

+ ψαλμῳδία G 9, B 80, Io. Chrys, Euseb (S II 234).

h) Galenum:

+ παρεκφαίνω B 38; Galenus et Gregorius soli praebent.

[1]) Ἔμελλεν ἄρα initium orationis in Basilium plane concinit cum initio laudis Demonactis Pseudolucianeae.

+ πιθήκειος B 64: πιθήκειον βλέπει; Suidae πιθήκειον βλέμμα recedit ad Synesii ep. 1.

+ ὑποκρατέω G 25: τοῖς παροξύνουσιν οὐδὲν ὑπεκράτει, καίτοι γε οὐδὲ παντάπασιν ἄτρωτος ἦν θυμῷ; schol. Theocr.

i) Artemidorum:

+ κοιτωνίσκος B 56; Artem. 4, 46; Basilides (VI. saec.)

l) Cassium Dionem:

+ σύμπτωμα = ruina C 15: σκεπασθεὶς τῷ σ; Cass. Dio 60, 33. Post Gregorium Io. Malal. eandem vim voci tribuit.

m) Libanium:

+ ἀστειότης urbanitas B 16; Liban. 1, 322; Greg. Nyss, posteriores.

---

5. Vocabula scriptorum ecclesiasticorum propria.

+ ἄκτιστος B 30; Iustin. M, Greg. Nyss, Basil, Io. Dam.

+ ἀνακαίνισις C 21: τὴν τοῦ κόσμου ἀνακαίνισιν; Origen, Athan.

+ ἀναστάσιμος G 29; Euseb, Basil, Greg. Nyss, Epiphan.

+ ἀσκητήριον B 62: ἀ. καὶ μοναστήριον; Athan, Basil, posteriores.

+ ἐνανθρωπέω C 23; Const. Ap, Ignat, Method, alii.

+ καταμολύνω G 10: καταμολυνθῆναι τὴν ἀκοήν; Origen, Euseb, Basil, Io. Chrys.

ῥάντισμα pro ῥαντισμός et ῥάντισις B 72; ep. Barnab. 5, Basil.

+ συλλειτουργός socius atque collega in obeundo munere ecclesiastico G 36; Euseb, Athanas, alii eccles.

+ φιλοπτωχία G 20; Euseb, Athan, Io. Chrys, Arethas (A. P. XV 34).

+ φιλόπτωχος B 81; Origen, Athanas, Amphiloch.

+ φιλόσαρκος C 24; Athanas, Io. Chrys.

Primum inveniuntur haec vocabula apud

a) Iustinum:

+ ἄληπτος B 24: ψυχή = qui vituperari non potest. cf. Iustin. Apol. I 3.

b) Athanasium:

+ μονή = μοναστήριον B 72; Athanas. et posteriores.

c) Eusebium:

+ ἐξορία exilium B 46, 54, 68.

6. Vocabula e Scriptura sumpta.

Iam quaestio nos vocat — atque ea maximi momenti est ad cognoscendam et iudicandam scriptoris ecclesiastici dictionem — quas voces quasve dictiones Gregorius debeat sacrae Scripturae. Quam Nazianzenum diligentissime didicisse et accuratissime novisse eum, qui eius orationes legit, non fugit. Quod tradit etiam Philostorgius, cum dicit comparans inter se Apollinarium, Basilium, Nazianzenum[1]: 'Τῆς τε γὰρ ἔξωθεν καλουμένης παιδεύσεως ἐπὶ πλεῖστον οὗτοι προεληλύθεισαν καὶ τῶν ἱερῶν γραφῶν, ὁπόσα εἰς ἀνάγνωσιν καὶ τὴν πρόχειρον μνήμην ἐτέλει, πολλὴν εἶχον τὴν ἐμπειρίαν καὶ μάλιστά γε αὐτῶν Γρηγόριος'.

Sed priusquam singula vocabula enumeremus, statuamus, qualem vel quales Veteris Testamenti versiones orator secutus sit. Notum enim est praeter notissimam illam LXX interpretum versionem temporibus Gregorii versiones quoque illas ab Aquila, Symmacho, Theodotione confectas in usu fuisse. Quam in rem vir doctissimus Weissius iam investigavit atque hanc pronuntiavit sententiam: 'Gregor von Nazianz folgt unter den Kappadociern am rückhaltlosesten dem Text der Septuaginta; denn, was sehr gravierend ist, nirgends finden wir in seinen Schriften eine der drei erwähnten griechischen Übersetzungen (Aquila, Symmachus, Theodotion) zur Vergleichung herangezogen, und da er außerdem sehr viel seltener noch als selbst Gregor von Nyssa des hebräischen Textes gedenkt, so haben wir in ihm sicher einen der hingebendsten Verehrer jener Übersetzung vor uns, wenn wir ihm auch bei dem Mangel eines klaren Ausspruchs hierüber den damals, wie erwiesen, ziemlich allgemeinen Glauben an deren Inspiration

[1]) Suid. s. v. Γρηγόριος.

nicht geradezu beilegen dürfen'. Quae quaestio, cum de dictione Gregorii agerem, instauranda mihi videbatur esse et ita instituenda, ut omnes trium illarum orationum funebrium locos e Vetere Testamento sumptos cum versione LXX interpretum compararem. Inveni igitur Gregorium, quamquam semper fere LXX versionem secutus est, tamen paucis locis interpretamenta praebere, quae ad alios interpretes recedunt. Ut autem statuerem, cui ex tribus istis interpretibus illi loci cum versione LXX interpretum non congruentes adscribendi essent, Origenis Hexapla perscrutanda erant, qua in re Hatchii Concordantia Veteris Testamenti[1]) mihi maximae utilitati fuit. Tres enim illae versiones cum ad nostram aetatem non pervenerint[2]) et Origenis opus ipsum perierit, copiosa tamen Hexaplorum fragmenta exstant, quae posteriores scriptores praebent, a viris doctis collecta et a Fieldio edita[3]).

Atque legimus

B 34: ὁ συνέχων σῖτον, δημοκατάρατος, qui locus redit ad Proverb. 11 26, ubi exhibent versiones

LXX: ὁ συνέχων σῖτον, ὑπολίποιτο αὐτὸν τοῖς ἔθνεσιν, εὐλογία δ' εἰς κεφαλὴν τοῦ μεταδιδόντος.

Plane diversae sunt interpretationes ceterorum:

Aquilae: ...., καταράσονται αὐτὸν φυλαί;

Symmachi: ὁ κωλύων (σῖτον), λαοκατάρατος;

Theodotionis: ὁ κωλύων (σῖτον), δημοκατάρατος.

Interpretantur igitur locum

LXX: is, qui frumentum συνέχει aliisque dat, benedictus est;

Aquila, Symmachus, Theodotio: is, qui frumentum κωλύει, maledictus est.

Horum ergo interpretationem sequitur Gregorius; enuntiati autem altera pars cum versione LXX interpretum, altera cum Theodotione consentit[4]).

---

[1]) E. Hatch and H. Redpath, A concordance to the Septuagint 1897.

[2]) Fabricius, Bibl. Graec. III 712.

[3]) Fr. Field, Origenis Hexaplorum, quae supersunt, Oxon. 1875. — Krumbacher, Byzantinische Literaturgeschichte[2] pg. 123.

[4]) Cf. Fieldii II 333 et adnotationem ad hunc locum.

B 32: γίνεται τοῖς μὲν τεῖχος ὀχυρὸν καὶ χαράκωμα[1]), qui locus redit ad Ierem. 52, 4, ubi vertunt

LXX: καὶ περιεχαράκωσαν αὐτὴν καὶ περιῳκοδόμησαν αὐτὴν τετραπέδοις κύκλῳ

Aquila: ... τεῖχος κύκλῳ

Symmachus: ... χαράκωμα κύκλῳ.

Locum e Scriptura sumptum esse dicit ipse orator (ὅ φησιν ἡ θεία Γραφή). Cum autem vox χαράκωμα in Veteris Testamenti versionibus non inveniatur nisi hoc Symmachi loco, vix dubitandum est, quin Gregorius Symmachianam huius loci versionem ante oculos habuerit, licet id iudicii integritatem infringat, quod verba, quae apud Symmachum ante χαράκωμα κύκλῳ legebantur, servata non sunt[2]).

B 32, quod caput abundat locis e Scriptura haustis, legimus hoc alterum praebet exemplum:

λύει τὰ ἐν μέσῳ σκῶλα καὶ προσκόμματα; utramque vocem invenimus in versione LXX interpretum; sed ambas coniunctas non nisi Aquilae versio praebet. Vertunt enim Ies. VIII 14:

LXX: κἂν ἐπ' αὐτῷ πεποιθὼς ᾖς, ἔσται σοι εἰς ἁγίασμα καὶ οὐχ ὡς λίθου προσκόμματι συναντήσεσθε, οὐδὲ ὡς πέτρας πτώματι. Οἱ δὲ οἶκοι Ἰακὼβ ἐν παγίδι καὶ ἐν κοιλάσματι ἐγκαθήμενοι ἐν Ἱερουσαλήμ.

Aquilam vero pro κοιλάσματι scripsisse σκώλῳ efficitur e Theodoreto[3]), qui dicit: ἐν κοιλώματι ἢ σκώλῳ κατὰ τὸν Ἀκύλαν, ἢ σκανδάλῳ κατὰ τοὺς ἄλλους.

Aquila igitur praebuit πρόσκομμα et σκῶλον coniuncta.

C 22: Οὐκ εἴ τι καὶ λυπεῖσθαι χρὴ τοὐναντίον ἀνιασώμεθα τῇ παροικίᾳ μηκυνομένῃ (Psalm. 119, 5) κατὰ τὸν θεῖον Δαβὶδ σκηνώματα σκοτασμοῦ καὶ τόπον κακώσεως καὶ ἰλὺν βυθοῦ καὶ σκιὰν θανάτου τὰ τῇδε ἀποκαλοῦντα. Atque invenitur τόπος κακώσεως et σκιὰ θανάτου Psalm. 43, 20 et ἰλὺς βυθοῦ Psalm. 68, 2. Neque vero invenitur in V.T. dictio

---

[1]) Pergit: 'τοῖς δὲ πέλεκυς κόπτων πέτραν ἢ πῦρ ἐν ἀκάνθαις, ὅ φησιν ἡ θεία Γραφή.

[2]) Field l. c. II 736.

[3]) Field l. c. II ~~446~~.

σκηνώματα σκοτασμοῦ. Cum autem Gregorius clare dicat haec Davidiana verba esse, fieri non potest, quin suspicemur locutionem illam in una ex illis versionibus vel in Origenis Hexaplis exstitisse, quae perierunt, praesertim cum haec vox in versione LXX interpretum nusquam, in Aquilae et Symmachi versionibus etiam nunc legatur etiamsi in alio rerum contextu.

C 22 huic alterum simile praebet; legimus enim: 'υἱοὶ ἀνθρώπων', μέτεισι γὰρ πρὸς ὑμᾶς ὁ λόγος, 'ἕως ποτὲ βαρυκάρδιοι καὶ παχεῖς τὴν διάνοιαν; ἵνα τί ἀγαπᾶτε ματαιότητα καὶ ζητεῖτε ψεῦδος;' Qui locus e Psalm. 4, 3 sumptus est exceptis verbis καὶ παχεῖς τὴν διάνοιαν. Quae verba Gregorium apud unum e ceteris interpretibus legisse suspicor (qui id, quod apud LXX exstat βαρυκάρδιοι, verbis expressit παχεῖς τὴν διάνοιαν) atque hanc interpretationem versioni LXX interpretum addidisse. Neque enim crediderim illa verba Gregorii ipsius esse, cum dubitem num ausus sit sua verba atque interpretamenta ei loco inserere, qui totus e Scriptura sumptus sit.

G 15 eiusdem condicionis est locus, ubi legimus: . . . ὅ φησιν Ἐκκλησιαστής· ὁρμή τις αὐτόνομος καὶ προαίρεσις πνεύματος. At 'Προαίρεσις πνεύματος' legitur Eccles. 1 17 neque vero 'ὁρμή τις αὐτόνομος' apud LXX inveni.

Ceteri loci e VT hausti omnes reddunt versionem LXX interpretum; unde patet paucis admodum locis aliorum versiones adhibuisse Gregorium. Quare haereo, utrum Aquilae, Symmachi, Theodotionis versionibus ipsis usus sit, an ex Origenis Hexaplis illorum interpretationes hauserit. Atque hoc mea sententia maxime probabile est. Si enim Gregorium Origenis Hexaplis usum esse statuimus, facile intellegimus, cur aliquot locis duas eiusdem loci versiones praebeat. Origenes enim ad singulos locos textus hebraici singulas versiones apposuerat. Atque scimus Olympiodorum, qui ineunte saeculo sexto fuit, trium illorum interpretum versiones ex Origenis opere hausisse[1]). Neque vero audeo ex solis his tribus orationibus certum iudicium de Hexaplis a Gregorio adhibitis ferre: plures orationes adhibendae erunt.

[1]) Krumbacher, Byzantin. Literaturgeschichte² pg. 127.

Iam venio ad singula vocabula e Sacra Scriptura hausta [1].

βάθος metaphorice adhibitum C 24: βάθος τῆς σοφίας καὶ διοικήσεως cf. Paul. ep. Rom. 11, 33: βάθος πλούτου καὶ σοφίας; G 26: ἐκ βάθους ψυχῆς cf. Psalm. 129, 1: βάθος τῆς καρδίας; B 65: τὰ βάθη τοῦ Πνεύματος, cf. cit. τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ.

γογγυστής B 7. Vox semel invenitur in N.T (ep. Iud. 16). Versio LXX interpretum non usurpat vocem; exstat vero in versionibus Symmachi (Prov. 26, 22; Ies. 29, 24) et Theodotionis (Prov. 26, 22).

διώκτης B 30; Symmachi versio (Hos. VI 8), N. T.

ἐγκαινίζω G 29: τὴν σωτηρίαν; LXX, N. T, Eccles.

εὐαγγελιστής B 69; N. T, Eccles.

+ εὐθές, τό rectum, iustum B 20; saepius in Vet. Test; Thom. Mag. pg. 165: εὐθὲς τὸ ἀληθὲς παρὰ μόνῃ τῇ θείᾳ γραφῇ εὕρηται ... παρὰ οὐδενὶ δὲ τῶν Ἑλλήνων εὕροις ἄν.

εὔσπλαγχνος misericors, cf. Paul. ep. Ephes. 4, 32 et alibi; Graeci propria tantummodo significatione vocem adhibent (S IV 261).

θεατρίζω G 23: κοσμίως θεατριζόμεναι dictum de mulieribus fucatis, quae pulchritudinem ostentant. Similis dictio legitur in ep. Hebr. 10, 33: ὀνειδισμοῖς τε καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι; Gregor. Nyss, posteriores.

---

[1]) Per se ipsum patet me in hac enumeratione non eas voces vel dictiones prolaturum esse, quas e Scriptura hausisse ipse dicit orator; supersedeo etiam plurimos illos locos significare, quos Gregorius, quamquam fontem non indicat, e libris sacris hausit, cum in Mignei editione omnes fere notati sint. Duos locos proferam a Migneo non significatos, e quibus perspicitur, qua arte et libertate verba Scripturae in suum usum convertere et circumscribere Gregorius sciverit. Math. 10, 16: 'γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί' et Paul. ep. Rom. 16, 19: 'θέλω δὲ ὑμᾶς σοφοὺς εἶναι εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀκεραίους δὲ εἰς τὸ κακόν': e quibus duobus locis Gregorius hanc conflavit lectionem G 27: 'τὸ γὰρ τοῦ ὄφεως φρόνιμον περὶ τὸ κακὸν τῷ τῆς περιστερᾶς ἀκεραίῳ περὶ τὸ καλὸν ἀναμίξας κτλ'. — Paul. ep. Rom. 11, 17: 'σὺ δὲ ἀγριέλαιος ὢν ἐνεκεντρίσθης ἐν αὐτοῖς καὶ συγκοινωνὸς τῆς ῥίζης καὶ τῆς πιότητος τῆς ἐλαίας ἐγένου' cf. C 3: 'Πατὴρ μὲν ἐκ τῆς ἀγριελαίου καλῶς ἐγκεντρισθεὶς εἰς τὴν καλλιέλαιον, καὶ τοσοῦτον κοινωνήσας τῆς πιότητος, ὥστε καὶ ἄλλους ἐγκεντρίζειν πιστευθῆναι κτλ'.; cf. Plasberg, Straßburger Anekdota, Archiv für Papyrusforschung vol. II [1903] pg. 219.

θυσιαστήριον G 29; LXX, N. T, Philo, Eccles.

ἱεράτευμα B 11: τὸ ἅγιον ἔθνος, τὸ βασίλειον ἱ., cf. ep. I Petr. 2, 9: γένος ἐκλεκτόν, βασίλειον ἱεράτευμα. Vox non invenitur nisi his locis et Exod. 19, 6.

κατάσχεσις possessio B 72; LXX, N. T.

κατευλογέω G 26: τὸν λαόν eadem notio Ev. Marc. 10, 16: καὶ ἐναγκαλισάμενος αὐτὰ κατευλόγει τιθεὶς τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτά. Vim 'praedicandi' habet vox apud LXX et Plutarch.

+ κίνυρα B 73 ex hebraeo *kinnor*; LXX, Ioseph.

κοσμοκράτωρ diabolus C 4; Paul. ep. Eph. 6, 12: πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου; Apocryph, Eccles.

κτίσμα res creatae C 7, B 11, 30, 45 (bis), 67. Photius: κτίσις ἐν τῇ γραφῇ λέγεται ἡ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγή.

νέκρωσις B 24; Paul. ep. Rom. 4, 19 et II Corinth. 4, 10; Eccles.

οἰνοχόη femina, quae vinum infundit C 19: οἰνοχόους καὶ οἰνοχόας, ᾄδοντες καὶ ᾀδούσας. Quam significationem vocis solum praebet Eccles. II 8: ἐποίησα μοι ᾄδοντες καὶ ᾄδουσας . . . οἰνοχόον καὶ οἰνοχόας. Apud ceteros scriptores οἰνοχόη significat vas, e quo vinum in pocula infunditur; cf. etiam Dittenberger Syll.[2] 586, 30; 588, 82. 93. 204.

+ ὁλοκάρπωμα G 39; LXX.

παρεπίδημος καὶ πάροικος B 49: Θεοῦ, οὗ πάροικος ἐγὼ καὶ παρεπίδημος, cf. Genes. 23, 4: πάροικος καὶ παρεπίδημος ἐγώ εἰμι μεθ' ὑμῶν. Vocem πάροικος solus Paul. ep. Eph. 2, 19. παρεπίδημος ep. Hebr. 11, 13; Polyb. et tituli utrumque.

+ περιλύω G 34; LXX (Ies. 52, 2, Reg. I 59), Iustin.

περιούσιος λαός multitudo B 72; LXX, Eccles; hic locus sumptus est ex ep. Tit. 2, 14, quod probatur verbis quae sequuntur ζηλωτὴς καλῶν ἔργων.

+ πλινθεία B 7: πλ. καὶ ὁ πηλός; cf. Exod. 1, 14: τῇ πλινθείᾳ καὶ τῷ πηλῷ. Iosephus quoque vocem praebet.

προσφέρω θυσίας C 17, G 25, B 80; LXX, Eccles.

σκόλοψ τῆς σαρκός B 82; cf. Paul. ep. II Cor. 12, 7: ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί.

σκῶλον καὶ πρόσκομμα vide supra pg. 134.

συνετίζω intellegentem reddo B 66: σ. τὰς ἀκοάς; LXX, Eccles.

ὑπακοή oboedientia G 26; LXX, Eccles.

ὑπερεκτείνω B 41: ὑπερεκτείνομαι ὁρῶν; Paulus solus vocem adhibet ep. II Cor. 10, 14: οὐκ ὑπερεκτείνομεν ἑαυτούς.

ὑπερνικάομαί τινι supero B 80: ψαλμῳδίαι θρήνοις ὑπερνικώμεναι; Paulus praebet formam activam ep. Rom. 8, 37: ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τῆς ἀγάπης.

χάρισμα G 13; τῆς πίστεως; N.T, Eccles.

χοϊκός G 13; Paul. ep. I Cor. 15, 47, 48, 49, Eccles.

---

7. Vocabula novis significationibus adhibita.

+ ἀναδέομαι κράτος B 5: φιλονεικῶν τὸ τῆς εὐσεβείας κράτος ἀναδήσασθαι; B 17: οὐ πρὶν ἀνῆκεν ἢ τελέως τρέψασθαι καὶ τὸ κράτος καθαρῶς ἀναδήσασθαι; significat igitur 'victoriam reportare' vel 'palmam adipisci' atque habet eandem vim, quae inest in nota illa locutione 'στέφανον ἀναδήσασθαι'.

+ ἀνακαθαίρω de medio tollo B 46: οὐ Σκύθας χειρούμενοι οὐκ ἄλλο τι βαρβαρικὸν ἔθνος ἀνακαθαίροντες.

+ ἀνεπίδεικτος G 32: τὸ ἀν. τῆς εὐλαβείας. Quae vox sensu proprio adhibetur in tit. Dittenberger Syll.[2] 540, 173: ἀνεπίδεικτον δὲ μηθὲν κατακλειέτω ὁ ἐργώνης; tum Herophilus praebet apud Sextum Emp. 701, 9, sed alia significatione: Ἡρόφιλος δὲ ἐν τῷ διαιτητικῷ καὶ σοφίαν φησὶν ἀνεπίδεικτον . . . ὑγιείας ἀκούσης = philosophiam demonstrari non posse aegrotante corpore. Apud Gregorium autem vox habet vim 'sine ostentatione', ut opposita sit ei significationi, quae inest in voce ἐπίδεικτος.

+ ἀποξέω, quam vocem post Homerum — Attici non exhibent — praebent Lucian, Geopon, Hippol, Euagrius, sensu proprio, ut Gregorius G 16: ἀνδριὰς ἀπεξεσμένος; B 64 refert orator vocem ad mores, cum dicit: τὸ τοῦ ἤθους εὐσταθὲς καὶ βεβηκὸς καὶ ἀπεξεσμένον. Suidas explicat ἀπεξεσμένον, ἠκριβωμένον. Cf. Euagr. H.E. 446, 12: τοὺς τρόπους ἀπεξεσμένους.

βασίλισσα G 28; quamquam Phrynichus 225 contendit: βασίλισσα οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων εἶπεν, ἀλλὰ βασίλεια ἢ βασιλίς,

cui consentiunt Moeris p. 89 et Thom. Magister p. 58, tamen iam Xenophon hac voce usus est, quam posteriores, Aristoteles, Theocrit, LXX, Epictet, Plut, Lucian saepius. Apud Gregorium vero primum vox adiectivi munere fungitur G 28: ἡ βαcίλιccα τῶν ἡμερῶν ἡμέρα. B 73 tribuit voci substantivi vim.

+ ἐνιδρόω τινί B 66: ὅcα τινὲc τοῖc θείοιc λόγοιc ἐνίδρωcαν 'quaecumque in divinorum oraculorum explanatione a quibusdam elaborata sunt'. Xenophon solus vocem praebet eamque sensu proprio, cum dicit conv. II 18: τῷ παιδὶ ἤρκεcε τόδε τὸ οἴκημα ἐνιδρῶcαι.

+ ἐντέλεια facultas, virtus perficiendi G 27: πράττειν μὲν ὡc αὐcτηρῷ μετὰ τῆc ἡμερότητοc, ὑφίεcθαι δὲ ὡc ἀπράκτῳ καὶ μετ' ἐντελείαc. In editione Mignei ad hunc locum adnotatum est Billium, ut qui verteret 'industriam', ἐντρέχειαν in suis libris legisse, quod equidem non probo, cum infra eandem vocem eadem significatione Greg. usurpet G 27: ἐντελείαc δὲ καὶ περὶ τὸ πρακτέον ἀρετῆc. Vocem, quam primus, quod sciam Apollonius de constr. p. 187, 16 adhibuit, Gregorius rettulit ad mores hominum. Longe alio sensu ἐντέλεια (a τέλοc = munus derivatum) in titulo Epirotico SGDI. 1339, 11.

ἐπανίcτημι praefero, antepono B 11: τῷ κτίcτῃ τὴν κτίcιν ἐπανιcτάντεc et C 7: κτίcιν ἐπανιcτάντεc τῷ κτίcαντι, quam vocis vim apud alios non inveni.

ἡλικία = vita B 36: ἡ ἡλικία πνευματική.

+ θρύψιc G 23: θρ. αὐχένοc = mollis inflexio cervicis. Vox ipsa Atticorum et hellenistarum proprium est. Gregorius ei novam vim hoc loco attribuit.

+ κατάθεcιc cώματοc sepultura G 43. Scriptores priores qui voce utuntur, Diodorus, Pollux, Geoponici, non adhibent eam nisi de plantis in terram deponendis.

+ λογογραφέω τι B 43: λογογραφεῖ τὴν εὐcέβειαν 'componit librum de pietate' et B 80 λογογραφῶ τὴν τοῦ ἀνδρὸc πολιτείαν. Qua voce iam Plutarchus utitur coniungens vel cum dativo vel cum ἐπί (τινι).

+ μιγάc B 66 ac saepius; Eur, Ap. Rh, Oppian, item in prosa oratione Isocr, Diod, Plut, Dio Prus. Sed novam

amplexa est significationem apud Gregorium: opponuntur enim μιγάδες et μοναστοί. Sunt μιγάδες ii, qui in coenobiis vitam degunt (Et. Magn: μιγάδες οἱ ἐν κοινοβίοις μεμιγμένοι); item opponuntur B 62: βίος μιγάς et βίος ἐρημικός. Significationis noviciae rationem aperit B 81: τοὺς τῆς ἐπιμιξίας, τοὺς τῆς ἐρημίας.

πεῖρα tentatio diaboli pro πειρασμός B 33: πεῖρα ἦν τοῦ Πονηροῦ καὶ πάλη.

+ πολλῷ τῷ περιόντι B 72; hic sermo apud Gregorium primum mihi occurrit, cf. B 37: πολλῇ τῇ περιουσίᾳ; B 38: τῷ περιόντι τῆς ἀρετῆς. Thucydides dicit: ἐκ τοῦ περιβάλλοντος, Zeno et Philo: ἐκ τοῦ περιόντος.

ἡ πολιά = senectus G 36; vox ipsa legitur apud Menandrum (monost.) et Aristotelem.

πρεσβεία = ἔντευξις supplicatio et intercessio sanctorum apud Deum B 82; hanc vocis notionem Basilius et Gregorius primi adhibuisse videntur, posteriores eos secuti sunt (cf. Du Cange).

προκαταλύω G 3: π. μακρὰν ὁδόν, ut Attici (Thucyd, Herodot.) cum accusativo coniungit. Sed ut καταλύω ab Atticis intransitive usurpatur, ita etiam προκαταλύω a Gregorio C 24: αὐτῷ παρακατατιθέμενοι τὰς ψυχὰς τὰς τῶν προκαταλυόντων, ὥσπερ ἐν ὁδῷ κοινῇ ἑτοιμοτέρων κτλ. = prius consisto prius advenio.

+ προκομίζομαι effero mortuum B 80. Hanc vocis significationem ex ceteris scriptoribus, qui haud raro ea utuntur, probare exemplis non potui.

+ τὸ ὑπαίτιον = αἰτία B 58: τριῶν ὄντων τῶν ὑπαιτίων. Quamvis saepe adiectivum ὑπαίτιος occurrat, nusquam substantivi loco positum esse videtur (S III 160).

+ μεθ' ὑπερβολῆς B 23; καθ' ὑπερβολήν praebet Sophocl, Isocr, Polyb, Diodor, N.T, tituli; ὑπερβολῇ Macho, Plut; εἰς ὑπερβολήν Eurip, comici Attici, Lucian; ἐξ ὑπερβολῆς Polyb.

+ ὑποχώρησις modestia B 51: ὑ. καὶ αἰδώς; quam vim vocis Gregorius solus praebere videtur; idem significat etiam ὑποχωρητικός, quod idem solus adhibuit Gregorius: τὸ μὴ ἰταμὸν ἡμῶν ἀλλ' ὑποχωρητικόν τε καὶ μέτριον, quem locum praebet Steph. Thes.

ὕφεσις φωνῆς vocis demissio G 23; notae sunt locutiones ὑφειμένῃ φωνῇ vel ὑφειμένῳ τόνῳ. Gregorius autem primus etiam substantivo ὕφεσις, quod apud Plut, Porphyr, Galenum legitur, vim illam attribuisse videtur.

+ ὑψηγορία B 65: ὑψηγορίαν ἐδίδαξεν; vocem praebent Philo, Longin, Greg. Nyss. Novam autem vim Nazianzenum voci dedisse Zonaras recte animadvertisse mihi videtur, cum dicit: ὑψηγορίαν τὴν ὑψηλὴν θεολογίαν ὁ Θεόλογός φησιν.

---

8. Vocabula nova.

+ ἀζυγία B 62: ἀ. καὶ παρθενία.

+ ἀθροίσιμος B 52: ἦν δὲ ἡμέρα τῶν Ἐπιφανίων καὶ ἀθροίσιμος (duo codd. ἀθροίσμος) = dies, quo populus congregatur. Cf. Leon. Imp. vit. Chrysost.: παρῆν ἡ ἀθροίσιμος ἡμέρα τοῦ σταυροῦ τῆς ὑψώσεως.

+ ἀντανίσχω = ἀντανέχω B 3: τῷ πατρώῳ γένει τὸ μητρῷον ἡμεῖς ἀντανίσχομεν. Idem Migne 37, 1068 A: κάλλει δὲ κάλλος ἀντανίσχει συζύγως; quam vocem etiam Basilius et Theod. Stud. praebent. Hesychii gloss. ἀντανίσχομεν· προβαλλόμεθα ad B 3 recedere videtur.

+ ἀπαγροικίζω G 16: παραλαβὼν γὰρ τὴν ἐκκλησίαν ὑλώδη καὶ ἀπηγροικισμένην = rusticam et incultam. Gregorius solus hanc vocem praebet.

+ ἀποκτάομαι possessionem exuo, largior G 20: ἥδιον ἀποκτωμένους ἢ κτωμένους ἄλλους γινώσκομεν (cf. Steph. thes.) Praeter Basilium et Chrysostomum alii scriptores non exhibent.

+ ἀποπλουτέω divitias exuo G 8: τὸ ἀποπλουτεῖν θεῷ καὶ τοῖς πένησιν; item in orat. in Gorgoniam cp. 5: τὸ ἀποπλουτεῖν καὶ πλουτεῖν; significat idem, quod ἀποκτάομαι: praeter Gregorium Eustathius vocem praebet.

+ ἐμφιλοσόφημα studium philosophiae B 61: νοσοκομίαι καὶ ἰατρεῖαι τὸ κοινὸν ἡμῶν ἐμφιλοσόφημα. Gregorius solus vocem adhibet.

+ ἐνανακαύομαι sensu proprio G 2: ποίμνιον . . . οὐκέτι τόπῳ χλοῆς ἐναναπαυόμενον οὐδὲ ὕδατι ἀναπαύσεως

ἐκτρεφόμενον (Psalm. 22, 2). Metaphorice usurpatur alio loco in Steph. thesauro significato: ἐν. ταῖς ἁγίαις δυνάμεσιν. Vocem adhibet etiam Basilius (Migne 29, 252 B).

+ ἐναυθεντέω auctoritate sum, valeo G 36: ἐδίδου τῇ πολιᾷ τὸ ἐναυθεντεῖν ὡς οἰκείοις τοῖς ἀλλοτρίοις. Sensu aliquatenus immutato vox occurrit etiam apud Basilium (Migne 31, 1024 C).

+ ἐξιτήριος B 24: ἐξιτήριοι λόγοι sermones valedicentium, B 78 sermones morientium; Basil, Theoph. Sim, Hesych, Suid, Theod. Stud.

+ ἐπαπέρχομαι C 18: τοῖς μὲν ἐπαπελθεῖν, τῶν δὲ προαπελθεῖν; idem Migne 35, 917 C: ἐπαπελθοῦσα τοῖς προαπελθοῦσιν. Apud priores autores non inveni.

+ ἐπικορής, quae vox in lexicis non invenitur B 7: ἐπόθουν τι καὶ τῶν πρὸς ἡδονὴν οἱ γεννάδαι τῷ χρόνῳ κάμνοντες καὶ τῶν ἀναγκαίων ὄντες ἐπικορεῖς; idem significat atque διακορής, quod legitur apud Platonem, Dionem Prus., Aristidem, Aelianum (S I 141 etc.). Et praebent etiam, plures codd. Gregorii διακορεῖς et Doxopatres qui hunc locum exscripsit (Walz rh. gr. II 427). Neque tamen διακορεῖς in textum recipiam, cum suspicer a librariis quibusdam pro voce ignota ἐπικορεῖς usitatiorem hanc formam substitutam esse.

+ ἐπιτρέμω B 26: οὐκ ἐπιτρέμει τοῖς θρόνοις = in solio non tremit. Cumanudis solus in Συλλ. λέξ. ἀθησαυρ. hoc vocabulum affert, e Nicolao Corcyraeo qui saeculo XII fuit; cf. Sp. Lambros, Κερκυραϊκὰ ἀνέκδοτα 1882; Krumbacher l. c. pg. 745 seq.

+ καλλιέρημα sacrificium B 71: τὸ κ. τελειωθῆναι; G 11: ἀπωσθῆναι τὸ κ. Gregorius primus vocem usurpasse videtur, quam lexicographi omnes explicant; Hesychius: 'κ. θυσία εὐπρόσδεκτος' Suidas adiungit: 'καὶ Χριστιανοὶ μὲν τότε καλλιεροῦσιν, ὅταν ἑαυτοὺς τῷ θείῳ προσαγάγωσι πνεῦμα γεγενημένοι συντετριμμένον καὶ καρδία τεταπεινωμένη; idem Photius, Etym. Magn, scholiasta ad hunc Gregorii locum (Migne 35, 997 adn. 22).

+ καταπραγματεύομαί τινος lucrum capio ex B 34: τῆς ἐνδείας; B 36 τοῦ λιμοῦ; Photius, Suidas, Eustathius.

κατοφρυάομαί τινος contemno, superbio B 64; haec verbi forma habet eandem vim atque Luciani κατοφρυόομαι (S I 394), quocum consentit Hesychii 'κατοφρυώμενος, μεγαλοφρονῶν'.

μεταβάλλω τὰ νῶτα B 17 apud ceteros scriptores non inveni, qui praebent στρέφειν, ἐνστρέφειν, ἐπιστρέφειν νῶτα.

μισόχριστος B 30; Theod. Stud.

+ ὀλιγάρκεια, virtus eius qui parvo contentus vivit B 61; nonnulli codd. praebent ὀλιγαρκία, ut Basilius (Migne 31, 168 B) et Suidas: ὀλιγαρκία τὸ ἐν ὀλίγοις ἀρκεῖσθαι.

+ ὁμόστεγος B 19: ὁμόστεγοι, συμφυεῖς, ὁμοδίαιτοι; idem in Gregorii carminibus Migne 37, 8 C et apud Amphilochium; cf. ὁμοστεγέω Dittenberger, Syll.[2] 815, 6 (defixio Cnidia).

+ παραινέτης B 29; Theod. Diacon, Eustathius, gloss. Graeco-Latinae (Goetz, Corp. gloss. Latin. II 394, 47).

+ παρακερδαίνω B 58: τὰ σφῶν ἡδέως παρακερδαίνουσιν.

+ παρασκαίρω a latere salto B 12: ὥσπερ τοὺς πώλους καὶ τοὺς μόσχους ὁρῶμεν ὁμοῦ τε γενέσει ταῖς μητράσιν ἑαυτῶν παρασκαίροντας; cf. Nonni Dionys. 36, 172; alibi non inveni.

+ παρατρυφάω τινί B 60: πίθον ᾤκει κατὰ (corr. B. Keil: καὶ Migne) μέσην τὴν ἀγοράν, ὥστε πᾶσι παρατρυφᾶν καινὴν ἐμπορίαν τὸ ἀπορεῖν ποιούμενος, ad quae Basilius Caes. in Not. et extr. X 292 adnotat: 'παρατρυφᾶν, ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς τρυφᾶν εἶπε· πένης γὰρ ὢν καὶ μηδενὸς εὐπορῶν εἰς τροφὴν τοῖς εὐπόροις καὶ τρυφῶσι συνετρύφα πλησιάζων καὶ συγγινόμενος· τοῦτο γὰρ τὸ παρατρυφᾶν. Suidas vocem cum dativo coniungi docet. Cum genetivo coniungit verbum Sim. Metaphr. vit. Chrys.

+ παρεξέτασις B 74: π. ποιεῖσθαι comparare; Theodoret, Didymus.

+ παρθενοκομία curatio virginum B 34; apud Gregorium solum inveni.

+ περιχαίρω B 39: περιχαρήσεσθαι (cf. Kühner-Blaß l. c. I 2, 569). Steph. thesaurus alium locum Gregorii citat: περιχάρηθι τῷ ἀγαθῷ; Eunapius.

+ πολιστής = πολίζων B 81; cf Polluc. IX 9: 'λέγομεν οἰκιστής, οἰκίζων, πολίζων, κτίζων, οὐ μὴν πολιστὴς καὶ κτίστης,

εἰ καὶ παρ' Ἡροδότῳ (5, 46) ἐστὶν κτίστης. Pro πλείστοις, quod apud Ioseph. A. I. XVIII 22 legitur, Scaliger coniecit πολισταῖς; neque vero codd. hoc tradunt neque recepit Niese.

+ προεκδημέω ante alium e vita decedo G 3: οἱ προεκδημήσαντες; Theoph. Sim. hist. I 14, 8; Boissonade Anecd. Gr. 4, 195.

+ προκαταθάπτω G 40; alibi non inveni.

+ προπόμπιος B 24: προπόμπιοι λογοι = sermones valedicentium (= ἐξιτήριοι λόγοι); item Migne 35, 685 B: πρ. τιμή. Vox invenitur postea apud Theodoret, Nicephor, Theoph. Sim.

+ προσκιρτάω B 75: Ἰωάννης, ὡς φωνὴ Λόγου καὶ ὡς λύχνος Φωτός, οὗ καὶ προεσκίρτησεν ἐν γαστρί (cf. Evang. Luc. 1, 41; 44.). Alibi non inveni.

+ πτερωτής B 81 et Migne 35, 1093 A: οἱ τῆς ἐρημίας τὸν πτερωτὴν ἐπιζητοῦσιν = is, qui alas dat, qui hilares homines reddit. Apud alios scriptores non inveni.

+ πτωχοτροφία nutritio mendicorum B 9, 34; Basil. Migne 32, 593 A.

+ πυκτίον B 68 pro πτυκτίον vel πτυχίον. Πυκτίον etiam in epigr. Christiano (A. Pal. I 84); cf. Lobeck, Paralip. 31 seq.

+ σοφιστομανέω insano studio et amore sophistarum flagro B 15. Gregorius solus adhibuisse videtur.

+ στηλόω ἐμαυτόν τινι enixe me do alicui rei G 9: τίς δὲ μᾶλλον ψαλμῳδίαις ἑαυτὸν ἐστήλωσεν; hic sermo saepius invenitur apud Gregorium, qui etiam στηλόομαί τινι B 52: 'ἐστηλωμένον, ἵν' οὕτως εἴπω, Θεῷ κτλ.', quocum consentit Suidae illud: 'στηλοῦμαι δοτικῇ'.

+ συγκλόνησις concussio B 80: συναπελθουσῶν αὐτῷ ψυχῶν οὐκ ὀλίγων ἐκ τῆς τοῦ ὠθισμοῦ βίας καὶ συγκλονήσεως. Apud alios non inveni vocem.

+ συμμεριστής G 35: σ. τῆς ψυχῆς particeps animae meae; Basilius, Io. Chrys, Ephraem, Nectarius; Suidas μερίτης· συμμεριστής et Thom. Magister 243: μερίτης, οὐ συμμεριστής.

+ συναγάλλομαι una exulto cum C 19 et Migne 36, 617 C; Basil. Migne 31, 256 C, Ephraem, Zonaras, Niceph. Chum (Boissonade, Anecd. Gr. 5, 337).

+ συνδαπανάω B 40; Greg. Nyss.

+ συνεποπτεύω B 82; Themistius, aequalis Gregorii, vocem in eodem sententiarum contextu adhibet (pg. 235 C).

+ συνέσθω B 64 solus Gregorius dicit pro συνεσθίω, quod inde ab Aristotele in usu est; ceterum cf. Crönert l. c. pg. 255, 3.

+ συνθεῖα B 68: c. καὶ συναφεία; quae vox apud alios non occurrit videturque Gregorius ipse eam sibi formavisse, cum dicat: τῆς κατὰ τὴν ἁγίαν Τριάδα συναφείας καὶ συνθεῖας, ἢ οὐκ οἶδ' ὅτι κυριώτερον χρὴ εἰπεῖν καὶ σαφέστερον. Cf. vocem ἀθεΐα, quae exstat Migne 35, 1220.

+ συνυποκουφίζω simul sublevo G 9. Gregorius solus usurpasse videtur.

+ σχηματίζω τὰς χεῖρας (εἰς εὐχήν) G 29 et σταυρόν σχηματίζω G 14, quas locutiones apud alios scriptores non inveni.

+ ὑπερνεφέω B 64: ὑ. αὐτόν = se ipsum supra nubes tollere; vox, quae etiam in carm. de vita sua 413 (Migne 37, 1057) et aliis Gregorii locis (cf. Steph. thes.) exstat, eandem habet vim atque ὑπερνεφὴς γίγνομαι, quod idem scriptor praebet.

+ ὑπερπλέω B 70: κιβωτὸν κούφως τῶν αἱρετικῶν ὑπερπλέουσαν; Io. Chrys, Theodoret.

ὑπέρχρονος aeternus B 30, Migne 35, 749 C; Basil, Greg. Nyss, Caesar, Epiphan, Theodoret.

+ ὑφεδρία (oppos. τῇ προεδρίᾳ) B 27, Migne 35, 648 C; Suidas explicat: ὑ. ἡ κατωτέρω κάθεδρα = sacerdotium et προεδρία = episcopatus.

+ χερσομανέω Migne 35, 949 B; G 16: ἐκκλησία ῥαθυμηθεῖσα καὶ χερσομανήσασα = neglecta atque inculta; Philoth. laud. Basil; Theod. Metoch.

+ ψόφημα sonitus B 64; τοῖς ἐπὶ κόρρης ῥαπίσμασι καὶ ψοφήμασιν; item Migne 37, 1211 A. Apud alios scriptores non inveni.

C. De particulis.

Inter viros doctos constat κοινήν, quae vocatur, ex particulis quas Attici adhibuerant, alias plane deperdidisse, aliarum vim atque significationem aut mutavisse aut depravavisse. Quod ex iis, quae grammatici de eis docent, optime per-

spicitur: Dionysius Thrax enim, quem grammatici multi secuti sunt, inter plurimas particulas, quae suam semper vim apud Atticos servabant, cυνδέcμοὺc cυμπληρωματικούc esse dixit i. e. coniunctiones vel voces, quarum sonu tantum enuntiata expleantur (Schmid I 180). Per sophistas autem, qui altero post Chr. n. saeculo dictionem Atticam imitari studebant, reviviscebant illae particulae, quae longo temporis spatio intermisso maximam partem oblivione obrutae erant. Cum igitur ad iudicandam dictionem scriptorum aetatis imperatoriae maximi momenti sit particulas, quibus transitiones efficiuntur novisse, a mea disceptatione haud alienum esse putavi etiam in hanc partem Gregorii orationes, quas elegantiis sermonis Attici abundare iam supra statuimus, investigare atque perquirere. — Hoc praemoneo, me non diutius in explanandis singulis particulis immoraturum esse, cum et Schmidius (I 65, 179, 199, 423, II 299, III 328, IV 546) et Fritzius (pg. 168) satis copiose de illis egerint. —

ἀλλὰ . . . γε C 3.

ἄρα: G 11 ἔμελλε δὲ ἄρα sequitur proverbium, quod verum esse demonstratur; B 1 ab ἔμελλεν ἄρα orditur orationem in Basilium. B 7 ὡc ἄρα; B 14 ἂν δ' ἄρα.

ἆρα particulam semper sequitur interrogatio directa, atque ita enuntiatum exstructum est, ut in eius parte antecedenti legatur ἆρ' οὖν μέν, in parte succedenti δέ; G 27, B 32, 55.

γοῦν: ἄκουε γοῦν C 21; ζωὴ γοῦν G 42; ὡc γοῦν B 24; ἐμοὶ γοῦν G 21. — δ' οὖν, quod saepe apud Theophrastum legitur, C 5, G 11, 31, B 25; μὲν . . δ' οὖν ὅμωc B 2, 24; οὐ μὲν . . . δ' οὖν ὅμωc B 25.

δαί ut apud Lucianum et Aelianum coniunctum est cum τί B 48, 49.

δή: post articulum C 15, 24, B 40, G 25, 27; — cum pronomine demonstrativo: ὑπὸ δὴ τούτοιc C 3; ταῦτα δή C 20, G 9; τοῦτο δὴ τὸ ποιητικόν G 26; τοῦτο δὴ τὸ τῆc Γραφῆc G 28; τὸ δὴ τοιοῦτον G 27; ὑπὸ δὴ τούτῳ B 12; ἐκ δὴ τούτων G 37; — cum pronomine relativo: ἣν δή B 23, 30; οἷον δὴ καὶ τοῦτο C 15; ὃc δή C 15; ἥπερ δή G 20, B 68; ὅπερ δή C 17, G 15; οἵτινεc δή C 17, ὅcτιc δή B 56; — cum pron.

interrogativo: τίνος δή G 21; τίνα δή B 46; — cum pron. indefinito: Δημοκρίτοις δή τισι C 20; δαίμονας δή τινας B 3; — post imperativum: φέρε δή B 69; ἄθρει δή B 57; cf. etiam δεῦρο δή B 81; post singulas particulas ut ὡς C 22; οὕτω B 20, τότε B 49, 79; post alias voces: λέγω δή B 71; γίνεται δή B 24; παντοκράτωρ δὴ μόνος G 5; τοὺς ἵππους δή B 15; τἄλλα δή B 7. De particulis καὶ δή et μὲν δή vide infra.

εἶεν attice pro hellenistarum ἄγε δή; cf. Moer. 127 (S I 117 etc.). Nicetas schol. interpretatur: ταῦτα δὲ οὕτως; cf. Norden, Herm. 1892 XXVII 621 seq.

ἐπεί = γάρ C 2, G 7, 33, B 69.

εἶτα G 15, 25, 26 (bis), B 16 (S III 116).

ἔπειτα G 16, 30, 38, B 2, 16 (bis), 17, 25, 35, 40.

καὶ γάρ etenim C 6, 10, 15, 18, G 1, 2, 12, 13, 18, 28, 40, 43 (bis), B 1, 2, 6, 14, 15 (bis), 17 (ter), 18, 33, 34, 39, 43, 49, 57, 58, 59, 64.

καὶ δή: καὶ δὴ λαμπρά B 46; καὶ δὴ συμβάν G 12; ἐπ' αὐτὸν καὶ δὴ τρέψομαι B 4. — Cf. etiam G 20 οὐ μόνον ... ἀλλὰ δὴ καί.

καὶ μέντοι B 37.

καὶ μέντοι καί B 55, 37.

καίτοι c. participio G 5, 12, B 41; absolute sequente interrogativo B 39, 64.

καίτοι γε C 1, 6, 8, G 6, 11, 25.

μᾶλλον δὲ = potius: C 4, 9, 10, 17, G 9, 14, 16, 18, 26, 36, 42, B 6, 23 (bis), 30, 33, 38, 48, 49, 62.

μὲν γάρ C 6, 7 (bis), G 5, 21 (bis), 23, 24 (bis), 25, 26 (bis), 33, 42, B 3, 5, 9, 12, 13, 14, 19, 22, 23, 24, 25, 34, 36, 42, 50, 58 (bis), 60, 61, 68 (bis), 76, 77.

μέν γε C 4, 24, G 6, 15.

μὲν δή: κάλλους μὲν δή B 10; ἐνταῦθα μὲν δή G 28; post articulum τὰ μὲν δὴ πρῶτα C 3, G 32, B 2, 12; τὸ μὲν δή B 14; ὁ μὲν δή B 18, 45, 58.

μὴν non nisi post negationes invenitur: οὐ μὴν ἄξιός γε C 6; οὐ μήν G 32, B 59; οὐδὲ μήν G 33.

οὔκουν B 11, 60.

οὐ μὲν οὖν B 55, 59, G 27.

οὖν: vide γοῦν, δ' οὖν, μὲν οὖν; φέρε οὖν B 32; τίς οὖν B 62; τί οὖν G 29, B 29, 54, 56; ἄρ' οὖν G 27; πῶς οὖν G 30; ὥςπερ οὖν B 77; ἐπειδὰν οὖν B 16; εἶτ' οὖν C 19, B 14, 56; ὅπερ οὖν B 15; ὅτι ἂν οὖν B 50; ταῦτ' οὖν B 42; οὐδενὸς οὖν B 1; κινεῖται οὖν B 28.

αὐτίκα a communi sermone alienum fuisse dicit Schmidius III 105. Legimus C 18, G 31; παραυτίκα vero G 26.

πλήν (vi coniunctiali adhibitum) G 2, 5, 39; πλὴν εἰ G 25, B 40, 49, 59; πλὴν ὅτι B 36.

οὐ — μόνον ... ἀλλὰ καί C 1, 2, 6, 8, G 8, 12, 20 (bis), B 7, 11, 15, 18, 40, 44, 71; notandum est apud Gregorium semper vocem οὐ a μόνον interposito vocabulo separari excepto uno loco G 32, οὐ μόνον οἷς ἐτεχνάζετο, ἀλλὰ καὶ οἷς ἐβιάζετο; hic autem de industria oratorem voci μόνον alium locum attribuisse inde apparet, quod postposita voce οὐχ οἷς ἐτεχνάζετο μόνον figuram homoeoteleuti perdidisset, quam petivit. Eandem vim habet μὴ ὅτι γε ... ἀλλὰ καί C 4, 7, 18, G 21, B 1, 23, 68; cf. μὴ ὅτι ... ἀλλὰ μηδέ B 50, G 10.

τε γάρ semel ad enuntiata coniungenda usus est Gregorius B 20: ἑταίρων τε γὰρ ὁμιλοῦμεν κτλ. Neque vero τε particula sola apud Nazianzenum enuntiata coniungit.

τε ... καί C 4, 7, 17, 18, G 5, 8, 12, 17, 20, 21, 22, 23, 29, 30, 32, 33 (bis), 35 (bis), 36, 39 (quater), 40, B 1 (bis), 2, 5, 10, 11, 15, 16, 17 (ter), 20, 21, 22 (bis), 23, 28 (ter), 34, 35, 41 (bis), 45, 49, 52 (bis), 55, 60, 63, 68, 69, 72, 74, 77.

τε καί C 2 (ter), 3 (ter), 5 (bis), 6, 7, 8, 10 (bis), 14, 16, 17 (ter), 20, 21, 24 (quater), G 3 (bis), 4, 8 (bis), 9, 11, 13 (bis), 14, 16, 18, 21 (bis), 24, 26 (bis), 28, 29, 30 (bis), 39 (ter), 40, 42, B 2, 3 (bis), 5, 6 (bis), 9, 11, 12 (bis), 13, 14 (ter), 15, 17, 18, 19 (bis), 23, 25 (bis), 34 (bis), 38, 40, 41, 46, 47, 61, 63 (bis), 64, 67, 80, 82. — ὁμοῦ τε καί et ὁμοῦ τε ... καί C 15, G 2, 26, 28, 29 B 25, 26, 31, 44, 54.

τε ὁμοίως καὶ C 24.

τε ἅμα καί G 6.

τε — τε raro invenitur: B 1, B 38, C 5, G 21 (ὅςα τε ...

ὅcα τε, contra ceteris locis idque saepius ὅcα τε . . . καὶ ὅcα), G 30, B 68, B 71 (S IV 564).

τοι: οὕτω τοι C 4; διὰ ταῦτά τοι B 76; ὅτι τοι B 49; πολλοῖc γε τοί G 26.

τοιγαροῦν G 26, 36, 38, a qua particula enuntiatum exorditur, ut Atticorum usus (S I 50, 66 etc.).

τοίνυν nusquam primum locum in enuntiatis obtinet (S IV 565): C 20, B 16, 17, 62, G 5, 34.

Quibus expositis apparet Gregorium haud paucas particulas sprevisse, quas Atticistae adhibuerunt, ut ἀλλὰ μήν, ἀλλά τοι, ἀλλὰ δὴ αὖ, αὖ πάλιν, ἀτάρ, γὰρ οὖν, γε μήν, γὰρ δή, γάρ τοι, δηλαδή, δήπου, δή ποτε, δῆτα, δὲ δή, δῆθεν, καὶ μήν, τοιγαρτοί. Sed cum quaestio mea non nisi ad parvam Gregorii scriptorum partem pertineat, fieri potest, ut ex his particulis, quarum nonnullae apud Atticos ipsos et Atticistas rarissimae sint, si non omnes, attamen complures in ceteris Nazianzeni operibus inveniantur. Hoc vero negari non potest Gregorium etiam usu particularum studuisse colorem Atticum sermoni suo ac dictioni illinere, id quod inde facile perspicitur, quod adhibet ἄρα, γοῦν, δ' οὖν, δαί, καὶ δή, καὶ μέντοι, οὐ μὲν οὖν, τε . . . τε, τε γὰρ (quod enuntiata coniungit), τοι, τοιγαροῦν, τοίνυν. Denique hoc notandum est singulas particulas semper tenere eum locum, quem Attici iis adsignare solebant, et eandem significationem praebere, quam apud Atticos habuerunt.

D. De hiatu.

Cum Gregorius rursus atque iterum pronuntiet atque profiteatur se nugas illas sermonis Graeci ac subtilitates, quas prioribus annis exercuerit, prorsus repudiare et respuere, nec semel modo sed saepius invehatur in oratores paganos, qui, cum minutiis elegantiisque dictionis ut tempus conterant, ita rem neglegant, tamen neque supervacaneum neque a quaestione alienum esse duxi investigare, qualem Gregorius in hiatu evitando se praebuerit; interest enim scire, qualia ex istis rhetorum artificiis ille probaverit, qualia repudiaverit. Valet autem haec disceptatio non solum ad dictionem Gregorii melius cognos-

cendam et iudicandam, sed docebit etiam, quatenus hiatus medio et exeunte saeculo quarto admissi aut vitati a rhetoribus sint.

Quod priores scriptores attinet, constat omnes fere, qui post Isocratem fuerunt, osores hiatus fuisse[1]); scriptores inde ab Aeliano et Philostrato vel minus diligentes in eo fugiendo fuerunt[2]) vel plane non studuerunt collisionem vocalium vitare[3]). Apud scriptores posteriores studium hiatus evitandi revixit: Synesius[4]) et Choricius[5]) diligentissimi in hiatu fugiendo fuerunt; quorum usum Gregorium quoque sequi iam videbimus. Atque ita quaestionem instituam, ut primum notas ac signa illa proferam, quibus demonstretur scriptorem de industria ac suo consilio hiatum vitasse; deinde eas vocalium collisiones enumerabo, qui hiatus veri neque haberi possunt neque habiti sunt, tum hiatus ipsos proferam. Per se autem patet me non eos hiatus referre, qui in iis locis insunt, quos e Scriptura sumpsisse ipse orator indicavit.

Iam si illa signa, quibus Gregorium de industria hiatum evitasse probatur, enumero, admoneo iterum lectorem omnes, quas praebeo, lectiones in ea operum Nazianzeni editione exstare, quae a viris veterum scriptorum hiatus vitandi legem atque studium plane ignorantibus confecta sit: itaque si vel in hac sermonem oratoris vocalium collisionibus fere liberum esse ostendemus, gravissimum hoc argumentum proferemus studii, quod in fuga hiatus Gregorius posuit.

1. ἕνεκεν ante vocales, ἕνεκα ante consonnantes ponitur[6]).

[1]) Cf. Schmid, l. c. III pg. 291. De Philone vide Wendland l. c. pg. 116, et Cumont l. c. pg. XX; de Herode Attico, Jüttner l. c. pg. 74; de Dione Chrysostomo, Schmid l. c. I pg. 168; de Luciano, Schmid l. c. I 404; de Aristide, Schmid l. c. pg. 73; de Hierocle Stoico, K. Præchter Hierokles, der Stoiker 1901 pg. 100; — Kühner-Blaß l. c. pg. 198 seqq.

[2]) Schmid l. c. III 291, IV 469.

[3]) Norden, Die antike Kunstprosa I 361. — De hiatu apud Appianum vide Zerdik, Quaest. Appianeae, Kiel 1886.

[4]) Fritz l. c. pg. 175.

[5]) Curtius Kirsten, Quaestiones Choricianae (Breslauer philol. Abhandl. VII vol. 2 (1895) pg. 25.

[6]) Quod οὕτως et μέχρις ante vocales, οὕτω et μέχρι ante consonas leguntur, ab editoribus ad regulas grammaticae vulgaris constitutum esse potest; quare haec seclusi.

2. Iis formis pronominis relativi, quae cum vocali sequenti hiatum efficerent, particula -περ adnectitur exceptis perpaucis locis, quos infra recognoscemus; ὅπερ ἀμέλει C 9; ὅπερ οὐδέ C 24; ὅπερ ἔφην G 2; ὅπερ ἐστίν G 3; ὅπερ ἦν B 18; ὅπερ ἐγένετο B 10; ὅπερ ἐν G 33; ὅπερ ἐμοί G 20; ὅπερ οὖν B 10, 12, 15, 18, 38, 39 etc.; ἅπερ ἦν B 7.

3. Pro ὡς et ὥσπερ adhibet antecedente vocali καθάπερ: Ἀθῆναι καθάπερ B 15; χρώματι καθάπερ; ὡς et ὥσπερ nusquam cum voce antecedenti hiatum efficiunt [1]).

4. Inter vocales particulam γε inserit: ἐπειδή γε ἀποδημίας C 6; ἐπειδή γε αὖθις B 53; ἐπειδή γε ἡμᾶς B 25; αὐτοί γε εἴχομεν B 25.

5. μή pro οὐ ponit B 7: μόνον οὐχὶ καὶ τοῦτο εἰκάζειν ἦν, ὅτι μὴ τάχιον ἐκλήθησαν (Fritz. l. c. 182).

6. Pro πάνυ adhibet πάντως, παντελῶς, παντάπασιν ante vocales:

πάνυ: μικρὰ πάνυ καί G 29; πάνυ ῥᾷστον G 34.

πάντως: π. ἀλῶμεν G 32; π. ἄξιος G 34; π. ὑπόχρεων G 41 (πάντως δέ G 41).

παντελῶς: π. ἄπταιστον B 28; π. οἰχήσεται C 22; π. ἔξω G 31 (π. τοῦ C 13).

παντάπασιν: π. ἄτρωτος G 25; παντάπασι πρὸς G 15.

7. παράδειγμα semper pro ὑπόδειγμα legitur post vocales: πρὸς ὃ παράδειγμα B 8; τὸ π. B 12; ὃ καὶ π. G 21; sed etiam οὐδὲν π. B 52. — At πρώτων ὑποδειγμάτων B 9; καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματι C 11 [2]).

---

[1]) Cf. quae nuper egregie Janell, Quaestiones Platonicae (Suppl. Annal. Philol. XXVI, 1901, pg. 309 seqq.) de his vocabulis a Platone usurpatis disputavit.

[2]) Permulti scriptores pro τοσοῦτο et τοιοῦτο ante vocales adhibent τοσοῦτον et τοιοῦτον; quas formas Gregorius semper et ante vocales et ante consonnantes usurpat; τοσοῦτον θήραμα B 7; τοσοῦτον λαβών B 23; τοσοῦτον θαρρεῖν B 31; τοσοῦτον κοινωνήσας C 3; τοσοῦτον δέ C 4; τοσοῦτον κλέος C 8; τοσοῦτον κερδανοῦμεν C 18; τοσοῦτον διήνεγκεν G 6, τοιοῦτον καί C 1, 2 etc. Quod cum ita sit, et cum Synesius item semper τοσοῦτον et τοιοῦτον excepto uno loco, quo codd. non consentiunt (Fritz. l. c. 180), adhibeat, longiores illas formas in -ν tum usitatas fuisse sequitur. Ceterum cf. Croenert p. 194, 3; 195, 1.

Quamquam non ignoro etiam e verborum collocatione concludi posse, utrum scriptor quidam hiatus osor fuerit necne mihique persuasi Gregorium ipsum quoque verborum traiectionibus hiatus evitare studuisse, tamen non audeo locos certos afferre quibus hoc demonstrem, cum saepissime in eius orationibus verba inverso ordine vel iis locis inveniantur, quibus hiatus fugiendi non essent, ita ut nesciam, ubi hiatus curandi causa, ubi aliis causis commotus traiectiones illas adhibuerit.

Iam ad eas vocalium collisiones transeo, quae pleni hiatus non habendi sunt. Hiatus igitur non sunt putandi eae vocalium collisiones,

1. quarum altera vocalis tolli potest; quod efficitur

a) elisione quae vocatur, qua ultima prioris vocis littera, quamquam litteris perscribitur, tamen in pronuntiando eliditur. Elidi autem possunt

α) α sequenti vocali in his formis, quas singillatim afferre nihil attinet, cum res sit notissima: εἶτα, ἔπειτα, ἐνταῦθα, τηνικαῦτα; ἵνα, ἡνίκα; cφόδρα, μάλα, μάλιcτα, τάχιcτα; ταῦτα, τοιαῦτα, ὅcα πάντα, τἄλλα, τινά; δεύτερα, μικρά κάλλιcτα; ῥήματα, θύματα; δρᾶμα, πρᾶγμα, ἅρμα, μέγα; γέλωτα, εἰκόνα, τελειότητα, χεῖρα, φωcτῆρα, ὄντα, τρέψαντα; γενώμεθα, γνωcόμεθα; unum πᾶcα B 58, 77 enotavi. In particula ἀλλά, in praepositionibus διά, κατά, μετά, παρά semper ab editoribus α elisum est exceptis duobus locis: κατὰ ἄνθρωπον G 38 et μετὰ Ἡλίου B 29.

ε: φίλτατε ἀδελφῶν C 22; κράτιcτε ἡγεμών G 34; in vocibus ἐνθένδε C 23; G 3; ὥcτε G 5, 7, B 66; ποτέ G 40; εἴτε G 28.

ο: τοῦτο saepissime; αὐτὸ αὐξήcαcα (pars codd. praebet αὐτὸν) C 4; αὐτὸ ἀναβῆναι G 10; ἀπὸ B 76: ἀπὸ Ἱερουcαλήμ; ἄλλο οὐδέν B 34 (ἔθετο εἰc = Psalm. 72, 9).

ι: ἔτι G 1, οὐκέτι G 28, 34, B 63; μηκέτι C 22 (bis), 23, B 63; ἐπιδείξαιμι ἐκ C 5.

β) dipthongus -αι, quae invenitur in terminationibus

infinitivi praes. passivi vel medii: ἄρχεcθαι ὑπό C 20; φοβεῖcθαι ἄξιον G 42; αἰδεῖcθαι εἰδώc B 59;

infinitivi praes. activi vel aoristi passivi: εἶναι ἤ C 8; C 10; ἐμβληθῆναι ἤ G 10; εἶναι ἰδεῖν;

tertiae pers. praes. vel futuri passivi et medii: θρηνηθήcεται ὑπό C 20; κληρονομηθήcεται ὑπό C 20; γιγνώcκεται ὑπό G 20; ἔcται ὑπό B 13; ἀπαντήcονται ἐν G 20; κινεῖται οὖν B 28 (cf. sub 2 b).

b) crasi quae vocatur: τἄλλα; κἄν = καὶ ἄν, καὶ ἐάν; καὶ ἐν; κἀκ; κἀκεῖνος; κἀγώ; κἀκεῖ; κἀντεῦθεν; κἀκεῖθεν, κἀνταῦθα; τοὔνομα; τοὐναντίον etc. Item crasi quasi in unum coalescunt duae vocales in cυνετοῦ ἐπιτεύξεται (= cυνετοῦ 'πιτεύξεται) G 2; τὰ ἐκείνου ἐκδιηγῶμαι C 9; Κυρίου ἐζωγραφημένον G 35.

2. Nihil offensionis habent eae vocalium collisiones, quae apud omnes scriptores et vel apud eos usitatae sunt, qui in eo vitando diligentissimi fuerunt. Sunt autem hiatus, qui dicuntur nec vero a Graecis re vera hiatus habiti sunt, ii, qui fiunt

a) articulo praecedente;

b) particulis et praecedentibus εἰ, ἤ, μή, ἐπεί, ὅτι, δή et sequentibus ἄν vel οὖν;

c) post ῐ α) in περί, ὅτι, τί; β) inde a Theophrasti temporibus in dativo singul. tert. declin.: ὕδατι ἀναπαύcεωc G 2; πληρώματι ἐγκαινίζει G 29; cαρκὶ ἐνομοθέτηcαν B 62; ἑκοντὶ ἡττώμενον G 8;

d) pausa quamvis parva, ut G 12: τὸν καιρὸν ἁρπάζει(,) ὑποκιρναμένη τε κτλ.

3. Excusationem iustam habent eae vocalium collisiones, quae inveniuntur in certis quibusdam formulis, quae communi usu ex antiquissimo sermone receptae erant: εὖ οἶδα C 16, B 70; εὖ ἴcτε C 13; qui hiatus apud diligentissimos quoque oratores invenitur ut apud Isocratem (Benseler, De hiatu in orat. Attic. pg. 40) et apud Philonem (Cumont l. c. XXI); e Synesio nonnulla huius hiatus exempla affert Fritzius, e Choricio Kirsten.

4. Non in censum veniunt memoriae, quae dicuntur

a) Homericae, velut χαμαὶ ἐρχομένων ex E 412 sumptum, quod idem Synesius adhibuit (Fritz l. c. pg. 188);

b) Sacrae Scripturae: ᾧ ἡ δόξα εἰc τοὺc αἰῶναc Ἀμήν (precationis illa formula ex Ev. Matth. 6, 13 sumpta) C 24, B 82; ἡ ἄνω Ἱερουcαλήμ B 59, quae locutio redit ad ep. Gal. 4, 26; ἐν καιρῷ εὐθέτῳ C 24 (= Psalm. 31, 6); καρδία

αἰcθητική B 42 (= Proverb. 14, 30); ἐδίδου ὕπνον B 42 (= Proverb. 14, 30).

5. Denique eximendi sunt ii loci, quibus hiatus emendatione tolli sive debent flagitante sermone vel sententia sive possunt, ubi medela lenis in promptu est:

B 2: ἡ θεία ἡ ψυχὴ καὶ παντ' ἐμοὶ cεβαcμία καὶ νῦν καὶ πρότερον corrigendum est in ἡ θεία ψυχὴ καὶ παντ' ἐμοὶ cεβαcμία κτλ.

B 73: Χριcτὸc Κυρίου ἦν καὶ κτλ.; delenda est vox ἦν: deest enim in 'pluribus codd.'; tum magnopere offendit ἦν, cum locus pars sit longae enumerationis, in cuius singulis partibus nusquam legitur copula ἦν; omissa vero copula oratio fit ut concinna ita elegantior.

B 44: δεινὸν γὰρ εἶναι καὶ cχέτλιον πολλῶν μὲν ἐθνῶν ἐπάρχοντα, πολλῆc δὲ δόξηc ἠξιωμένον . . . καταcτρεψάμενον . . . χειρωcάμενον . . . ἑνὸc ἀνδρὸc καὶ μιᾶc πόλεωc ἥττω ὀφθῆναι textus Mignei praebet; sed cum apud Migneum sit adnotatum: 'ἥττω legendum vel ἥττονα, in editionibus et in nonnullis codd. ἥττων', dubium non est, quin scribendum sit 'ἧττον' ὀφθῆναι'.

G 22: τίc δὲ μετὰ Θεοῦ μᾶλλον ἢ τῷ βήματι προcήγαγεν ἢ τὰc κατ' αὐτοῦ ὕβρειc ἐζηλοτύπηcεν; mea sententia cum 'nonnullis codd.' atque iis, quos multis locis optimos inveni, corrigendum est 'κατ' αὐτῶν', quod refertur et ad Θεοῦ et ad βήματι.

Hos omnes hiatus eximere par est; quod si fecerimus, septem restabunt hi, ex quibus eos, quos quattuor primos esse volui, excusari quandantenus posse iudico:

1. πλείcτου ἄξιοc G 23 est usitatissima dictio ut εὖ οἶδα.

2. In B 5: ἔτοc που ἕβδομον vox, quae hiatum efficit, est monosyllabon; qui hiatus apud Choricium quoque invenitur, eundemque Demosthenes admisit. His duobus exemplis exceptis Nazianzenus post dipthongum ου hiatum vitat. Quod igitur Fritzius l. c. pg. 195 exponit: 'Hiatus bei den mit -ου schließenden Wörtern scheint bei den Gegnern des Hiats vor Synesius gemieden worden zu sein; bei Chorikios (Kirsten pg. 34) findet derselbe im Genetiv Sing. von Sub-

stantiven und Pronomina des öftern, einmal auch mit (ὅ)που statt' Gregorii quidem usu confirmatur.

3. Neque gravior est hiatus B 68 χρὴ εἰπεῖν, cum χρή iterum sit monosyllabon; ceterum praesto est medela, quam tamen commendatam minime volo: χρεὼν εἰπεῖν, ut Plato senex hiatus vitandi causa scripsit.

4. Alia est res in τῷ ποτίμῳ ὕδατι B 54; Theophrastus hiatum qui adiectivo attributive posito efficitur, non anxie cavebat, quod Hindenlang amicum brevi probaturum esse scio. Restant igitur graves hiatus tres:

5. Post dipthongum οι: ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκομεν C 22.

6. Post vocalem ω: μεριζομένοις ἐν ταὐτῷ ἡνίας καὶ μάστιγας B 22, quem hiatum ne verborum traiectione (μάστιγας καὶ ἡνίας) tollas, prohibet quem orator significat Hom. Ψ 641.

7. Qui item post vocalem ω invenitur hiatus B 1: ὧν γὰρ τοὺς ἐπαίνους οἶδα, τούτων σαφῶς καὶ τὰς ἐπιδόσεις· ἐπ' οὐδενὸς οὖν τῶν ἁπάντων οὐκ ἔστιν ἐφ' ὅτῳ οὐχὶ τῶν ἁπάντων scriptioni debetur corruptae; carent enim verba sententia, quam nisi libris manuscriptis opitulantibus non posse recuperari pro certo habeo. —

Tam pauci hiatus tanto in orationum ambitu reliquuntur: apparet Gregorium enixe studuisse vocalium vitare collisionem.

Restat, ut gratias agam candidas Brunoni Keil, praeceptori humanissimo, qui ut semper studiis meis benigne favit, ita hoc in libello conficiendo re atque consiliis me adiuvare nunquam desiit.

I. INDEX RERUM NOTABILIUM.

II. INDEX LOCORUM.

III. INDEX VOCABULORUM NOTABILIUM.

Dissertationes philologicae Argentoratenses selectae.

Vol. I. 8°. 412 p. 1879. (Nicht mehr einzeln zu haben.) ℳ 7 —

Küllenberg, R., De imitatione Theognidea. — Schneidewin, H., De syllogis Theognideis. — Luckenbach, H., De ordine rerum a pugna apud Aegospotamos commissa usque ad triginta viros institutos gestarum. — Buenger, G., De Aristophanis Equitum Lysistratae Thesmophoriazusarum apud Suidam reliquiis. — Hoffmann, M., Index grammaticus ad Africae provinciarum Tripolitanae Byzacenae Proconsularis titulos latinos.

— — Vol. II. 8°. 463 p. 1879. (Nicht mehr einzeln zu haben.) ℳ 7 —

Gneisse, C., De versibus in Lucretii carmine repetitis. — Sadée, L., De Dionysii Halicarnassensis scriptis rhetoricis quaestiones criticae. — Thielmann, Ph., De sermonis proprietatibus quae leguntur apud Cornificium et in primis Ciceronis libris.

— — Vol. III. 8°. 259 p. 1880. (Nicht mehr einzeln zu haben.) ℳ 5 —

Reusch, A., De diebus contionum ordinariarum apud Athenienses. — Pickel, C., De versuum dochmiacorum origine. — Zarncke, E., De vocabulis Graecanicis quae traduntur in inscriptionibus carminum Horatianorum.

— — Vol. IV. 8°. 412 p. 1880. ℳ 7 —

Puchstein, O., Epigrammata Graeca in Aegypto reperta. Adjectae sunt tabulae duae. — Groth, A., De M. Terenti Varronis de lingua Latina librorum codice Florentino. — Heydemann, V., De senatu Atheniensium quaestiones epigraphicae selectae. — Vogt, F., De metris Pindari quaestiones tres. — Pulch, P., De Eudociae quod fertur violario.

— — Vol. V. 8°. 365 p. 1881. (Nicht mehr einzeln zu haben.) ℳ 7 —

Hanssen, Fr., De arte metrica Commodiani. — Deipser, B., De P. Papinio Statio Vergilii et Ovidii imitatore; accedit appendix critica. — Wüst, G., De clausula rhetorica quae praecepit Cicero quatenus in orationibus secutus sit. — Pohl, A., De oratione pro Polystrato Lysiaca.

— — Vol. VI. 8°. 330 p. 1882. ℳ 7 —

Schröder, F., De iteratis apud tragicos Graecos. — Müllensiefen, P., De titulorum Laconicorum dialecto. — Loeffler, F. J., De Calphurnio Terentii interprete.

— — Vol. VII. 8°. 318 p. 1882. ℳ 7 —

Crohn, H., De Trogi Pompei apud antiquos auctoritate. — Cramer, A. De Manilii qui dicitur elocutione. — Galland, C., De Arcadii qui fertur libro de accentibus. — Ploen, H., De copiae verborum differentiis inter varia poesis Romanae antiquioris genera intercedentibus.

— — Vol. VIII. 8°. 300 p. 1885. ℳ 6 —

Doermer, W., De Graecorum Sacrificulis qui ἱεροποιοί dicuntur. — Luthmer, J. De choriambo et ionico a minore diiambi loco positis. — Scheele, L., De Sorano Ephesio medico etymologo. — Schrader, P., De particularum -ne, anne, nonne apud Plautum prosodia.

— — Vol. IX. 8°. 396 p. 1885. ℳ 7 —

Bartels, E., De Terentii memoria apud Nonium servata. — Grupe, Ed., De Iustiniani Institutionum compositione. — Feldmann, W., Analecta epigraphica ad historiam synoecismorum et sympolitiarum Graecorum. — Ritter, C., De Pindari studio nomina variandi. — Röhricht, A., Quaestiones scaenicae ex prologis Terentianis petitae. — Lucius, A., De crasi et aphaeresi.

— — Vol. X. 8°. 298 p. 1886. ℳ 6 —

Herbrecht, H., De sacerdotii apud Graecos emptione Venditione. — Blase, H. De modorum temporumque in enuntiatis condicionalibus Latinis permutatione quaestiones selectae. — Ehrismann, H., De temporum et modorum usu Ammianeo. — Henricus zur Jacobsmuehlen, Pseudo-Hephaestion de metris.

— — Vol. XI. 8°. 403 p. 1894. ℳ 7 —

Voltz, L., De Helia Monacho Isaaco Monacho Pseudo-Dracone scriptoribus metricis Byzantinis. — Rauscher, G., De scholiis Homericis ad rem metricam pertinentibus. — Brokate, H., De Theophilinae quae fertur Iustiniani institutionum Graecae paraphraseos compositione. — Caesar, H., De Plauti memoria apud Nonium servata. — Buck, C., De scholiis Theocriteis vetustioribus quaestiones selectae.

— — Vol. XII. 8°. Im Erscheinen begriffen.

DISSERTATIONES PHILOLOGICAE ARGENTORATENSES SELECTAE
EDIDERUNT B. KEIL ET R. REITZENSTEIN.
VOLUMEN XII, FASCICULUS II.

STUDIA TULLIANA

AD »ORATOREM« PERTINENTIA.

SCRIPSIT

PETRUS REIS.

ARGENTORATI
APUD CAROLUM I. TRUEBNER
MCMVII.

STUDIA TULLIANA
AD »ORATOREM« PERTINENTIA.

SCRIPSIT

PETRUS REIS.

ARGENTORATI
APUD CAROLUM I. TRUEBNER
MCMVII.

Druck von M. DuMont Schauberg, Straßburg.

RICARDO REITZENSTEIN

BRUNONI KEIL

PRAECEPTORIBUS CLARISSIMIS

S.

M. Tullii Ciceronis Oratorem plurimis librariorum mendis atque gravissimis interpolationibus inquinatum eamque ob rem ad emendandum difficillimum esse nemo ignorat, qui in eo elaboraverit. Itaque quamquam iam plurimi homines docti, quorum e numero Bakium, Madvigium, Sauppium, Heerdegenium, Stanglium, Fridericum, Sandysium, Stroebelium[1]) honoris causa nomino, ei emendando studuerunt et iam multos locos satis certa fide correxerunt, tamen permultis aliis vera Ciceronis manus nondum esse cognita videtur, id quod summa proximarum editionum inter se varietate demonstratur. Quae cum ita sint, ineptum ne iudicaveris, quod equidem denuo de nonnullis eorum locorum quaedam proferre conor ea ratione, ut in primo capite de libris manu scriptis agam eoque capite confecto afferam, quae de singulis quae variae exstant lectionibus exposita adhuc atque oblata sint, porro quae et quibus de causis egomet ipse vera iudicem. Haec perficienti fortasse continget mihi, ut etiam de codicibus aut quae iam explanata sunt novis argumentis confirmem aut nova quaedam addam. Fundamento autem, ut ita dicam, huius dissertationis editione Teubneriana anno 1884 ab Heerdegenio, acutissimo ac diligentissimo illo Oratoris editore, curata usus omnia, quae haud nova afferam neque auctorem laudabo, ex illa editione deprompsi.

---

[1]) Serius quam ut diligenter perscrutari possem, apparuit A. S. Wilkinsii editio Oxoniensis.

Caput I.

DE CODICIBUS.

Duo sunt omnino genera librorum manu scriptorum, qui huic aetati servaverunt Oratorem Tullianum: alterum vetustiorum et mutilorum, quorum optimum et veterrimum codicem Abrincensem simul ceterorum archetypum esse Heerdegenius docuit, alterum integrorum et recentiorum, quorum fons atque origo codex quidam Laudensis fuisse dicitur.

§ 1. De codice Abrincensi 238 = A.

Codex Abrincensis 238 = A, membranaceus, continet sexaginta foliis De oratore libros (fol. 1—50 r) et Oratorem (fol. 51 r—60), utrumque Ciceronis opusculum mutilatum. Desiderantur enim, ut De oratore libros praetermittam, Oratoris ea, quae nunc ab initio eius libelli leguntur usque ad § 91: – *toque robustius*, quam lacunam indicavit (fol. 50 v, i. e. in vacua antecedente pagina) librarius quidam saeculi tertii decimi ineuntis[1]) hisce verbis: *hic deest quaternus*, et omnia, quae sunt inter verba *trochaeum quo enim* (§ 191) et – *per versetur genere* (§ 231), eaque ipsa verba nullo spatio intermisso continuantur (fol. 60 r)[2]). Exaratum autem esse codicem Abrincensem a duabus manibus, quarum altera paulo vetustior saeculo nono partem De oratore librorum conscripserit, altera paulo recentior eos suppleverit et Oratorem adiunxerit, in prolegomenis editionis Teubnerianae exponit Heerdegenius, qui illum codicem ab Eduardo Le Héricher primum iterumque a Schneidewinio

[1]) Heerdegen, ed. prol. pag. VI; Stangl, Bl. f. b. G. 21, 26; Heerdegen, Bl. f. b. G. 22, 100.

[2]) Conferas codicis A imitationem, quae invenitur in editione Cantabrigensi a. 1885 a Sandysio curata.

et E. de Leutsch collatum diligentissime denuo excussit. Idem homo doctissimus ac de Oratore emendando optime meritus initium eius libelli non in superiore aliquo exemplari, unde A manaverit, sed in hoc ipso — abrepto scilicet toto primo eius quaternione — intercidisse argutissime demonstrat[1]). Quam opinionem a Stanglio in annalium, qui 'Blaetter für das bayerische Gymnasialschulwesen' vocantur, vol. 21 pag. 25 pravis de causis reiectam Heerdegenius in eorundem annalium vol. 22, 100 sqq. defendit acclamantibus Sabbadinio[2]) ac Sandysio[3]), qui ipse quoque A inspexit, utpote ***not inconsistent with the present appearance of the binding of the manuscript.*** At alteram lacunam iam in fonte illius Abrincensis exstitisse inter omnes constat. Quo modo fortasse ibi sit orta, haud male suspicatur Sandysius[4]), cum tertii quaternionis binionem medium excidisse opinetur.

Restat, ut de codicis A correctoribus pauca disseram. Plures enim fuisse suspicor, quia correcturas partim ex ipsius Abrincensis fonte, partim ex alio exemplari sumptas esse, partim viri haud indocti arbitrio deberi persuasum habeo, quoniam aliae sine dubio verae, aliae pessimae videntur. Ad quod demonstrandum nonnullas cogitatione et animo contemplemur.

Ac primum ex Abrincensis ipsius fonte promptae hae se praebent: § 154 (52, 6) A librarius, quod invenerat, *quit* optime correxerat in *quid*; A corrector illud restituit. — § 155 (53, 8) librarius verum scripserat *chryse*; corrector expunxit litteram *e*, quam non invenit in fonte. — § 156 (53, 12) A^1 omiserat particulam et vocabulum *que duorum*, quae in archetypo minus clare scripta legere non potuerat; in margine addidit A^2 inepta illa *quoq. rum.* — § 160 (57, 5) litteras, quae nullo spatio intermisso in Abrincensis fonte exstiterant[5]), ***tamin*** unum esse vocabulum idque ***tamen*** significare putaverat A^1; corrector

[1]) Ed. prol. pag. VI. sq. [2]) Riv. di fil. (1888) XVI, 99.

[3]) Ed. Cantabr. prol. pag. LXXVIII. [4]) Ibidem.

[5]) Codicem enim illum sic scriptum fuisse, ut singula verba spatiis non distinguerentur, patet ex sescentis et in De oratore libris et in Oratore verbis falso contractis vel distinctis, ut e. g. Or. 30, 18; 32, 21; 33, 1; 33, 8; 37, 25; 37, 26; 40, 12; 40, 27; 42, 6; 42, 12; 42, 23; 43, 5; 45, 16; 48, 13; 53, 21; 55, 5; 56, 2; 56, 8 etc.

autem *i* litteram, quam illic cognovit, hic superscripsit. — § 165 (59, 5) neque alio libro nisus neque e suo arbitrio A[2] delevit *et*, cum ne ea quidem, quae remanent, ***haec enim et alias*** ullum sensum praebeant. Expunxit igitur coniunctionem, quam scriba prior errore iteraverat.

De plerisque autem correcturis nihil certi dici potest. Sic dubius haereo de duabus hisce, utrum ex eodem an ex alio libro promptae sint: § 103 (33, 22) corruptum in margine addidit A[2] *opes*[1]); § 189 (68, 6) bene emendavit *audi* *orator*.

At sine ullo dubio vera lectio alii libro debetur: § 118 (39, 2), ubi signo illo *t* addito superscripta est infinitivi passivi terminatio *t ri* *explicate*, et § 174 (62, 8), cum in margine addita sint vocabula *vel nesciunt*.

De subscriptione me dubitare fateor, utrum illa *oratoris explicit liber IIII tus* aliunde sumpta sint an e correctoris arbitrio omniumque qui tum erant doctorum hominum ex opinione[2]) manaverint. Sed hasce correcturas deberi viri docti, sive sciolum dicere mavis, ingenio mihi persuasi: § 101 (33, 3) *dū tu*, quae in margine addidit ob sequens verbum *fueris*[3]). — § 106 (34, 23) librarius falso scripserat *oramus* pro eo quod est *eramus*, deinde corrector ob sequens imperfectum *dicebamus* superscripsit *ba*, ut inveniatur: *ba* *oramus*. — § 110 (36, 8) *quod eum credo amares* suspecta habuit corrector et illis verbis accusativum, qui dicitur, cum infinitivo inesse putavit, ut legi posset *quod eum* (scil. *abs te*) *credo amari*, quam ob rem *i* litteram superscripsit: *i* *amares*. — § 157 (53, 21) falso distinxerat librarius verba scribens *nos seiudicasse*, quae alius quidam homo correxit. — § 166 (59, 15) pronominibus, quae erant in A, *haec quod* mendum inesse cognovit corrector, sed iniuria alterius pronominis loco primum commutavit.

§ 2. De ceteris codicibus mutilis.

Mutilorum quoque, qui vocantur, librorum manu scriptorum duo agnoscuntur genera: alterum id, in quo aut nihil aut certe

[1]) Cf. huius diss. pag. 90. [2]) Stangl, Bl. f. b. G. 21, 27.

[3]) Bl. f. b. G. 23, 96 et huius diss. pag. 11 et 89.

pauca et ea plerumque levia ex codicis A scriptura mutata sint, alterum id, in quo permulta eaque sane gravia inveniantur vel addita vel correcta. Sed quamquam ita res se habet, tamen omnes codices mutilos vel ex Abrincensi ipso vel ex aliquo eius apographo derivatos esse Heerdegenius, acerrimi ingenii vir, in prol. pag. X—XIII ostendit. Quorum alterum genus a Gasparino Barzizio correctum ei videtur atque etiam interpolatum, ut ea omnia, quae illic inveniantur vel correcta vel interpolata, prae ipsius Abrincensis auctoritate profecto nulla sint fide. Verum in ea quoque re ab Heerdegenio dissentit Stanglius. Quae ei opponit ad litteram liceat exscribere ex Bl. f. b. G. 21, 26: 'Unentwirrbar gar und bloß mit einem gordischen Schwertstreiche zu zerhauen ist der historische Knoten, den Heerdegens Hypothese involviert: darnach wären die 36 jüngeren mutili, die, zwischen rund 1300 und 1422 gefertigt, ihm alle aus A stammen, alle aus A selbst in der Zeit gefertigt, in der A jenen ersten Quaternio des Orator schon verloren hätte, in den 3—4 vorhergehenden Jahrhunderten aber, da A noch Orator § 1—91 enthalten hätte, wäre nichts für Vervielfältigung der nach ihm einzig vorhandenen Handschrift des bloß um 40 Paragraphen (191—231) verkürzten Oratortextes geschehen! Oder es wären die 36 Abschriften alle wiederum nur aus Abschriften des A geflossen, die ihrerseits alle in der Zeit gefertigt wären, da in A jener Quaternio schon ausgefallen wäre, keine einzige aus einer vollständigen Abschrift des vollständigeren A!' At difficultas non tanta esse mihi videtur, quantam iudicat Stanglius. Quis enim usque ad annum millesimum trecentesimum codicem Abrincensem integrum fuisse confirmat? Aut cur iam prius idque haud ita multo postquam scriptus erat nescio quo casu inde excidisse sive scelere aliquo inde evulsum esse illum quaternionem neges et eo perdito — fortasse iam saeculo decimo — ex Abrincensi manavisse aliquos libros, qui, quamquam ipsi mox perierint, tamen fontes facti sint eorum librorum, quos adhuc habemus? Itaque cum cetera, quae Stanglius loco laudato de hac quaestione disserit, optime refellerit Heerdegenius[1])

[1]) Bl. f. b. G. 22, 102.

conclamante Sabbadinio [1]), equidem pro certo habeo ea, quae Heerdegenio opponuntur, iniuria opponi, ut quae ipse docuit si minus certa, at tamen veri similia videantur.

Codicum mutilorum toto e numero — Heerdegenius quidem triginta septem enumerat, in quibus omnibus uno excepto Orator adiunctus est De oratore libris — quinque hic laudare velim, quia contentionem quandam excitaverunt inter viros doctos. Sunt autem emendati atque interpolati generis hi tres:

I. Parisinus 7750, membranaceus, anno 1417 exaratus, a Carolo Stephano in editionis Tullianorum operum tom. I., qui prodiit anno 1554, collatus, itaque 'Vetus Stephani' vocatus (Heerd. n° 29).

II. Gudianus 2 (Eberti 201), membranaceus, saec. XIV. exaratus, a Kleinio in appendice editionis Goellerianae collatus (Heerd. n° 31).

III. Erlangensis 303 (olim 39), membranaceus, saec. XV. exaratus, mutilatus a principio et incipiens a § 100: *subtiliter et alta graviter* (excidit enim unum folium [2])); primum collatus a Carolo Beiero in appendice editionis Orellianae a. 1830 curatae et maiore cum diligentia a Christiano Hoernero in commentatione gymnasii Bipontini a. 1878 (Heerd. n° 32).

Accedant alterius generis hi duo:

IV. Laurentianus S. Marci 262, membranaceus, saec. XV. exaratus (Lag. n° 13), a Stanglio littera l signatus (Heerd. n° 18).

V. Florentinus Magliabecchianus VI, 185, membranaceus, anno 1418 exaratus, a Stanglio littera m signatus (Heerd. n° 19) [3]).

Quem utrumque inspexit Detlefsenius et descripsit in commentatione 'Über die mittelalterlichen Bibliotheken Norditaliens', quae est in actis philologorum conventus Kiliensis a. 1869 pag. 106. Quodsi codices m et l ponderis magni esse

---

[1]) Riv. di fil. (1888) XVI, 100.

[2]) Hoerneri progr. Bipont. pag. 5.

[3]) Wilkinsius quoque duorum codicum illorum scripturas litteris m et l signatas quater adnotavit, quamquam inter 'sigla' praemiserat se littera m codices mutilos recentiores signaturum esse (cf. §§ 103, 119, 123, 124).

et dignos, quorum in apparatu, qui dicitur, critico fiat mentio, contendit Stanglius[1]), suo iure contradicunt Rubner[2]), Heerdegenius[3]), Sabbadinius[4]), Gerckius[5]).

Postremo id, quod Heerdegenius de mutilorum origine verisimile reddidit, variis eorum lectionibus perscrutandis videtur affirmari. Multos enim locos ceteri codices mutili habent prorsus eodem modo corruptos atque Abrincensis, cuius librario aut correctori eas corruptelas attribuendas esse puto. Pauca igitur eius rei testimonia afferre liceat ex Erlangensi 303 et e Gudiano 2[6]). Sic § 101 (33, 8) in codicis A fonte, quem littera x signemus, pro *ne fuerit* erat verbi altera persona *ne fueris*. Corrector quae ex exemplari non potuit emendare, ut ad intellegendum aperta essent, addendis *dum tu* ex ipsius arbitrio mutavit. Quod colon *nedum tu fueris* integrum servavit Erl., in *nedum cum fueris* corrupit Gud. — § 101 (33, 9): codicem x sic scriptum fuisse, ut singula verba spatiis non distinguerentur, supra (7, 5) ostendi. Qua legendi difficultate factum est, ut A librarius quae fortasse ita scripta invenit *cuiusquisitcōpossiteloquens* tali modo corrumperet: *cuiusque sit cōpositeloquens*. Quodsi Erl. et Gud. his, ut intellegerentur, nova menda intulerunt, cum scriberent *cuiuscumque sit compositum eloquens*, nonne ambos illos libros ex exemplari manasse verisimile fit, quod ipsum ex A fluxerat? — § 105 (34, 13) in A, ut modestus videretur scriptor, *minus* interpolatum est[7]). Sed quia dicere non poterat *nos minus magnum fecissemus, si quidem potuissemus quo contendimus pervenire*, Erl.[8]) ante *minus* addidit *non*, Gud. modeste fatentem fecit Tullium: *nos minus magnum*

1) Bl. f. b. G. 21, 32—34.

2) W. f. kl. Ph. (1885) II, 1007.

3) Bl. f. b. G. 22, 103.

4) Riv. di fil. XVI, 100.

5) Deutsche Literatur-Zeitung IX, 160.

6) Cod. Erl. lectiones ex Hoerneri collatione, Gud. ex appendice ed. Goellerianae excerpsi.

7) Cf. huius diss. pag. 92.

8) Idem librarius in eandem paragraphum ineptias satis mirandas intulit suo ex arbitrio scribens: *quoniam et hunc tu oratorem cum ei studiosissime palmam, cum esses Athenis, attribueres, totum diligentissime cognovisti.*

fecimus. — § 106 (34, 22) illa quae vera sunt in L[1]): *easque nos primi, quicumque eramus et quantulumcumque dicebamus,* quoniam cod. x difficilis erat ad legendum, corrupit A in *itaq. n̄ri quicumque oramus,* cui ultimo verbo corrector superscripsit *ba*[2]). Atque hae ineptiae inveniuntur et in Gud. *itaque n̄ri quicumque orbamus* et in Erl. *itaque nos qualitercumque orabamus.* — § 128 (42, 12) A pro veris *comeiucundum* scripsit *cū ei dicundum.* Plane eadem habet Gud., quae Erl. male commutavit in *cum ei dicendum.* — § 137 (45, 16) litteras *accipiet* uni vocabulo attribuit A. Futurum autem illud propter antecedentem coniunctionem *ut* ceterosque coniunctivos, qui vocantur, modos *dicat* et *velit* in praesentis coniunctivum mutaverunt Erl. et Gud. — § 155 (53, 3) *Aesculapi* vel *ęscolapi* nomen haud cognovit A. Quam ob rem *excola* scripsit sequente spatio trium litterarum. Idem mendum legis in Gud. *excola,* in Erl. denuo depravatum *ex scola.* Talem errorem num putas et in A et in eius, quem Stanglius vult, gemello B[3]) factum esse? Nam nondum eum fuisse in x eo demonstratur, quod A trium litterarum spatium reliquit. — § 156 (53, 12) A librarius omiserat *que duorum,* quae in x legere non potuerat. Ea corrupit corrector in margine addens *quoq. rum.* Ultimas tres litteras neglexerunt Erl. et Gud., errorem tamen receperunt, cum habeat Erl. *plane quoque,* Gud. *planeque q.* — § 158 (55, 2) *acneiisquidem* litteras in vocabula non potuit distribuere A, qui *aeneis quidem* scripsit, ut aeneae dicerentur tabulae. Eundem errorem, quem bis accidere potuisse vix mihi persuadeo, in Erl. et in Gud. invenies. — § 158 ad fin. (56, 2) illorum *subegit, summutavit, sustulit* loco in A sunt *subegit, tum mutavit, sustulit,* quae integra in Gud. quoque exstant, cum Erl. correxerit, ut sententia evaderet, scribens *cum mutatur ut sustulit.* — § 168 (60, 5) pro veris *curtasentiūtnecamant* scripsit A *cur* (sequente spatio decem fere litterarum) *ut nec amant*; corrector in margine

[1]) Littera L signatur consensus codicum FPO, de quibus conferatur § 3.

[2]) Cf. huius diss. pag. 8.

[3]) Stangl in Bl. f. b. G. 21, 32 et in editionis Schenklianae prooemio, qua de re Heerdegen in Bl. f. b. G. 22, 103 not. 1.

addidit *curta seni*. In x igitur nondum corruptus erat locus, corruptus est in A. Cuius si ineptias et in Gud. *cur ut nec amant* et in Erl. *curunt nec amant* invenies, num duos illos libros manu scriptos ex fonte manasse negabis, qui ex A fluxerit? — § 186 (67, 3) Codicis A errorem pro *sumebantur* scribentis *summadantur* etiam in Erl. et in Gud. deprehendes.

§ 3. De codice Laudensi.

Qui integrum continent Oratorem, libri manu scripti omnes e codice quodam Laudensi = L, anno 1422 a Gerardo Landriano episcopo Laude Pompeia invento, brevi autem post denuo perdito fluxerunt. Continebat Laudensis Tullianae Rhetoricae libros duos (de inventione), Ad Herennium libros quattuor de arte rhetorica, qui Cornificii esse putabantur, porro Ciceronis De oratore tres libros, Brutum, Oratorem[1]). Quae igitur ibi exstiterunt, nunc collatis inter se nonnullis eius apographis restituenda nobis sunt. Ipsum autem codicem illum Laudensem et parum emendatum et lacunis abundantem et glossematis, interpolationibus, aliis mendis inquinatum et ita exaratum fuisse, ut singula verba spatiis non distinguerentur e multis apparet locis. Ad singulas Laudensis lectiones[2]) recognoscendas hi adhibendi sunt libri:

I. Florentinus Magliabecchianus I 1, 14 = F (Sabbadinii Niccolianus)[3]), chartaceus, anno 1422 aut 1423 litteris cursivis, quae dicuntur, diligentius quam nitidius exaratus, foliorum 74, solos Oratorem et Brutum continens, a Lagomarsino olim numero (nunc eraso) 8 signatus. Capitum dispositione vacat, propriam Oratoris ex archetypo et inscriptionem et subscriptionem solus servat. F

II. Vaticanus Palatinus 1469 = P (Sabbadinii Cosmianus)[4]), membranaceus, eodem fere tempore quo F nitide P

[1]) Ital. illustr. Basil. 1531 p. 346 sq.

[2]) De rebus orthographicis conferatur Heerdegenii, quam in prol. pag. XVIII. dedit, narratio.

[3]) Heerd. edit. prol. pag. XIV. sq., Stangl, Bl. f. b. G. 21, 39, Sabbadini, Riv. di fil. XVI, 107 et 119 sq., Heerdegen, Fleckeiseni annal. 131, 112.

[4]) Heerdegen, ed. prol. pag. XV. sq. et Fleckeis. annal. 131, 111 sq., Stangl, Bl. f. b. G. 21, 40 sqq. et DLZ. 1884, 1823 sq., Sabbadini, Riv. di fil. XVI, 107 et 113 sq., Friedrich, Fleckeis. annal. 135, 75 sqq.

exaratus, foliorum 192, continens De oratore libros et Oratorem in capita digestum, legitima carens inscriptione, subscriptione sua quadam auctus eaque communi quattuor quos tenet libris oratoriis [1]).

O III. Ottobonianus 2057 = O (Sabbadinii Bossianus) [2]), membranaceus, anno 1422 nitidius quam accuratius descriptus, continet foliis 126 libros De oratore, Oratorem, Brutum, libellum De optimo genere oratorum, quem tamen libellum alius librarius adiunxit. Caret codex et ipse inscriptione, sed auctus est subscriptionibus duabus, quarum altera pusillis litteris a librario ipso in infimo paginae margine adscripta sic legitur: *MCCCCXXII die pltio nouembr in sero | finit Am.*, altera correctoris post ipsa extrema Bruti verba incipit [3]).

M IV. Mutinensis VI D 6 = M [4]), membranaceus, anno 1425 exaratus, foliorum 62, Ciceronis Brutum, Elogia Marii et Fabii, Oratorem Tullianum continens, capitum dispositione vacans, inscriptionibus et subscriptione ornatus [5]).

Praeter quattuor hos codices, qui Oratorem tradunt, ne quid de Laudensi omissum videatur, enumerare liceat etiam ea illius apographa, quae Oratore carent. Sunt autem talia:

V. Ottobonianus 1592 = B (Sabbadinii Blondinus) [6]), chartaceus, anno 1422 cursivis litteris diligentius quam nitidius a Flavio Blondo e Laudensi ipso descriptus, Brutum solum ex opusculis Tullianis continens fol. 14 r — 58 v, praeterea Elogium Marii, L. Aretini De militia libellum, Elogium Fabii.

VI. Neapolitanus IV B 43, olim Guiniforti Barzizii Ber-

---

1) Cf. huius diss. pag. 15 et 20.

2) Heerdegen, ed. prol. pag. XVI. sqq. et Fleckeis. annal. 131, 110 sqq., Stangl, Bl. f. b. G. 121, 40 sqq. et DLZ. 1884, 1823 sq., Sabbadini, Riv. di fil. XVI, 107 et 116 sqq., Friedrich, Fleckeis. annal. (1887) 135, 77 sqq.

3) Cf. huius diss. pag. 20 sq.

4) Stangl, DLZ. 1884, 1823 et Bl. f. b. G. 21, 39 sqq., Heerdegen, Fleckeis. annal. 131, 109 sq. et Bl. f. b. G. 22, 106 sq., Sabbadini, Riv. di fil. XVI, 118 sq., Detlefsen, Act. philol. conventus Kil. 1870 pag. 101 sq.

5) Cf. huius diss. pag. 28.

6) Heerdegen, Fleckeis. annal. 131, 106 sqq., Sabbadini, Riv. di fil. (1886) XIV, 429—432 et (1888) XVI, 107.

gomatis = G (Sabbadinii Barzizianus)[1]), membranaceus, foliorum 57, Brutum solum continens.

VII. Neapolitanus IV B 36 = N (in Stangliana editione littera H signatus)[2]), chartaceus, anno 1422 et sequenti ab Hugone Mazolato Ferrariensi de Flavii Blondi exemplari, id est de codice B, descriptum Brutum ac praeter eum Tullianarum epistularum partem, Plinii epistulas, nonnullas humanistarum epistulas continens.

Atque ut de his codicibus singulis loquar, primum de iis agam, de quibus iam non inter se dissentiunt homines docti. Sic Florentinum Magliabecchianum I 1, $_{14}$ = F e Laudensi ipso derivatum et Nicolao Niccoli e Lombardia Florentiam missum esse[3]) inter omnes constare videtur[4]), codicem Ottobonianum 1592 = B a Flavio Blondo in usum Guarini Veronensis e Laudensi ipso exaratum esse atque ex eo Neapolitanum IV B 36 = N manavisse[5]) nemo negat.

At de ceteris, quos nominavi, libris manu scriptis ac litteris POM signatis adhuc sub iudice lis est. Audiamus igitur, quae de illis a singulis hominibus doctis sint prolata, tunc ipsi iudicemus. Vaticanum quidem codicem Palatinum 1469 = P ex ipso Laudensi haustum atque a Gasparino Barzizio correctum et subscriptum esse Heerdegenius opinatur ob hanc illius subscriptionem: *Ex vetustissimo Codice. Libri tres de Oratore ad Q. fratrem. Item orator ad M. Brutum transcripti perfectique expliciunt et ad exemplar emendati. deo gratias.* Cuius scripturae ductum simillimum esse affirmat eius, quem in aliis libris Gasparini esse invenerit. Idem Heerdegenius Ottobonianum

[1]) Sabbadini, Riv. di fil. XVI, 107 et 114 sq.

[2]) W. f. kl. Ph. 1884, 1209; DLZ. 1884, 1823; Bl. f. b. G. 21, 38 sq., Fleckeis. annal. 131, 108 sq.

[3]) Conferatur Vespasiani Florentini narratio, quae est in De vitis CIII virorum illustrium saec. XV. libro Romae anno 1839 edito (pag. 618); exscripserunt eam Heerdegenius in editionis suae prol. pag. XIV et in Germanorum linguam versam Detlefsenius in laudatis actis philol. conv. Kiliensis a. 1870 (pag. 102). Ceterum hic narrationem illam ad alium librum pertinere suspicatur (pag. 107).

[4]) Heerdegen, ed. prol. pag. XIV sq., Stangl, Bl. f. b. G. 21, 39.

[5]) Primus illud demonstravit Heerdegenius in Fleckeiseni annal. (1885) 131, 106 sqq.

quoque codicem 2057 = O fluxisse ex ipso Laudensi sibi persuasit, quia Viglevius quidam corrector, cuius altera est illius O subscriptio, librarium saepissime ob falso scripta reprehendat hisce verbis: ***male enim interpretatus est codicem vetustissimum*** vel: ***male quidem amicus noster transtulit litteras codicis veterani*** vel: ***pessime enim amicus noster antiquarum litterarum cognovit effigiem.*** At gravissima obstant, ne assentiar Heerdegenio. Sic Stanglius, quamquam cetera, quae locis laudatis opposuit, pro nihilo duco [1]), unum certe summo iure opposuisse [2]) videtur. In codicibus enim B et N ad paragraphi 49 verba: ***Et Graeciae,*** quibus alium incipiunt versum, in margine adnotaverunt librarii: ***In veteri continuat testus ubique sine capitulo vel testiculo. verum unde hec c^{a} tu mi Guar. intellegis.*** B. — ***In veteri continuat testus ubique sine capitulo vel testiculo. verum tamen hoc capitulum tu mi Guar. Intelligis.*** N. — Haec cum in Bruto legam, verisimillimum iudico non eius unius [3]), sed omnium libellorum oratoriorum textum in Laudensi ***sine capitulo vel testiculo*** continuasse, praesertim cum codex scriptura continua ita exaratus fuerit, ut singula vocabula spatiis non distinguerentur. Et quoniam codices O et P plane eadem habent capitula neque alter ex altero manasse potest, Stanglio assensus hos duos ex aliquo Laudensis apographo demum derivatos esse suspicor. Quodsi Sabbadinius [4]) fortasse iam Laudensem a Cosmo Cremonensi interpunctum fuisse opinatur, dicat quaeso nobis, cur Florentinus nulla eius interpunctionis habeat vestigia, quamquam post illos duos exaratus est. Deinde occurrit historia, ut ita dicam. ***Cum nullus Mediolani esset repertus,*** inquit Flavius Blondus in Italia illustrata, quam p. 13 laudavi, ***qui eius vetusti codicis literam sciret legere, Cosmus quidam egregii ingenii Cremonensis tres de oratore libros*** [5]) ***primus transscripsit, multiplicataque inde exempla***

[1]) Neque enim quam Stanglius (Bl. f. b. G. 21, 41) affert conclusionem probare possum et ad reliqua, quae ibidem (pag. 42 sq.) exponit, bene respondet Sabbadinius (Riv. di fil. XVI, 114).

[2]) DLZ. 1884, 1823 et fusius Bl. f. b. G. 21, 38 sqq.

[3]) Nam id Heerdegenius (Fleckeis. annal. 131, 109 not. 6) voluit.

[4]) Riv. di fil. XVI, 117 sq.

[5]) Quod Blondus hic De oratore tres libros in illo exemplari a Cosmo transscripto exstitisse refert omisso Oratore, id eiusdem negle-

omnem Italiam desideratissimo codice repleverunt. Nos vero cum publicis patriae tractandis negotiis adolescentes Mediolanum adiissemus Brutum de claris oratoribus primi omnium mirabili ardore ac celeritate transscripsimus, ex quo primum Veronam Guarino, post Leonardo Iustiniano Venetias misso omnis Italia exemplis pariter est repleta. Quae Blondi narratio compluribus confirmatur eius aetatis epistulis [1]). Flavius igitur, qui Brutum solum scriptura minime nitida neque ullo modo exornata *a nonis ad ydus Octobres 1422* [2]), id est octo diebus, perfecit, laudibus efferre potest mirabilem suam celeritatem. Codicem O, qui quinque oratorios libros continet, inde ab Idibus Octobribus usque ad paenultimum Novembri diem [3]), id est quadraginta quinque diebus, omni decore cultuque exornatum atque quam pulcherrime scriptum esse censueris? Immo vero exemplar illud Cosmi Cremonensis, in quo De oratore libros et Oratorem exstitisse scimus, fons est codicis O, qui eodem fere tempore scribi coeptus est quo B. Sed non modo codicis O illa origo est; P quoque inde fluxit [4]). Cosmus enim suo in exemplari textum Laudensem in capitula distribuit; Cosmi exemplar correxit et emendavit et interdum corrupit Barzizius, priusquam inde manarent apographa. Quo factum est, ut codices P et O plurimis locis paria tradant, cum a codicis F scriptura recedant neque falsa illorum lectio ad Laudensem revocanda sit [5]). Cuius rei ex Oratore afferam nonnulla exempla ac testimonia. Monitos autem velim lectores et P et O ex ipso Laudensi, ut statim videbimus, correctos esse, ne quis plerumque a scribis FP^2O^2 archetypi verba tradi miretur. § 12 (4, 24) *etiam* FP^2O^2, om. P^1O^1, ubi non inconsulto omissum esse videtur superfluum vocabulum

---

gentiae esse bene exponit Heerdegenius, Fleckeis. annal. 131, 112, qua nonnullis versibus ante Blondus nominaverit Brutum ante Oratorem, cum ipse in codicis B subscriptione alio eoque veriore ordine enumeret libellos Tullii oratorios.

1) Cf. Detlefsen, Act. philol. conv. Kil. p. 98 sqq.

2) Cod. B subscriptio ea docet.

3) Haec ex O subscriptione minore petita prompsi.

4) Iniuria igitur Palatinum ipsum codicem Cosmianum ducunt Heerdegenius et Sabbadinius.

5) Similia profert Fridericus in Fleckeis. annal. 135, 79.

in codice Cosmiano, quem littera y signemus. — § 13 (5, 10) *iudicium* F *iudicum* PO, qui pluralis numeri genetivus ad *paucorum* relatus erat, quam ob rem de sequenti nomine particulam *que* expunxit P² — § 26 (9, 1) *Ctesiphonte* F *ethesiponte* P *Cthesiphonte* (littera C ex E corr.) O ac similiter § 133 (43, 24) *Ctesiphontis* F *ethisiphontis* P¹ *cthisiphontis* P² *Cthesiphontis* (C in ras.) O: itaque *Ethesiphonte* (*is*) y. — § 37 (12, 24) *epedicti coñominatur* PO: y litteras falso in vocabula distribuerat. — § 39 (13, 17) *nimiumque* F *minimeque* PO: Barzizium suo ex arbitrio, sed pessime in y quae invenit correxisse censeo, cum ei Cicero dicere videretur haud satis depictam fuisse ut modo primumque nascentem eius aetatis orationem. — § 42 (15, 7) *hae* FO² *haec* PO¹: *haec* bene emendatum erat in y. Idem dicendum est de § 221 (79, 11) *hae* FO² *haec* PO¹. — § 42 (15, 8) *autem iam* F *autem* PO: *iam* in y deleverat Barzizius, qui duabus particulis ita coniunctis offendebatur. — § 45 (15, 26) *ut uti* F *uti* PO: coniunctio oculorum errore in y exciderat. — § 58 (19, 17) *nec a* FP² *nec ea* OP¹ — § 66 (21, 28) *quo* F *quod* PO: antecedit *illud.* — § 71 (23, 17) *ut vitae* FO² *ut vitet* PO¹: coniunctivus debetur particulae *ut.* — § 74 (24, 22) *Agamemnonis* F *Agamenonis* PO: neglexit Cosmus lineolam, quae in L erat super litteram *e.* — § 78 (26, 4) *quas id* F *quasi id* PO. — § 92 (30, 8) conferas huius dissertationis pag. 75. — § 101 (33, 11) *idem illud* FA *illud idem* PO: y vocabula transposuit, nam F adiuvatur codice A. — § 104 (33, 26) *at quid* AFP² *at qui* P¹O et statim *si qui* AF *si quid* PO. — § 110 (36, 8) *credo* AF *crebro* PO: locum corrupit y ob insolitam structuram. — § 113 (37, 4) *actamen* AF *attamen* PO. — § 135 (44, 19) *susum* AFP²O² *sursum* P¹O¹: bene emendaverat Barzizius in cod. y. — § 138 (46, 11) *caveant* FA Iul. Victor *caveat* PO Quintil.: ob cetera verba singulari numero adhibita hic quoque eundem numerum Barzizius restituerat in y. — § 153 (51, 10) *radiantis et est aein vada* F *radianti se teste in vada* PO¹: sane et F et P et O litteras falso in vocabula distributas habent. At tamen quis casu quodam plane eadem menda irrepsisse dicet in P atque in O? — § 157 (54, 12) *sonabat* FO² *sonat* PO¹ — § 158 (55, 11) *nisi litteram* FAP²O² *insilit ter-*

ram P¹O¹ — § 159 (56, 13) *quaere* AFO² *quare* PO¹. — § 161 (57, 9) *duo* FO² *duae* APO¹: bene Barzizius in y emendavit illam quam L habuerat formam *duo* in femininam, sed stulte O² nativam reduxit. — § 168 (60, 6) *vidi cum* FA *iudicũ* PO. — § 174 (62, 22) *id vel* AFP²O² *illud* P¹O¹. — § 187 (67 8) *quod et si est et angusta* FP²O² (vet.) *et* om. AP¹O¹: Laudensis lectionem F servasse puto, praesertim cum P² et O² omissam particulam addant; sano iudicio usus Barzizius in y eam damnaverat. — § 187 (67, 9) *conlatata* F *collata* PO¹ *collatata* in marg. O². — § 189 (68, 6) *agnoscit* AF *cognoscit* PO: quod posterius ut potius exspectandum Barzizius in y intulisse videtur. — § 190 (68, 20) *eosdemque* AF *eos denique* PO. — § 221 (79, 17) *defrudasse* FP²O² *defr*udasse* P¹ *defraudasse* O¹: antiquiorem formam in L exstitisse e consensu FP²O² colligimus, recentiorem consulto in y insitam esse opinor. — § 224 (80, 12) *incise* F *incisa* PO. — Inscriptionem denique et subscriptionem, ut iam vidimus, omiserunt PO; iam non habuerat y. Satis multa haec esse testimonia censeo ad id quod volo demonstrandum: codices O et P germanos esse fratres, nectamen singulos ex ipso Laudensi derivatos. Atque me adiuvat Fridericus [1]), cum de Palatinae scripturae ductu haec iudicet: 'Die Schrift ist eine feste und bestimmt ausgeprägte; etwas steif, aber in großen, sichern und zusammenhängenden Zügen bewegt sie sich vorwärts, wie sie nur auf Grund einer gleich lesbaren Vorlage möglich waren'.

Sed quaeviserit quispiam, unde in Ottobonianum manaverit Brutus, qui deerat in Cosmi exemplari. Qua in re auxilio nobis venit Detlefsenius, cum in actis philol. conv. Kil. pag. 101 hanc Barzizii epistulam afferat: *Postquam Brutus noster ad me rediit, Pater Reverendissime, sepe illum, ut pollicitus eram, mittere ad te volui, sed incidi in homines aut minus . . . cupidos, aut qui negotium, quod* (*quod* coni. Detlefsen, *quibus* cod.) *tum eis committere* (sc. *volui*), *non intelligebant.* Missam autem esse hanc epistulam ad Franciscum Bossium, Cumanum (Novocomensem) episcopum, suspicatur. Ad eiusdem Francisci Bossii usum transscriptus est codex O, id quod ex altera eius subscriptione efficitur. Nonne igitur apertum fit

[1]) Fleckeis. annal. 135, 75 sq.

primo solos De oratore libros et Oratorem in O exstitisse eamque ob causam Bossium a Barzizio Bruti aliquod exemplar petivisse, ut quintus ille oratorius liber adscribi posset? Confirmari denique videtur opinio mea, cum Detlefsenius in actis, quae laudavi, (pag. 105) disserat: 'Zunächst sahen wir, daß kaum je die Rede war von Abschriften, die alle drei Werke zugleich, die Bücher De oratore, den Orator und Brutus enthalten hätten; selbst das zuerst abgeschriebene Exemplar, welches Gerardus Landrianus von Gasparinus erhielt, scheint den Brutus noch nicht mit enthalten zu haben. Vielmehr sind jene Werke zuerst entweder einzeln oder zu zweien abgeschrieben, und wenn wir alle drei in einem Codex wieder vereinigt finden, so ist die Wahrscheinlichkeit immer dafür, daß ein solches Exemplar erst verhältnismäßig später zusammengestellt ist und vielleicht aus Teilen verschiedener Überlieferung'[1]).

Verum quo modo, dum ex Cosmi demum exemplari P et O fluxisse nobis persuaserimus, interpretandae nobis sunt utriusque codicis subscriptiones? Palatinum quidem, cum e Laudensis ipsius apographo primo et a doctissimo viro perfecto transscriptus esset, ut fidem ei afferret, suo iure Barzizius potuit testari 'ex vetustissimo codice' manavisse. 'Ex vetustissimo' igitur codice per apographon Cosmianum derivatus est P et 'ad exemplar' (nach dem Original) ipsum correctus. Quodsi O corrector compluries reprehendit librarium, illum erravisse in eo arbitror, quod codicem tribus annis ante de Laudensi ipso descriptum esse putavit. Qui error unde ortus sit, satis manifestum est. An quicquam verisimilius ei videri potuit quam codicem integrum eodemque anno perfectum, quo inventus erat Laudensis, inde fluxisse? Haud minus iniusta est laus, quam Viglevius Bossio tribuit Cumano. Neque enim Bossium *primum veterem et superiorem codicem non sat a plerisque legibilem ob antiquarum litterarum effigiem stilumque incognitum in latinas et explicatas bene litteras studioseque interpunctas summa diligentia renovavisse* concedere

[1]) In Mutinensem quoque codicem Oratorem fluxisse ex alio exemplari ac Brutum mox videbimus.

possis[1]), nisi forte Heerdegenium secutus haec verba ita interpretari velis, ut eum primum totum codicem Laudensem descripsisse significent. At non totum descripsit: *rhetoricorum novos et veteres qui habebantur* libros ipse quoque neglexit. Itaque illi laudi similis est causa atque Raphaeli Volaterrano[2]), cur laudet Gasparinum hisce elationibus: *Gasparinus Bergomas a Philippo Vicecomite accersitus Mediolani ludum aperuit. Is libros Ciceronis de oratore primus repperit ac perlegit*[3]), *cum flagitiosa ac pene incognita litera scripta essent*, vel etiam Vespasiano Florentino, cur in Nicolai Niccoli Florentini Vita eum talibus efferat laudibus: *De Oratore fand sich fragmentiert, und Nicolaus war Veranlassung, daß man es ganz fand, wie es heutiges Tages ist*[4]). Et fortasse etiam debetur Viglevii laus simili errori ac Vespasiani et Cicci Polentini de libris tribus De oratore vel de Oratore Brutoque inventis, de quibus erroribus sic iudicat Detlefsenius (pag. 102): 'Man erkennt aus diesen Angaben, wie schnell damals bei der Fülle der sich drängenden Entdeckungen die richtige Kunde des Details selbst bei den Zeitgenossen sich verwirren konnte'.

Restat, ut de O correctoribus pauca addam, de quibus Heerdegenius[5]) quidem sentit haec: *Locis . . . ubi quid e Laudensi in margine emendavit* (sc. Viglevius), *satis habuit adscripsisse vocabulum vetus. Nec tamen has solum adnotationes corrector e Laudensi hausit, sed etiam alias addidit, in quibus si quid aliter alibi legeretur indicavit*; *et his quidem fere adscripsit notam al.*; *quarum adnotationum plurimae repetitae sunt ex codicibus mutilis iisque interpolatis. Est denique in margine*

[1]) Id quod Heerdegenius (Fleckeis. annal. 131, 112) vult, ea verba ad omnes quinque libros oratorios referri, quia antea haud cuncti uno in exemplari fuerint transscripti, vix licere puto.

[2]) Anthrop. lib. 21, 245; Detlefsen l. l. p. 99.

[3]) Gasparinum ipsum L legere non potuisse dicit Blondus verbis illis, quae pag. 16 sq. attuli.

[4]) Illa verba in vernaculum sermonem versa Detlefsenius l. l. p. 102 sq. affert et addit: 'Vespasianus häuft auf seine Florentiner auch wohl einmal ein wenig mehr Ruhm, als ihnen zukommt'.

[5]) Ed. prol. pag. XVII sq.

tertium quoddam adnotationum genus, quod ad orthographiam pertinet et ab ipso iam librario factum est. Haud paucis enim locis codex Laudensis quasdam verborum formas servaverat antiquiores; quarum formarum speciem librarius quasi admirans hac nota apposita testatus est: Antiq. vel: A. In subscriptione autem Ottoboniani corrector de se ipse nuntiat: tres oratorios libros correctos, emendatos, conformatos et iustificatos esse cum codice Laudensi per Antonium Iohannis Simonem Petri Bossios et se Franciscum Viglevium de Ardiciis. Qualis communis trium illorum hominum doctorum labor codicis emendandi cogitari possit, haud male exponit Fridericus in Fleckeis. annal. (1887) 135, 78 atque idem in O etiam nota *vet'* apposita quasdam nullius ponderis correcturas adscriptas esse ibidem demonstravit et sese in O et in P e vario scripturae ductu complures cognovisse correctores affirmavit. Sed a Friderici et Heerdegenii opinione valde abhorret Stanglius [1]), qui admodum mirabilia haec profert: 'Die Emendationen in O (= O[2]), am Rande angebracht, sind doppelter Art: entweder ist das Sigel vet' (= vetus codex) über sie geschrieben, oder *al* vor sie. Beide Klassen stammen nach dem Wortlaut der subscriptio, welche einzig von einer Emendation aus dem Archetypus Laudensis spricht, aus L, und zwar geben die vet' den Text an, die *al* Varianten, die zwischen den Zeilen oder am Rande der alten Handschrift seit mehr als 400 Jahren gesammelt worden waren'. Examinemus breviter illam argumentationem. Num ex eo, quod non omnes correctores adscripserunt, unde singulas correcturas prompsissent, cunctas ex uno illo codice qui laudatur fluxisse efficitur? Accedit alterum quoddam eius modi, ut facilius adducar ad ipsius verba in ipsum adhibenda: Unentwirrbar gar und bloß mit einem gordischen Schwertstreiche zu zerhauen ist der historische Knoten, den — Stangls Hypothese involviert. An quadringentis annis, quorum quot abditus et obscurus in ecclesiae Laudensis archivio ille codex latuerit plane ignoramus, varias lectiones in eo adscriptas esse putas? Nam si haud ita multo postquam scriptus est iam periisse eum (atque eius exemplar)

[1]) Bl. f. b. G. (1885) 21, 45 et 119.

neges, difficile erit cognitu, cur ex eo derivata non sint apographa. Neque tamen Stanglii opinionem sic praeterire velim, cum ignorem, utrum ille homo meo quidem iudicio et doctissimus et de Ciceronis oratoriis libris emendandis optime meritus eam nunc quoque teneat necne. Spectemus igitur singulas correcturas in Oratore adscriptas, eis scilicet omissis, quae ex eodem fonte haustae esse possunt, unde codex ipse manavit, necnon eis, quae ad orthographiam tantum pertinent.

Ac primum octo, nisi quem errore praetermisi, locis corrector adscripsit notam *vet'* iisque: § 159 (56,8) *prima* AO^1 F^2 P^2 *parma* O^2 vet. F^1 P^1: O^1 bene emendavit, quod invenerat[1]); O^2 reduxit, quod in L fuit. — § 161 (57,9) *duae* A *duo* FO^2 vet.[2]) *due* PO^1: quod y emendaverat, O^2 denuo ex L corrupit. — § 187 (67,8) *quod et si* FO^2 vet. P^2 *et* om. AP^1 O^1: y verum viderat[3]). — § 187 (67,9) *conlatata* F *collata* PO^1 *collatata* in marg. O^2 vet.[3]) — § 187 (67,10) *accedere* FPO^2 vet. *accredere* O^1: quid in L exstiterit, plane perspicuum est. — § 191 (69,2) *dactylus* O^1 *dactylicus* FPO^2 vet.: quod quin in L fuerit, nemo dubitat. — § 210 (74,31) *adquirit* FP *acquirat* O^1 *acquirit* in marg. O^2 vet.: ut non loquar de re orthographica, indicativum modum in L fuisse constat.

Adhuc ratione animoque lustravimus eos locos, quibus Laudensis lectionem cognovissemus, etiamsi illa nota non esset apposita. Aliter res se habet in § 216 (77,9), ubi legenda sunt: *paucitatem enim pedum gravitate sua et tarditate compensat* (sc. *spondius*) habentque: *gravitatis suaet* F *gravitatis suae* PO^1 *gravitate sua et* in marg. O^2 vet. et Rufinus. Nam in L fuisse opinor: *gravitatissuaet*, quod non intellegens ad litteram descripsit F, cum Barzizius *gravitatis suae* genetivum tarditatis nomine regi censeret atque ita in y litteram *t* exstingueret. Et quaerenti, unde venerit vera lectio, deberi mihi videtur coniecturae haud ita difficili, cui Viglevius notam *vet'* addere potuit, quia intra id spatium, quod intererat inter

[1]) Alios quoque locos hic librarius emendavit, permultos alios corrupit, saepissime (ut 3,18; 16,13; 16,21; 21,29; 24,5; 38,25; 39,22; 41,20; 42,15; 85,20 aliisque locis) verba transposuit.

[2]) Cf. adnotationem Stanglii.

[3]) Cf. huius diss. pag. 19.

a. d. III. Kal. Dec. MCCCCXXII et a. d. VI. Kal. Mai. MCCCCXXV, in Laudensem irrepserat.

Nectamen semper, cum Ottoboniani textum e Laudensi corrigebat, Viglevius illam notam *vet'* addebat, id quod cum alia testimonia testantur, quae facile possunt inveniri, tum haec: 4,24 *sim*; 15,7 *hae*; 23,17 *vitae*; 44,19 *susum*; 62,22 *id vel*; 79,11 *hae*; 79,17 *defrudasse*[1]). Itaque si quid de hac re suspicari licet ei, qui libros manu scriptos non inspexerit, unus e tribus illis, de quibus loquimur, correctoribus notam *vet'* apposuisse, duo ceteri non apposuisse videntur.

Reliquorum, quae in O correcta sunt, nunc partem cogitatione contemplemur. Quorum haec e Laudensi hausta non sunt: § 32 (10,26) *hi antea* FPO¹ *hiantea* in marg. O²; § 37 (12,24) *epedicti cōnominatur* PO¹ *epedicticon nominatur* in marg. O²; § 152 (51,10) *radianti se teste* PO¹ *se teste* coniunxit O²; § 157 (54,4) *si et* FPO¹, coniunxit O²; § 189 (68,4) *hypponactacos* FO¹ *al hypponacta eos* in marg. O² *hypponactacos* P. Haec e veterrimo archetypo prompta non esse dico. Nam quia ibi verba spatiis distincta non erant, nemo habuit, cur litteras falso vel distractas vel coniunctas esse adnotaret.

Quoniam igitur vidimus primum quae O² in L invenerat adscripta esse nota *vet'* addita, deinde non modo ea, quibus illa nota est apposita, sed alia quoque ex L esse petita, tum non omnes Ottoboniani correcturas e Laudensi fluxisse, restat, ut quaeramus, unde manaverint ceterae et qua nota adscripta cognoscendae sint. Ac multae sumptae sunt e libris, qui dicuntur, mutilis, ut: § 128 (42,11) *in quo* A *id quo* FPO¹ *al. in quo* in marg. O²; § 138 (46,9) *interpellatorem* A et Quint. et Iul. Vict. *interpellat oratorem* FPO¹ *al. interpellatorem* in marg. O²; § 148 (49,18) *me* om. FPO¹ *al. me* in marg. O²; § 151 (50,20) *fecerat* A om. FPO¹ *al. fecerat* in marg. O²; § 152 (51,10) *radiantis etesiae in vada* A *radiantis et est aein vada* F *radianti se teste in vada* PO¹ *al. hetesie* in marg. O²; § 158 (55,2) *acceptis* A *accepti* L *al. aceptis* in marg. O²; § 158 (55,9) *quam ut* A *quam et* FPO¹ *al. ut* in marg. O². Hasce lectiones O² solus e mutilis sumpsit, cunctas in margine

[1]) Illis de locis pag. 17—19 egi.

addidit nota *al.* apposita. Duas alias correcturas, quae e libris mutilis haustae videntur, non solum O^2, sed etiam P^2 adscripsit eaeque sunt: § 155 (53, 7) *pavor* A *pavox* $FP^1 O^1$ *r* superscr. P^2 *al. pavor* in marg. O^2; § 160 (56, 18) *convitio* A *convicto* $FP^1 O^1$ corr. P^2 *al. covitio* in marg. O^2. Et cum P^2 quoque ad P corrigendum saepe mutilos adhibuerit idque multis locis, ubi O^2 eos non adhibuerit, duas has extremas correcturas eiusdem esse condicionis existimo atque illas, praesertim cum eodem modo in margine additae et signatae sint.

Alius vero condicionis sunt aliae duae correcturae, quas communes habent O^2 et F^2. Neque enim F^2 quicquam e mutilis codicibus petivisse videtur. Itaque cum humanistarum, qui vocantur, coniecturas in Laudensem archetypum irrepsisse statim cognoscamus, cuiusdam viri docti ingenio deberi suspicor etiam § 146 (48, 22) *referta* A *refecta* F^1PO^1 in marg. corr. F^2O^2 et § 156 (53, 13) *capitaliū* AF^2 *capitolium* F^1PO^1 *al. capitalium* in marg. O^2. Ne autem nota *al.* in O apposita offendaris, eam saepe inveniri praemitto, id quod statim fusius ostendetur, cum O^2 aliquid e L hauriebat, quod ibi adscriptum erat tribus illis annis post inventum Laudensem et antequam O ex eo correctus est. Etiam hae humanistarum esse coniecturae videntur, quae in L adnotatae erant: § 29 (10, 1)[1]) *Lysias* FP^1O^1 *al. thysias* in marg. P^2 *Tysias* in marg. O^2; § 38 (13, 3) *arguiti* FO^1 *arguịti* P *al. arguti* in marg. O^2; § 42 (14, 26) *Socraten* P^1 corr. P^2 *Socratem* O^1 *al. isocratem* in marg. O^2 *isocraten* F (*socratē* L)[2]); § 81 (27, 6) *scire* F^1P^1 O^1 *al. lascivire* in marg. P^2O^2; § 87: *quorum duo genera sunt, unum facetiarum, alterum* [*alterum* FPO^1 *al. altero* in marg. O^2] *dicacitatis: utetur utroque, sed altero in narrando aliquid venuste, altero* [*alterum* FOP^1 *altero* P^2] *in iaciendo mittendoque ridiculo.* In Laudensis margine correcturas adscriptas fuisse haec paragraphus clarissime testatur. Nam priore loco L verum habuerat nominativum *alterum*, posteriore corruptum *alterum*. Quod posterius correxit homo quidam doctus, cum ablativi

[1]) Nisi forte vitiosum *Tysias* iam in L fuisse atque in F et y bene emendatum malis credere.

[2]) F^1 plurima optime emendavit, ut 5, 1; 6, 24 etc.

formam in margine adderet. Hanc autem Viglevius vel alius O corrector iniuria ad priorem locum rettulit, verius ad posteriorem Palatini corrector. Eodem modo etiam ea, quae in libri L textu erant, nota *al.* praefixa adduntur: § 149 (50,2) *cadat* APF *dicat* O^1 *al. cadat* in marg. O^2; § 153 (51,13) *etuas* A *vivas* FP *iuvas* O^1 *al. vivas* in marg. O^2. Adscriptae fuisse videntur in L hae correcturae: § 199 (71,29) *tam* FP^1O^1 *tam̄* P^2 *al. tamen* in marg. O^2; § 203 (73,1) *tacito* FO^1 *al. tam cito* in marg. O^2 *tam cito* in ras. P^2; § 214 (76,11) *quam* FO^1 *al. quem* in marg. O^2 *quae* P^1 *quē* P^2.

Plurima suo ex ingenio emendavit O^2, sic: 10,25 *cum mutila*; 10,26 *hiantea*; 12,24 *epedicticon nominatur*; 49,10 *vel ạd*; 51,10 *seteste*; 51,16 *bivis*; 51,17 *duellium*; 52,5 *deindẹ*; 54,4 *ẹṣṭ*; ib. *siet*; 58,9 *bonitate.*

Neque hoc codicum genus perscrutantis nihil interest Ottoboniani tres glossas diligentius examinare. Sunt autem hae: § 152 (51,6) post *qui* in marg. add. O^2: *al. tanquam nobis greci atque barbari*, quae eadem verba in Erl. inveniuntur; § 163 (58,6) *al. auratus aries colchorum* in marg. O^2, quibuscum conferantur: *aut auratus alles bolcorum* Erl.; § 168 (60,1) post *cogniti* in marg. add. O^2: *al. etiam a latinis*, quae eadem sunt in Erl. — Ottobonianus igitur correctus est e codice mutilo emendati atque interpolati generis, cuius ex libris exempli gratia nomino Erlangensem [1]).

Atque ut ea, quae de O^2 cognovimus, breviter complectar: si quid e L est sumptum, saepe nota *vet'* apposita, saepe omissa est; pleraque aliunde sunt hausta sive e codice mutilo generis emendati et interpolati, sive e L margine, sive ex ipso Cosmi exemplari; quae omnia fere nota *al.* sunt signata; permulta alia correctoris debentur ingenio. Tantum autem et tam varium laborem non esse unius hominis quamvis docti vix dici oportet.

Perpauca denique addantur de Florentini et Palatini correctoribus. Uterque codex e Laudensi correctus est, id quod de Florentino sine dubio creditur, de Palatino sequitur ex hisce locis: § 12 (4,24) *etiam* F om. P^1O^1 superscr. P^2O^2; § 20

[1]) Cf. § 159 (56,7) *indoctus* A *inductus* FP^1O^1 *al. inclitus* in marg. P^2O^2 Erl.

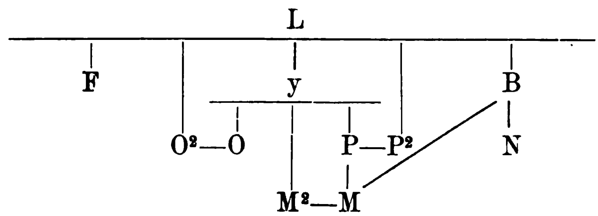
(7, 14) *idem* P^1 *id est* P^2FO; § 104 (33, 26) *at quid* A FP^2 *atqui* P^1O; § 133 (43, 24) *Ctesiphontis* F *Cthesiphontis* AP^2O^2 *Ethesiphontis* P^1O^1; § 135 (44, 19) *sursum* P^1O^1 *susum* AFP^2O^2; § 156 (53, 15) *duo* P^1 *dua* FOP^2; § 187 (67, 8) *quod et si* FP^2O^2 *et* om. AP^1O^1; § 221 (79, 17) *defrudasse* FP^2O^2 *defraudasse* P^1O^1. In Palatinum quoque e mutilo quodam codice eiusdem generis, quo codicis O corrector usus erat, multa fluxisse hisce locis ostenditur: 53, 7 *pavor* [1]); 56, 18 *convitio* [1]) 56, 7 *inclitus* [2]); 69, 3 *levis* FO^1A *al. lenis* in marg. O^2 *lenis* ex *levis* P^2; 56, 8 *inhumanus* FOP^1 *insipiens* in marg. P^2: quod idem exstat in Erl. — 48, 10 *si* add. P^2 et 61, 5 *sin* corr. P^2: quae eadem se in mutilis quibusdam interpolatis invenisse ait Heerdegenius. — 47, 5: *de artificio* AP^2 *de* om. FOP^1; 48, 6: *at* AP^2 *ad* FOP^1; 48, 7: *docere* A *melius docere* FOP^1 *melius* expunxit P^2; ib: *si quasi* AP^2 *se quasi* FOP^1; 68, 23: *sit* A *et* FOP^1 *ẽ. sit* superscr. P^2; 85, 1: *nemo qui* A et (*i* in ras.) P *nemoque* FO; 86, 19: *impudentiam* A *imprudentiam* FOP^1 *al. impudẽtiã* in marg. P^2. — Eas quoque correcturas recepit P^2, quae in codicis L margine adscriptae erant, postquam y perfectus, sed antequam correctus est P^2 e L. Id autem patet ex eisdem correcturis, de quibus pag. 25 egi: 10, 1; 13, 3; 14, 26; 27, 6; 29, 2; 71, 29; 73, 1; 76, 11. Notam quae est *al.* non addidit P^2 exceptis 10, 1 et 27, 6. Postremo debentur correctoris ingenio: 3, 4: *ab*; 5, 11; *que* expunxtum, quia *iudicum* anteierat; 9, 14: *Mysius*; 19, 17: *nec a*; 33, 22: *selegissem*; 35, 2: *pro ali* —; 66, 8: *cantuque*, cum sequatur *remota*; 70, 2 et 71, 1: *ii*; 70, 15: *poemata*; aliaque. Eadem ratione in F multae correcturae sunt ortae. Haud paucos locos suo ex arbitrio et librarius correxit et alii quoque viri docti aut in textu aut super lineolam aut in margine, ut: 5, 1: *multiplicium*; 6, 24: *ipsum*; 8, 23: *opimum*; 14, 14: *Socrates*; 22, 6: *incitatius*; 27, 6: *sitire*; 35, 2: *aliquanto*; 46, 6: *loquentia*; 48, 22: *referta*; 51, 20; *fugae*; 53, 13: *capitalium*; 55, 10: *e*; 56, 8: *prima*; 65, 1: *est.* Sed e mutilo quodam libro F correctus non esse mihi videtur.

Quoniam igitur hoc praestiti officium, de codice Mutinensi VI D 6 = M brevissime mihi agendum est. Primus Stanglius

[1]) Cf. huius diss. pag. 25. [2]) Cf. huius diss. pag. 26 not. 1.

eum adhiberi voluit ad Oratorem emendandum. Stanglium secuti sunt Sandysius ac nuper Wilkinsius. Iniuria tamen; nam ex paucis, quas Stanglius in editione sua adnotavit, illius lectionibus Heerdegenius[1]) apparere ostendit in M Oratorem e Palatino, Brutum ex Ottoboniano 1592 = B manavisse. Qua de quaestione quamquam Heerdegenio adsentior, tamen de M subscriptione interpretanda ab eo dissentio, cum — iis scilicet quae explanavi comprobatis — e verbis ***transscriptus perfectusque et ab eo exemplari emendatus, quod a vetusto illo codice primum transscriptum correctumque fuerat*** illum M e P exaratum et ex eius fonte, i. e. e Cosmi exemplari, codicis L primo apographo, quod y littera signavi, emendatum esse pateat.

Atque ut ea, quae de Laudensis apographis disserui, stemmate, quod vocatur, exprimam, nec Stanglio[2]) neque Heerdegenio prorsus assensus hanc esse integrorum librorum originem suspicor:

§ 4. De ceteris codicibus integris.

Praeter eos, quos adhuc nominavi, libros manu scriptos permulti exstant alii, qui e codice Laudensi pendent nec tamen ex eo ipso transcripti sunt. Hos Heerdegenius[3]) in tria genera dividit, quorum primum vocat suppletorum, alterum correctorum, tertium integrorum nec mixtorum. Trium autem horum generum codices quosdam inveniri adnotat vel paucis vel compluribus locis haud infeliciter ab hominibus doctis emendatos.

I. Codices suppletos vocat eos, in quibus antiquior aliqui liber mutilus post inventum L auctus est iis partibus, quae

[1]) Fleckeis. annal. 131, 109 sqq. — cf. Gercke, DLZ. IX, 160.

[2]) Bl. f. b. G. 21, 46. [3]) Ed. prol. pag. XIX sqq.

in eo antea defuerant. Cuius generis duodecim enumerat libros atque in eis Laurentianum 50, 1, de quo Henricus Rubner anno 1882 fusius disputavit in programmate Spirensi. In illo codice inveniuntur haud paucae lectiones, quae non sunt in FPO, sed ingenio atque arbitrio eius deberi videntur, qui recentiorem codicis partem adiunxit.

II. In quibus integri Oratoris aliquod exemplum hic illic correctum est e codice aliquo mutilo, eos libros Heerdegenius appellat correctos. Quales enumerat triginta duo in iisque Vaticanum 1709 a viro quodam docto emendatum = β et Dresdensem Dc 108, quem Orellius[1]) caute adhibendum esse monuerat.

III. Tertii denique generis enumerantur sexaginta tres libri, inter quos Laurentianum 50, 31 = π, Einsidlensem 307 = ε, Laurentianum 50, 18 = λ, ducendos esse Heerdegenius docet, omnes tres e codice F derivatos, porro Vitebergensem[2]), nunc Halensem Y g 24 aliosque, hos quidem ex illo Laurentiano 50, 31 descriptos.

Atque ut diiudicari possit, quae ratio intercedat inter haec duo codicum genera vel potius inter codices Abrincensem et Laudensem et quanti uterque liber manu scriptus ad Oratorem emendandum aestimandus sit, nonnullos Oratoris locos diligentius pertractemus investigaturi, utrum codicem alterum neglegere liceat an alter sit alteri anteponendus an uterque pari modo adhibendus. Intellegemus autem non modo Laudensem, sed etiam Abrincensem minime purum liberumque esse ab interpolationibus, qualem e. g. equidem § 105 *minus* esse iudico, aut a correcturis, quae ad scioli cuiusdam libidinem esse factae videntur, qualis § 103 *accusarentur* mihi videtur. Utrique tamen codici etiam saepius iniuria a viris doctis fidem esse abrogatam eadem, ut spero, opera probabimus. Quidquid autem in Oratore Tulliano statuerimus, idem etiam in libros De Oratore cadere semel moneo, ne in causa nimis tenui et angusta versari tibi videamur, si totam hanc dissertationem in paucis unius libelli locis rectius explicandis continebimus.

[1]) Ed. a. 1830 praef. pag. CXIV. [2]) Friderici cod. f.

Caput II.

DE LOCIS QUIBUSDAM EMENDANDIS.

Quoniam et de origine et de indole codicum, quibus Orator Tullianus nobis traditus est, satis in priore capite praefati nobis videmur, singulos iam percenseamus locos ipsum libelli ordinem plerumque secuti.

§ 4. Brevi prooemio de officii suscepti difficultate praemisso Tullius oratorem summum et perfectissimum ficturum se vereri dicit, ne tardet studia multorum, qui desperatione debilitati experiri id nolint, quod se assequi posse diffidant, sed par esse omnes omnia experiri, qui res magnas et magnopere expetendas concupiverint. Dein sic pergit: *Quodsi quem aut natura sua aut illa praestantis ingenii vis forte deficiet aut minus instructus erit magnarum artium disciplinis, teneat tamen eum cursum quem poterit; prima enim sequentem honestum est in secundis tertiisque consistere. An* [*an* L *nam* λ *ut* β] *in poetis non Homero soli locus est, ut de Graecis loquar, aut Archilocho aut Sophocli aut Pindaro, sed horum vel secundis vel etiam infra secundos nec vero Aristotelem in philosophia deterruit a scribendo amplitudo Platonis nec ipse Aristoteles admirabili quadam scientia et copia ceterorum studia restinxit.*

Ita iam primum archetypum atque omnium librorum fontem hunc locum exhibuisse puto, praesertim cum Columella advocato confirmetur haec scriptura. Nam illas, quas in codicibus Laurentiano ac Vaticano invenimus, coniunctiones *nam* et *ut* humanistarum coniecturis deberi constat inter omnes. At tamen duo sunt, de quibus inter se dissentiant viri docti.

Primum enim naturam ullo modo a vi ingenii distingui vel ei opponi posse negavit Sauppius in Coniect. Tullian. Gotting. 1857 pag. 6 sq.[1]), quia si quando naturae et disciplinae tertium quoddam adderetur, quo ad eloquentiam impetrandam opus esset, exercitationem accedere oportere dicerent rhetores[2]), ut De or. II, 150[3]): *Inter ingenium quidem et diligentiam perpaululum loci reliquum est arti*; Brut. 25[4]): *sive illa* (scil. eloquentia) *arte pariatur aliqua sive exercitatione quadam sive natura*; Platonis Phaedr. pag. 269 D Sch.: εἰ μέν σοι ὑπάρχει φύσει ῥητορικῷ εἶναι, ἔσει ῥήτωρ ἐλλόγιμος, προσλαβὼν ἐπιστήμην τε καὶ μελέτην. Addo hos locos: Cic. Or. 99: (orator gravis), *si ad hoc unum est natus aut in hoc solo se exercuit aut huic generi studuit*[5]) *uni*; De or. II, 232: *ea*, *quae natura*, *quae studio*, *quae exercitatione consequimur*; Brut. 22: *ecquodnam curriculum aliquando sit habitura tua* (sc. Bruti) *et natura admirabilis et exquisita doctrina et singularis industria*; 98: *et ingenio valuit* (sc. P. Crassus) *et studio et habuit quasdam etiam*

---

[1]) Ausgew. Schriften, Berlin 1896, pag. 209.

[2]) Cf. Pideritii prooemium ad De or. l. I. (not. 49 ed VI. pag. 15.)

[3]) Ciceronis libellos oratorios e Friderici, ceteros e C. F. W. Muelleri editione citabo.

[4]) Hac Bruti paragrapho collata Fridericus, et stili Tulliani et artis rhetoricae vir ille peritissimus, in annalium a Fleckeisenio editorum vol. 123 pag. 180 acutissime sanavit eiusdem Bruti § 276, cum unam litteram mutaret. Ubi legitur: *Nec erat* (sc. M. Calidio) *ulla vis atque contentio*: *sive consilio, quod eos, quorum altior oratio actioque esset ardentior furere atque bacchari arbitraretur, sive quod natura non esset ita factus sive quod non consuesset sive quod non posset.* Pro ultimo verbo scripsit Fridericus *nosset*, ut evaderent: *sive quod natura non esset ita factus* — quod deesset φύσις — *sive quod non consuesset* — quod μελέτη — *sive quod non nosset* — quod ἐπιστήμη deesset. Neque enim cum Weidnero secludo *sive quod non consuesset sive quod non posset,* quia non intellego, cur ea interpolaverit aliquis, neque cum Walchio (Emendat. Livian. pag. 218) ea tantum verba quae sunt *sive quod non posset* — ea enim ad colon praecedens explicandum esse adscripta ille opinatur — quoniam si quis quid non potest, non sola causa est, quod natura non est ita factus; neque cum Sauppio (Coniect. Tull. pag. 7) cola transpono, cum eis transpositis pessime utatur Cicero quattuor particulis *sive* ea ratione, ut binae inter se respondeant.

[5]) Perfectum ex A est recipiendum.

domesticas disciplinas; 125: *vir et praestantissimo ingenio et flagranti studio et doctus a puero C. Gracchus.* Et certe hic quoque praeter ingenium et doctrinam laudatur industria, cum Tullius adulescentes moneat, ut eum cursum teneant, quem possint. Itaque Sauppius verba quae sunt *natura sua aut* delenda esse sibi atque O. Iahnio et C. L. Kaysero persuasit. Quam Sauppii coniecturam confirmari Iahnius [1]) adnotavit Columellae testimonio, cuius in De re rust. l. I praef. 29 haec leguntur: *Verumtamen, quod in Oratore iam M. Tullius rectissime dixit, par est eos, qui generi humano res utilissimas conquirere et perpensas exploratasque memoriae tradere concupiverint, cuncta tentare. Nec, si vel illa praestantis ingenii vis vel inclytarum artium defecerit instrumentum, confestim debemus ad otium et inertiam devolvi* et quae sequuntur. Sed, nisi sua ipsius veritate commendaretur litura, Columellae testimonium nullius fore pretii demonstravit Vollbehrius, Ad Cic. Or. symb. crit. 1864 pag. 1 sqq., ubi toto loco adscripto Columellam non solum haec verba, sed Tulliana alia quoque coartavisse et amputavisse ostendit. Et ne Sauppium sequamur, suo iure monet, quamquam eadem offendatur re Madvigius in adv. crit. II, 188, quia nulla excogitari possit causa, cur aliquis tria illa verba addiderit. Integram igitur codicum lectionem retinuit, qui sex annis ante ad Sauppii condicionem accesserat [2]), Fridericus in editione Teubneriana anno 1891 facta, quia ingenium naturae pars esset una [3]). Quod autem cum hoc loco conferri iussit De or. I, 113 [4]): illic de natura

[1]) Ed. alter. 1859 pag. 169.

[2]) Philologi a. 1885 vol. 44, 668.

[3]) Rhetoricorum ed. vol. II adn. crit. pag. LX.

[4]) *Sentio . . . naturam primum atque ingenium ad dicendum vim afferre maximam neque vero istis . . . . . scriptoribus artis rationem dicendi et viam, sed naturam defuisse. Nam et animi atque ingenii celeres quidam motus esse debent . . .; et si quis est, qui haec putat arte accipi posse — quod falsum est, ... inseri quidem et donari ab arte non possunt; omnia sunt enim illa dona naturae — quid de illis dicam, quae certe cum ipso homine nascuntur, linguae solutio, vocis sonus, latera, vires, conformatio quaedam et figura totius oris et corporis? . . . . . sunt quidam aut ita lingua haesitantes aut ita voce absoni aut ita voltu motuque corporis vasti atque agrestes, ut, etiamsi ingeniis atque arte valeant, tamen in oratorum numerum venire non possint.*

corporis, quae sunt linguae solutio, vocis sonus, latera, vires, conformatio quaedam et figura totius oris et corporis, Tullium loqui concedo eamque opponere ingenio atque arti, verum tamen non naturam, sed partem tantum naturae, naturam scilicet corporis. Neque loci illius ex De oratore libro primo sumpti initio *naturae* et *ingenii* nomina iungit coniunctione *aut*, sed ea quae est *atque*, pariter atque *animi* et *ingenii* nomina. Sic hoc quoque loco, de quo ago, *natura* et *ingenium* contraria esse nequeunt, sed corporis tantum natura et ingenium, cum pessime opponatur pars toti naturae. At etsi scriberes: *quem aut* <*corporis*> *natura aut illa praestantis ingenii vis forte deficiet*, remaneret id, quo maxime se offendi dicit Heerdegenius in ed. prol. pag. XXX: 'quod tria orationis membra dividi videntur ter posita particula *aut* additis duobus tantum verbis *deficiet*, *instructus erit*.' Quoniam autem *natura* et *ingenium* per se synonymorum potius quam oppositorum loco sint, Vollbehrius ea nomina particula copulativa quam disiunctiva conecti maluit protulitque scribenda: *aut natura sua atque illa praestantis ingenii vis*. At liceat adscribere, quae praeclarissime de naturae voce exposuit Fridericus in Philologi vol. 44 pag. 668 hisce verbis: 'Natura ist zunächst der Körper wie Geist gleichmäßig umspannende Oberbegriff, kann also nicht einseitig ohne einen beschränkenden Zusatz, wie etwa corporis, hier 'körperliche Eigenschaften' bezeichnen (cf. De inv. I, 35; part. or. 35), ist aber dann im Gegenteil, noch häufiger als ingenium, stehender Ausdruck für geistige Beanlagung in der bekannten Dreiteilung neben doctrina und exercitatio geworden.' Itaque equidem Madvigium sequor, cum deleri iubeat illud *aut* solum utpote additum ab eo, qui ablativum *natura sua* pro nominativo acceperit, locumque sic lego: *quem aut natura sua* [*aut*] *illa praestantis ingenii vis forte deficiet*[1]. Quae lectio commendatur collatis Or. 41: *Inest enim natura philosophia in huius viri mente quaedam* et Bruti § 276: *quod natura non esset ita factus*. Dissentio igitur ab Heerdegenio, cui[2]) videtur Cicero verbis *natura sua* signi-

[1]) Wilkinsius quoque Madvigio assentitur in editione nuper facta.

[2]) Ed. prol. pag. XXX.

ficare munera illa naturae, de quibus plura dicat De or. I, 114 sqq. et III, 214 sqq. — Heerdegeni vel potius typothetae errorem fideliter amplexus Sandysius quoque scribit De or. III, 114 — atque intercidisse verbum aliquod in primo membro (post *sua*), ut *destituet* vel *impediet* vel *parum adiuvabit*[1]). Necnon reicio vocem, quam Baehrensius[2]) collato Catulli carm. LXI, 192 inserendam obtulit *negleget*, ut scriberentur: *aut* ⟨*negleget*⟩ *natura sua.*

Ad alterum nunc venimus, quod offensionem attulit viris doctis. Verba enim: *An in poëtis non Homero soli locus est, ut de Graecis loquar, aut Archilocho aut Sophocli aut Pindaro, sed horum vel secundis vel etiam infra secundos* falsam sententiam praebere videntur, cum Tullium aliis quoque in poetarum numero locum tribuere certo sciamus. Nec tamen coniecturis, quales sunt *nam*[3]) vel *ut*[4]) vel *sane*[5]) vel *etiam*[6]), similibusve loco possumus mederi, cum particulam illam *an* legisse constet iam Columellam, qui hanc Oratoris sententiam, et quod ad argumentum et quod ad dictionem pertinet, admirans sic imitatur[7]): *Summum enim culmen affectantes satis honeste vel in secundo fastigio conspiciemur. An*[8]) *Latiae Musae non solos adytis suis Accium et Vergilium recepere, sed eorum et proximis et procul a secundis sacras concessere sedes, nec Brutum aut Caelium Pollionemve cum Messala et Calvo deterruere ab eloquentiae studio fulmina illa Ciceronis.* At plane sanus est ille Oratoris locus et hic Columellae libri, dummodo ἀνακολουθίαν, quam vocant Graeci, utrobique agnoscere velis.

Eiusdem Oratoris § 109 legimus: *An ego Homero, Ennio, reliquis poetis et maxime tragicis concederem, ut ne omnibus*

---

[1]) Abhorrent Rubner, W. f. kl. Ph. II, 1009 et Stroebelius, Burs. Jb. 84, 354 ab hac vel simili interpolatione.

[2]) Rev. de phil. X, 76.

[3]) Id in cod. λ et inde ab Iuntina in omnibus editionibus exstat, etiam in Oxoniensi nuper a Wilkinsio curata.

[4]) Cod. β.

[5]) Suspicatur Orellius in editione altera.

[6]) Coniecit Baehrensius, Rev. de phil. X, 76.

[7]) De re rust. l. I. praef. 29 sq.

[8]) Iniuria editores scribunt *nam*; codices genuinum exhibent *an*.

locis eadem contentione uterentur crebroque mutarent, nonnumquam etiam ad cotidianum genus sermonis accederent: ipse numquam ab illa acerrima contentione discederem? Pariter atque illam § 109 hanc quoque § 4 componere voluerat Cicero, ut talia fere legerentur: *An in poetis non Homero soli locus est, ut de Graecis loquar aut Archilocho aut Sophocli aut Pindaro, sed horum vel secundis vel etiam infra secundos: in oratoribus primos tantum ac perfectissimos comprobabimus?* Qua sententiarum coniunctione per se posita 'fit in interrogando, ut duae res ponantur et de utraque interrogetur hac vi, ut, cum altera nota sit, id, quod de ea dicatur, de altera etiam dici necesse sit, cum tamen haec utriusque sententiae ratio et conclusio nulla particula, nullo omnino vocabulo, sed sola orationis forma significetur'[1]). Et ad haec illustranda conferantur[2]) ipsius Oratoris § 142: *Cur igitur ius civile docere semper pulchrum fuit hominumque clarissimorum discipulis floruerunt domus: ad dicendum si quis acuat . . . iuventutem, vituperetur?* De fin. l. I, 12: *An partus ancillae sitne in fructu habendus, disseretur inter principes civitatis .....: haec, quae vitam omnem continent, neglegentur?* II, 88: *An dolor longissimus quisque miserrimus: voluptatem non optabiliorem diuturnitas facit?* Ex hoc autem genere sententias iungendi orta est ἀνακολουθία, quam huic Oratoris loco inesse dixi. Nam inter primum alterumque huius structurae membrum, id est inter πρότασιν atque ἀπόδοσιν, quae Graece dicuntur, fusius atque copiosius explicat Tullius ea, quae paucis verbis expositurus erat, aliaque dat eiusdem rei exempla. Dicturus enim non modo poetarum, sed etiam oratorum eos quoque probari, qui sint secundi vel etiam infra secundos, dilatat sententiam animo conceptam additque neque eos, qui in philosophia minus valuerint, propterea a scribendo deterritos esse neque opifices, qui summum assequi non potuerint, idcirco minus expertos esse, quo possent progredi. Quae si

[1]) Hisce verbis eam explanat Madvigius in Emendat. in Cic. l. de leg. et acad. pag. 39. Quem libellum ut ad opinionem meam probandam adhiberem, Reitzensteinium, cui ob studia mea excitata et aucta summam habeo gratiam, me monuisse grato confiteor animo.

[2]) Exempla illa attulit Madvigius l. l.

coniunctione *aut* primo membro annexuisset atque ita adiunxisset, ut tres evaderent sui similes προτάσεις, sententia nimis fieret rhetoris, parum vere oratoris ac foedissime offenderet audientis aures, oculos legentis. Recedit igitur Tullius ab incepta sententiae structura atque quae de philosophis acceperit, directo indicat, quae de artificibus cognoverit, amplificando praedicat. Sed tum sententiam iam non potest ea ratione explere, qua instituit: omnibus, quae inseruit, interpositis ἀπόδοσις difficillima esset ad intellegendum. Nihilo minus eius initium, quod primitus animo concepit, integrum servat scriptor et verbis quae sunt *in oratoribus vero* cum vi in principio collocatis flectit sententiam eamque non interrogando, sed indicando conficit. Atque etiam de singulis oratoribus loqui mavult quam, id quod exspectamus, secernere tantum secundos de primis. Admirabile esse rhetorum discipulos admonet, quantum inter omnes unus excellat Demosthenes, nihilo setius multos fuisse oratores et illa aetate et priore nec defecisse posteriore. Nec solum fuisse alios, quamquam fuerit perfectissimus ille, sed etiam aliquem locum eos obtinuisse et cum clamore auditos esse. Sic complectitur Cicero alteram προτάσεως partem, quae est 'non modo primis in quoque artis vel scientiae genere est locus, sed etiam secundis atque iis, qui sunt infra secundos', cum altera, quae est 'nusquam viri perfectissimi ab elaborando deterruerunt reliquos': duas partes complectitur ἀποδόσει atque concinnitate verborum efficit, ut ἀνακολουθίαν animo percipiamus. Id quidem tantopere placuit Columellae, ut imitari conaretur.

Tale anacoluthon persaepe legitur in litteris Latinis. Eius nonnulla exempla ad Ciceronis De legibus l. I, 46 emendandum collegit Madvigius in dissertatione inaugurali[1]), quam supra laudavi. Similis huius, de qua egi, comprehensio invenitur in Quaest. Tusc. l. V, 73. Loquitur ibi Tullius de sapiente semper beato et: *An* inquit *Epicuro*, *qui tantum modo induit personam philosophi et sibi ipse hoc nomen inscripsit*, *dicere licebit*, *quod quidem*, *ut habet se res*, *me tamen plaudente dicit*, *nullum sapienti esse tempus*, *etiamsi uratur*, *torqueatur*,

[1]) Pag. 44 sq.

secetur, quin possit exclamare: *Quam pro nihilo puto!* Additurum autem Tullium: 'Stoicis, immo Peripateticis etiam, non idem dicendum erit' pluribus ad Epicuri dogmata exagitanda interiectis sententiam non absolvisse bene adnotavit vir ille illustrissimus. Primum enim Cicero dilatat ἐνθύμημα inceptum, cum interponit colon quod est: *cum praesertim omne malum dolore definiat, bonum voluptate, haec nostra honesta, turpia irrideat dicatque nos in vocibus occupatos inanes sonos fundere, neque quicquam ad nos pertinere, nisi quod aut leve aut asperum in corpore sentiatur.* Deinde inserit, quae aeque atque prima pars interrogando structa sunt: *huic ergo . . . oblivisci licebit sui et tum fortunam contemnere, cum sit omne et bonum eius et malum in potestate fortunae, tum dicere se beatum in summo cruciatu atque tormentis, cum constituerit non modo summum malum esse dolorem, sed etiam solum?* Tum annectit membrum, quod respondet secundo, sed non aliqua coniunctione subiciente subiungit, immo vero principali, quam dicimus, sententia pergit: *Nec vero illa sibi remedia comparavit ad tolerandum dolorem, firmitatem animi, turpitudinis verecundiam, exercitationem consuetudinemque patiendi, duritiam*[1]) *virilem, sed una se dicit recordatione adquiescere praeteritarum voluptatium ..... Non enim video, quo modo sedare possint mala praesentia praeteritae voluptates.* Postremo concludit Cicero totum ambitum, cum πρότασιν repetit brevibus hisce verbis: *Sed cum is dicat semper beatum esse sapientem, cui dicere hoc, si sibi constare vellet, non liceret* atque tunc demum ponit ἀπόδοσιν, quae tot membris interiectis alia est atque primo voluit scriptor, hanc: *quidnam faciendum est iis, qui nihil expetendum, nihil in bonis ducendum, quod honestate careat, existimant? Me quidem auctore etiam Peripatetici veteresque Academici balbutire aliquando desinant aperteque et clara voce audeant dicere beatam vitam in Phalaridis taurum descensuram.*

Neque alia condicione est Phil. I, 16 sqq., quamquam ibi ἀνακολουθία lenitur eo, quod ἐνθύμημα integrum iustumque antecedit. Cicero servari vult Caesaris acta, in primis eius leges,

[1]) Glossam, quae ante *duritiam* exstat in codicibus, omitto illam: *praecepta fortitudinis* a Seyfferto seclusam.

quoniam quae in commentariolis et chirographis et libellis tantum, non, ut leges, in aere sint tam religiose serventur. Quod hoc enthymemate exprimit: *An in commentariolis et chirographis et libellis se* (sc. M. Antonio) *uno auctore prolatis, ne prolatis quidem, sed tantum modo dictis, acta Caesaris firma erunt: quae ille in aes incidit, in quo populi iussa perpetuasque leges esse voluit, pro nihilo habebuntur?*[1]) Nihil autem tam esse in actis Caesaris quam eius leges contendit. *An*, inquit, *si cui quid ille promisit, id erit fixum, quod idem facere non potuit?* Desideratur huius modi aliquid: 'Caesaris leges non erunt ratae?' Cuius ἀποδόϲεωϲ loco, verbis quae sunt *quod idem facere non potuit* commotus, patres conscriptos admonet, quam multis Caesar multa promissa non fecerit, immo promissa multo plura illo mortuo reperta esse, quam a vivo beneficia per omnes annos tributa sint. Nihilo setius se summo studio illius acta defendere, omnibus, dummodo sint in actis, illius praeceptis obtemperari velle. Tunc subicit, sed alia ratione atque primo habuit in animo, ἀπόδοϲιν hisce verbis: *Ecquid est, quod tam proprie dici possit actum eius, qui togatus in re publica cum potestate imperioque versatus sit, quam lex?*

At non modo oratorum est magnum orationis circuitum ita relaxare in complura incisa, poetae quoque eandem continuationis dissolutionem ad artem atque ad praecepta revocaverunt eaque uti non dubitant. Lucretium quidem in prooemio libri primi De rerum natura hanc artem adhibuisse praeclarissime illustravit Reitzensteinius in libello, quem in Th. Mommsenii honorem scripsit inscripsitque 'Drei Vermutungen zur Geschichte der römischen Literatur'. Qui vir doctissimus, quid illo in prooemio dicendum fuerit poetae, sic explanat[2]): 'Der Dichter mußte motivieren, warum er gerade an diese Gottheit sich wendete, der Hymnos mußte eine logische Folgerung in sich aufnehmen, welche sich vollständig kaum geben ließ, und durfte doch den Schwung und Ton nicht einbüßen, der allein den Leser das Unzulängliche

---

[1]) Hosce primae orationis Philippicae locos e Clarkii recensione laudo.

[2]) In cap. III: Lukrez und Cicero, pag. 47 sq.

dieser Begründung übersehen lassen konnte'. Quo modo autem poeta quod erat difficillimum effecerit, Reitzensteinius hisce illustrat verbis[1]), quae item liceat exscribere: 'Ganz allmählich beginnt der Dichter den langen Satz, welcher ihm vorschwebt, aufzulösen. Von dem ersten relativisch angeschlossenen, in Wirklichkeit causalen Satz quae concelebras geht er, scheinbar nur der stärkeren Betonung halber, über zu per te quoniam concipitur, und eben diese Betonung des per te ermöglicht ihm, das dritte Glied wie im Gedanken so auch in der Form selbständiger, dem Stil der Hymnen ähnlicher zu machen: te, dea, te fugiunt. Eben diese Form beweist aber, daß er den Satz grammatisch nicht mehr von quoniam abhängig machen wollte. Die asyndetische Verbindung mit dem Vorangehenden wäre hier unerträglich und müßte zu Mißverständnissen führen. Wie der Inhalt aus dem Grundgedanken quoniam tu universae naturae leporem das frei herausgebildet und der folgenden Schilderung angeglichen ist, so ist auch die Form von den Fesseln der Periode befreit. Das Proömium wird nicht durch einen großen Causalsatz gebildet, und der Dichter hatte allen Grund, dies zu vermeiden. .... So löste sich der logisch durchsichtige Gedanke unter der Einwirkung der Hymnenform in selbständige Glieder auf.'

Simile quiddam in Horatii quoque his versibus cognoscitur (Epodon l. I, 5 sqq.):

quid nos, quibus te vita si superstite
iucunda, si contra, gravis:
utrumne iussi persequemur otium,
non dulce, ni tecum simul,
an hunc laborem mente laturi, decet
qua ferre non mollis viros,
feremus, et te vel per Alpium iuga
inhospitalem et Caucasum,
vel occidentis usque ad ultimum sinum
forti sequemur pectore.

---

[1]) Ibid. pag. 46 sqq.

Quamquam hic non, ut in antecedentibus exemplis, deest altera pars geminatae cuiusdam interrogationis, tamen relicta interrogationis dubiae forma deflectitur oratio in certam voluntatis declarationem[1]. Producenda enim interrogatio dubia erat usque ad verbum quod est *feremus* (v. 11). Sed quia participio quod est *laturi* (v. 9) eadem vis inest atque si diceret Horatius *cum mente certo forti eum ferre possimus* vel *quem mente certo forti ferre poterimus* atque certum iam subest iudicium, versus qui sequuntur in dubio poni nequeunt, praesertim cum illic poeta amplificando de laboribus loquatur etiam maioribus quam sunt ii, quos se simul cum Maecenate suscipere velle dixit antea[2].

Eundem igitur in modum atque hi quos contuli loci interpretandae sunt Oratoris Tulliani §§ 4—6: *Quodsi quem aut natura sua [aut] illa praestantis ingenii vis forte deficiet aut minus instructus erit magnarum artium disciplinis, teneat tamen eum cursum quem poterit; prima enim sequentem honestum est in secundis tertiisque consistere. An in poetis non Homero soli locus est, ut de Graecis loquar, aut Archilocho aut Sophocli aut Pindaro, sed horum vel secundis vel etiam infra secundos. Nec vero Aristotelen in philosophia deterruit a scribendo amplitudo Platonis nec ipse Aristoteles admirabili quadam scientia et copia ceterorum studia restinxit. Nec solum ab optimis studiis excellentes viri deterriti non sunt, sed ne opifices quidem se* ⟨*ab*⟩[3] *artibus suis removerunt, qui aut Ialysi, quem Rhodi*

[1]) Bene hanc structuram interpretatur Kiesslingius in ed. IV. part. I adnotatione pag. 410: 'H. wollte fortfahren *an fortiter te sequemur*, aber da Maecenas dem *parum firmus* die Kraft, die Strapazen des Feldes zu ertragen, nicht zutraut, so tritt der von Hause aus untergeordnete Gedanke an die Ertragung der Mühsal dem *sequemur* gleichberechtigt zur Seite, ja drängt sich demselben vor.'

[2]) Item, ut hic Horatius, amplificat in enumerando pericula amici gratia subeunda Propertius I, 6, 1—4:

Non ego nunc Hadriae vereor mare noscere tecum,
Tulle, neque Aegaeo ducere vela salo,
Cum quo Rhipaeos possim conscendere montes
Ulteriusque domo vadere Memnonia.

[3]) Quamquam Iordanio (Zs. f. d. Gymn. 5, 550) concedo Tullium aliis quoque locis removendi verbum sine ulla praepositione, sed mero cum

vidimus, non potuerunt aut Coae Veneris pulchritudinem imitari . . . . ; quorum tanta multitudo fuit, tanta in suo cuiusque genere laus, ut, cum summa miraremur, inferiora tamen probaremus[1]). *In oratoribus vero, Graecis quidem, admirabile est quantum inter omnes unus excellat; ac tamen, cum esset Demosthenes, multi oratores magni et clari fuerunt et antea fuerant nec postea defecerunt.*

§ 8. E codicibus editur: *Sed ego sic statuo nihil esse in ullo genere tam pulchrum, quo non pulchrius id sit, unde illud ut ex ore aliquo quasi imago exprimatur; quod neque oculis neque auribus neque ullo sensu percipi potest, cogitatione tantum et mente complectimur.*

Quod Iohannes Bakius in libello 'De emendando Ciceronis Oratore' inscripto (pag. 38) coniunctionem adversativam *sed* in copulativam *et* corrigendam esse censuit, erravit. Nam illa eodem modo hic posita est, quo § 12: *sed et huius et aliorum philosophorum disputationibus et exagitatus maxime orator est et adiutus*; § 36: *sed in omni re difficillimum est formam . . . exponere optimi*; § 70: *sed est eloquentiae sicut reliquarum rerum fundamentum sapientia*; § 134: *sed iam forma ipsa restat*; § 140: *sed haec nisi collocata . . . ad eam laudem . . . aspirare non possunt*; § 152: *sed Graeci viderint*; § 202: *sed in utroque frequentiores sunt et liberiores poetae*; § 215: *sed sunt clausulae plures*; aliisque permultis locis.

Alia Fridericus[2]) offenditur re, ea scilicet, quod duo cola, quae a relativis *unde* et *quod* pronominibus incipiant, paria inter

---

casu ablativo coniunctum adhibere, hoc tamen loco praepositionem *ab* inter *se* et *artibus* voces a Palatini correctore aliisque concinnitatis causa iure interpositam duco, quia etiam primo in membro ante vocabula quae sunt *optimis studiis* eadem exstat praepositio.

[1]) Mirandi ac probandi verborum tempora in praesentia commutari iubet Normannius; quem secutus est Stanglius. Iniuria tamen. Iure vero Stanglius (cf. Burs. Jb. 84, 351) nunc a Normannio abhorret; nam Tullius de singulis cogitat simulacris. Accedit, quod paulo ante verbis *quem Rhodi vidimus* itinera sua annis 78 et 50 a. Chr. n. in Graeciam facta commemoravit. Sed cf. Pideritii ed. alt. pag. 33 not. 16.

[2]) Fleck. Jb. (1880) 121, 142.

se sint posita neque, id quod exspectetur, contraria. Quam ob rem, ut *tamen* particula post *quod* relativum inseratur, suadet; sed iniuria. Neque enim illud *quod* eo loco per se est pronomen relativum, verum stat pro demonstrativo pronomine positum, quod esset *id* eique apposita esset *autem* coniunctio. Eadem sunt igitur illa verba atque: *id autem neque oculis neque auribus neque ullo sensu percipi potest.*

At desidero equidem colligationem quandam inter se duarum huius sententiae partium, praesertim cum in altera verbi genus passivum, in altera inveniatur activum. Qua eadem fortasse causa commoti Heerdegenius in ed. adn. crit. pag. 3 *quoniam* post *quod* infundendum obtulit, Schuetzius in editione sua pronomen *quod* initio alterius partis iteravit scripsitque: *quod neque oculis neque auribus neque ullo sensu percipi potest,* <*quod*> *cogitatione tantum et mente complectimur.* Displicet utrumque. Ergo pro eo quod est *tantum* potius *tamen* nativum habeo, quod in codicibus corruptum sit confusis compendiis *tn̄* et *tm̄*, atque illud *tamen* restitui malo. Probari videtur coniectura mea proximis quae sequuntur verbis: *iis picturis, quas nominavi, cogitare tamen possumus pulchriora.* Ita igitur hanc paragraphum recte se habere existimo: *Sed ego sic statuo . . . exprimatur*; *quod neque oculis neque auribus neque ullo sensu percipi potest, cogitatione tamen et mente complectimur.*

§ 9. Dicit Cicero: ut reliquarum rerum, ita eloquentiae quoque esse ἰδέαν, quam appellat Plato, vel formam speciemve, quibus vocibus ipse vertit vocem Graecam in Latinum sermonem, eamque animo cognosci, effigiem eius auribus non cerni[1]). Quam sententiam his verbis effert: *Ut igitur in formis et figuris est aliquid perfectum et excellens, cuius ad cogitatam speciem imitando referuntur ea, quae sub oculos ipsa non cadunt, sic perfectae eloquentiae speciem animo videmus, effigiem auribus quaerimus.*

Plurimis modis maximeque variis hunc locum interpretabantur, permultis coniecturis eum vexabant viri humanissimi, ut iam anno 1864 omnium Oratoris locorum hunc Voll-

[1]) Cf. Or. § 18.

behrius appellaret vel pessimam interpretum crucem. Neque inde ab illa usque ad hanc aetatem locum corrigere destiterunt philologi. Nam cum initio Oratoris nonnulli editores codicum scripturam integram in textum, qui dicitur, recepissent, proximis temporibus de illius vitio vix quisquam dubitavit. Ad singulas igitur, quas haec paragraphus provocavit, interpretationes et correcturas transeo pertractandas et examinandas.

Quam in operum Tullianorum editione anno 1826 curata (vol. I pag. 452) Orellius dederat interpretationem praetermitto, quia ipse mox neglexit, cum Henrici Meyeri sententiam suam faceret et in Oratoris editione anno 1830 curata his verbis illustraret: 'Ut igitur in formis et figuris a summis fictoribus pictoribusque elaboratis inest utique aliquid perfectum et excellens (etwas Ideales), quod cogitatione dumtaxat percipitur, et quo ipso artifex, singulas dum formas imitatur (während er darstellt, nicht: nachahmt), exprimere studet *ea quae sub oculos ipsa non cadunt*, id est pulchri ἰδέαν aeternam sibi insitam, quam secutus atque imitatus solum potest efficere illud, quod cogitantibus nobis perfectum apparet in singulis eius operibus contemplandis; nec tamen propterea umquam totum opus vel perfectissimum universam pulchri ἰδέαν amplectitur atque exprimit: sic etiam perfectae eloquentiae ἰδέαν animo videmus, effigiem (die völlige Verwirklichung dieser Idee) nusquam reperimus, sed semper desideramus etiam in optimis eloquentiae exemplaribus'[1]). Ad quae Orellii vel Meyeri bene respondet Franciscus Goeller in ed. Lips. a. 1838 pag. 73 neque *referre aliquo aliquid* esse idem quod *imitari aliquod exemplar* neque referri aliquo dici προπλάσματα, sed horum effigies. Similiter Vollbehrius in libri laudati pag. 5 exponit referendi verbum non idem significare quod exprimendi nisi in poetarum et inferioris aetatis scriptorum usu, cuius exempla attulerit Otto Iahnius Vergilii Aeneidos l. XII, 348: *Eumenides nomine avum referens, animo moribusque parentem* et Livii l. X, 7, 3: *Rettulisse dicitur Decius parentis sui speciem, qualem eum multi, qui in contione erant,*

[1]) Eadem fere Otto Iahnius protulerat in prima Oratoris editione, sed in altera secutus est Victorium, cuius de opinione statim agetur.

viderant[1]). Illo autem usu, quo *referre ad* aliquid revocare suam ad normam, legem, genus significet, apud Ciceronem nihil esse frequentius, ut vel in De finibus libris sescenta legantur huius constructionis exempla[2]). Haud alia forsitan senserit Baehrensius, qui in Rev. de phil. X, 76 se una solaque voce *referuntur* offendi et pro ea *proferuntur* (scil. ab artifice) reponere dicit. At remanent duo, quorum alterum affert Fr. Goeller l. l. acutissime disserens: Ex § 10 verbis *has rerum formas appellat* ἰδέας patere formas et figuras non esse opera ab artificibus elaborata, cum illa Tullius effigies, at ἰδέας constanter formas, figuras, species nominet. Alterum Vollbehrius l. l. opposuit. Si enim *ea quae sub oculos ipsa non cadunt* ἰδέαν significaret pulchri, quoniam plurali numero certius quiddam significari videtur, singularis potius esset exspectandus, ut legeretur: *id quod sub oculos ipsum non cadit.*

Beieri quoque argumentationem praetereo, cum nihil prosit rei, sed inducat errorem, quasi non ad ideam res, verum idea ad rem referatur[3]). Porro C. Peter et G. Weller in editione anno 1838 communiter curata (pag. 101) vertendo hunc locum sic illustraverunt: 'So wie es in der Skulptur und Malerei ein Ideal gibt, welches das Muster für alles liefert, was sich in der Wirklichkeit nicht vorfindet (*quae sub oculos non cadunt*): so muß es auch in der Beredsamkeit sein. Das Letztere drückt er aber so aus: Ebenso haben wir, d. h. alle Redner, welche sind, wie sie sein sollen, ein gedachtes Ideal in unsrer Seele, das Ohr gibt uns nur zuweilen einen Abglanz dieses Ideals. In *quaerimus* liegt von selbst, daß dieser Abglanz nur selten und zerstreut zu finden ist; quaerere heißt zuweilen geradezu vermissen'[4]). Hic suo iure quaerat quispiam, quo modo ea,

---

[1]) Ne in illis quidem exemplis *referre* idem est atque *exprimere*, immo verbum proprio sensu adhibetur, qui est apud Vergilium: 'Eumenides nomine refert mortuum avum', apud Livium: 'Decius specie refert mortuum parentem' (scil. in mundum: er bringt zurück).

[2]) Cf. etiam Or. 159; 162; De or. I, 142; III, 111; Brut. 5; De leg. I, 20; 46; 52; II, 8.

[3]) Vollbehr, l. l. pag. 5 sq. et Goeller, ed. pag. 73.

[4]) Re vera saepissime quaerendi verbum κατ' ἐξοχὴν adhibetur, ut opponatur inveniendi verbo, quasi sit *frustra quaerere*, quod idem

quae sub oculos non cadunt, referenda sint ad id, quod sub oculos non cadit, ad ideam videlicet, quid attineat, quantum intersit[1]). Immo vero *et Phidiae simulacris, quibus nihil in illo genere perfectius videmus et iis picturis, quas nominavi* — simulacra et picturae sub oculos cadunt! — *cogitare tamen possumus pulchriora* — quae sub oculos non cadunt. Illa autem, quae sub oculos cadunt, simulacra scilicet et picturas, referri ad haec pulchriora, quae cogitari possunt, sub oculos non cadunt, Cicero dicit hisce verbis: *Nec vero ille artifex, cum faceret Iovis formam aut Minervae* (als er die ideale Vorstellung von Jupiter und Minerva in die Erscheinung zu bringen suchte) *contemplabatur aliquem, e quo similitudinem duceret, sed ipsius in mente insidebat species pulchritudinis eximia quaedam, quam intuens in eaque defixus ad illius* (scil. formae Iovis, non pulchritudinis) *similitudinem artem et manum derigebat.* Id est: Iovis et Minervae simulacra — quae sub oculos cadunt — revocata sunt ad normam speciei pulchritudinis — quae in mente tantum insidet artificis, sub oculos non cadit. Ergo vera esse mihi videtur interpretatio, quam huiusce modi protulit Iahnius in ed. alt. pag. 38: '*quae sub oculos cadunt*: das, was der Künstler den Sinnen wahrnehmbar hervorbringt, indem er seine Darstellung auf das nur mit dem Geist zu erfassende Vollkommene richtet. Ciceros Gedanke ist: In der bildenden Kunst wie in der Beredsamkeit gibt es ein Höchstes, Vollendetes, das in der Wirklichkeit nicht existiert, sondern nur in der Seele des Künstlers lebendig ist, welcher demselben durch die künstlerische Darstellung die sinnliche Existenz zu geben bestrebt ist'. Qui igitur attenderit animum ad ea, quae explanavi, concedet, spero, nullum esse hic locum negationi. Itaque iam olim Victorius in Var. lect. XI, 14 delevit eam sic interpretatus locum: '*quae sub oculos ipsa cadunt*, id est τὰ ὁρατά, referuntur ad speciem illam cogitatam, cuius ipsa tamquam imago sunt: cogitatam enim

---

Graeci ζητεῖν dicunt. Conferantur Or. 226; Brut. 217; De fin. II, 13; Verr. III, 47; Taciti Agric. 40; Ovidii Met. II, 239; Tibulli l. II, 3, 26.

[1]) Simile quiddam occurit Pideritii opinioni in Eois vol. I, 401 sqq. expositae et Nixonii a Sandysio in edit. Cantabr. pag. 11 relatae.

speciem vocat ἰδέαν νοητήν, id est quae cogitatione et mente percipitur: eodem modo ideam eloquentiae mente complectimur, effigiem vero ipsius auribus sentimus'[1]).

Sed vocabulo *non* exstincto delendum est etiam *ipsa* pronomen, id quod iam vidit Geelius[2]). Nam pessime pronomen defenderunt C. Beier, qui quas attulerit causas in Vollbehrii libro laudato (pag. 8) videas, et Fr. Goeller in ed. pag. 72 hoc exemplo nisus e Ciceronis ep. ad fam. XV, 16 sumpto: *His autem spectris* (εἰδώλοις) *etiamsi oculi possunt feriri*, *quod iis vel ipsa accurrunt* — id est: vel sua sponte, etiamsi de iis nolis cogitare — *animus qui possit*, *ego non video.* Eadem ratione semel usus est eodem pronomine Lucretius, cuius in quinto libro inde ab 1146 hi leguntur versus: *Nam genus humanum defessum vi colere aevum* | *ex inimicitiis languebat*, *quo magis ipsum* | *sponte sua cecidit sub leges artaque iura.* At num hic dicere potuit Cicero: *ea quae ipsa sua sponte sub oculos cadunt?* Vix meliorem esse Ioh. Bakii interpretationem[3]) censeo, qui *ipsa* illud posuisse Tullium declarat Platonis quasi imitatione, qui distinguat inter αὐτό et αὐτά, veluti in Phaedone pag. 74 BC. Distinctionem enim tam subtilem et e media philosophia petitam hic tam abrupte a Cicerone proferri potuisse iure negavit Vollbehrius. Accedunt duo alia: primum quod *cogitatae speciei* contrarium iam vocibus *sub oculis* contineatur, alterum, quod his verbis expressit Pideritius in Eois vol. I, 401: '*ipsa* so gestellt wie hier verlangt gebieterisch die Negation nach sich' et pag. 402: 'abgesehen von der falschen Stellung von *ipsa*, das dann hinter *cadunt* stehen sollte'.

Gerundium denique *imitando* ipsum quoque Bakio suspectum bene defenditur ab eodem Pideritio, ut erat acri ingenio, in ed. alt. pag. 35 disserente: 'Das innere, vor den Augen des Geistes schwebende Idealbild ist das Muster, nach dem der Künstler mittels künstlerischer Nachbildung (μιμεῖ-

---

[1]) Quaerendi verbum Victorium fefellit: effigiem auribus sentiremus, si essent oratores satis perfecti.

[2]) Ad Dion. Chrys. pag. 88.

[3]) L. l. pag. 38.

cθαι) [das] darstellt, [was als solches in der Sinnenwelt nicht da ist]' [1]). Defenditur gerundium etiam his locis collatis [2]): Brut. 70: *quis enim eorum, qui . . . imitentur veritatem* e. q. s.; Quintil. I, 1, 5: *verba effingere imitando*; De or. II, 90: *tum accedat exercitatio, qua illum, quem delegerit, imitando effingat atque exprimat*; eiusdem libri § 96: *hanc igitur similitudinem qui imitatione assequi volet, cum exercitationibus crebris atque magnis tum scribendo maxime persequatur*; De nat. deor. l. II, 81: *cuius sollertiam nulla ars, nulla manus, nemo opifex consequi possit imitando.*

Quid igitur Tullius hac sententia eloqui velit, satis me explanavisse reor, ut optime et clarissime sic eam legi concedas: *Ut igitur in formis et figuris est aliquid perfectum et excellens, cuius ad cogitatam speciem imitando referuntur ea quae sub oculos [ipsa non] cadunt, sic perfectae eloquentiae speciem animo videmus, effigiem auribus quaerimus* vel ut vertendo illustretur: 'Wie es also in den bildenden Künsten etwas Vollkommenes und Vollendetes gibt, nach dessen Idee sich in der Nachahmung das richtet, was in die Erscheinung tritt, so sehen wir zwar im Geiste die Idee (das Urbild) vollendeter Beredsamkeit, suchen jedoch vergebens mit den Ohren nach dem Abbilde'.

At quo modo vocabula *ipsa non* in textum irrepserunt? Barzizium ea, nescio qua de causa, interpolasse pro certo est habendum. Seclusis autem illis vocabulis locum sanum esse vidimus. Nectamen plane omitto, quae singuli homines docti obtulerint. Heerdegenius quidem in ed. proleg. pag. XXX pro *ea quae* pronominibus potius una *eaque* voce scripta et pro plurali verbi numero potius singulari restituto veram Tullii scripturam evadere opinatur et paragraphum sic interpretatur: '*Ut igitur in formis et figuris est aliquid perfectum et excellens, cuius ad cogitatam speciem imitando referuntur* (scil. formae et figurae), *eaque* (scil. species) *sub oculos*

[1]) Notae alteram partem, quam uncis inclusi, bene refellit Fridericus in Fleckeis. annal. vol. 123, 182.

[2]) Primum et secundum locum attulit Fridericus in Fleckeis. annal. vol. 123, 181, ceteros Vollbehrius l. l. pag. 9 sq.

ipsa non cadit, sic e. q. s'. Sed quamquam ex illis, quae ut scribamus admonet, verbis, si nativa fuissent, facillime ea, quae in codicibus inveniuntur, oritura fuisse nemo negat, tamen quo Heerdegenius vult modo locum sanum fieri nemo sibi persuadebit[1]). Obstat enim, quod priore in membro *formae et figurae* nomina artem, in posteriore autem opera artis significare deberent. Quodsi Vollbehrii coniecturam: *quae sub oculos, ipsa non* <*cadente*>, *cadunt*[2]) vel Friderici, quam in Fleckeis. annal. (a. 1881) vol. 123, 183 commendavit, *quae sub oculos cadunt, ipsa non cadit* comprobaveris, vereor, ne nimis magno enuntietur sono id, quod utpote omnibus notum vix dici oportet: ἰδέαν sensibus non cerni.

§ 10. Pergit Cicero: *Has rerum formas*[3]) *appellat* ἰδέας *ille non intellegendi solum, sed etiam dicendi gravissimus auctor et magister Plato, easque gigni negat et ait semper esse ac ratione et intellegentia contineri; cetera nasci occidere, fluere labi, nec diutius esse uno et eodem statu.*

Sic hanc paragraphum proxime ad codicum scripturam edidit Heerdegenius, sed ante vocem *fluere* posuit notam illam philologiae crucem. Quod ut faceret, commotus est dissertatione et coniectura Friderici, quamvis acuta, tamen, ut leniter dicam, non vera. Is enim in annalium a Fleckeisenio editorum vol. 111 pag. 857 talia fere exposuit: Tullium haec Oratoris verba composuisse de Platonis Convivii pag. 211 AB recordatum, ubi leguntur (211 A): πρῶτον μὲν ἀεὶ ὂν καὶ οὔτε γιγνόμενον οὔτε ἀπολλύμενον οὔτε αὐξανόμενον οὔτε φθῖνον vel (211 B) οἷον γιγνομένων τε τῶν ἄλλων καὶ ἀπολλυμένων μηδὲν ἐκεῖνο μήτε τι πλέον μήτε ἔλαττον γίγνεσθαι μηδὲ πάσχειν μηδέν. Et quamquam Cicero saepius Heracliteam vocem ῥεῖν

---

1) Rubner, W. f. kl. Ph. II, 1009 totum colon *ea quae* ... *cadunt* ut glossema tolli iussit; Thomasius, Rev. crit. (1886) 39, 146 Heerdegenii correcturam obscuram neque admittendam iudicat; Fridericus in Philol. vol. 44, 668 ut minus idoneam repudiat eam; Stanglium, quamquam eam olim (DLZ. V, 1823) comprobavit recepitque editione sua, nunc ipsum quoque eam reicere ex Burs. annal. 84, 355 accipimus.

2) Cf. Or. 81: *quod verbis mutatis non maneat manente sententia.*

3) Cf. De off. I, 15.

Latine verteret fluendi aut labendi verbo, certe hoc loco ambo coniunctim posita esse se mirari, quia nascendi et occidendi verba contraria sibi opponerentur. Ut igitur *occidere* idem esset ac Platonis ἀπόλλυcθαι, cui apud Ciceronem *nasci* eodem modo contrarium appareret quo apud Platonem γίγνεcθαι, sic proxima quoque duo verba Tullio inter se opponenda fuisse haud aliter ac posuisset Plato αὐξάνεcθαι et πλέον γίγνεcθαι contraria illis quae sunt φθίνειν et ἔλαττον γίγνεcθαι. Ergo se *affluere labi* scribenda esse opinari. Alterum autem verbum corrigere maluit Baehrensius[1]). Fluendi enim quoniam verbo inesset prolabendi notio, ex contrario recte fore positum putavit, id quod syllaba repetita evaderet, *relabi*, ut scribendum esset *fluere relabi*. Quodsi fluendi verbo inest notio prolabendi et labendi verbo, id quod Friderico videbatur, inest notio relabendi, quid nobis est, cur corrigamus? Accedit, quod in Augustini De vera religione l. § 3 (Migne)[2]) plane eadem verba inveniuntur eodem modo coniuncta, cum ibi legantur: *sanandum esse animum ad intuendam incommutabilem rerum formam et eodem modo semper se habentem atque undique sui similem pulchritudinem nec distentam locis nec tempore variatam*, *sed unum atque idem omni ex parte servantem*, *quam non crederent esse homines*, *cum ipsa vere summeque sit*: *cetera nasci occidere*, *fluere labi*. Conferri denique potest Philipp. IV, 13: [*Quamquam*][3]) *alia omnia fluxa*[4]) *incerta sunt*, *caduca mobilia*: *virtus est una altissimis defixa radicibus*, *quae numquam vi ulla labefactari potest*, *numquam demoveri loco*. In hisce enim verbis perbene respondent inter se: *alia omnia fluxa incerta sunt*

---

[1]) Rev. de phil. X, 76.

[2]) Illum locum Reitzensteinius mihi ostendit et observationem suam utilissimam, qua est liberalitate, in usum meum convertere permisit.

[3]) *Quamquam*, quod est in codicibus, summo iure resecuit Clarkius Kaysero Madvigioque auctoribus.

[4]) *Fluxa* coni. P. R. Mueller in Philol. IX, 186: *quamquam alia omnia falsa incerta sint* cod. V, *quamquam alia omnia incerta sunt* cod. D. Muelleri vero coniecturam P. Lutzius, sodalis atque amicus meus, in dissertatione inaugurali, quae inscribitur: Quaestiones criticae in Ciceronis orationes Philippicas, Schlettstadt 1905, (pag. 68 sq.) adeo commendavit, ut recipere non verear.

atque *virtus est una altissimis defixa radicibus*, deinde (*alia omnia sunt*) *caduca* ac (*virtus una*) *numquam vi ulla labefactari potest*, tum (*alia omnia sunt*) *mobilia* et (*virtus una potest*) *numquam demoveri loco*. Eodem modo hac in Oratoris paragrapho fluendi et labendi verba ut synonima adhibentur neque alio atque in Ciceronis ipsius Acad. l. I, 31: *continenter laberentur et fluerent omnia*. Quibus de causis equidem totum locum sanissimum esse arbitror eumque iniuria corrigere voluisse et Fridericum et Baehrensium.

§ 12. In libris manu scriptis exstant haec: *Sed et huius* (Platonis scilicet) *et aliorum philosophorum disputationibus et exagitatus maxime orator est et adiutus*; *omnis enim ubertas et quasi silva dicendi ducta ab illis est nec satis tamen instructa ad forenses causas*; *quas*, *ut illi ipsi dicere solebant*, *agrestioribus Musis reliquerunt.*

Nemo adhuc istis offendebatur, proxime ad codices paragraphum omnes ediderunt. Atque qua ratione ubertas dicendi instructa non esse dicatur ad causas forenses, interpretari conatur Sandysius in ed. Cantabr. pag. 14. Adiectivum enim *instructus* idem fere sentire docet ac *perpolitus* et testimonium advocat De or. l. II, 54: *Sed iste ipse Coelius neque distinxit historiam varietate locorum neque verborum collocatione et tractu orationis leni et aequabili perpolivit illud opus*, *sed ut homo neque doctus neque maxime aptus ad dicendum*, *sicut potuit*, *dolavit.* At dubius haereo, num tali sensu aliquid dici possit *instructum.* Accedit aliud: pessime per particulam *tamen* opponi mihi videntur verba: *non satis instructa ad forenses causas* membro quod antecedit: *omnis ubertas dicendi ducta ab illis est.* Qua re ut sententia, quae minor exstat in libris, gravior fiat, verba: *omnis enim ubertas et quasi silva dicendi ducta ab illis est* in parenthesi[1]), quae dicitur, stare iubeo et adiectivi *instructus* masculinam formam restituo, quam ad oratorem refero. Scribenda ergo sunt: *Sed et huius et aliorum philosophorum disputationibus et exagitatus maxime orator est et adiutus* — *omnis enim ubertas et quasi silva dicendi ducta ab illis est* —

[1]) Cf. Oratoris §§ 47, 162, 198.

nec satis tamen instructus ad forenses causas; *quas*, *ut illi ipsi dicere solebant*, *agrestioribus Musis reliquerunt.* Instructum enim oratorem esse debere a philosophis cum aliis permultis locis tum Oratoris § 118 legimus: *Nec vero a dialecticis modo sit instructus*, *sed habeat omnes philosophiae notos ac tractatos locos*[1]).

§ 16. Sine philosophia non posse effici quem quaerat eloquentem, sed ei omnes illius disciplinas diligenter pertractandas esse Cicero docet et breviter §§ 14—16 et copiosius §§ 113—119. Philosophiae enim quasi e finibus ei, qui perfecte eloquentis gloriam appetat, adsumendas esse contendit (§ 15) et de rerum natura doctrinam[2]), qua uber in dicendo et fecundus fiat, et psychologiam, quam dicimus, qua fiat narus, quibus orationis modis quaeque animorum partes impellantur. Cognoscendam ei esse dialecticam quoque addit (§ 16 in.), sine qua neque genus aut speciem cuiusque rei cernere neque eam definiendo explicare nec tribuere in partes possit nec iudicare, quae vera, quae falsa sint, neque cernere consequentia, repugnantia videre[3]), ambigua distinguere. Restat, ut de philosophiae parte morali loquatur, et enumerat nonnullas quaestiones, de quibus nullus orator satis digna possit proferre, nisi qui frequens philosophorum fuerit auditor. Quae in codicibus sic leguntur: *Quid dicam de natura rerum*, *cuius cognitio magnam orationis* [*orationis* L, *orois* postrema littera obelo transfixa ε] *suppeditat copiam*, *de vita*, *de officiis*, *de virtute*, *de moribus sine multa earum ipsarum rerum disciplina aut dici aut intellegi posse*? Tam huius similis est § 118, ut eam adscribam: *Nihil enim de religione*, *nihil de morte*,

[1]) Cf. etiam Or. § 20: *ad permovendos et convertendos animos instructi et parati*; § 4: *aut minus instructus erit magnarum artium disciplinis.*

[2]) *Quod is Anaxagorae physici fuerit auditor, a quo censet eum cum alia praeclara quaedam et magnifica didicisse tum* (hanc Schuetzii coniecturam amplector) *uberem et fecundum fuisse narumque* e. q. s.

[3]) Quod Sauppius in Tullianis (Ausgew. Schr. pag. 549) coniecit *vitare* valde mihi displicet, quia omnia haec verba cernendi et intellegendi sunt.

nihil de pietate, nihil de caritate patriae, nihil de bonis rebus aut malis, nihil de virtutibus aut vitiis, nihil de officio, nihil de dolore, nihil de voluptate, nihil de perturbationibus animi et erroribus, quae saepe cadunt in causas et ieiunius aguntur, nihil, inquam, sine ea scientia, quam dixi, graviter, ample, copiose dici et explicari potest.

In utraque paragrapho exponit scriptor, quam ἠθική, quae Graece dicitur, oratori suppeditet facultatem de officiis similibusque rebus graviter dicendi. Atque adeo non obscurus est ipsius, de qua agimus, § 16 sensus, ut eam emendatione egere maxime perspicuum sit, quamquam ipsa orationis forma dubia esse debebat. Cum enim contraria sit vera Ciceronis sententia ei opinioni, quam praebet codicum scriptura, Kayser ante voces *sine multa* particulam *non* excidisse autumavit. Dissentit ab eo Sauppius et in dissertatione, quae Tulliana inscripta et indici schol. hibern. Gotting. a. 1867 adiecta est[1]), pro sua doctrina praeclarissime haec fere explanat: Quod Kayser velit, non convenire sermonis Latini legibus, sed dicendum esse: *Quid dicam de natura rerum ... sine multa earum ipsarum rerum disciplina neque dici neque intellegi posse?* Ac ne id quidem ferri facile posse, cum *intellegi* non addito accusativo subiecti, quem vocamus, dici non posse videatur. Nam *quid* illud, quod ab initio periodi positum est, priores quidem cum infinitivis *dici* et *intellegi* coniunxisse, Kayserum autem potius ex eo, quod proxime sequitur, verbo *dicam* pendere voluisse, ut etiam hoc loco agnosceret notissimam illam praeteritionis formulam[2]) *quid dicam?* Contra Sauppius ipse nos scribere iubet: *Ecquid dicam de natura rerum ... sine multa earum ipsarum rerum disciplina aut dici aut intellegi posse?*[3]) Nonnullas alias statim coniecturas enumero, quibus idem vitium inest quod verbis a Sauppio propositis. Schenklius[4]) quidem

[1]) Pag. 11 sq. vel Ausgew. Schr. pag. 547 sq.

[2]) Praeteritionis formulam Sauppius l. l. sic definit: 'Illa rem aliquam tam gravem, tam perspicuam esse Romani significant, ut de ea aut accuratius explicari non opus esse aut, quibus id verbis aptissime fiat, haud facile inveniri posse intellegamus'.

[3]) Cf. quid Schenklius respondeat in Zs. f. ö. Gymn. (1870) vol. 21, 625.

[4]) Ibidem.

haec scribenda commendavit: *Quid dicam de natura rerum ... de moribus, <de quibus nihil> sine multa earum ipsarum rerum disciplina aut dici aut intellegi potest?* Stanglius locum edidit ita: *Quid [dicam]? De natura rerum ... sine multa earum ipsarum rerum disciplina aut dici aut intellegi potest?* [1]) Vollbehrius genuina fuisse opinatur [2]): *Quid dicam de natura rerum ... de moribus? Sine multa earum ipsarum rerum disciplina aut dici <illa> aut intellegi posse?* [3]) In Wilkinsii denique nova editione lego: *Quid dicam de natura rerum ... de moribus? <Satisne>* [4]) *sine multa earum ipsarum rerum disciplina aut dici aut intellegi potest?* Omnibus istis coniecturis obstat, quod Tullio iam fusius de natura rerum locuto hic distinguenda sunt ea, quae antea dixit, ab eis, quae nova prolaturus est. Qua re cognita incisum desidero post vocem *copiam* [5]) neque amplificationis [6]) formulam fero, quam e libris manu scriptis receptam respuit sententiarum nexus, neque vero, quam Sauppius vult, praeteritionis restituo formulam, quae vocabulo *plura* post pronomen *quid* inserendo efficitur vel potius praepositionis loco cum ablativo coniunctae accusativo scribendo: *quid dicam naturam rerum?* [7]) Neutrius formulae hic est locus, quoniam Tullius iam locutus est *de natura rerum*. Nullam igitur nisi revocationis formulam hic fero, qua efficitur, ut scriptor longius disserens difficultatem sine philosophia de rebus physicis digna proferendi se revocet, ut ne de coti-

---

[1]) Verborum quae sunt *dici* et *intellegi* subiectum quoddam desidero.

[2]) Ad Or. Tull. symb. crit. pag. 11 sqq.

[3]) Ad eam opinionem perductus est Vollbehrius collato De leg. l. I, 50: *Quid vero de modestia, quid de temperantia, quid de continentia, quid de verecundia, pudore pudicitiaque dicemus? Infamiaene metu non esse petulantes, an legum et iudiciorum?* At ibi interrogandi particulis verbi iterationem multo faciliorem fieri neglexit.

[4]) *Satisne* illud Wilkinsius accepit e Reidii, de quo statim dicetur, proposito.

[5]) Primus hic incidit Schuetzius in ed. pag. 156.

[6]) Amplificationis et praeteritionis formulas sui similes distinguendas esse bene docuit Maur. Seyffertius in Schol. Latin. I, 46 sqq.

[7]) Facillime enim corruptela potuit oriri eo, quod ob proxima: *de vita, de officiis, de virtute, de moribus* scripsit aliquis etiam *de natura rerum*.

dianis quidem quaestionibus sine illa disciplina bene agi posse dicat. Nihil ergo nisi dicendi verbi modus est corrigendum; sententiae initium recte se habet, dum legas: *Quid dico de natura rerum?*

Aliam, cur post vocem *copiam*, id quod volo, incisum fieret, causam attulit Pideritius in Eois symbolis (I, 405) haec disceptans: 'Dazu kommt noch, daß *sine multa earum ipsarum rerum disciplina* nur auf die ethischen Fragen, aber nicht zugleich auf die Gegenstände der Metaphysik, der *cognitio* (*naturae*) *rerum* geht, also auch nicht so mit *quid dicam de natura rerum* in einen Satz zusammengefaßt werden kann. Es werden die drei Teile: Dialektik, Physik und Ethik von einander unterschieden und dieser dritte Teil als völlig unerläßlich mit besonderem Nachdruck hervorgehoben; vgl. 118; de or. I, 68f.' Et quoniam hoc incisum necessarium esse cognoverant — Wilkinsius vero nondum cognovit — plurima atque inter se dissimillima scribenda protulerunt viri humanissimi[1], ut Pideritius in Eois symb.: *Quid dicam de natura rerum, cuius cognitio magnam orationis suppeditat copiam? <Nam> de vita ... sine multa earum ipsarum rerum disciplina <nihil> aut dici aut intellegi potest*; H. Deiter, Philol. 44, 352: *Quid dicam ... copiam? <An> de vita ... aut dici aut intellegi potest?*[2]) A. Eussner, L. C. 1886 pag. 511: *Quid dicam ... copiam? De vita ... de moribus <nihil> sine ... disciplina aut dici aut intellegi potest*[3]); Bakius, De emend. Cic. Or. pag. 40: *Quid dicam ... copiam? De vita ... de moribus <quidquamne> sine ... disciplina aut dici aut intellegi potest?* Nixonius[4]): *Quid dicam ... copiam? <Iam> de vita ... sine ... disciplina <nihil> aut dici aut intellegi potest*; Sandysius in ed. Cantabr.: *Quid dicam ... copiam? <Quid> de vita ... de moribus, <de quibus nihil> sine ... disciplina aut dici aut intellegi potest?* Reidius[5]): *Quid dicam ... copiam? <Quid>*

---

1) Sane plerique nimis a codicum scriptura recedunt.

2) Hic quoque subiecti nominativus deest.

3) Desidero sententiarum quandam colligationem.

4) Nixonii et Reidii coniecturas ex editione Cantabr. cognovi.

5) Reidio acclamat Heerdegenius, B. ph. W. (1887) 7, 909, coll. De leg. I, 50.

de vita ... de moribus? <Satisne> sine ... disciplina aut dici aut intellegi potest?

Nectamen illorum toto e numero cuiquam assentiri audeo, cum omnibus illis, quos nominavi, viris doctis ex codicum scriptura aequo plura sint mutanda. Nam praeter genuinam revocationis formulam restituendam una tantum lacuna aegrotare videtur hic locus atque excidisse primum aliquod verbum, unde pendeat infinitivus *posse*, deinde subiectum accusativi, qui vocatur, cum infinitivo, tum fortasse etiam verbi inserendi subiectum et interrogationis aliqua particula. Quali fere modo lacunam manifestam expleverunt L. Havetius, Rev. de phil. X, 155: *Quid dicam ... copiam? <Anne credemus quippiam> de vita ... aut dici aut intellegi posse?* Baehrensius, Rev. de phil. X, 76: *Quid dicam ... copiam? <Nihil porro constat> de vita ... aut dici aut intellegi posse*; H. Muther, W. f. kl. Ph. III, 1221: *Quid dicam ... copiam? <Denique quid putabimus> de vita ... aut dici aut intellegi posse?* Sed nulla prorsus placet coniectura. Itaque ipse haec scribenda offero: *Quid dico de natura rerum, cuius cognitio magnam orationis*[1]) *suppeditat copiam? De vita, de officiis, de virtute, de moribus <quidquamne quisquam putat> sine multa earum ipsarum rerum disciplina aut dici aut intellegi posse?*

§ 20. Tria esse omnino genera dicendi disserit Tullius, quibus in singulis[2]) quidam floruerint, peraeque autem in omnibus perpauci. Atque de gravi dicendi genere et de tenui haec facit verba: *Nam et grandiloqui, ut ita dicam, fuerunt cum ampla et sententiarum gravitate et maiestate verborum, vehementes, varii, copiosi, graves, ad permovendos et convertendos animos*

[1]) Genetivi *orationis* in locum Schuetzius (ed. pag. 156), Sauppius (Ausg. Schr. pag. 548), Fridericus (Fl. Jb. 111, 857 et Philol. 44, 669), Muther (W. f. kl. Ph. III, 1196) dativum *orationi* substitui iubent — Stanglius (Bl. f. b. G. 23, 96) ad Laudensem redit — Ernestius etiam *oratori* coniecit. At defenditur genetivus plurimis testimoniis, ut Or. 209; De or. II, 347; III, 104; Tusc. III, 54; Cat. M. 42; div. in Caec. 21; Quint. XI, 39 aliisque permultis; qua de re grammatica pauca explicuit Tischer ad Tusc. III, 54.

[2]) Superfluum est Stanglio auctore post *singulis* interpolare *singuli*.

instructi et parati, quod ipsum alii aspera, tristi, horrida oratione neque perfecta atque conclusa, alii levi [levi π ε *leni* L] *et structa et terminata; et contra tenues, acuti, omnia docentes et dilucidiora, non ampliora facientes, subtili quadam et pressa oratione limati, in eodemque genere alii callidi, sed impoliti et consulto rudium similes et imperitorum, alii in eadem ieiunitate concinniores, idem faceti, florentes etiam et leviter ornati.*

Est haec sententia haud melius intellecta quam tot aliae Oratoris nec minus pessimis coniecturis vexata. Nec vero plane sanam eam esse dico, quamquam non dubito, quin iniuria pluribus rebus offendantur viri docti. Primum igitur defendere ac probare conor codicum scripturam, quoad necesse est. Particulam enim *atque* ob eam quae proxime antecedit *neque* ipsam quoque in eandem correxerant plerique ante Heerdegenium editores, Zumptii schola Latina (§ 781) advocata [1]. Eandem habet coniunctionem, e librarii videlicet arbitrio ortam, codex ε [2]; eandem, quamquam Heerdegenii, Stanglii, Friderici consensu codicis L lectio erat probata, denuo in editionem suam recepit Sandysius [3]. Sed summa iniuria. Nam perbene tali ratione coniunctionem *neque* ante duo membra particula *atque* arte vincta poni posse sescenta nos docent exempla. Quorum nonnulla afferantur: Brut. 276: *Nec erat ulla vis atque contentio*; ibidem § 325: *sententiis non tam gravibus et severis quam concinnis et venustis*; De or. l. II, 54: *Sed iste ipse Coelius neque distinxit historiam varietate locorum neque verborum collocatione et tractu orationis leni et aequabili perpolivit illud opus, sed ... sicut potuit, dolavit*; Caesaris B. G. VII, 30, 1 (Kübler): *Fuit haec oratio non ingrata Gallis, et maxime quod ipse animo non defecerat tanto accepto incommodo neque se in occultum abdiderat et conspectum multitudinis fugerat.* Simili modo iuncta sunt nomina particulis *et-et*, cum antecedat coniunctio *ne*, ut De off. I, 42: *Videndum est enim, primum ne obsit benignitas et iis ipsis, quibus benigne videbitur fieri, et ceteris, deinde ne* e. q. s. [4]

---

[1]) Peter-Weller, ed. pag. 107.

[2]) Id affirmat Heerdegenius in Mus. Rhen. vol. 38 pag. 123.

[3]) Wilkinsius redit ad Laudensem.

[4]) Bene ad illum locum adnotavit P. Dettweiler in commentatione

vel Quintil. X, 2, 19 (Bonnell): *Ne cui tenue ingenium erit, sola velit fortia et abrupta; cui forte quidem, sed indomitum, amore subtilitatis et vim suam perdat et elegantiam quam cupit non assequatur*; vel eiusdem l. III, 8, 70: *Ne aliter ... exerceri velint et in desuescendis morentur.* Nec peius leguntur ea, quae in ipsius Oratoris § 14 exhibent codices: *Nam nec latius atque copiosius de magnis variisque rebus sine philosophia potest quisquam dicere; ... nec vero sine philosophorum disciplina genus et speciem cuiusque rei cernere ... possumus* e. q. s.

Quid? consequendi verbi sive imperfectum sive perfectum num meliore iure immiserunt editores? An verius omnino viderunt C. F. W. Mueller[1]), Stroebelius[2]), Stanglius[3]), Fridericus[4]), qui ullum verbum inseri vetant, hosce potius conferri iubent locos[5]): Oratoris § 151: *in quo quidam Theopompum etiam reprehendunt, quod eas litteras tantopere fugerit, etsi idem magister eius Isocrates*[6]); Bruti § 66: *Nam ut horum concisis sententiis, interdum etiam non satis apertis cum brevitate tum nimio acumine, officit Theopompus elatione atque altitudine orationis suae, quod idem Lysiae Demosthenes, sic Catonis luminibus obstruxit haec posteriorum quasi exaggerata altius oratio*; eiusdem libelli § 295: *Paulum hic tibi assentior, modo ita laudes,*

---

scholarum in usum conscripta (pag. 25): 'Die Abweichung von der Regel scheint dadurch begründet zu sein, daß durch *aut-aut* die besondere Bedeutung der Partikeln *et-et*, verschiedene, aber zugleich vorhandene Dinge zu verbinden, verloren gegangen sein würde. Cicero will eben hier verhüten, daß die beiden Möglichkeiten zugleich eintreten'.

[1]) Comm. ad Cic. De off. l. III, 109.

[2]) N. ph. Rdsch. 6, 8.

[3]) Stanglium quoque, qui in editione interiecerat *consequebantur*, proxima aetate ab illa esse parte ait Stroebelius in Burs. ann. 84, 353.

[4]) Ed. adn. crit. pag. LX.

[5]) Huc pertinet etiam Or. § 32: *Huius* (sc. Thucydidis) *tamen nemo neque verborum neque sententiarum gravitatem imitatur, sed, cum mutila quaedam et hiantia locuti sunt, quae vel sine magistro [facere] potuerunt, germanos se putant esse Thucydidas.* Recte enim iudicavit Baehrensius in Rev. de phil. X, 76 aut auctore Heerdegenio *quae* in *quod* esse immutandum aut potius eiciendum esse ineptum emblema *facere*, quod ab eo esset adiectum, qui sine negotio cogitando adsumi *loqui* haud perspexisset; cf. notam quae proxime sequitur.

[6]) Quod enim exhibent AO²: *fecerat*, spurium est.

ut antiquas; *quod item de Africano, de Laelio, cuius tu oratione negas fieri quicquam posse dulcius*; De off. l. III, 109: *Atque huius deditionis ipse Postumius, qui dedebatur, suasor et auctor fuit. Quod idem* (i. e. deditionis suae suasor et auctor fuit) *multis annis post C. Mancinus.* Eodem enim pacto hisce locis positum est: *quod idem*, quo adhiberi solet *idque*, ut De off. l. II, 65: *Quam quidem ante hanc confusionem temporum in possessione sua principes retinuerunt* (iuris scilicet civilis cognitionem atque interpretationem), *nunc, ut honores, ut omnes dignitatis gradus, sic huius scientiae splendor deletus est, idque eo indignius, quod* etc. Sed conferas etiam De fin. l. V, 83: *Ut in geometria, prima si dederis, danda sunt omnia. Concede nihil esse bonum, nisi quod honestum sit, concedendum est in virtute positam* <*esse*> *vitam beatam. Vide rursus retro. Dato hoc dandum est illud. Quod vestri non item.* Nec tamen nominativus antecessit, cui opponeretur is qui est: *vestri*; sed eadem ille cum libertate positus est atque is, qui cum comparationis particula *ut* iunctus exstat in De off. l. I, 21: *Sunt autem privata nulla natura, sed aut vetere occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt, aut victoria, ut qui bello potiti sunt, aut lege, pactione, condicione, sorte*; vel eiusdem in libri § 33: *Quo in genere* (scil. ex malitiosa iuris interpretatione) *etiam in re publica multa peccantur, ut ille* (scil. peccavit), *qui, cum triginta dierum essent cum hoste indutiae factae, noctu populabatur agros, quod dierum essent pactae, non noctium indutiae*; aliisque locis haud ita raris.

Quoniam adhuc ea, quae non recte in hominum offensionem incurrebant, tractavi, nunc agam de iis, quae re vera correcturis egere videntur. Ac primum pro adiectivo, quod est in L, *leni* satis certa fide emendatio illa *levi* codicum π et ε in editiones recipitur. Dein Friderico acclamandum esse opinor, qui in Philologi vol. 44, 669 adiectivi quod est *varii* lituram commendaverit. Nam ab hoc loco alienissimum illud est. Et proprium translatumque *varietatis* sensum Cicero in De fin. l. II, 10 explicuit his verbis: *Varietas enim Latinum verbum est, idque proprie quidem in disparibus coloribus dicitur, sed transfertur in multa disparia: varium poëma, varia oratio, varii*

mores, varia fortuna, voluptas etiam varia dici solet, cum percipitur e multis dissimilibus rebus dissimiles efficientibus voluptates. Et cognoscitur vocis significatio multis e locis, ut ex Oratoris §§ 52, 59, 65, 197, sed optime ex eius § 111: *Demosthenes quidem ... nihil Lysiae subtilitate cedit, nihil argutiis et acumine Hyperidi, nihil levitate Aeschini et splendore verborum: multae sunt eius totae orationes subtiles, ut contra Leptinem, multae totae graves, ut quaedam Philippicae, multae variae, ut contra Aeschinem falsae legationis.* Ergo illo adiectivo genus humile et grave dicendi genus mixta esse indicatur nec varium dici potest genus grande. Quo fit, ut lituram, quam proposuit Fridericus, acerrimi ille ingenii vir, necessariam iudicem idque eo magis, quod emblemate fugato plane eadem hic de gravi dicendi genere laudantur, quae in De div. l. I, 80: *Quid? vestra oratio in causis, quid? ipsa actio potest esse vehemens et gravis et copiosa, nisi est animus ipse commotior?*

Postremo quod Palatini prima manus transscripserat *idem* Heerdegenius ac Stanglius, quod P²OF *id est* ceteri editores in textum receperunt. At voce *faceti* illi *concinniores*, quos dicit, explicari non possunt neque per se iidem sunt *faceti* et *concinniores*. Immo eos inter se aperte distinguit Cicero in Bruti § 325: *Genera autem Asiaticae dictionis duo sunt: unum sententiosum et argutum, sententiis non tam gravibus et severis quam concinnis et venustis ... Aliud autem genus est non tam sententiis frequentatum quam verbis volucre et incitatum, quale est nunc Asia tota, nec flumine solum orationis, sed etiam exornato et faceto genere verborum.* Verum etiamsi interdum cognata sit significatio vocum quae sunt: *concinnus* et *facetus*, tamen codicum scriptura *id est* comprobanda non est: primum quia, si reciperetur, comparativus *facetiores* desideraretur, dein quod Cicero hoc summi ponderis loco adiectivum aliquod posuisse vix potest putari, quod non statim per se intellegeretur. Necdum prorsus satisfacit illud Palatini *idem* huic loco, qui requirit potius *idemque.*

Est alius Oratoris locus simili ratione emendandus. In § 7 enim vel eodem modo *idemque* vel ⟨*quod*⟩ *idem* exspectamus, ut legamus: *Non enim quaero, quis* (scil. summus orator)

fuerit, sed quid sit illud, quo nihil possit esse praestantius, quod in perpetuitate dicendi non saepe atque haud scio an numquam, in aliqua autem parte eluceat aliquando, idemque (vel. <*quod*> *idem*, codd: *idem*) *apud alios densius, apud alios fortasse rarius.*

Sed ut ea, quae de hac Oratoris § 20 exposui, brevibus complectar verbis, totum hunc locum non nisi tali ratione sanum fore censeo, quali edatur sic: *Nam et grandiloqui . . . fuerunt . . . vehementes,* [*varii*], *copiosi, graves, ad permovendos et convertendos animos instructi et parati, quod ipsum alii aspera, tristi, horrida oratione neque perfecta atque conclusa, alii levi et structa et terminata; et contra tenues . . . in eodemque genere alii callidi, sed impoliti et consulto rudium similes et imperitorum, alii in eadem ieiunitate concinniores idemque faceti, florentes etiam et leviter ornati.*

§ 34. Brutum ipsum, cui libellum dedicavit, alloquitur Cicero seque opus difficile perfecti oratoris exprimendi suscepisse testatur, quia amet illum ob ingenium, studia, mores, virtutes incredibiles. Quibus virtutibus singulis praedicatis ita pergit: *Ergo omnibus terris una Gallia communi non ardet incendio; in qua frueris ipse te, cum in Italiae luce* [*lucem* L corr. βλ] *cognosceris, versarisque in optimorum civium vel flore vel robore.*

Priore in colo ne quid corrigeretur, olim admonuerant nonnulli editores hac data interpretatione[1]): 'Ohne *ex* muß man omnibus terris für den Dativ nehmen und diesen mit *communi* verbinden, welches allerdings etwas zu weit entfernt zu stehen scheint. Allein das *una Gallia*, durch welches *communi* von seinem Dativ getrennt wird, mußte hier stehen, um *una* dem *omnibus* näher zu bringen'. Et paruit eorum consilio Fridericus ac locum in Rhetoricorum editione Teubneri, bibliopolae honestissimi, sumptibus curata composuit codicum scripturam proxime secutus. Iure tamen ceteri editores ab illa interpretatione reformidaverunt. Nam si *omnibus terris* esset dativus, qui penderet ab adiectivo *communi*, Tullius sic

[1]) Peter-Weller in ed. pag. 118.

fere transposuisset verba: *Ergo una Gallia omnibus terris communi non ardet incendio* nec longius inter se distarent vocabula *una* et *omnibus.*

Contra Heerdegenius ante voces *omnibus terris* praepositionem *in* addidit, collato De or. l. I, 196: (Patria), *quae una in omnibus terris domus est virtutis, imperii, dignitatis.* At neglexit[1]), quod illic non tam est patria vel domus pars omnium terrarum, ut hic Gallia, neque illic numerale *una* ut hic ratione partitiva coniungendum est cum vocibus *in omnibus terris.* Itaque reliqui editores interposuerunt praepositionem *ex,* quod idem alii cum Laurentiani 50,18 correctore ante *omnibus,* alii Halmium secuti post *omnibus.* Verumtamen deesse aliquid sagaciter cognovit Fridericus, cum Tullius de communi incendio, quo libera mansit una Gallia, nondum fecisset mentionem. Qua re ille vir doctus ante *omnibus* inseruit *incensis.* Equidem post *omnibus* addere malim *perterritis,* quod cur omissum sit, explicat sequens illud *terris.*

Ad alteram nunc eiusdem sententiae partem pervenimus, quae item multis vexabatur coniecturis, iniuria tamen in dubitationem tam gravem vocabatur. Admodum enim miror Nixonium[2]), Sandysium[2]) Warrenium[3]) in vocabulis quae sunt *frueris ipse te* haerere et *frueris quiete* aut *frueris ipse virtute tua*[4]) aut [*in*] *qua frueris ipse* proferre. An ex pronomine personali nomen tale, quale est *virtute tua* vel *gloria factorum tuorum,* subaudire vereris? Nec melius quam illorum proposita placent Bakii[5]): *et tamquam,* Schenklii[6]): *cum* <*non*>, Stanglii[6]): *cum* <*pariter atque*>, Bitschofkii[7]): *cum* <*sicut*>. Sed remoto tantum inepto emblemate *cum* sanum fore existimo locum et ita legendum: *Ergo omnibus* <*perterritis*> *terris una Gallia communi non ardet incendio*; *in qua frueris ipse te,* [*cum*] *in*

[1]) Id iam animadvertit Fridericus, Philol. 44, 672.

[2]) Cf. ed. Sandys. pag. 39.

[3]) Am. journ. of phil. 7, 247.

[4]) Collata Bruti § 331, ubi leguntur: *Tibi favemus, te tua frui virtute cupimus.*

[5]) De emend. Cic. Or. pag. 45.

[6]) Ed. Stangl. app. crit.

[7]) Zs. f. ö. Gymn. 37, 510.

Italiae luce cognosceris versarisque in optimorum civium vel flore vel robore.

§ 44. Cicero censet: *Nam et invenire et iudicare quid dicas magna illa quidem sunt et tamquam animi instar in corpore, sed propria magis prudentiae quam eloquentiae. Qua tamen in causa est vacua prudentia?*

Postrema haec aliqua emendatione egere manifestum est[1]), sed cur Lambinum secuti Kayser et Heerdegenius ea secluderent, quam habuerint causam, prorsus me ignorare fateor. Cum Stanglio [2]) porro *quae* ante *qua* ob *tamen*, quod sequitur, interponi non posse iam ab aliis animadversum est [3]). Nec verum arbitror sensum, quem intulit Madvigius in adv. crit. III, 96 scribenda offerens: *Quae tamen incauta est*, <*si*> *vacua prudentia.* Sed rectius suspicabatur Baehrensius [4]): 'Quas res Cicero primoribus, ut aiunt, digitis tangit, easdem tamen minime neglegendas esse brevissime admonet: quidquid in foro agatur, non careri posse prudentia (ut omnino, ita ea, quae in recte inveniendo iudicandoque cernatur)'. Ipse *supervacua* restitui iubet. Equidem nativum habeo *vana*, ut evadant: *Qua tamen in causa est* v a n a *prudentia?*

§ 47: Parenthesim inserit Tullius hanc: *Non enim declamatorem aliquem de ludo aut rabulam de foro, sed doctissimum et perfectissimum quaerimus.*

Quem quaerit doctissimum et perfectissimum? Oratorem videlicet. Sed quamquam e toto verborum connexu dubitari non potest, quin de oratore dicatur, tamen oratoris nomen difficilius subauditur itaque mea quidem sententia inserendum est: *sed* <*oratorem*> *doctissimum et perfectissimum quaerimus.* At sescenties illud nomen cogitatione adsumendum est et in Oratore et in De oratore libris. Saepissime id fieri concedo,

---

[1]) Quamquam Wilkinsio offensionem non afferunt.

[2]) Prope ad Melanchthonii <*quae*> *tamen qua in causa* haec edidit; ipse in W. f. kl. Ph. I, 652 maiorem vim libris afficiens coniecerat: *quae tamen causa est vacua prudentia?*

[3]) Zs. f. ö. Gymn. 37, 510; Burs. ann. 84, 354.

[4]) Rev. de phil. X, 78.

sed certe numquam subaudiendum est, cum ipsum opponitur alii nomini, id quod hoc loco fit. Sic, si etiam hic adiectiva inter se opponerentur, ut e. g. § 20, ac talia fere legerentur, qualia sunt: *Non enim otiosum de ludo aut rixantem de foro, sed doctissimum et perfectissimum quaerimus*, hic haud potius quam illic oratoris nomen adderemus. Verum in eis, quae hic leguntur, orator opponitur declamatori ac rabulae neque igitur subaudiendum, immo adscribendum est id nomen[1]).

§ 50. Disseruit Tullius in § 43 tria videnda esse oratori: quid dicat et quo quidque loco et quo modo; agit igitur in §§ 44—49 de inventione, in § 50 de collocatione, in ceteris quae sequuntur paragraphis de actione et de elocutione, quas praecipue tractandas sibi proposuit in Oratore. De collocatione autem haec profert: *Iam vero ea, quae invenerit, qua diligentia collocabit, quoniam id secundum erat de tribus! Vestibula nimirum honesta aditusque ad causam faciet illustres; cumque animos prima aggressione occupaverit, infirmabit excludetque contraria; de firmissimis alia prima ponet, alia postrema, inculcabitque leviora.*

Haec verba mutila esse nemo negat. Nam cum Tullius ipse saepissime quattuor esse orationis partes docuerit: prooemium, narrationem, argumentationem, perorationem, tamen hic de prooemio tantum et de argumentatione, sed neque de narratione neque de peroratione loquitur, ac ne de argumentatione quidem, sed de illius altera tantum parte, qua opposita refelluntur. Desideratur igitur praeter ea, quae dixi, altera quoque argumentationis pars, ea scilicet, qua sua confirmat orator. Docent enim cum alii tum Sulpitius (pag. 324, 22 Halm) haec: *Argumentatio, ut diximus, in duas partes dividitur, ut sit confirmatio et reprehensio. Confirmatio est eorum argumentorum atque earum quaestionum, quae ex nostra parte sunt, quae Graeci* προηγούμενα *appellant.* Eiusdem confirmationis definitionem ac praesertim reprehensionis, quae deest apud

[1]) De altera, quae in eadem paragrapho exstat, corruptela Madvigio assentior atque collatis De or. II, 309 et Part. or. 8 eam, quam ille in adv. crit. III, 97 dedit, amplector coniecturam: *non enim semper nec in omnibus causis ex isdem <locis eadem> argumentorum momenta sunt.*

Sulpitium, e Tulliano De inventione libro primo afferre liceat. In § 34 legimus: *Confirmatio est, per quam argumentando nostrae causae et auctoritatem et firmamentum adiungit oratio*; et in § 78: *Reprehensio est, per quam argumentando adversariorum confirmatio diluitur aut infirmatur aut elevatur. Haec fonte inventionis eodem utetur, quo utitur confirmatio, propterea quod, quibus ex locis aliqua res confirmari potest, isdem potest ex locis infirmari.* Quibus locis collatis hunc a Sandysio [1]) nego sanari hisce remediis ac verbis interpretationibusque: Tullium hic et de inventione et de collocatione brevissime agere idque ipsum sentire. Ipsum enim dicere se primas duas quaestionis propositae partes *summatim breviterque* tractasse. Et quamquam talis tractatus usque ad certum absolutionis gradum perficiendus sit, tamen narrationem atque perorationem neglectas non esse mirandas, cum Tulliani Oratoris non sit praecepta dare dicendi. Sed verisimile esse Ciceronem breviter significasse confirmationem verbis quibusdam, ut *confirmabit sua*, quae facillime excidere potuisse ante *infirmabit.* Conferri autem iubet Sandysius: Or. § 122: *sua confirmare, adversaria evertere*; De or. II, 331: *tum suggerenda sunt firmamenta causae coniuncte et infirmandis contrariis et suis confirmandis*; Part. or. 122: *in confirmandis ... nostris argumentationibus infirmandisque contrariis.* Refert quoque Sandysius sua opinione explanata, quid de hoc loco cogitet Nixonius. Narrationem quidem hic praetermissam esse censet, quoniam non in omnibus causis necessaria sit. Una in re plane assentior hisce duobus viris doctis: quod narratio non desideratur. Neque enim semper oratori illigandam esse narrationem patet ex De inv. l. I, 30: *Nihil prodest narratio tum, cum ab adversariis re exposita nostra nihil interest iterum aut alio modo narrare, aut ab iis qui audiunt ita tenetur negotium, ut nostra nihil intersit eos alio pacto docere. Quod cum accidit, omnino narratione supersedendum est.* Et pariter patet ex De or. l. II, 330: *Sed quando utendum sit aut non sit narratione, id est consilii. Neque enim, si nota res est nec dubium quid gestum sit, narrare oportet, nec si adversarius narravit, nisi si refellemus.*

[1]) Ed. Cantabr. pag. 59.

Accedit aliud. In antecedentibus paragraphis Tullius locutus est de inventione. Inventio est ex locis, qui Graece τόποι dicuntur. Ex locis sumuntur argumenta: ***non enim semper nec in omnibus causis ex isdem <locis eadem> argumentorum momenta sunt*** scriptor ait in § 47. Porro ab huius paragraphi initio: ***Iam vero***, inquit, ***ea quae invenerit qua diligentia collocabit***! eiusque in fine: ***de firmissimis*** (scil. suis argumentis) ***alia prima ponet, alia postrema, inculcabitque leviora.*** Sua autem argumenta distribuet orator in prooemium — cf. De or. II, 320 sqq. —, in argumentationem, id quod per se intellegitur, in perorationem — cf. De or. II, 314 —, sed numquam in narrationem quoque ea illigabit, id quod ne fiat monet Quintilianus (IV, 2, 108 Halm): ***Argumentabimur in narratione, ut dixi, numquam: argumentum ponamus aliquando.*** Quae cum ita sint, Tullio neglegenda hic erat narratio, sed certe commemoranda tota argumentatio et peroratio, idque quamquam breviter se de inveniendo et collocando moniturum esse § 44, monuisse §§ 50 et 54 ipse dicit. Duas autem quas notavi partes neglegenter hic omisisse illum, qui semper omnes partes vel maxime distincte describere solet[1]), non persuadet mihi Sandysius. Sed potius huic parere velim in eo, quod confirmandi verbum interpono, locis quos laudavit nisus, ubi confirmandi verbo opponitur verbum infirmandi, et secutus exempla Pideritii Halmii aliorumque multorum, qui coniecturas Sandysianae similes obtulerunt. Quarum e numero adscribo Sauppii[2]): ***cumque animos prima aggressione occupaverit <et perspicue breviterque narraverit, sua confirmabit>, infirmabit excludetque contraria***; Kayseri: ***cumque animos prima aggressione occupaverit, <rem exponet***[3]), ***sua confirmabit, tum> infirmabit excludetque contraria***; Pideritii: ***cumque ... occupaverit, <sua confirmabit>, infirmabit*** e. q. s.; Halmii: ***cumque ... occupaverit, <confirmabit sua>, infirmabit*** e. q. s. Verumtamen ab omnibus his viris quamvis

[1]) Videas, qua diligentia Cicero, ne quid omissum videretur, in § 54 adiecerit illa: ***ita praetermissa pars nulla erit, quando quidem de memoria nihil est hoc loco dicendum, quae communis est multarum artium.***

[2]) Coni. Tull. pag. 5, nunc Ausgew. Schr. pag. 207.

[3]) Cf. Or. § 126; in adnot. crit. commendat Kayser: ***rem narrabit.***

doctis dissentio, quod reprehensione duobus verbis expressa etiam confirmationem duobus verbis inclusam desidero; a Sauppio Kayseroque ob eam quoque causam, quod de narratione nihil adiciendum esse puto. Itaque ipse lacunam hisce verbis explere velim: *confirmabit sua et illustrabit*, quae utrum ante vocem *infirmabit* an post *contraria* interponenda sint, dubius haereo. Confirmatio enim ante reprehensionem nominari solet, sed alter quoque ordo interdum invenitur, ut De or. II, 331: *et infirmandis contrariis et suis confirmandis.* Et cum post vocem quae est *contraria* alia quoque intercidisse statim cognoscamus, unam quam duas lacunas hic exstare malo credere ac scribere: *cumque animos prima aggressione occupaverit, infirmabit excludetque*[1]) *contraria*, <*confirmabit sua et illustrabit*> e. q. s.

Sic verbis, quae de argumentatione sunt, restitutis restat, ut de peroratione quoque aliqua inducantur. Ac Sauppius quidem de peroratione post *leviora* quaedam excidisse collegit ex Oratoris § 122, quam liceat afferre: *Quid enim iam sequitur, quod quidem artis sit, nisi ordiri orationem, in quo aut concilietur auditor aut erigatur aut paret se ad discendum; rem breviter exponere et probabiliter et aperte, ut quid agatur intellegi possit; sua confirmare, adversaria evertere, eaque efficere non perturbate, sed singulis argumentationibus ita concludendis, ut efficiatur quod sit consequens iis quae sumuntur*[2]) *ad quamque rem confirmandam; post omnia* <*in*>[3]) *perorationem inflammantem restinguentemve concludere?* At praeter omissas reprehensionem et perorationem alia quoque re offendor. Desidero enim atque quaero, utrius tandem *de firmissimis* orator alia prima ponere, alia postrema, levioraque inculcare debeat. Num adversarii, quoniam paulo ante de contrariis locutus est Tullius? Immo adversarii de levissimis vere orator alia prima ponet, alia postrema, firmioraque inculcabit. Sua ipsius argumenta eo ordine distribuet, quem dixit Tullius. Itaque ante vocabula *de firmissimis* intercidisse quaedam opinor, quae haud satis

[1]) Cur Bakio auctore verbi quod est *excludere* loco inducatur *eludetque*, causa non est, cum *excludere* hic idem sentiat quod in § 122 *evertere*.

[2]) Praesens tempus Friderici (Philol. 44, 682) iussu ex A recepi.

[3]) Hanc Heerdegenii coniecturam probare non dubito.

certa fide reparari possunt, quorum tamen sensum ex aliis locis colligere licet. Ac primum huc interserenda sunt illa, quae supra observatione quadam reperimus. Praeterea de peroratione talia fere hic fuisse suspicor: *perorando autem vel inflammabit iudicem vel mitigabit*, quae sumpsi ex Oratoris § 122: *post omnia <in> perorationem inflammantem restinguentemve concludere* et De or. II, 332: *omnia autem concludenda plerumque rebus augendis vel inflammando iudice vel mitigando.* Illa quae proposui verba retro spectant ad ea, quae prima de prooemio leguntur: *vestibula nimirum honesta aditusque ad causam faciet illustres.* Deinde eodem modo, quo Cicero coniunxit haec atque ea, quae de argumentatione sequuntur, cum breviter repeteret: *cumque animos prima aggressione occupaverit*, eodem fere modo coniungenda sunt ea, quae interseruntur, atque ea, quae paragraphum concludunt. Ergo ut quae de peroratione interpono bene excipiantur verbis, quae sunt: *de firmissimis alia prima ponet, alia postrema, inculcabitque leviora*, haec quoque addi velim: *nonnumquam ea quae excellent servabit etiam ad perorandum, nam.* Quae verba interpolanda prompsi ex De or. l. II, 314: *ergo ... in oratione firmissimum quodque sit primum*; *dum illud tamen in utroque teneatur, ut ea quae excellent serventur etiam ad perorandum, si qua erunt mediocria ... in mediam turbam atque in gregem coiciantur* et De or. II, 309, ubi de firmis agitur argumentis.

Itaque, ut quae dixi complectar, huius paragraphi lacunam manifestam tali fere ratione explendam propono: *Vestibula nimirum honesta aditusque ad causam faciet illustres*; *cumque animos prima aggressione occupaverit, infirmabit excludetque contraria*, < *confirmabit sua et illustrabit, perorando autem vel inflammabit iudicem vel mitigabit*; *nonnumquam ea quae excellent servabit etiam ad perorandum*; *nam* > *de firmissimis alia prima ponet, alia postrema, inculcabitque*[1]) *leviora.*

§ 68. Locus iam a compluribus viris doctis tractatus sic

[1]) Sandysio auctore: *alia prima ponet, alia postrema inculcabit locabitque in medio leviora* corrigendum non esse apparet ex editionum adnotationibus epexegeticis.

legitur in libris manu scriptis: *Ego autem, etiam si quorundam grandis et ornata vox est poetarum, tamen in ea cum licentiam statuo maiorem esse quam in nobis faciendorum iungendorumque verborum, tum etiam nonnullorum voluntati vocibus magis quam rebus inserviunt; nec vero, si quid est unum inter eos simile — id autem est iudicium electioque verborum — propterea ceterarum rerum dissimilitudo intellegi non potest.*

Ac primum *voluntati* hic locum non esse, sed *voluptati*, quam sectatur poesis, et delectationi, ideoque codicis Laur. 50, 1 librarium Aldumque rectum vidisse priores existimabant. Et quia poetae non modo nonnullorum, sed omnium voluptati inservirent neque Cicero omnes poetas vocibus magis quam rebus voluptatem sectari dixisset aut dicere potuisset, Madvigius in Adv. crit. II, 189 corrigenda proposuit: *nonnulli eorum voluptati ... inserviunt.* Ad quam coniecturam refellendam satis habeo adscribere, quae verissima Sauppius in libell. select. edit. pag. 214 [1]) protulit: Ciceronem dicere noluisse, quid poetae quidam illius aetatis nonnullorum iudicio et voluntati satisfacturi in carminibus componendis sequerentur, sed qua re ex nonnullorum iudicio ars poetica ipsa contineretur. Eum enim exponere, cur poetae universi sibi cum oratoribus comparandi non esse videantur [2]). Sauppius igitur scribendum opinatur: *nonnullorum voluntate*, collata Ciceronis ad fam. epist. XIII, 5, 2: *cum ... reditus ... in patriam voluntate omnium concedi videretur.* Et quamquam loco advocato ablativus cum verbo vinctus est, tamen quem Sauppius hic induci vult, ablativus in Laur. 50, 18 [3]) invenitur ac facile probatur, cum illo omisso ad ea quae sunt *vocibus magis quam rebus* gerundium quoddam desideretur.

Alterum quoque mendum huic loco inesse videtur. Pessime enim inter se respondent *in ea* et *in nobis* bina vocabula, quorum priora ad poetarum vocem spectant, posteriora oratorum personas significant. Porro ad oratores poetasque re-

---

[1]) Coni. Tull. pag. 11.

[2]) Haec eadem Eussneri (L. C. 1886, 511) occurrunt illis: *nonnulli eorum, ⟨qui audiunt⟩, voluntati.*

[3]) Cf. W. f. kl. Ph. II, 1010 sq.

feruntur vocabula quae sunt *inter eos*. Sed in eis non iam forma primae personae adhibita oratorum fit mentio. Qua observatione commotus Baehrensius[1]) pro primis illis potius *in eis*, pro ultimis potius *inter eos* ⟨*et nos*⟩ restitui iussit. Plura tamen ex codicum scriptura mutavit. Contra ipse pro eis quae sunt *in nobis* potius *in oratoris* nativa duco, ut vocabula illa: *in ea* revocent poetarum vocem idemque nomen *vocem* ad *oratoris* subaudiendum sit. Ita perfacile ex eis quae sunt *poetarum vox* et *oratoris* ad illa quae sequuntur vocabula *inter eos* intellegenda cogitando adsumuntur poetae et oratores.

§ 91. Quoniam Tullius in §§ 76—90 de dicendi genere tenui sive Attico locutus est, in §§ 91—96 de medio agit disserens haec: *Hoc in genere nervorum* [sic L *verborum* A] *vel minimum, suavitatis autem est* [*est* L *si* A] *vel plurimum*; *est enim plenius quam hoc enucleatum, quam autem illud ornatum copiosumque summissius. Huic omnia dicendi ornamenta conveniunt plurimumque est in hac orationis* [*orationis* L *ornamenti* A] *forma suavitatis.*

Atque omnes has codicum A et L varias lectiones Abrincensis librarii culpa ita esse ortas facillime intellegitur, ut ob praecedens illud *ornamenta* falso iteraverit *ornamenti* et *autēsi* ex eo quod in exemplari fuerat *autēst* corruptum sit. Quamquam igitur hic locus omnibus libris consentientibus traditur, tamen eum multimodis immutaverunt editores. Schuetzius[2]) quidem, quia suavitatem in hoc genere esse postea dicat Cicero nec bene opponatur suavitas nervis, ut genus tenue *non plurimi sanguinis* esse in § 76 dicatur, sic in genere medio *nervorum vel minimum, sanguinis*[3]) *plurimum* inesse

[1]) Rev. de phil. X, 78.

[2]) Ed. a. 1815 tom. III. pag. 187.

[3]) Quid sit *sanguis* orationis, cognoscitur ex auct. ad Her. IV, 16: *Qui non possunt in illa facetissima verborum attenuatione commode versari, veniunt ad aridum et exsangue genus orationis, quod non alienum est exile nominari*; vel e Quintiliani Inst. orat. X, 2, 12: *quod facit, ut minus sanguinis ac virium declamationes habeant quam orationes.* Idem ac *sanguis* sentit vox quae est *sucus*: Cic. de or. III, 96: *Ornatur igitur*

dicendum opinatur. Advocat autem Quintiliani Inst. orat. X, 1, 60, ubi in Archilocho ***plurimum sanguinis atque nervorum*** esse monetur. Quae Schuetzii recte refutat Goeller[1]), quia et suavitas nervis haud minus bene contraria ponatur quam nervis lenia apud Horatium (A. P. 25 sq.)[2]) et in oratore mediocri quamquam plus sanguinis sit quam in tenui, tamen non ***sanguinis plurimum***, ut ipse Cicero vires vel maximas, i. e. hoc ipsum sanguinis plurimum, non mediocri tribuat, sed amplissimo oratori. Dein quod Beier hortatur, ut ***sanitas*** scribas, 'sanitas, i. e. sapientia, virtus est omni orationi necessaria[3]), quae si in ullo, in eo genere exstat maxime et eminet, quod ab omni paene ornatu destitutum hac ipsa virtute defectum ornamentorum quodam modo compensat'[4]) idque est genus tenue, non mediocre[5]). Quas denique coniecturas protulit Baehrensius, Rev. de phil. X, 80 explanans pro ***suavitatis*** potius ***sucositatis*** et vocis quae est ***summissius*** loco ***substrictius*** esse restituendum, eas eadem de causa excogitatas maxime, ne idem iterum scripsisse videretur Tullius, nec minus superfluas censeo quam Schuetzii et Beieri. Innumera enim locorum multitudo nobis esset commutanda, si vellemus corrigere, ubicumque parvis intervallis fit vocum repetitio[6]). Videas enim quo modo bis vel ter repetantur singula verba:

---

oratio genere primum et quasi colore quodam et suco suo. At sucum oratoris mediocris non esse proprium patet ex Or. § 76, ubi de tenui oratore legimus: ***etsi enim non plurimi sanguinis est, habeat tamen sucum aliquem oportet, ut, etiam si illis maximis viribus careat, sit, ut ita dicam, integra valetudine.***

[1]) Ed. a. 1838 pag. 202 sqq.

[2]) Hor. Epist. II, 3, 26 sq. Bentley: ***sectantem lenia*** (al. ***levia***; cf. notam) ***nervi deficiunt.*** Certe quidem ***nervi***, i. e. vis, non peius opponuntur suavitati quam in § 69 flectere delectando.

[3]) Cf. Oratoris § 99: ***Ille enim summissus, quod acute et veteratorie dicit, sapiens tamen, medius suavis, hic autem copiosissimus, si nihil est aliud, vix satis sanus videri solet.***

[4]) Haec explicuit Goeller in ed. laudat. pag. 207.

[5]) Cf. Or. § 90: ***Quicquid est salsum aut salubre in oratione, id proprium Atticorum est***; vel Quint. X, 1, 44: ***alii pressa demum et tenuia et quae minimum ab usu cotidiano recedant sana et vere Attica putant;*** Ernesti, Lex. rhet. lat. pag. 341.

[6]) Id pridem Huschkius ad Tibulli eleg. I, 1, 5 observavit.

Or. §§ 5, 47 sq., 196, De or. I, 86 sq. atque etiam iterentur planae sententiae: Or. § 185 sq., § 69; De leg. I, 12, I, 14[1]); Platon. De leg. 876 CD. Baehrensii coniecturis alterum quoque obstat. Neque enim *sucositas* vox usquam invenitur in libellis Tullianis nec vocabulum, quod non exstare nisi apud postremae aetatis scriptorem ipse fatetur, in priorum opera coniectura inferre licet. Immo ut omnibus illis locis laudatis plurimisque aliis sic hic quoque id, quod maxime praedicandum est, bis praedicatur. Suavitatem autem propriam esse generis medii efficitur ex Oratoris §§ 69 et 99 aliisque. Ad ea igitur quae sunt *plurimumque est in hac orationis forma suavitatis* optime adnotant Peter et Weller in ed. pag. 174 haec: 'Nachdem er seit dem Obigen, wo er dasselbe gesagt, manches Andre zur Charakterisierung dieser Gattung angeführt, bricht er damit ab und wiederholt das Merkmal, welches das deutlichste ist und in welchem alle übrigen enthalten sind'[2]).

Hisce quas exposui causis prohibeor secludere Goellerum[3]) secutus totam sententiam illi suspectam, quae est *huic omnia*[4]) *dicendi ornamenta conveniunt, plurimumque est in hac orationis forma suavitatis.* Neque Schuetzio aliove auctore aliquid corrigo vel adicio, sed totum locum sanissimum iudico atque integrum in textum recipio, qualis est in libris manu scriptis.

§ 92 sq. Pergit Tullius: *In qua* (sc. media orationis forma) *multi floruerunt apud Graecos, sed Phalereus Demetrius meo iudicio praestitit ceteris*; *cuius oratio cum sedate placideque liquitur* [*liquitur* A *loquitur* L] *tum illustrant* [*illustrant* L *illustrent* A] *eam quasi stellae quaedam translata verba atque*

[1]) Confer Kaibel, Aristot. Stil u. Text, ac Vahlen, De leg. libr. ed. pag. 15 et vide, quo modo Cicero suum de Demetrio Phalereo iudicium bis posuerit Or. § 92 et § 94.

[2]) Eundem particulae *que* usum invenies § 73: *in omnibusque rebus* et § 205: *quodque ad rem maxime pertinet.* Cf. Seyfferti Schol. Lat. I, 24 sq.

[3]) Ed. pag. 202 sq. et 207.

[4]) Post *omnia* excidisse *fere* Schuetzio (ed. pag. 187) non concedo, quia coll. Or. §§ 94 et 96 verba quae sunt in § 95: *in idem genus orationis verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum* interpretor: und die zahlreichen Gedankenfiguren, non: auch viele Gedankenfiguren. Cf. § 94: *translatio est . . . multa.*

immutata [***immutata*** L ***mutata*** A]. ***Translata dico*** [***dico*** APO ***ea dico*** F f], ***ut saepe iam, quae per similitudinem ab alia re*** [***ab alia re*** AF ***ad aliam rem*** PO] ***aut suavitatis aut inopiae causa transferuntur***; ***mutata, in quibus pro verbo proprio*** [***proprio*** L om. A] ***subicitur aliud, quod idem significet, sumptum ex re aliqua consequenti. Quod quamquam transferendo fit, tamen alio modo transtulit, cum dixit*** [***dixit*** AL ***dicit*** f] ***Ennius arcem et urbem orbas*** [***arcem et urbem orbas*** L ***arcent urbē orbā*** A] [1]), ***alio modo si pro patria arcem dixisset et horridam Africam terribili tremere tumultu*** [2]) ***cum dicit pro Afris immutate*** [***immutate*** A ***immutat*** L] ***Africam.***

Sic in codicibus scriptae inveniuntur hae paragraphi. Ac primum quidem leviora absolvam: librarii errori debetur falsus, quem notavi, coniunctivus; *ea* ad distinguendum, quo respiceret pronomen relativum, adscriptum esse videtur, praesertim cum paucis versibus post non eiusdem modi legantur: *mutata* <*ea*>, *in quibus* etc. Sed plura graviora mihi nunc sunt tractanda:

I. utrum dicendum sit: *oratio sedate placideque loquitur* an *oratio . . . liquitur* an Purgoldo auctore *oratio . . . labitur.* Atque loquendi verbo hic locus non est. Quod enim nonnulli, ut probaretur, attulerunt nomen abstractum (orationem) positum esse pro concreto (oratore), ut in Platonis De leg. l. I, 664 A: ἀφοριϲάμενοϲ ὁ λόγοϲ οὗτοϲ, ὡϲ ἐμοὶ φαίνεται, νῦν βούλοιτ' ἂν μόνην παιδείαν προϲαγορεύειν, bene refellit Goeller in ed. Lips. a. 1838 pag. 208 ostendens Platonem τὸν λόγον dicere pro eo quod est ὁ λέγων, hic autem dici orationem pro orationis forma. Accedit quod adverbia *sedate placideque* vix addi possunt verbo loquendi, sed saepe dicunt homines flumen sedatum placidumque. Itaque *loquitur* coniectura ortum esse ex *liquitur* idque in omnium librorum fonte fuisse apparet. Quae cum ita sint, hac de quaestione prorsus assentior

[1]) Quod praeterea in codice quodam recentiore exstat: ***ardent urbem orbam***, falso interpretatus versum suo ex ingenio ea, quae in A vel eius in apographo aliquo invenit, librarius correxit. Cogitare enim putavit poetam de Roma aliquando ab hostibus incensa.

[2]) Ennii Annal. v. 310 (ex Vahlenii Enn. poesis rel. alt. ed. p. 55): ***Africa terribili tremit horrida terra tumultu***, quae ibi sunt recepta ex Cic. ad fam. epist. IX, 7, 2 et ex eiusdem De or. l. III, 167.

Friderico, qui, quamquam Purgoldi coniectura ei non displicuit, 'tamen ab inusitato verbo illo et poetarum recedere noluit, si quidem coniugata de dictione diceretur'[1]). Idem vir doctissimus hisce testimoniis *liquitur* significare demonstravit idem quod *fluit*: Cic. De or. II, 159: *affert non liquidum, non fusum ac profluens, sed exile, aridum, concisum ac minutum;* Bruti § 274: *quae primum ita pura erat, ut nihil liquidius, ita libere fluebat, ut nusquam adhaeresceret;* Quint. XII, 6, 4: *quae cum sex et viginti natus annos summis audientium clamoribus dixerit, defervisse tempore et annis liquata iam senior idem fatetur*; Non. pag. 334 M.: *liquidum rursum significat molle et fluxum: Plautus in Milite*[2]): *liquidiusculusque ero quam ventus est favonius, Vergilius Aeneidos lib. I*[3]): *aut quum liquentia mella stipant.* Quibus locis a Friderico collatis addendi sunt nonnulli alii, ut Verg. Aeneid. III, 27 sqq. Ribb.: *Nam quae prima solo ruptis radicibus arbos | vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttae | et terram tabo maculant*; eiusdem Aeneid. IX, 679: *quales aëriae liquentia flumina circum*; eiusdem libri v. 813 sqq.: *tum toto corpore sudor | liquitur et piceum (nec respirare potestas) | flumen agit*; Plaut. Trin. 243 G.-Sch.: *ilico res foras labitur, liquitur*; Lucret. II, 1130: *in partem peiorem liquitur aetas.* Etiam in Ciceronis ipsius De div. l. I, 44 illud verbum legimus: *dextrorsum orbem flammeum radiatum solis liquier cursu novo.* Accii esse verba concedo. Sed ipse quoque illud adhibuit Tullius in verbis Platonis Tim. 46 B vertendis:

Cic. Tim. 50:	Plat. Tim. 46 B:
sed existimant plerique non haec adiuvantia causarum, sed has ipsas esse omnium causas, quae vim habeant refrigerandi, calfaciendi, concrescendi, liquendi[4]) etc.	δοξάζεται δὲ ὑπὸ τῶν πλείστων οὐ ξυναίτια, ἀλλ' αἴτια εἶναι τῶν πάντων, ψύχοντα καὶ θερμαίνοντα, πηγνύντα τε καὶ διαχέοντα etc.

[1]) Cf. ed. Teubn. a. 1885 a Friderico curat. tom. I² pag. LXII et Am. journ. of phil. (1886) VII, 248.

[2]) Plaut. Mil. 665 G.-Sch.

[3]) Verg. Aeneid. I, 432 sq. Conington.

[4]) Neque enim illud est gerundium verbi quod est *liqueo*, ut significet statum quendam, cum cetera verba agendi sint.

At qua re adductus Cicero hic usus est liquendi verbo? Vertendum ei erat Platonis διαχέοντα. Adiectivo autem quod Latine est *liquidum* respondet Graece κεχυμένον, ut e. g. in Dion. Hal. iud. de Isocr. cap. 2 Usener.: στρογγύλη δὲ οὔκ ἐστιν (scil. λέξις ᾗ κέχρηται Ἰσοκράτης), ὥσπερ ἐκείνη (scil. ἡ Λυσίου) καὶ συγκεκροτημένη καὶ πρὸς ἀγῶνας δικανικοὺς εὔθετος, ὑπτία δέ ἐστι μᾶλλον καὶ κεχυμένη πλουσίως e. q. s. Itaque verbo quod Graece est χέομαι respondeat necesse est Latine *liquor*.

Denique Fridericus verbis inusitatis haud raro Tullium usum esse monuit; sic eum in De or. l. II, 58: *incompositus* posuisse vocabulum, quod e proximo *compositione* natum esse fateor. Confer etiam § 120: *imperiosorum*, quod est vocabulum Ennianum[1]); § 93: *submutantur*, quo verbo vertit quod Graece est ὑπαλλάττονται; § 176: *festivitatibus*, quod nisi hic non adhibetur plurali numero; § 177: *mensio*, quod est ἅπαξ εἰρημένον; § 197: *quadrare*, qui est terminus technicus architecturae; Phil. V, 28: *coelestis*, quam vocem primus neque nisi illic translato sensu adhibuit.

Sic illa codicis Abrincensis scriptura optime congruit cum § 21, ubi de eodem oratore mediocri dicit Tullius: *isque uno tenore, ut aiunt, in dicendo fluit*[2]), *nihil afferens praeter facilitatem et aequabilitatem*. Idem fere quod *liquitur* significaret, si probare velles, Purgoldi *labitur*; sed coniectura opus non est.

II. Codices habent: *translata verba atque immutata* L *mutata* A, deinde *mutata* AL. Cum Heerdegenius ac Sandysius Laudensem sequantur, Schuetzio auctore Iahnius, Pideritius, Fridericus, Stanglius bis scribunt *immutata*, quia *immutare* vel *mutare* terminus sit rhetorum technicus neque Cicero modo verbum simplex modo compositum adhibere potuerit, ideoque aut hoc aut illud utroque loco sit reponendum, praesertim cum altero alter sit explicandus[3]). Quibus viris doctissimis assentior hos legens locos: § 94: *et quamquam translatio est apud eum multa, tamen immutationes nusquam crebriores*; § 93: *pro Afris immutate* <*sumens*> *Africam*[4]); § 84: *immutatione*

[1]) Annal. Fragm. 579 (ex Vahlenii Enn. poes. rel. alt. ed. pag. 107.)
[2]) Cf. Longin., Rh. Gr. I, 326 Sp. de Aristide: συνεχῶς γάρ ἐστι καὶ ῥέων.
[3]) Cf. Friderici verba, quae sunt Philol. 44, 678.
[4]) *sumens* ipse addo; cf. huius diss. pag. 79.

litterae quaesitae venustates; De or. III, 169: *haec autem, quae aut immutata esse dixi aut aliter ea intellegenda ac dicerentur, sunt tralata quodammodo*; eiusdem libri § 207: *est etiam . . . et immutatio*, cui loco plane par est Quintil. IX, 1, 35. Porro in Oratoris § 81, ubi verbum simplex exstat *mutare*, non loquitur Cicero de figuris, quas Graeci vocant μεταφοράϲ. Et in De or. l. III, 167 usus est verbis varie compositis *immutare* et *commutare* solum stili venustatis causa. Quibus rebus cognitis equidem cum illis, quos nominavi, viris doctissimis consentio. In Abrincensis enim et Laudensis communi fonte fuisse videtur quod servavit L. Abrincensis autem librarius, ut idem verbum bis legeretur, priore loco textum denuo corrupit.

III. *proprio* illud utrum L interpolasset an A omisisset, iam multum est disceptatum. Equidem ut nonnullos secutus editores vocem retineam, quae in A intercidisse facilius creditur quam in L irrepsisse, commoveor hisce locis collatis: De or. III, 167 [1]): *sumpta re simili verba illius rei propria deinceps in rem aliam, ut dixi, traferuntur*; et paulo post: *ornandi causa proprium proprio commutatum*; atque Charis. Gr. Lat. I, pag. 272 Keil.: *tropus est dictio translata a propria significatione ad non propriam ⟨per⟩ similitudinem decoris aut necessitatis aut cultus gratia*; aliisque haud ita raris. Verumtamen a Schuetzio valde dissentio, qui *proprio ⟨proprium⟩* scribi cupiebat; latet enim *proprium* in pronomine quod est *aliud*.

IV. Ad vocabula *ab alia re* adnotat Heerdegenius '*ad aliam rem* PO', contra Sandysius '*ab alia re ad aliam rem* PO'. Sed quidquid continent ambo illi codices, certa mihi esse videtur ceterorum lectio. Sane Orellius, cur *ad aliam rem* scribas, causam attulit, quod in De or. l. III, 167 legerentur, quae supra excerpsi. At si Heerdegenii adnotatio est vera, vocabula *ab alia re* Goeller in ed. pag. 211 bene defendit monens necessarium esse *ab alia re* propter sequentia *inopiae causa*. Sin autem *ab alia re ad aliam rem* iuncta exstant in illis libris manu scriptis, ultima licenter adiecta esse censeo.

Ob ea igitur, quae explanavi, hanc paragraphum sanam fore arbitror, si sic scribatur: *In qua multi floruerunt apud*

[1]) Cf. Ammon, Bl. f. b. G. (1892) 28, 620.

Graecos, sed Phalereus Demetrius meo iudicio praestitit ceteris; cuius oratio cum sedate placideque liquitur, tum illustrant eam quasi stellae quaedam translata verba atque immutata. Translata dico, ut saepe iam, quae per similitudinem ab alia re aut suavitatis aut inopiae causa transferuntur; immutata, in quibus pro verbo proprio subicitur aliud, quod idem significet, sumptum ex re aliqua consequenti[1]).

At difficultates multo maiores nobis parat emendatio verborum proxime sequentium. Distinguere vult Cicero, quae sint verba tralata, quae immutata, hoc est discernere metonymiam, quam grammatici appellant, sive ὑπαλλαγήν, quam vocant rhetores[2]), a metaphora seu translatione. Laudat igitur utriusque tropi exempla, quae quo modo sint restituenda, adhuc inter se contendunt viri doctissimi[3]).

Cola duo, quae sunt *alio modo si pro patria arcem dixisset* atque *cum dicit pro Afris immutate Africam*, quamquam erant in codicum A et L communi fonte, omnes fere editores ut glossemata e textu removerunt[4]). Eademque ratione Bakio auctore in De or. l. III, 167 sustulerunt verba: *pro Afris est sumpta Africa*. Idem igitur, si quis credere vult, interpolator utroque loco eandem sententiam intulisse videtur. Ac satis est mirandum, quanto rectius ac sagacius ille cognoverit, quid dicere velit Cicero, quam ii, qui proxima aetate Oratorem ediderunt et

[1]) Hac de re pauca delibare liceat e Quintil. libr. VIII, 6, 4 Halm.: *incipiamus igitur ab eo* (scil. tropo), *qui cum frequentissimus est tum longe pulcherrimus, translatione dico, quae* μεταφορὰ *Graece vocatur. Quae quidem . . . praestat, ne ulli rei nomen deesse videatur. Transfertur ergo nomen aut verbum ex eo loco, in quo proprium est, in eum, in quo aut proprium deest aut translatum proprio melius est. Id facimus aut quia necesse est aut quia significantius est aut, ut dixi, quia decentius* (cf. De or. III, 152 sqq.) atque § 23: *nec procul ab hoc genere* (scil. a synecdocha) *discedit metonymia, quae est nominis pro nomine positio . . ., sed, ut ait Cicero, hypallagen rhetores dicunt* (cf. De or. III 167 sq.).

[2]) Eundem tropum ipse Tullius in De or. l. III, 167 *traductionem* nominat sive *immutationem*, id quod optime congruit cum hoc Oratoris loco.

[3]) Hoc in loco percipiendo ac tractando Reitzensteinium me iuvasse grato animo confiteor.

[4]) *Si pro patria arcem dixisset et* secl. Goeller; *alio modo . . . dixisset* secl. Heerdegen; *cum dicit pro Afris immutate Africam* secl. Halm.

in eum ipsum errorem inciderunt, a quo interpolator eos defendere cupiebat. Verbis enim, quae sunt: *arce et urbe orba sum* cum ipsis tum in contextu et continuatione verborum lectis facile perducimur, ut eadem illa significare censeamus ac *patria orba sum*. Et sic ea Ennius cogitare potuit eaque sic interpretari videtur Lucianus Mueller, qui in suo Ennii commentario confert Caecilii illa: *qui quasi ad hostes captus liber servio salva urbe et arce.* At si Cicero id sensisset, quod hunc locum legenti primum in mentem venit, hoc exemplum alteri, quod est: *horridam Africam terribili tremere tumultu* opponere non potuit, quia una eademque figura utrique inesset. Exstaret enim metonymia quaedam, qua poneretur pars (arx et urbs) pro toto (patria) et id quod continet (Africa) pro eo quod continetur (Afri)[1].

Interpolator autem acutissime hoc cognovit: Cicero, qui altero demum exemplo (*horridam Africam*) explanare vult, quid sit *verbum sumptum ex aliqua re consequenti*, prius exemplum hoc modo interpretari non potuit. Immo priore exemplo docet, quae sint *verba translata per similitudinem ab alia re*, cuius figurae in De or. l. III, 166 sq. haec dat exempla: *legum habenae, imperii iugum, mollitur mare.* Vult igitur eum, qui versum Ennianum legit, cogitare de Hectore, Andromachae necato coniuge, qui vivus natura et amore uxoris suae fuerat, ut ait poeta, arx et urbs[2]). Atque ut de illo cogites, monet ipse Tullius — neque aliqui interpolator, qualis hoc loco nemo deprehenditur — colis duobus illis, quae hac aetate uncis includunt editores.

---

[1]) Cf. Fest. 153, ubi legendum est: *Metonymia ab eo quod continet id quod continetur*; Schol. Veron. ad Verg. Aen. I, 1; Cic. De or. III, 167: *Cererem pro frugibus, Liberum appellare pro vino, Neptunum pro mari, curiam pro senatu, campum pro comitiis, togam pro pace, arma ac tela pro bello.* Quae extrema duo exempla addidit Tullius cogitans de poetae illis verbis: *cedant arma togae*, quae laudat in or. in Pis. habit. § 73 et in De off. l. I, 77.

[2]) Cf. Odyss. γ 411 Dindorf.: Νέστωρ αὖ τότ' ἐφῖζε Γερήνιος, οὖρος Ἀχαίων. Ovid. Heroid. I, 109 sq. Sedlmayer.: *Nec mihi sunt vires inimicos pellere tectis: | tu citius venias, portus et ara tuis.* Festum quoque hunc Ennii versum eodem modo interpretari quo Cicero patet ex pag. 182: *orba apud poetas significatur privata aliqua persona cara.*

Ut metaphorae sit exemplum, Tullius Ennianum versum advocavit, quem idem in Tusc. disp. l. III, 44 ita citavit: *arce et urbe orba sum: quo accidam, quo applicem?*[1]) Iniuria metaphora in adiectivo *orba* pro carendi verbo dicto inesse putabatur; immo tropus inest, ut iam dixi, in vocibus, quae sunt *arx et urbs.* Quo ex vero metaphorae exemplo, quod ex Enniana tragoedia sumpsit, deinceps alterius tropi, metonymiae scilicet, exemplum fingit Tullius: immutatione usus esset Ennius, si pro patria — neque autem pro Hectore — arcem dixisset. Huic deinde metonymiae exemplo ficto alterum addit verum, quod ex eiusdem Ennii Annalibus hausit idque est: *Africa terribili tremit horrida terra tumultu.* Sic duarum figurarum tria exempla recte se habent nec removendum est exemplum a Tullio ipso fictum.

De oratore libri III § 167, quae huius loci simillima est, paulo difficilior est ad interpretandum eo quod Cicero in utraque figura distinguit, utrum uno in verbo sit, ut: Liber pro vino dictus, toga pro pace, an in coniunctione verborum, ut: Africa tremit, mollitur mare. Quam ob distinctionem ibi cum verba quae sunt: *sed in oratione*, tum verba: *pro Afris est sumpta Africa* retinenda sunt. Nam si absunt illa verba, haud intellego, qua ratione Tullius exempla proxime sequentia hic afferre potuerit: *desine Roma* ac *testes sunt campi.* Sane quidem illis in verbis facilius prosopopoeïa invenitur, qua utitur, qui e. g. patriam loquentem inducit. Sed si quis in illis plane eundem tropum videt, qui est in toga pro pace dicta, ei haec interpretatio certe est explicanda.

Iam igitur ut ad Oratoris locum redeamus, nec superflua sunt priora vocabula *cum dixit*[2]), quibus contraria ponuntur *si dixisset*, nec posteriora *cum dicit*[3]), quae retro spectant ad priora *cum dixit*, et varia verbi, quod est dicere, tempora decoris causa posita ideoque servanda sunt. Sed alia re offendor, eadem scilicet atque Peter et Weller, qui in ed. pag. 176

[1]) Versus est ex Ennii, quae Andromacha inscribitur, tragoedia; Ribbeck, fragm. trag.² IX, 4 v. 77 vel Vahlen, Ennian. poes. rel. alt. ed. pag. 131 fragm. 88.

[2]) Cf. Baehrens, Rev. de phil. X, 80.

[3]) Secl. Halmius.

et 240 disserunt: pro illo ***immutat***[1]) se exspectaturos fuisse ***immutando ponit*** ac se dubitare, num omnino ***mutare***, ***commutare***, ***immutare*** ita dici possint, ut induant vim aliud pro alio accipiendi. Itaque adverbium quod est ***immutate*** ex A recipere et post id adverbium adicere malim participium ***sumens.*** Quod promo petitum ex De or. l. III, 167: ***pro Afris est sumpta Africa.*** Nonnullis aliis locis huius similibus confirmatur, velut Or. § 92: ***sumptum ex re aliqua consequenti***; Lael. § 38: ***ex hoc numero nobis exempla sumenda sunt***; ad Her. l. IV, 59: ***similitudo est oratio traducens ad rem quampiam aliquid ex re dispari simile. Ea sumitur aut ornandi causa*** e. q. s.

Restat quaestio difficillima diiudicatu: quo modo scribendum nobis sit primum illud exemplum, utrum Lambinum, Stanglium, Sandysium secutis, ut ipsius Andromachae restituantur verba: ***arce et urbe orba sum***, an 'cum in eadem paragrapho alium Ennii versum: ***horridam Africam terribili tremere tumultu*** oratione obliqua attigisse satis habuerit Cicero, illum priorem simili modo attigisse eum' suspicemur atque cum Heerdegenio (prol. pag. XXXIII) scribamus: ***arce et urbe orbam*** (scil. Andromacham). Equidem in codicum L et A communi fonte exstitisse reor ARCEMURBEMORBAM, tum in A e prima littera M errore ortas esse M̄, in L vocabula ***arcem et urbem orbas*** (scil. civibus) a librario suo ex ingenio correcta inveniri, cum is quoque librarius pariter ac Palatini, quem supra commemoravi, poetam de urbe civibus privata loqui putarit. Quam ob rem cum Heerdegenio orationem obliquam: ***arce et urbe orbam*** rectae praefero.

Atque ut quae exposui complectar, hanc paragraphum ita sanandam iudico, ut scribatur: ***Quod quamquam transferendo fit***, ***tamen alio modo*** (scil. per metaphoram) ***transtulit***, ***cum dixit Ennius***: ***arce et urbe orbam***, ***alio modo*** (scil. per metonymiam transtulisset), ***si pro patria arcem dixisset***, ***et***[2]) (scil. eodem modo transtulit) ***horridam Africam terribili tremere tumultu cum dicit***, ***pro Afris immutate*** <***sumens***> ***Africam.***

§ 94. His, de quibus egi, utriusque tropi exemplis allatis

[1]) *immutat* L *immutate* A.

[2]) Bruno Keil coni. *ut* et ante *Africam* addit *dicit.*

Tullius alteram ὑπαλλαγὴν vocare rhetores docet, quia quasi summutentur (ὑπαλλάττεται) verba pro verbis, μετωνυμίαν grammaticos, quod nomina transferantur. Dein refert: ***Aristoteles autem tralationi et*** [*et* A om. L] ***haec ipsa subiungit et abusionem, quam*** κατάχρησιν ***vocat*** [*vocat* A *vocant* L], ***ut cum minutum dicimus animum pro parvo et abutimur verbis propinquis, si opus est vel quod delectat vel quod decet*** [*decet* A *licet* L].

Illud *et* in L omissum pulchriorem ac distinctiorem reddere mihi videtur verborum structuram[1]), cum melius distinguantur *haec ipsa* atque *abusio.* Utrum autem vocandi verbi pluralis an singularis numerus recipiendus sit, difficile est dictu. Aristotelem enim primum eo nomine appellasse hunc tropum haud constat. Usus est verbo καταχρῆσθαι in De Caelo l. I, 3[2]): Ἀναξαγόρας δὲ κατακέχρηται τῷ ὀνόματι τούτῳ οὐ καλῶς· ὀνομάζει γὰρ αἰθέρα ἀντὶ πυρός. Contra terminus technicus invenitur κατάχρησις in Tryphonis, quem auctorem secuti sunt rhetores Graeci, Περὶ τρόπων l., Rh. Gr. III, 193 Spengel: διαφέρει δὲ μεταφορὰ καὶ κατάχρησις, ὅτι ἡ μὲν μεταφορὰ ἀπὸ κατονομαζομένου ἐπὶ κατονομαζόμενον λέγεται, ἡ δὲ κατάχρησις ἀπὸ κατονομαζομένου ἐπὶ ἀκατονόμαστον, ὅθεν καὶ κατάχρησις λέγεται[3]). Sed nihilo minus pluralem ob proxime praecedentia *grammatici vocant* et sequentia *Graeci appellant* huc invasisse potius credo quam librarium singularem restituisse, quia Aristotelem figuram sic vocasse putarit. Accedit, quod in eadem paragrapho sequuntur ista *genere melius* (scilicet appellat) *ille* (Aristoteles videlicet), *qui ista omnia tralationes vocat.*

Quod denique A *decet*, L *licet* tradit, mutilorum codicum scriptura sola retineri potest[4]). Nam et omnes abusiones adhibere liceat oportet, si quidem tropos eos esse velis, et mutilorum scriptura confirmatur plurimis locis huius simillimis, ut Quint. VIII, 6, 2 Halm: *quosdam* (scil. tropos) *gratia significationis, quosdam decoris assumi*; statimque § 6 *id facimus*

[1]) Cf. Stegmann, De Or. Tull. mut. libris, Diss. inaug. Jenens. 1874 pag. 13; Rubner, progr. Spir. pag. 31; Ph. Anz. 14, 462.

[2]) Pag. 270b 24 Berol.

[3]) Ibidem pag. 208, 217, 232, 246.

[4]) Cf. Stegmann l. l. pag. 34.

aut quia necesse est aut quia significantius est aut, ut dixi, quia decentius; Fortunatiani l., Rh. Lat. 124 Halm: *translatione verborum quot ex causis utimur? quattuor. quibus? necessitatis, decoris, brevitatis, intentionis.* Exemplum autem abusionis, quod decet, admotae praebet auctor ad Herennium, qui dicitur, l. IV, 34, 45: *obscenitatis vitandae causa* (scil. translatione utimur), *sic: cuius mater cotidianis nuptiis delectetur.*

Atque ob eas, quas dixi, causas in hoc loco legendo plane assentior Friderico.

§ 96. In orationis modicae ac temperatae genus verborum cadere lumina omnia, multa etiam sententiarum iudicat Tullius. Dein sic pergit: *Est enim quoddam etiam insigne et florens orationis pictum et expolitum genus, in quo omnes verborum, omnes sententiarum illigantur lepores: hoc totum e sophistarum fontibus defluxit in forum, sed spretum a subtilibus, repulsum a gravibus, in ea de qua loquor mediocritate consedit.*

Difficile est dictu, quali ratione sana fiat descriptio illius dicendi generis. Nam redundat adiectivis, quibus asyndetico, qui dicitur, modo adiectis atque etiam *orationis* nomine substantivo sic inter ea interposito valde offendor, quamvis acute Fridericus in Philologi a. 1885 vol. 44, 679 haec exponat: 'An dem schönen und rhythmisch abgerundeten Satzgliede finde ich nichts auszusetzen. Zu beiden Seiten stehen zwei Glieder, die paarweise verbunden sind, in der Mitte als Bindeglied der Hauptbegriff in folgender Form: a (*quoddam*) b (*insigne et florens*) c (*orationis*) b (*pictum et expolitum*) a (*genus*).' Sed neque alii cuiquam nec mihi persuadet illa esse Ciceronis. Levissima autem ratione librorum scripturae volunt mederi Baehrensius[1]) et Thomasius[2]). Quorum ille particulam *et* inserendam proponit et *orationis* nomen delendum, quia *orationis* glossa semel recepta copulam expulisse ei videtur, ut scribat: *insigne et florens* <*et*> *pictum et expolitum genus.* Thomasius ipse quoque copulam *et* addit neque vero *orationis* vocem exstinguit, sed transponit, ut haec evadant:

[1]) Rev. de phil. X, 81.
[2]) Rev. crit. 39, 146.

insigne orationis et florens < *et* > *pictum et expolitum genus.* Utraque correctura probata haud ita bene quattuor illa adiectiva ter posito *et* vinciuntur, atque quod ad Baehrensii coniecturam pertinet, *orationis* vox abesse vix potest. Porro *est autem quoddam etiam insigne et florens orationis pictae et expolitae genus* suspicabatur Heusinger[1]), *est enim quoddam etiam insigne et floribus orationis pictum et expolitum genus* Heerdegenius[2]), *est enim quoddam etiam insignibus floribus orationis pictum et expolitum genus*, si recte vidi, Stanglius[3]). At quomodo rhetor de genere vel etiam de generibus pictae et expolitae orationis loqui potest? Deinde trium adiectivorum medium solum substantivo *floribus* definire atque inter id substantivum ac regens adiectivum *orationis* nomen ponere Tullii non esse mihi videtur. Tum coloribus pictum dicatur aliquid, ut De or. III, 100: *quamvis claris sit coloribus picta vel poesis vel oratio*: audacius certe oratio dici videtur floribus picta, quibus vocibus inest duplex translatio, cum transfertur figura coloribus pingendi ad orationem et denuo colorum loco floribus positis *pingere* dicitur pro eo quod est *ornare.* Postremo Sandysius[4]) disserit: 'The second pair of epithets (as observed by Jahn[5])) appears redundant and open to suspicion. It may further be suggested that, if the second pair were omitted, we should obtain a closer connexion between the epithet *florens* and the metaphorical reference to the chaplet of flowers implied in *illigantur.*' At unde irrepserunt duo illa adiectiva? Quod cum plane ignorem, ea expungere non audeo, sed satis habeo transponere *generis* nomen ita,

---

1) Cf. Ernestii Tull. operum ed. Lond. a. 1830 vol. II, 1471.

2) In adnot. crit. editionis Teubn. coll. § 65, sed confer Rev. crit. 39, 146.

3) Perspicuum non est, utrum Stanglius in editionis suae adn. crit. *insignibus florens* — cf. Burs. ann. 84, 350 — an *insignibus floribus* scribenda offerat. Equidem posteriorem eius opinionem esse existimo, cum in DLZ. (1884) V, 1823 Heerdegenii magnopere commendaverit coniecturam. Quodsi alterum proposuerit, incertius sit, quod substantivum illi adiectivo sit supplendum.

4) Ed. Cantabr. pag. 105.

5) Ed. III. a. 1869 pag. 80.

ut post vocem *orationis* stet atque intercedat inter bina adiectiva copula *et* secum coniuncta, hoc modo: *est enim quoddam etiam insigne et florens orationis genus pictum et expolitum*[1]). Facile enim cogitari potest illud nomen quod est *genus* a primo librario neglectum, a correctore in margine adscriptum, a posterioris aetatis librario falsum in locum intrusum esse.

Restat, ut de eis, quae Stanglius[2]) ad huius paragraphi finem disputavit, pauca proferam. Cum enim Oratoris Tulliani libri manu scripti unice atque una voce *in ea de qua loquor mediocritate* tradant, in Iulii Victoris libro, quo loco ille rhetor hanc Oratoris sententiam exscripsit, invenitur: *in ea demum qua loquor mediocritate.* Ubi quamquam non dubito, quin praepositio *de* post vocem *demum* exciderit, neque corruptum esse illud *demum* e praepositione illa reor, tamen Stanglio auctore hoc Oratoris loco ex illo Iulii Victoris codice vocem *demum* inserere vereor. Neque enim ad litteram auctorum suorum verba laudare solet iste rhetor[3]), sed alia quoque commutavit, id quod e locis accurate collatis satis patet:

Iul. Victor. pag. 438, 22 sqq. H.	Cic. Or. § 96:
hoc solum totum genus e [*est* cod.] *sophistarum fonte defluxit* [*defluxum* cod.] *in forum, sed spretum a subtilibus, repulsum a gravibus, in ea demum* <*de*> *qua loquor mediocritate consedit.*	*hoc* | *totum* | *e sophistarum fontibus defluxit in forum, sed spretum a subtilibus, repulsum a gravibus, in ea* | *de qua loquor mediocritate consedit.*

Quo fit, ut hac de quaestione a Stanglio dissentiam et Oratoris librorum auctoritatem anteponam testimonio, ut aiunt, veteri.

§ 101. Adumbratis trium generum oratoribus atque informato eo, quem ponat principem, Tullius opponentem Brutum facit numquam fuisse talem. Occupationem dat statimque refutat hisce verbis: *Nemo is, inquies, umquam fuit. Ne fuerit*

1) Cf. Or. §§ 65, 78, 215; De or. III, 96, 100; Bruti § 141.

2) DLZ V, 1824; Bl. f. b. G. 21, 125; Bl. f. b. G. 23, 95.

3) Videas quam libere fonte usus sit Iul. Victor pag. 438, 27 sqq. H.

[*ne fuerit* L *ne fueris* A *dūtu* in marg. A² *nedum tu videris* Gud. 1]; *ego enim quid desiderem, non quid viderim disputo.*

In quibusdam libris deterioribus coniectura invenitur *videris* pro eo posita quod est *fueris*. Illud verbum recipiunt Heerdegenius[1]), Fridericus[2]), Rubner[3]), Stroebelius[4]) coniunguntque L et A scripturas, ut haec evadant: *Nemo is, inquies, umquam fuit, nedum tu videris. Ne fuerit; ego enim quid desiderem, non quid viderim disputo.* Perbene sic legitur sententia; optime inter se respondent bina cola. At quo modo haec sententia oritur? Scripturas duorum codicum interdum coniungi posse concedo[5]). Verum si lectio sic orta nondum est sana, sed ipsa quidem coniectura sananda — nihil enim nisi coniectura est illud *videris* orta ob colon quod sequitur: *non quid viderim disputo* —, a correcturis tam gravibus abhorreo.

In summo oratore fingendo talem informabo, qualis fortasse nemo fuit, Cicero inquit § 7 et § 18: *Antonius disertos ait se vidisse multos, eloquentem omnino neminem.* Hic quoque neminem esse eum eloquentem, qui et humilia subtiliter et alta graviter et mediocria temperate possit dicere, concedit atque se non disputare profitetur, quid viderit, sed quid desideret. Itaque haud video, cur codicis Laudensis lectionem optimam commutem. An tam gravem auctorem habes Abrincensis correctorem, qui quid cogitaverit, unde dementem corruptelam prompserit, plane ignoramus? Immo equidem Stanglium[6]), Stroebelium[7]), Sandysium[8]) sequor neque immuto locum sanissimum in L et parva tantum corruptela in A¹ turbatum.

[1]) Ed. prol. pag. XXVI.

[2]) Philol. 44, 679.

[3]) W. f. kl. Ph. II, 1011.

[4]) Ph. Rdsch. V, 339.

[5]) In proxima paragrapho cum Heerdegenio (ed. prol. pag. XXVII), Friderico (Philol. 44, 680), Rubnero (W. f. kl. Ph. II, 1008), Stroebelio (Burs. ann. 84, 348), Sandysio (ed. Cant. pag. 109) ipse quoque A et L lectiones sic iungo: *in* (ex utroque codice) *ea* (pro *eo* cod. A: scil. Rabirii causa) *omni* (ex L) *genere amplificationis exarsimus*. Generis correctura levissima est.

[6]) Bl. f. b. G. 23, 96.

[7]) Burs. ann. 84, 349.

[8]) Edit. Cantabr.

Corrector iste, ut vocabula *ne fueris* ad intellegendum essent aperta, suo ex arbitrio *dum tu* addidisse videtur. Quod colon *nedum tu fueris* integrum servavit codex Erlangensis 303; denuo corruperunt deteriores quos dixi codices, ut sensum quendam inferrent[1]).

§ 103. Praeter ea, quae in § 102 attulit, trium dicendi generum exempla, cum nota sint, plura seligenda sibi esse Cicero negat sic: *Quae exempla selegissem, nisi vel nota esse arbitrarer vel posse eligere qui quaererent* L — *Quaeque exempla selegissem, ni vel nota esse accusarentur vel opes* [*opes* in margine] *possent legere qui quaererent* A.

Duobus igitur quasi formis iisque plane inter se diversis hunc locum tradunt libri; diiudicandum est, utrum alterius codicum generis scripturam integram recipiamus an, id quod plerique Oratoris editores fecerunt, utramque iungamus. Ac primum animo et cogitatione contemplemur ea, quae exhibet codex Abrincensis. In quibus cum *opes* correxeris in *orationes*, fieri posse forsitan tibi videatur, ut hanc lectionem in textum recipiamus. Ultimo enim coniunctivo *quaererent* ne offendaris, modos attractos conferre poteris in hisce exemplis e Ciceronis operibus electis: Parad. 52: *improbi autem et avari, quoniam . . . plus semper appetunt, nec eorum quisquam adhuc inventus est, cui quod haberet esset satis, . . . inopes ac pauperes existimandi sunt*; et De off. I, 109: *sunt . . . alii, qui quidvis perpetiantur, cuivis deserviant, dum quod velint consequantur.* Porro *accusare* saepe translata vi est positum eademque ac *reprehendere*, ut Cic. pro Sestio 5, 12: *nisi . . . adiutor ei P. Sestius ad excitandum Antonium, cohortandum, accusandum, impellendum fuisset, datus illo in bello esset hiemi locus*; ibidem 57, 122: *is enim libere reprehendere et accusare populi nonnumquam temeritatem solebat aut errorem senatus*; ibidem 63, 132: *qui C. Caesarem . . . saepe increpuit, saepe accusavit, cum affirmaret illum numquam . . . sine cura futurum*; Tusc. III, 69: *itaque Aristoteles veteres philosophos accusavit, qui existimavissent philosophiam suis ingeniis esse perfectam, ait eos stul-*

[1]) Cf. huius diss. pag. 8 et 11.

tissimos aut gloriosissimos fuisse. Nonnumquam etiam accusandi verbum cum infinitivo construi hisce ostenditur locis: Auct. ad Her. II, 43: *ut si quis, cum accusetur ambitu magistratum petisse, . . . dicat*; Tac. Annal. IV, 22: *mox Numantina, prior uxor eius, accusata iniecisse carminibus et veneficiis vaecordiam marito, insons iudicatur*; ibidem XIV, 18: *motus senatu et Pedius Blaedus accusantibus Cyrenensibus violatum ab eo thesaurum Aesculapii.* Nec tamen hoc Oratoris loco accusandi verbum fero, quamvis bene congruat cum Tulliano spiritu [1]). In exemplis enim allatis, ubicumque *accusare* translatam vim habet, iuncta sunt complura verba synonyma. Deinde semper dictum est de hominibus, numquam de rebus. Tum quamquam nonnulli alii scriptores Romani, tamen Cicero ipse id numquam construxit cum infinitivo. Itaque hinc suspecta fit A lectio.

Eodem modo quae exhibet L contemplemur: *quae exempla selegissem, nisi vel nota esse arbitrarer vel posse eligere qui quaererent.* Haec quoque verba offensionem quandam, quamquam haud ita gravem, viris doctis obtulerunt. Ac summo iure. Sic subiectum deest prioris accusativi, qui dicitur, cum infinitivo. Neque enim posterioris subiectum desideratur, quod facile sumitur e vocibus quae sunt *qui quaererent.* Id fieri posse ex hisce discimus exemplis: e Bruti § 240: *animadvertendum est posse esse summos qui inter se sint dissimiles* et ex Tusc. disp. l. IV, 51: *privatus . . . qui rem publicam salvam esse vellet se sequi iussit.* Sed difficillime prioris accusativi cum infinitivo subiectum ex antecedente sententia, quam vocant, principali subauditur. Addere igitur id malim post *esse*, scribens: *nisi vel nota esse* ⟨*ea*⟩ *arbitrarer.* Iniuria autem Heerdegenius [2]) a codicum scriptura recedit, cum altero loco scribit *seligere*, quia *selegissem* antecedit. Immo Cicero pauca selegit exempla, ii qui legunt magna ex multitudine possunt ea eligere.

Itaque quoniam nec L nec A lectio plane sana esse videtur, quae utraque iungenda evadant, videamus. Quod A habet *quaeque* haud consulto, sed errore corruptum esse puto

---

[1]) Cf. Bruti § 123: *veteres orationes post nostras . . . a plerisque legi sunt desitae.*

[2]) Ed. prol. pag. XXVII.

et Heerdegenii coniecturam probo, qui id emendavit in *quae quidem*[1]). Accusandi verbum pro arbitrandi verbo positum scioli cuiusdam arbitrio debetur. Dein in illo, quod A corrector in margine adscripsit, *opes* suspicavit Beier[2]) latere *ipsos* (= *ipos* quod ob sequens *posse* facile omitti potuit in L et A). Quod pronomen recipere vereor[3]), quoniam huius accusativi cum infinitivo subiectum facile abesse potest ac *opes* in A sine dubio corruptum est ex *posse*.

Coniunctivus denique qui est in A *possent* comprobatur a Schuetzio, Friderico, Stanglio. Iniuria tamen. Nam ortum esse videtur, postquam invasit falsum illud *accusarentur* atque excidit verbum, unde penderet infinitivus. Postremo Fridericus[4]) ob id quod antecedit *nostris* (scil. *defensionibus*) singularem verborum numerum in dubitationem vocavit et scribi iussit *selegissemus*[5]) . . . *arbitraremur*. Libenter ei pareo, cum non nisi hoc modo Abrincensis illud *accusarentur* unde corruptum sit perspici possit. Fuerant enim in archetypo A[RBITR]AREMUR ac litterae NT facile leguntur pro M. Ob ea igitur, quae disserui, hunc locum sic scribendum esse reor: *quae quidem exempla selegissemus, nisi vel nota esse* <*ea*> *arbitraremur vel posse seligere qui quaererent.*

§ 104. Quoniam ad codicum, quibus et Orator et De oratore libri traduntur, fidem recte aestimandam non nullius momenti sunt, ea quoque quae sequuntur breviter tractabo. Invenimus haec in libris: *Nulla est enim ullo in genere laus oratoris, cuius in nostris orationibus non sit aliqua, si non perfectio, at conatus tamen atque adumbratio: non assequimur, at quid siqui* [*at quid siqui* A *at quid si qui* F *at qui si quid* P¹ *at quid si quid* P² *atqui si quid* O] *deceat videmus.*

Qui varias has lectiones conferet, haec, puto, animadvertet: in Cosmi exemplari, unde fluxerunt P et O, exstiterant *atqui*

[1]) Heerdegenius in ed. app. crit. pag. 33; cf. Philol. 44, 680. Contra Stanglius in Bl. f. b. G. 18, 260 coniecerat: *quae ego.*

[2]) Cf. Heerdegenii ed. prol. pag. XXVII.

[3]) Recepit Heerdegenius *ipsos*; Muther maluit scribere *omnes.*

[4]) Philol. 44, 680.

[5]) = *selegissem'.*

si quid, illa quidem male correcta ex *at quid siqui*, quae fuerant in L. Nam *at quid* habent FP² — P² ex L ipso — *atqui* servavit O. Itaque L et A hic commune habent mendum: *at quid siqui*. Denuo haec corruperunt codices mutili similiter ac integri. Tradunt e. g. Erlangensis 303: *at quid* (om. *siqui*[1])), Gudianus 3: *atque si quid*, Dresdensis D c 108: *atqui si quid*, Vitebergensis 43: *at quidquid*, Einsidlensis 307: *at quid si quid*.

Diversis rationibus haec corrigebantur. Stegmannius quidem De Or. Tull. mutilis libris diss. pag. 39 ex illa lectionum turba recte opinatur Peterum enucleasse: *at quid sit quod deceat videmus*. Corruptelarum autem causam fuisse cum depravatum in omnibus libris *sit* in *si* tum vocabula *quid quod qui que* varia ratione inter se permutata. Idque facile accidere potuisse, quoniam pronomina ea per compendia vulgo scripta sint. Qua amplificatione opus esse negat Chr. Hoerner in Commentatione gymnasii Bipontini a. 1878 pag. 17, cum omnium depravationum causae videantur esse duae: altera quod *si* ante vocem *quid* irrepserit, tamquam velit Cicero dicere: *videmus, si quid deceat*, altera quod vocabulum *quid* duplicatum sit. Acquiescendum igitur esse in simplici Erlangensis lectione, quae redeat § 123, ubi nemo ea offendatur. Contra ex illis, quae L et A paria habere dixi, ut est acri ingenio, optima et simplicissima ratione Heerdegenius damnum reparavit una tantum littera commutata. Scripsit enim: *at quid sequi deceat videmus*, quae verba praeclarissime respiciunt ad antecedentia *non assequimur*.

§ 105. Cum Demosthene se comparavit Cicero et de se ipse profitetur: *Nos magnum* [*magnum* L *minus magnum* A *non minus magnum* nonnulli codd. mutt.] *fecissemus, si quidem potuissemus quo contendimus pervenire in ea urbe, in qua, ut ait Antonius, auditus eloquens nemo erat*.

Ex tota hac sententia et praecipue ex eis quae sequuntur: *Ieiunas igitur huius multiplicis et aequabiliter in omnia genera fusae orationis aures civitatis accepimus easque nos primi* .

[1]) Cf. Stegmannii diss. pag. 39 et Hoerneri diss. pag. 3.

ad huius generis [dicendi][1]) *audiendi incredibilia studia convertimus . . . Nemo enim orator tam multa ne in Graeco quidem otio scripsit, quam multa sunt nostra, eaque hanc ipsam habent quam probo varietatem* — ex toto hoc, inquam, connexu luce clarius apparet Tullium in § 105 non dixisse: *nos non minus magnum fecissemus*, sed maiore quadam conscientia: *nos magnum fecissemus*, quae integra leguntur in L. Neque enim Friderico assentiri possum, qui in Philol. 44, 680 pronomine quod est *nos* significari opinatur Romanos. Immo A librarius, ut modestus videretur Cicero, *minus* interpolavit. Sed quia dici non poterant: *nos minus magnum fecissemus, si quidem potuissemus quo contendimus pervenire*, codex Erlangensis 303 aliique codices mutili et mixti ante *minus* addiderunt *non*, Gudianus 2 modeste fatentem fecit scriptorem: *nos minus magnum fecimus.*

§ 107 sq. Ieiunas illius, quam solam probat, orationis multiplicis et aequabiliter in omnia genera fusae se aures Romanas accepisse easque se primum ad illius generis audiendi incredibilia studia convertisse Tullius aequales suos monet ac pergit: *Quantis illa clamoribus adulescentuli diximus de supplicio parricidarum, quae nequaquam satis defervisse post aliquanto sentire coepimus: 'Quid enim tam commune quam spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus eiectis? Ita vivunt, dum possunt, ut ducere animam de caelo non queant, ita moriuntur, ut eorum ossa terra non tangat, ita iactantur fluctibus, ut numquam adluantur, ita postremo eiciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui conquiescant'*[2]) *et quae sequuntur; sunt enim omnia sicut adulescentis non tam re et maturitate quam spe et exspectatione laudati. Ab hac indole iam illa matura: 'uxor generi, noverca filii, filiae paelex'*[3]); *nec vero hic erat unus ardor in nobis, ut hoc modo omnia diceremus; ipsa enim illa [pro Roscio] iuvenilis redundantia multa habet attenuata, quae-*

---

[1]) Glossam *dicendi*, quae est in L, sed abest in A, cum Stroebelio (Burs. ann. 84, 349) expello.

[2]) Or. pro S. Roscio Amerino § 72.

[3]) Or. pro Cluentio Habito § 199.

dam etiam paulo hilariora, ut pro Habito, pro Cornelio compluresque aliae.

Extrema hac in sententia lacuna inest. Voces quidem quae sunt *pro Roscio* interpolatas esse iam pridem animadversum est[1]). Neque enim ferri potest: *illa pro Roscio iuvenilis redundantia* nec placent Schuetzii vel Heerdegenii coniecturae[2]). Sed nihilo setius verba quae sunt *illa iuvenilis redundantia* de Tulliana pro Roscio oratione dici rectius vidit interpolator quam multi huius aetatis viri docti. Offendor igitur sententia, quam sic intellego: *Ipsa enim illa iuvenilis redundantia* (i. e. illa pro Roscio oratio) *multa habet attenuata*, *quaedam etiam paulo hilariora*[3]), *ut pro Habito*, *pro Cornelio compluresque aliae.* Eadem offensio remaneat, si illas voces sic explicare malis, ut significent aetatem illam, qua Tullii iuvenis orationes nimia redundantia laborabant. An Ciceronem orationem suam anno 66 a. Chr. n. pro Cluentio Habito et orationem anno 62 a. Chr. n. pro Cornelio Sulla habitam illi iuvenili aetati attribuisse putas? Immo orationem pro Cluentio habitam iam maturam iudicat, id quod patet ex verbis quae antecedunt: *Ab hac indole iam illa matura*: *uxor generi*, *noverca filii*, *filiae paelex.* Quam ob rem lacunam hiare censeo post vocem *hilariora.* Ubi quae exstiterint, facile est cognitu, quamquam singula verba restitui nequeunt. Respondeant enim inter se necesse est ea, quae Cicero attulit de grandi dictione, atque ea, quae ex sua pro Roscio oratione laudavit hilariora. Excidit igitur illius orationis locus quidam hilarior, id quod facillime fieri potuit, cum librarii oculi aberrarent a priore *ut* ad posterius *ut* (*pro Habito* etc.)

Verum praeter hunc locum e Rosciana allatum exciderunt hic nonnulla quoque alia verba. Quae respexerunt ad illa: *ab hac indole iam illa matura* et istorum erant similia. Ac de verbis restituendis dubio haerenti auxilio mihi venit Quintilianus. Exscripsit enim hunc Oratoris locum in Inst. or. XII,

---

[1]) Verba seclusit Bakius, l. l. pag. 58.

[2]) Schuetzius coniecit: *illa pro Roscio in iuvenili redundantia*, Heerdegenius, ed. prol. pag. XXXIII obtulit: *illa pro Roscio ex iuvenili redundantia.*

[3]) Attenuata sunt generis dicendi tenuis, hilariora generis medii.

6, 4, ut demonstraret agendi initium secundum vires cuiusque sumendum esse nectamen tirocinium differendum esse in senectutem. Quem autem nimius pavor ab opere aliquo incipiendo retinet, anxiae eius menti spem viresque inducit ad exemplum Tullii iuvenis pro Roscio dicentis eum vocans hisce verbis: ***Si quid desit operi, supplet aetas, et si qua sunt dicta iuveniliter, pro indole accipiuntur, ut totus ille Ciceronis pro Sexto Roscio locus: 'Quid enim tam commune quam spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus eiectis?' Quae cum sex et viginti natus annos summis audientium clamoribus dixerit, defervisse tempore et annis liquata iam senior idem fatetur.*** Accurate igitur Quintilianus illic exscripsit hanc Oratoris paragraphum. Libellum conscripsit Cicero iam senior. Unde orta sunt ultima illa Quintiliani: ***iam senior idem fatetur.*** Se adulescentulum mirum quantis audientium clamoribus ea dixisse refert Cicero, et plane eadem leguntur illo loco e Quintiliani Institutione laudato. Idem denique locus ex oratione pro Roscio habita ab utroque affertur. Itaque etiam illa verba quae sunt ***tempore et annis liquata*** ex hoc Oratoris loco hausta esse videntur, praesertim cum idem Quintilianus XII, 1, 20 ex hoc ipso loco afferat verba: ***et se ipse multa ex illa iuvenili abundantia coercuisse testatur.*** Haec qui scripsit, plura quam exhibent codices hoc loco legit, etsi hic sensum magis quam ipsa Ciceronis verba expressit. Quae ego ex priore potius loco sumere et in lacunam agnitam, ut spero, recipere non dubito, ita fere ut scribatur: ***ipsa enim illa*** [*pro Roscio*] ***iuvenilis redundantia multa habet attenuata, quaedam etiam paulo hilariora,*** <***ut illa:*** . . . . . ; ***ac multo plura habet oratio nostra tempore et annis liquata***>, ***ut pro Habito, pro Cornelio compluresque aliae.***

§ 122 leguntur: ***Cum tam pauca sint genera causarum, etiam argumentorum praecepta pauca sunt: traditi sunt, e quibus ea ducantur, duplices loci, uni e rebus ipsis, alteri adsumpti.***

Gravius fero in verbi quod est ***adsumpti*** praepositione acutam vocem esse positam, sed nihilo minus inde subaudiendum esse ad priora sumendi verbum. Qua causa commoveor, ut equidem legam: ***uni*** <***sumpti***> ***e rebus ipsis, alteri adsumpti.***

Vertit enim Tullius quae Graece sunt τόποι ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων et τόποι ἐπίθετοι, eodem modo ac in De or. l. II, 163: ***aut ex sua sumi vi atque natura aut adsumi foris.***

§ 128. Amplificationis, quam Graeci vocant αὔξησιν, duo sunt genera: ἠθικόν ac παθητικόν. Quae sic describuntur in Oratore: ***Duae res sunt enim, quae bene tractatae*** [sic A, ***duo sunt, quae bene tractata*** L] ***ab oratore admirabilem eloquentiam faciant. Quorum alterum est*** [***est*** L om. A], ***quod Graeci*** ἠθικόν ***vocant, ad naturas*** [***naturas*** L ***naturam*** A] ***et ad mores et ad omnem vitae consuetudinem accommodatum, alterum, quod idem*** παθητικόν ***nominant, quo perturbantur animi et concitantur, in*** [***in*** A f ***id*** L[1]] ***quo uno regnat oratio.***

Ac primum utrum Abrincensis an Laudensis ab initio genuina servaverit, quaeramus. Schuetzius quidem in ed. pag. 203 Tullium, cum iam superiore capite duo nominasset, quae admirabilem facerent eloquentiam, hic quasi de integro incipere ***duo sunt*** non potuisse censet atque in vocibus quae sunt ***duae res sunt*** latere potius suspicatur ***duo restant.*** Cui fortasse crederem, si quid exhiberent libri, quod corruptelam per se indicaret. Quae uterque tradit cum per se sana et apta videantur, iam ab initio viro illi perdocto non assentior. Accedit quod, si Schuetzium velles sequi, Cicero hic novi aliquid adicere videretur, cum tamen ut dixi, nihil nisi amplificationis genera enumeret. Diiudicandum igitur solum est, codicemne Abrincensem an Laudensem probes. Hanc Heerdegenius, contra Fridericus illam anteponit scripturam. Is quidem summo iure in Philol. 44, 683 sq. se nescire opponit, unde illa ***duae res . . . tractatae*** sint nata, si alteram scripturam veram iudices, perfacile autem neutrum genus ex vocabulis quae sequuntur: ***quorum alterum . . . alterum*** huc quoque irrepere potuisse. Ac ne hoc ipso genere commutato offendaris, conferas De fin. l. II, 20: ***Duae sunt enim res quoque, ne tu verba solum putes. Unum est sine dolore esse, alterum cum voluptate.***

Deinde ***enim*** illud, quod est in A, omittitur in L. Itaque editorum alii id receperunt, alii repudiaverunt, alii, quia satis

mire est collocatum, id correxerunt, ut e. g. Lambinus *duo sunt etiam* scribendum obtulit. At, quae est librorum vetustiorum et mutilorum, particula servanda est, quoniam haec sententia, arte cum priore illa coniuncta, subtilius acriusque de amplificatione agit eiusque partes praedicat. De particulae loco iam non dubitabis, ubi primum ea, quae modo ex De finibus secundo libro citavi, contuleris.

Tum coniunctivum *faciant* in indicativum immutare maluit Bakius eumque secutus est Iahnius. At significat idem quod *facere possint* neque alia hoc loco vis est coniunctivi nisi quae est in formula *sunt qui dicant*. Item modus coniunctivus vi consecutiva est positus in Or. § 163: *duae sunt igitur res, quae permulceant*, § 185: *omnino duo sunt, quae condiant orationem*, § 215: *sed sunt clausulae plures, quae numerose et iucunde cadant*. Et omnibus his locis ut modum indicativum restitueres, admonuit Bakius; summa tamen iniuria.

Postremo *est* in L *alterum* prius sequens recipio, nec magis A probo, quod *in quo* tradat, sed L, qui *id quo* verius. Nam si pronomen relativum ad totam spectat sententiam, Latinus sermo *id quod* praefert simplici *quod*, et quod *perturbantur animi et concitantur*, causa est, cur regnet oratio, neque vero eius regnum[1]).

Restat, ut disseram, pluraline numero an singulari naturae vox ponenda sit. Plurali censeo. Scriptorem enim diversas hominum naturas intellegere ostendit § 139: *Atque alias etiam dicendi quasi virtutes sequetur* (scil. orator): *brevitatem, si res petet*; *saepe etiam rem dicendo subiciet oculis*; *neque supra feret, quam fieri possit*; *significatio saepe erit maior quam oratio*; *saepe hilaritas, saepe vitae naturarumque imitatio.* Idem sequitur ex τοῦ ἠθικοῦ definitione, quam dederunt Peter et Weller[2]): "Das ἠθικόν besteht besonders in Anwendung der zwei § 138 und 139 genannten Figuren, der notatio, ad Her. IV, 63; morum ac vitae notatio, De or. III, 204; χαρακτηρισμός, Rut.

[1]) Cf. Or. § 69: *in quo uno* (scil. in flectendo) *vis omnis oratoris est*; § 97: *in quo profecto maxima vis est*; De or. II, 187: *tantam vim habet illa . . . flexanima atque omnium regina oratio.*

[2]) Ed. pag. 204.

Lup. S. 153 Fr., und der vitae naturarumque imitatio, der ἠθοποιία, Rut. Lup. S. 130 (Rufin S. 274 übersetzt: figuratio, expressio). Beide Figuren haben es mit der Darstellung fremder Charaktere zu tun." Idem igitur hic sentit naturae vox atque χαρακτήρ, quod minime significat in hisce exemplis a Friderico ad singularem numerum defendendum collatis: De or. I, 48: *Neque enim sine multa pertractatione omnium rerum publicarum neque sine legum, morum, iuris scientia neque natura hominum incognita ac moribus in iis ipsis rebus satis callide versari et perite potest*; De or. II, 68: *Equidem omnia, quae pertinent ad usum civium, morem hominum, quae versantur in consuetudine vitae, in ratione rei publicae, in hac societate civili, in sensu hominis communi, in natura, in moribus comprehendenda esse oratori puto*; Quintil. VI, 2, 13: *Virtus* (ἦθος) *ea est, ut fluere omnia ex natura rerum hominumque videantur.*

Propter ea, quae exposui, hunc locum sic scribendum arbitror: *Duae res sunt enim, quae bene tractatae ab oratore admirabilem eloquentiam faciant. Quorum alterum est, quod Graeci* ἠθικόν *vocant, ad naturas et ad mores et ad omnem vitae consuetudinem accommodatum, alterum, quod idem* παθητικόν *nominant, quo perturbantur animi et concitantur, id quo uno regnat oratio.*

§ 130. De se ipse profitetur Cicero: *Quid ego de miserationibus loquar? Quibus eo sum usus pluribus quod, etiam si plures dicebamus, perorationem mihi tamen omnes relinquebant; in quo ut viderer excellere, non ingenio, sed dolore assequebar. Quae qualiacumque in me sunt — me enim* [*enim* L om. A] *ipsum non* [*non* L om. A] *paenitet quanta sint — sed apparent in orationibus* e. q. s.

Locum attigi, non quo nova proferre possim, sed quia codicum fidem bene illustrat. Ac primum negationi, quam habet L, hic locus non est. Abhorret enim a tota sententia et a multis aliis locis huius similibus, ut Or. § 104, 106, 132, 141, 143, 210, De or. III, 32 [1]). Itaque Fridericus [2]) illam

[1]) Exscribantur Or. § 104: *tantum abest, ut nostra miremur* et De or. III, 32 *quamquam memet mei paenitet.* De hoc verbi quod est *paenitet* usu confer De off. I, 2; ad Att. I, 20, 3; XII, 28, 2.

[2]) Philol. 44, 684 et ed. Teubn.

seclusit et cum eo consentit Stanglius[1]), quamquam Heerdegenium[2]) secutus eam in editione sua retinuerat. Verum praeter negationem Friderico auctore etiam *enim* exstinguendum est[3]), cum parenthesis: *me ipsum paenitet quanta sint* causam non afferat. Sic codex A locum plane sanum tradidit, L eum consulto corrupit, ut illi *sed* quod sequitur contrarium evaderet.

§ 165. Loquitur Tullius inde a § 149 de vocabulis sic collocandis, *ut forma ipsa concinnitasque verborum conficiat orbem suum.* Cuius verborum concinnitatis in § 165 exemplum affert e Miloniana sua oratione ac pergit: *Haec enim talia sunt, ut, quia referuntur ea quae* [ita A *ad ea quae* L *ad ea ad quae* Eins.] *debent referri, intellegamus non quaesitum esse numerum, sed secutum.*

Hisce verbis non modo opus non est emendatione, sed etiam valde obest omnis correctura. Integerrimum enim hunc locum in A legi statim nobis persuadebitur. Nam quid hic sibi velit referendi verbum et quo usu adhibeatur, cognoscitur ex proximae Oratoris paragraphi hisce verbis: *quod fit item in referendis contrariis*; et paulo post: *versum efficit ipsa relatio contrariorum*; et statim: *semper haec, quae Graeci* ἀντίθετα *nominant, cum contrariis opponuntur contraria, numerum oratorium necessitate ipsa efficiunt etiam sine industria.* An e verbis *in referendis contrariis* et ex eis quae sunt *relatio contrariorum* et e sequentibus *cum contrariis opponuntur contraria* non satis patet hic idem fere significare referendi verbum quod opponendo iterare? Quae opinio confirmatur collato ad Her. l. IV, 58: *Contentio*[4]) *est, per quam contraria referuntur. Ea est in verborum exornationibus . . . in senten-*

[1]) Bl. f. b. G. 23, 93.

[2]) Mus. Rhen. 38, 246.

[3]) Assentitur Stroebelius, Burs. ann. 84, 353. Contra Stanglius l. l. particulam *enim* genuinam iudicat.

[4]) *Contentio* vel *contrapositum* voces idem significant quod Graece ἀντίθετα. Id sequitur e Quintil. Inst. orator. l. IX, 3, 81: *Contrapositum autem vel, ut quidam vocant, contentio* (ἀντίθετον *dicitur*) *non uno fit modo. Nam et si singula singulis opponuntur . . . et bina binis . . . et sententiae sententiis* e. q. s.

tiarum. . . . Inter haec duo contentionis genera hoc interest: illud ex verbis celeriter relatis constat — ea igitur referuntur, quae debent referri, verba scilicet — *hic sententiae contrariae* — quae debent referri — *ex comparatione referantur oportet.* Idem eiusdem verbi usus invenitur in l. ad Her. IV, 27: *Hoc* (scil. id quod compar appellatur) *non dinumeratione nostra fiet, . . . sed tantum afferet usus et exercitatio facultatis, ut animi quodam sensu par membrum superiori referre possimus.* Quibus e testimoniis apparet Abrincensi auctore hoc loco scribendum esse: *quia referuntur ea quae debent referri.*

Sed quamquam sic hunc locum satis illustravisse mihi videor, tamen superfluum non est diversas quoque variorum editorum opiniones animo et cogitatione contemplari. Stanglius quidem in annalibus Bavaricis gymnasiis destinatis a. 1882 pag. 260 dissertationem ducit a sermone Latino. Eis quae editiones habeant: *ad ea ad quae* summo iure offenditur, quia in talibus sententiis, quibus idem sit verbum, praepositio repetita Tulliani stili non sit[1]). At cum vir ille doctissimus idcirco codicis Laudensis scripturam prorsus probavit, neglexit praepositionem ante pronomen relativum omitti numquam nisi subaudiatur, non omitti, si repetatur idem verbum, quod praecesserit[2]). Ad quod demonstrandum afferre liceat nonnulla exempla, ubi praepositio abest ante pronomen relativum, quod respicit ad nomen aliquod cum praepositione quadam coniunctum ac pendet ab eodem verbo, unde illud nomen.

A. Desideratur praepositio *in* ante relativi ablativum.

Cic. pro Lig. 1: *Confitetur se in ea parte fuisse, qua te, qua virum omni laude dignum patrem tuum*; pro eis quae sunt: in qua tu et pater tuus fueritis.

Tusc. I, 46: *Si opinamur eos, quibus orbati sumus, esse cum aliquo sensu in iis malis, quibus vulgo opinantur*; pro eis quae sunt: in quibus eos esse opinantur.

---

[1]) De re grammatica Stanglius conferre nos iubet quae Madvigius disseruit in De finibus librorum editione altera pag. 71 et 97 et praeterea De or. I, 101. II, 208; Part. or. 70, quibus de locis statim amplius mihi erit agendum.

[2]) Cf. huius diss. pag. 98 not. 4.

De fin. IV, 56: ***Zeno negat Platonem, si sapiens non sit, eadem esse in causa, qua tyrannum Dionysium***; eorum loco quae sunt: in qua tyrannus fuerit.

De or. II, 277: ***Est bellum illud quoque, ex quo is, qui dixit, irridetur in eo ipso genere, quo dixit***; pro eis quae sunt: in quo irridens dixit.

De nat. deor. I, 31: ***quae sunt isdem in erratis fere, quibus ea, quae de Platone diximus***; plenae sententiae loco: in quibus ea sunt.

De fin. I, 49: ***in eadem causa sunt, qua ante quam nati***; pro eis quae sunt: in qua fuerunt ante quam nati sunt.

ad Att. VIII, 15: ***In eadem opinione fui, qua reliqui omnes***; eorum loco quae sunt: in qua reliqui omnes fuerunt.

B. Abest praepositio ***in*** ante relativi accusativum.

Cic. pro Rosc. Am. 44: ***In quem hoc dicam, quaeris, Eruci? Non in eum, quem vis et putas***; pro pleno accusativo cum infinitivo: in quem hoc me dicere vis et putas.

Ad Att. III, 19, 2: ***Me tuae litterae numquam in tantam spem adduxerunt, quantam aliorum***; pro eis quae sunt: in quantam me adduxerunt litterae aliorum.

Cornel. Nep. Vit. Cim. 3, 1: ***Quibus rebus cum unus in civitate maxime floreret, incidit in eandem invidiam, quam pater suus ceterique Atheniensium principes***; eorum loco quae sunt: in quam pater eius ceterique Atheniensium principes inciderant.

Vell. Paterc. I, 7 Halm.: ***qui vitavit, ne in id, quod Homerus incideret***[1]); pro eis quae sunt: ne in id incideret, in quod Homerus inciderat.

C. Praepositio ***de*** omissa est.

Cic. De or. I, 101: ***Tum Cotta: Quoniam id***[2]) ***quod difficillimum nobis videbatur, ut omnino de iis rebus, Crasse, loquerere, assecuti sumus, de reliquo iam nostra culpa fuerit, si te,***

---

[1]) ***inciderat*** editio princeps, qua nisus Robinson Ellis nuper ***qui vitavit id in quod Homerus inciderat*** scribere voluit, immemor ille quidem loci, quem e Nepotis libro supra attulimus.

[2]) ***id*** inclusit Fridericus, iniuria tamen; confer huius diss. pag. 93.

nisi omnia, quae percontati erimus, explicaris, dimiserimus. De iis credo rebus, inquit Crassus, ut in cretionibus scribi solet: quibus sciam poteroque; pro eis quae sunt: de quibus loqui sciam, ut in cretionibus: de quibus credere potero.

D. Abest praepositio *ab*.

Quintil. VI, 1, 16: *si percussus sit ab eo, quo minime oportuit*; eorum loco quae sunt: a quo minime oportuit percuti.

Cum igitur codicis Einsidlensis lectionem non Tullii, sed correctoris haud ita docti esse opinarentur, non nisi coniectura quadam sanandus atque adiuvandus videbatur hic locus. Duobus adhuc modis id conati sunt viri humanissimi. Stanglius[1]) quidem a priore opinione discessit et liberius *eo quo* obtulit corrigendum, Baehrensius[2]) haud verius: *ad quae* (omisso *ea*). Quodsi referendi verbum praepositione *ad* indigeret, legenda essent, quae cum locis supra allatis melius congruerent, haec: *quia referuntur ad ea quae debent [referri]*.

Hac eadem observatione grammatica alios quoque locos poterimus interpretari vel emendare. Primum igitur in De or. l. II, 208 edendo iniuria recedunt a scriptura utriusque codicum generis, et integrorum et mutilorum, ac Stanglio[3]) auctore delent pronomen *eos*. Illic potius legas: *Nam si, quod ipsis qui audiunt perniciosum aut inutile sit, id factum augeas, odium creatur; sin quod aut in bonos viros aut in eos, quos*[4]) *minime quisque debuerit, aut in rem publicam, tum excitatur . . . offensio.* Sententia est haec: sin quod aut in bonos viros factum est aut in eos, in quos minime quisque id facere debuerit, aut in rem publicam id factum augeas, et quae sequuntur.

Nec magis corruptum esse arbitror De or. I, 154: *In cotidianis autem commentationibus equidem mihi adulescentulus*

---

1) Ed. pag. 41.

2) Rev. de phil. X, 81.

3) W. f. kl. Ph. III, 618.

4) Ad haec bene adnotavit Sorofius in editione librorum De oratore pag. 108: "*quos* ohne *in*, weil dieselbe Präposition bei dem Demonstrativum steht und zu dem Relativsatze dasselbe Verbum zu ergänzen ist".

proponere solebam illam exercitationem maxime, qua C. Carbonem, nostrum illum inimicum, solitum esse uti sciebam, ut aut versibus propositis quam maxime gravibus aut oratione aliqua lecta ad eum finem, quem memoria possem comprehendere, eam rem ipsam, quam legissem, verbis aliis quam maxime possem lectis pronuntiarem. Hic enim *finis* vox non significat idem quod Graece τέλος, sed idem quod τέρμα. Itaque construenda sunt illa verba: *lecta ad eum finem, (ad) quem* (i. e. usque eo quo) *(lectam) memoria possem comprehendere* (scil. orationem), neque emendatione egent[1]).

Atque ut revertar, unde degressus sum, in Oratoris § 198 legimus: *Quo etiam difficilius est oratione uti quam versibus, quod in illis certa quaedam et definita lex est, quam sequi sit necesse, in dicendo autem nihil est propositum, nisi aut ne immoderata aut angusta aut dissoluta ac*[2]) *fluens sit oratio.*

Ultimis in adiectivis vel participiis mendum inesse puto. Oratio enim, si fluere dicitur, laudatur, neque umquam oratio fluens est reprehendenda. Hic autem adiectiva, quae vitium aliquod significent, desiderantur. Et in § 233 Tullius idem orationis vitium, quod vitandum esse hic docet, ipse significat participiis quae sunt *diffluens ac solutum.* Quam ob rem in § 198 scribendum esse arbitror: *nisi aut ne immoderata aut angusta aut soluta ac diffluens sit oratio.*

[1]) Muther enim coniecit: *ad eum finem* < *ad* > *quem* (cf. Friderici adn. crit. pag. XII), Stanglius in W. f. kl. Ph. III, 618: *ad eum finem quo* (coll. Verr. V, 75, Catil. I, 1, Cael. 11) vel: *ad eum finem, dum* (coll. Verr. act. pr. 16, De nat. deor. II, 29). — Alio modo interpretor Cic. ad fam. IV, 13, 5: *Etiam illa, quae minimum nunc quidem potest, sed possit necessest, res publica, quascumque vires habebit, ab iis ipsis, quibus* [ita codd., < *a* > *quibus* coni. C. F. W. Mueller] *tenetur, de te propediem, mihi crede, impetrabit.* Quibus in sententiis duo sunt verba eaque diversa. Ideo Muelleri coniecturam necessariam habeo et comprobo.

[2]) *ac fluens* Heerdegenius scripsit *et fluens* Kayser *aut fluens* L. Coniunctio copulativa hic ponenda est, quia duobus adiectivis quae sunt *soluta* et *diffluens* non duae qualitates diversae indicantur, sed ἓν διὰ δυοῖν est. Idcirco Heerdegenii coniecturam acutissimam amplexus sum. Sed conferas Ph. Rdsch. V, 340; Philol. 44, 694; W. f. kl. Ph. II, 1011; Burs. annal. 84, 349.

Etiam in § 220 cum Bakio corrigendum esse videtur: ***dissipata et inculta et diffluens est oratio.*** Correcturae haud ita graves sunt, praesertim cum uterque locus uno codice Laudensi traditus sit.

Qui locos hac dissertatione tractatos cogitatione et animo contemplabitur ac varias, quae dicuntur, codicum lectiones perscrutabitur, concedet mihi, puto, nec Laudensem neque Abrincensem carere mendis satis gravibus. Modo A modo L veram Ciceronis manum servavit. Uter textum corruperit, uno quoque loco quasi de integro anquirendum est. Laboriose nihil agis, si quasi tabellas conscribere vis, e quibus appareat, quot et quales errores in utroque codice sint commissi, quousque codicis utriusque auctoritatem sequi possimus. Electos locos si diligenter pertractes sub unoque conspectu ponas, certius cum de singulis quaestionibus tum de universa librorum manu scriptorum indole ac fide iudicium feras. Quod cum monente atque adiuvante Ricardo Reitzenstein ego facere aggrederer, hanc quoque opellam aliquid utilitatis ei adlaturam esse sperabam, qui duo pulcherrima Ciceronis monumenta, Oratorem dico librosque De oratore, restituenda atque edenda sibi sumet.

CORRIGENDA.

pag. 8 not. 1: 85 sqq. pro 90;
pag. 8 not. 3: 84 pro 89;
pag. 11 not. 7: 29 et 89 pro 92;
pag. 24, 6: *etiam* pro *sim.*

INDEX LOCORUM.

Dissertationes philologicae Argentoratenses selectae.

Vol. I. 8°. 412 p. 1879. (Nicht mehr einzeln zu haben.) M. 7 —

Küllenberg, R., De imitatione Theognidea. — Schneidewin, H., De syllogis Theognideis. — Luckenbach, H., De ordine rerum a pugna apud Aegospotamos commissa usque ad triginta viros institutos gestarum. — Buenger, G., De Aristophanis Equitum Lysistratae Thesmophoriazusarum apud Suidam reliquiis. — Hoffmann, M., Index grammaticus ad Africae provinciarum Tripolitanae Byzacenae Proconsularis titulos latinos.

— — Vol. II. 8°. 463 p. 1879. (Nicht mehr einzeln zu haben.) M. 7 —

Gneisse, C., De versibus in Lucretii carmine repetitis. — Sadée, L., De Dionysii Halicarnassensis scriptis rhetoricis quaestiones criticae. — Thielmann, Ph., De sermonis proprietatibus quae leguntur apud Cornificium et in primis Ciceronis libris.

— — Vol. III. 8°. 259 p. 1880. (Nicht mehr einzeln zu haben.) M. 5 —

Reusch, A., De diebus contionum ordinariarum apud Athenienses. — Pickel, C., De versuum dochmiacorum origine. — Zarncke, E., De vocabulis Graecanicis quae traduntur in inscriptionibus carminum Horatianorum.

— — Vol. IV. 8°. 412 p. 1880. M. 7 —

Puchstein, O., Epigrammata Graeca in Aegypto reperta. Adjectae sunt tabulae duae. — Groth, A., De M. Terenti Varronis de lingua Latina librorum codice Florentino. — Heydemann, V., De senatu Atheniensium quaestiones epigraphicae selectae. — Vogt, F., De metris Pindari quaestiones tres. — Pulch, P., De Eudociae quod fertur violario.

— — Vol. V. 8°. 365 p. 1881. (Nicht mehr einzeln zu haben.) M. 7 —

Hanssen, Fr., De arte metrica Commodiani. — Deipser, B., De P. Papinio Statio Vergilii et Ovidii imitatore; accedit appendix critica. — Wüst, G., De clausula rhetorica quae praecepit Cicero quatenus in orationibus secutus sit. — Pohl, A., De oratione pro Polystrato Lysiaca.

— — Vol. VI. 8°. 330 p. 1882. M. 7 —

Schröder, F., De iteratis apud tragicos Graecos. — Müllensiefen, P., De titulorum Laconicorum dialecto. — Loeffler, F. J., De Calphurnio Terentii interprete.

— — Vol. VII. 8°. 318 p. 1882. M. 7 —

Crohn, H., De Trogi Pompei apud antiquos auctoritate. — Cramer, A De Manilii qui dicitur elocutione. — Galland, C., De Arcadii qui fertur libro de accentibus. — Plöen, H., De copiae verborum differentiis inter varia poesis Romanae antiquioris genera intercedentibus.

— — Vol. VIII. 8°. 300 p. 1885. M. 6 —

Doermer, W., De Graecorum Sacrificulis qui ἱεροποιοί dicuntur. — Luthmer, J. De choriambo et ionico a minore diiambi loco positis. — Scheele, L., De Sorano Ephesio medico etymologo. — Schrader, P., De particularum -ne, anne, nonne apud Plautum prosodia.

— — Vol. IX. 8°. 396 p. 1885. M. 7 —

Bartels, E., De Terentii memoria apud Nonium servata. — Grupe, Ed., De Iustiniani Institutionum compositione. — Feldmann, W., Analecta epigraphica ad historiam synoecismorum et sympolitiarum Graecorum. — Ritter, C., De Pindari studio nomina variandi. — Röhricht, A., Quaestiones scaenicae ex prologis Terentianis petitae. — Lucius, A., De crasi et aphaeresi.

— — Vol. X. 8°. 298 p. 1886. M. 6 —

Herbrecht, H., De sacerdotii apud Graecos emptione Venditione. — Blase, H. De modorum temporumque in enuntiatis condicionalibus Latinis permutatione quaestiones selectae. — Ehrismann, H., De temporum et modorum usu Ammianeo. — Henricus zur Jacobsmuehlen, Pseudo-Hephaestion de metris.

— — Vol. XI. 8°. 403 p. 1894. M. 7 —

Voltz, L., De Helia Monacho Isaaco Monacho Pseudo-Dracone scriptoribus metricis Byzantinis. — Rauscher, G., De scholiis Homericis ad rem metricam pertinentibus. — Brokate, H., De Theophilinae quae fertur Iustiniani institutionum Graecae paraphraseos compositione. — Caesar, H., De Plauti memoria apud Nonium servata. — Buck, C., De scholiis Theocriteis vetustioribus quaestiones selectae.

— — Vol. XII. 8°. Im Erscheinen begriffen.

DISSERTATIONES PHILOLOGICAE ARGENTORATENSES
SELECTAE
EDIDERUNT B. KEIL ET R. REITZENSTEIN.
VOLUMEN XII, FASCICULUS III.

DE
PSEUDO-LUCIANI AMORIBUS

SCRIPSIT

ROBERTUS BLOCH.

ARGENTORATI
APUD CAROLUM I. TRUEBNER
MCMVII.

Ankündigung.

Nach zwölfjähriger Unterbrechung erscheint hiermit die Fortsetzung der Dissertationes philologicae Argentoratenses selectae. Diese Serie will eine Sammelstelle bilden für größere Arbeiten aus dem Gebiete der klassischen Philologie aus dem Philologischen Seminar der Universität Straßburg. Von den in ihr erscheinenden Arbeiten ist je ein Teil zu Promotionszwecken gedruckt.

Im Gegensatz zu dem früheren Modus, werden die Abhandlungen jetzt einzeln ausgegeben und sind einzeln käuflich. Die Arbeiten werden später zu Bänden von 30 bis 40 Druckbogen zusammengefaßt.

Straßburg, Februar 1907.

Die Verlagshandlung.

Folgende Arbeiten liegen fertig vor:

Hürth, Xaverius, De Gregorii Nazianzeni orationibus funebribus. 8°. III, 160 pp. 1907. M. 5.—

Reis, Petrus, Studia Tulliana ad »Oratorem« pertinentia. 8°. III, 101 pp. 1907. M. 3.—

Bloch, Robertus, De Pseudo-Luciani Amoribus. 8°. 75 pp. 1907. M. 2,40

DE
PSEUDO-LUCIANI AMORIBUS

SCRIPSIT

ROBERTUS BLOCH.

ARGENTORATI
APUD CAROLUM I. TRUEBNER
MCMVII.

PARENTIBUS CARISSIMIS

S.

PRAEFATIO.

Profecta est haec disputatio a tractandis fragmentis papyri Goodspeed 101[1]). Quibus contineri epithalamium virum doctum recte coniecisse postquam aliis eius generis carminibus comparatis cognovi, de epithalamiis agere in animo habui; fusius autem et carmina et orationes praeceptaque, quae quidem ad γαμηλίους pertineant, tractans primum locos qui dicuntur communes excutere necessarium duxi. Atque in censum venire facile perspicitur argumenta περὶ ἔρωτος[2]) et περὶ γάμου. Huic dum studeo quaestioni, incidi in dialogum inter Luciani scripta traditum eum, qui Ἔρωτες inscribitur. Quem, quoniam omnia fere quae de locis illis disputabantur complecti videtur, per se atque uberius tractandum mihi proposui. Itaque laborem eum, quem amplissimo philosophorum ordini tradidi, hunc in modum inscripsi: De Pseudo-Luciani 'amoribus' cum prooemio περὶ ἔρωτος et περὶ γάμου. Sed cum ordini placuisset, ut ex prooemio fieret propria disputatio, quae lingua vernacula conscriberetur, hoc loco tantum de Pseudo-Luciani 'Amoribus' egi. Quo circa saepe non solum te ad disputationem eam revocabo, quam mox me emissurum spero, sed etiam proferentur ea, quibus praemonitis mea de argumento universo sententia quadam ex parte perspiciatur et quaestio altera quasi sublevetur atque expediatur.

Hanc quidem dissertationem ita institui, ut primum dialogi argumentum referrem, deinde eius quaestionem tractarem, tum in prooemium inquirerem, denique de auctore

---

[1]) Journ. Hell. Stud. 1903 XXIII 237 sq.

[2]) Choricius epithal. in Procep. al. 37 ed. Foerster, ind. lect. Vratisl. (1891) p. 24, 6 orationem nuptialem prorsus nominat λόγον ἐρωτικόν; cf. etiam Menandr. περὶ ἐπιδεικτ. XIII 1 p. 127, 15 sq. Bursian.

agerem; accesserunt disputatiunculae quaedam, quas appendicis loco addere optimum videbatur esse.

Hoc quoque loco B. Keilio et R. Reitzensteinio, praeceptoribus meis, qui me hoc in argumento versantem semper adiuverunt, gratias ago maximas.

CONSPECTUS LIBELLI.

INDEX NOTARUM.

Arnim = Stoicorum veterum fragmenta col. I. ab Arnim I (1905), II—III (1903).

Bonhöffer I = A. Bonhöffer, Epiktet und die Stoa, 1890.

Bonhöffer II = A. Bonhöffer, die Ethik des Stoikers Epiktet, 1894.

Crönert = W. Crönert, Kolotes und Menedemos, Texte und Untersuchungen zur griech. Philosophen- und Literaturgeschichte. (Studien zur Palaeographie und Papyruskunde, herausgegeben von C. Wessely, VI) 1906.

Dyroff = A. Dyroff, die Ethik der alten Stoa (Berliner Studien für class. Philol. und Archaeolog., herausgeg. von O. Seyffert, N. F. II 2—4), 1897.

Lauer = G. Lauer, Lucianus num auctor dialogi ἔρωτες existimandus sit (Programm Köln), 1899.

Praechter = K. Praechter, Hierokles der Stoiker, 1901.

PW = Paulys Realencyclop. der class. Altertumswissensch. — Neue Bearbeitung. — Herausgeg. von G. Wissowa I (1894), II (1896), III (1899), IV (1901), V (1905).

Susemihl = F. Susemihl (ceterique viri docti qui librum composuerunt), Gesch. der griech. Literat. in der Alexandrinerzeit I (1891), II (1892).

Us = Epicurea collegit H. Usener, 1887.

Diog Oen = Die philosophische Inschrift von Oenoanda ed. Heberdey et Kalinka, Bullet. corresp. hellén. 1897 XXI 346 sq.

Caput I.

DE DIALOGI ARGUMENTO.

Libelli 'ἔρωτες' sub Luciani nomine nobis traditi partes sunt tres, quarum una continetur exordium (1—5), altera enarratio (6—52), tertia peroratio (53—54). Atque haec et illud dialogi indolem praebent; enarrationem ipsam partitus est auctor in exordium (6—18), enarrationem bipartitam (19—28; 29; 30—49), perorationem (50—52). Hac denique in enarratione opponuntur adversarii duo, patronus amoris muliebris et matrimonii, patronus amoris puerilis et amicitiae amatoriae, quorum uterque utitur et argumentatione et refutatione et exemplis. Habemus igitur ut fieri solet dialogum dialogo insertum.

Colloquitur feriis Herculis ὀξέος πρὸς τὴν Ἀφροδίτην[1]) Lycinus i. e. Lucianus cum Theomnesto (1—5). Ille hunc orat, ut ad animum suum recreandum pergat narrare fabulas Milesias[2]) (1) quas quidem ipse expertus sit. Theomnestus tamen has sescentas esse neque semper fortuna adiutas fingens ei morem gerere non vult (2). Contra ipse Lycinum, qui frustra atque iterum eum rogaverat (3), quid sentiat de amore puerili quid de muliebri, ut iudicium faciat precatur, cum se ipsum ambobus vexari fateatur[3]) (4). Ex tempore quidem de re difficiliore dicere se non ausurum respondet[4]), sed quae nuperrime compererit se relaturum pollicetur (5).

---

[1]) Qualis inde ab aevo Alexandrino vulgabatur; cf. Furtwängler, Sammlung Sabouroff II. tab. CXLI; Antike Gemmen III 280.

[2]) Cf. Theodor. Prisc. log. 11 p. 133, 9 sq Rose.

[3]) Ad hunc locum v. F. Wilhelm, Rhein. Mus. 1902 LVII 62 sq. et fabulae Metiochi et Parthenopes vers. 26 sq. ed. Kaibel et Robert, Herm. 1895 XXX 150.

[4]) Keilio auctore atque adiutore loco corrupto medelam allaturum me esse spero. Dant codices omnes quos in hunc dialogum eden-

Itaque ad enarrationem perveniamus. Lycinus profectus Antiochia[1]) ad Italiam adeundam in insulam Rhodum venit, ubi Charicles[2]) Corinthius et Callicratidas[2]) Atheniensis ei obviam ibant (6—8), ille muliebri, hic puerili

dum contulit Sommerbrodt (Ω, 𝔄, Γ) haec: Ἐγὼ γοῦν ἐξ ὑπογύου τῆϲ ἐπιχειρήϲεωϲ ἡψάμην, εἰδὼϲ ὅτι λίαν ἀλλ' οὐ παλαιᾶϲ κτλ. Quae sensum non praebere perspicuum videtur. Jacobitz scripsit εἰδὼϲ ὅτι λίαν ϲπουδαία id quod in textum recepit Sommerbrodt cruce illa affixa; ipse coniecit haec (p. 162): Ἐγὼ γοῦν τῆϲ ἐπιχειρ. ἡψ. οὐκ ἐκ παλαιοῦ ἀλλ' ἐξ ὑπογύου, εἰδὼϲ ὅτι λίαν ϲπουδ. ἐξ., ὅτου.... ἔχω ita interpretatus: '*Ego ad rem accessi non olim* (ἐκ παλαιοῦ) *sed nuper* (ἐξ ὑπογύου) *gravissimam eam esse edoctus ex quo tempore duos viros quos adhuc memoria teneo, fortiter disputantes audivi*'. Haec quidem ideo ferri non possunt, quod locutio ἐξ ὑπογ. non recte intellecta videtur; noster enim imitatus est hunce Platonis (conv. 185c) locum: 'Ταῦτά ϲοι', ἔφη (scl. Pausanias), 'ὡϲ ἐκ τοῦ παραχρῆμα, ὦ Φαῖδρε, περὶ Ἔρωτοϲ ϲυμβάλλομαι' (cf. etiam auctorem περὶ ὕψουϲ 18 p. 42, 20 sq. Vahlen[3]). Atque ipse vir doctus affert ex nostro libello (50 p. 456) haec: Οὐκ ἐξ ὑπογύου, φημί, καὶ παρημελημένωϲ ὑμῖν, ὦ ἑταῖροι, τὰ τῶν λόγων ἔοικεν ἀπεϲχεδιάϲθαι, διηνεκοῦϲ δὲ καὶ νὴ Δί' ἐρρωμένηϲ φροντίδοϲ ἐνάργῆ ταῦτ' ἐϲτιν ἴχνη. Nihil aliud igitur significare ἐξ ὑπογύου nisi 'ex tempore' vel 'illico' luce clarius sequitur. Hoc autem loco noster sanandus est. Lycinum enim dicere se ipsum de re difficillima ex tempore disputare nolle facile intellegitur. Itaque Keil negationem desiderari in verbis traditis monuit. Neque ... οὐχ ἡψάμην rectum esse potest, sed ex enuntiati sententia modo statuta flagitatur οὐκ ἂν ἡψάμην. In παλαιᾶϲ quoque rectum aliquid latere nemo est quin videat, siquidem respondet διηνεκοῦϲ vel ἐρρωμένηϲ. Porro verba ἀλλ' οὐ continere corruptum atque transpositum illud οὐκ ἂν certum esse crediderim. Substantivum igitur requiritur loco vocabulorum ἀλλ' οὐ; hoc fuisse φροντίδοϲ vel, si quis rationem palaeographicam respiciendam esse censet, μελέτηϲ verisimile videtur; ἐϲτίν facile subauditur et παλαιᾶϲ transponendum est post λίαν. Nonnullis igitur emendationibus in textu non mediocriter corrupto admissis haec legerim: Ἐγὼ γοῦν ἐξ ὑπογύου τῆϲ ἐπιχειρήϲεωϲ οὐκ ἂν ἡψάμην εἰδὼϲ ὅτι λίαν παλαιᾶϲ μελέτηϲ (vel φροντίδοϲ), ἐξ ὅτου ... ἔχω.

[1]) Ipsum nomen nobis non dicit, sed eius itinerarii ratione habita verisimillimum est illam urbem spectari.

[2]) Quid sentiant de amore, homines videntur indicare nominibus; nam hospes Corinthius stat a partibus χάριτοϲ feminarum (cf. Plut. amat. 5, 751 d), Atheniensis defendit puerorum κάλλοϲ; quod huic nomen est Καλλικρατίδαϲ non — δηϲ, simodo libris fides habenda est, παιδεραϲτίαϲ originem Doricam forsitan significaverit auctor.

amori deditus (9—10). Qui cum ipsi quoque in Italiam navigare vellent, simul iter facere Cnidumque navem appellere placuit ad Praxitelis Venerem contemplandam. Iam fit ἔκφραcιc illa notissima τοῦ ἐν Κνίδωι τεμένουc καὶ τοῦ ἀγάλματοc τῆc Ἀφροδίτηc[1]) (11—14). In simulacro perspiciendo memoratur adulescens ille, qui amore insano commotus statuae cυνουcίαc causa appropinquasse fertur (15—16). Quam ob rem de amoribus quaestio oritur, cum illum παιδικῶc προcομιλῆcαι deae signo credat Callicratidas (17). Disputatio habetur in deversorio amoenissimo[2]) (18); atque haec fere ab utroque explicantur[3]).

Transeamus nunc ad rem ipsam. Charicles, matrimonii patronus, totius naturae fundamenta illo contineri explanat; id ab initio fuisse (19). Tum cultu humano atque civili propagato et voluptatibus inductis amorem puerorum exstitisse (20—21); hunc autem esse alienum a natura bestiarum exemplis probari (22). Quod παίδων ἔρωτα non cυνουcίαc sed φιλίαc esse prae se ferant, Socraticos impudenter mentiri, cum amorem puerorum eorum, qui corporis flore excellant, solum cοφόν esse nemo animo comprehendat; immo φιλονέουc illos esse non φιλοcόφουc (23—24). Atque plus voluptatis, quam normam statuant Callicratidae sodales, praebere muliebrem quam puerilem amorem, cum hoc brevi illo diu liceat frui (25—27). Verum si amore inter se coniungantur viri, idem experiantur feminae (28)! — Postquam Lycinus pauca interiecit, nempe ut adversariorum vires reficiantur[4]) (29), Callicratidas respondere suamque defendere sententiam incipit. Primum quidem ad ea quae ultima proposuit Charicles spectans eum optimum feminarum de-

[1]) Cf. Schol. Lucian. p. 204, 12 sq. Rabe.

[2]) Exempla dabit Wilhelm, Rhein. Mus. 1902 LVII 64, 1.

[3]) Et medio (31 p. 432) et extremo (54 p. 458) dialogo Cnidi atque deae Cnidiae mentionem fieri iam nunc monuerim, ut hoc in argumento totum dialogum versari appareat.

[4]) Similiter atque Plato in Phaedone (84 c) silentio universo effecto dialogum quantum ad compositionem pertinet in duas partes divisit; cf. Windelband, Festschrift zur 46. Versamml. deutscher Phil. u. Schulm., Straßburg 1901, 287 sq.

fensorem praedicat (30); tum 'Phaedri' Platonici imaginem illam memoria recolens[1]) (31) ad amorem puerilem explicandum transit. Cupidinem enim ordinem hominum atque rerum statuisse (32) veramque ἀνθρωπίνην φύσιν detexisse: matrimonium illud quidem διαδοχῆς ἕνεκα necessarium esse, unum amorem puerorum respondere hominum menti philosophicae. Quo illos ex statu rudi atque incultu ad mores meliores atque emendatiores sensim perductos esse. Initio igitur fuisse matrimonium atque amorem vulgarem, postea evasisse παιδεραστίαν atque amorem caelestem; duplicem enim esse ἔρωτος naturam (33—36). Loco illo trito et pertractato (37) feminarum victui immodico (38—42) opponit vivendi condicionem puerorum eximiam (43—45). Ergo talem adulescentem adamandum esse, ut vera βίου κοινωνία fiat (46); huius amoris exemplis utitur aetatis heroicae amicitiis (47). Neque eum amorem habendum esse ξένην τρυφήν, sed ἐκ διαδοχῆς a dis ad homines pervenisse. Additis de Socrate τόπωι (48) et convivii Platonici doctrina illa immortalitatis finem facit dicendi Callicratidas (49).

Lycinus arbitri munere fungens primum ut dicunt λόγους ποιεῖται (50), tum Callicratidae, et Athenis Graeciae urbe celeberrima orto et qui amorem sapiente dignum professus sit, assentitur (51—52).

Ad dialogi finem veniamus. Quaerit enim Lycinus ex Theomnesto, quid si ipsius loco fuisset censurus fuerit. Hic quae exposuit Charicles (23—24) quodammodo confirmat. Neque solum φιλίαν appetit, sed vel maxime παίδων συνουσίαν. Mentiri enim eos qui illud tantum concedant; contra turpissimo amore tales frui verum dicere se atque iurare. Lycinus sententiam suam refutatam esse intellegens ad sacra Herculea amici memoriam revocat, ut sermoni finem imponat (53—54).

---

[1]) Plat. Phaedr. 230d; cf. Plut. amat. I, 749a; ceterum huic πλατανίστωι quodammodo respondet Ciceronis (de leg. I 1) 'Mariana quercus'.

Caput II.

DE DIALOGI QUAESTIONE
(c. 19—49).

Praechter 148 sq. Chariclem uti argumentis Stoicis, Callicratidam Epicureis probare conatus est, ut quasi diversarum sectarum patroni inter se pugnent[1]). Quod nullo modo fieri posse, sed cuiusvis rationis philosophicae voces atque argumenta in utriusque adversarii usum converti ab auctore demonstrare mihi proposui.

Priusquam ad singula transeamus, Praechteri sententiam veri dissimillimam esse iam hoc loco videbimus. Ut enim ceteris de rebus ita περὶ ἔρωτος dissentiebant Epicurei a Stoicis. Ex his quidem veteres, dico imprimis Zenonem, Cynicorum rationem atque usum omni modo secutos esse ex testimoniis concludendum est[2]). Sed iam apud Zenonem hoc praeceptum invenitur[3]): Καὶ ἐρασθήσεσθαι δὲ τὸν σοφὸν τῶν νέων τῶν ἐμφαινόντων διὰ τοῦ εἴδους τὴν πρὸς ἀρετὴν εὐφυΐαν. Itaque ἐρᾶν a συνεῖναι separatur, quo factum est, ut Chrysippus et qui eum secuti sunt ad 'amorem amicitiae' Platonicum transirent[4]). Postea ad sermonem usitatum accedentes φαῦλον

---

[1]) Viro docto assensus est Wilhelm, Rhein. Mus. l. 58, 1, 72; Rhein. Mus. 1906 LXI 104 sq.

[2]). Arnim I 247 sq. p. 58 sq.; Crönert 54; 60, 285. — Sextum Empiricum quaedam non recte interpretatum esse iure monuit Zeller, Philos. d. Griech. III 1[3] 282, 7. Neque vero solum Philodemus (Crönert 54) illud ἀν[δρογύ]νοις [π]λησιασμοῖς παραινεῖν claris verbis enuntiat, sed ipse Zeno huius rei disputationem tam parvi facit, ut ἀδιαφορία plane perspiciatur, quam statuens suam quemque naturam sequi iussit. Similiter in maius extulit rationem eam, qua 'ubique τὸ θεῖον esse' statuit; itaque ἀπαγορεύειν τὰς λεγομένας μοιχείας ἢ μείξεις μητρὸς ἢ θυγατρὸς ἢ ἀδελφῆς ἢ παίδων (Arnim II 1072 p. 314) supervacaneum duxit.

[3]) Arnim I 248 p. 59.

[4]) Arnim III 650 sq. p. 164, 716 sq. p. 180 sq.; cf. e. g. Plut. amat. 4,

ἔρωτα cυνουcίαc (πάνδημον apud Platonem) et cπουδαῖον ἔρωτα φιλίαc (οὐράνιον apud Platonem) distinguebant[1]. — Contraria ab initio docuerunt Epicurei, cum ἔρωτα ad solam cυνουcίαν spectare statuerent; hanc vero nunquam esse utilem, ἀγαπητὸν δὲ εἰ μὴ ἔβλαψεν[2]. Atque ἀρρενομειξίαν ab iis improbatam esse ex Philodemi loco evincere licuit; neque minus Stoicorum φιλίαc ἔρωτα reiecerunt, cum et notionum vim traditam conservarent[3]) neque amore puram amicitiam appeti sibi persuaderent[4]. Φιλίαν nimirum maximopere praedicabant[5], 'sanctam' ἐρωτικὴν φιλίαν, quam laudibus effert Callicratidas, nunquam comprobaverunt[6]. — Hoc quidem ipse Praechter vidit, cum dicat amorem eum quem defendat Callicratidas esse Platonis et veterum Stoicorum[7]; sed Chariclis et Callicratidae

---

750c sq. — Socraticos se velle appellari Stoicos testatur Philodemus (Crönert 58 col. XI v. 3/4); quae denominatio certe non solum, ut dicit ille, a Diogene Antisthene Socrate sed etiam ab Academicis Platone Socrate derivanda videtur.

[1]) Hermias ad Plat. Phaedr. 76 p. 33, 19 sq. Couvreur; cf. Hirzel, Untersuch. zu Ciceros philosoph. Schr. II 392 sq.

[2]) Epicur. sent. 51 ed. Wotke, Wien. Stud. 1888 X 195; de re universa alio loco (v. praefat.) agendum erit.

[3]) Hirzel l. 391 sq.

[4]) Cf. etiam Colotem in Plat. Euthydem. (Crönert 169 col. XVI v. 4 sq.; Crönert 170) etsi non multum extat; v. ind. v. Chrysippos Crönert 188 sq. Plura haud dubie sciemus, si Crönert (35,$_{183}$) pap. Hercul. 1384, in qua Philodemi περὶ ἔρωτοc liber inscriptus est, ediderit. — Pap. Hercul. 1040 continentur relliquiae vitae philosophi, quem Crönert 97 sq. Epicureum esse iudicat. Haec coniectura utrum ferri possit necne, alio loco videbimus (p. 36, $_{2}$); hic tantum monuerim, id quod etiam vir doctus 99 respexit, libelli auctorem, qui philosophi mortui ἐραcτὴν se nominat, eius φίλον fuisse; cf. Plut. Brut. 34 Μάρκοc δὲ Φαώνιοc, ἐραcτὴc γεγονὼc Κάτωνοc κτλ. — Apud Philodem. de music. IV 13 sq. p. 78 sq. Kemke Epicureorum περὶ ἔρωτοc exstare iudicium copiosum postea vidi.

[5]) Ex Luciano cf. e. g. Alex. 61.

[6]) Rhetorum accusationes quales apud Himerium (ecl. III 7; Praechter 149,$_{1}$) leguntur, in nostro libello in censum non veniunt, quo uter amor praeferendus sit disputatur; talia haud dubie ex epistulis Epicureis fictis vel interpolatis (Crönert 20 sq.) profecta sunt, si modo testimoniis nituntur. Christiani nimirum et Epicurum et Stoicos huius rei accusant; cf. Arnim III 750 p. 186, 28 sq.

[7]) 'Veterum Stoicorum' non iam dicemus, si quae modo exposuimus consideraverimus, sed 'posteriorum'. Re vera haec sunt Stoica:

disputationes inter se prorsus opponi ex dialogi argumento iam novimus, ut hac quidem in re nihil separari possit.

Iam ad singula transeamus.

Charicles exorditur a cosmogonia quadam. Φύcιc[1]) ἱερὰ τῶν ὅλων προμήτωρ καὶ πάcης γενέcεως πρωτόρριζον elementorum quattuor cυγκράcει πᾶν ἐζωογόνηcεν ἔμψυχον. Et quae est φύcεως[2]) notio nostro loco, ea invenitur apud Stoicos (Arnim II 1132 sq. p. 328 sq.; imprimis 1139 p. 328), sed magis pantheistice[3]) quam theistice et δημιουργικῶc. Orphicorum Φύcιc illa quidem est; cf. hymn. Orph. 10 p. 63 sq. Abel (alia apud Hardy l. 9 sq. reperies), EG. 1002 p. 423 Kaibel, quo in epigrammate Φύcιc δημιουργὸc τῶν ὅλων vocatur[4]), imprimis

φιλίαc ἔρωc (47 p. 450), cπουδαῖοc ἔρωc (48 p. 451); cf. etiam πῶc οὖν φρονήcεωc μὲν ἢ δικαιοcύνηc τῶν τε λοιπῶν ἀρετῶν (24 p. 424) cum hisce Chrysippi (Arnim. III 85 p. 21, 36 sq.) verbis ἀλλὰ καὶ φρονήcεωc καὶ ἀνδρείαc καὶ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν (Callicratidas enim cum Socraticis, ergo etiam cum Stoicis [p. 12, o], pugnans horum notionibus uti videtur); denique 37 p. 439: οὐδὲν οὖν παράδοξον κτλ.

[1]) In libris φύcιc legitur, id quod rectum non est. Lauer 33 metonymiam putat esse, cuius generis est θάμβοc ἡμᾶc εἶχε (14 p. 413). Deam autem Naturam intellegi nemo non videt; cf. Callistr. descr. XII 2 p. 67 sq. Schenkl et Reisch. Foerster quoque in Choric. epithal. in Procop. [ind. lect. Vratislav. 1891] 19, 2 recte Φύcιc scripsit; Praechter 143 φύcιc scribere videtur adductus fortasse ceteris exemplis, quae ad Libanium IV 1059, 8 sq. [Reiske] affert.

[2]) Iam apud Heraclitum (v. Wilamowitz, Eurip. Herakles[1] II 68; cf. frg. 10 p. 63 sq. Diels[2]) deinde apud Stratonem (Zeller, Philos. d. Gr. II 2[3] 904 sq.) permultum valet; tum Epicurei (Diels, doxogr. Gr. 589, 7 sq.; Lucret. V 1362) in censum veniunt. De notionis 'φύcεως' usque ad Aristotelem usu cf. E. Hardy, Begriff der Physis in d. griech. Philos. (1884) et quaedam apud A. Rivaud, Problème du devenir et notion de la matière (1906) § 176 p. 261 sq., ind. v. p. 473; disputatione ea, quam laudat Diels, Elementum VII[1]: J. Classen, Festschrift der Senckenbergischen Stiftung zu Frankfurt a. M. (1863) uti non mihi licuit.

[3]) Senecae deus qui 'natura est' (frg. 122 p. 444 Haase) ad medii aevi 'deum = naturam' prope accedit. — Huc spectat Paracelsi 'Archeus'.

[4]) V. etiam Nonn. XLI 51 sq.; Clem. Alex. paed. II 85 (I 288, 16 sq. Dindorf); Himer. or. I 7 sq. Epidicus nescio quis (Stob. ecl. I 187, 11 Wachsmuth) ὑπὸ Φύcεως γεγενῆcθαι τὸν κόcμον docuit, nisi φύcεωc scribendum est, ut Epicureus habendus sit. Tum scripta Hermetica (Stob. ecl. I 385 sq. W; cf. Reitzenstein, Poimandres, 50 sq.), oracula Chaldaica p. 29, 36 Kroll, Philonem (qu. rer. div. her. s. 114 sq. III 27, 1 sq. Cohn et Wendland) respicere necesse est.

Artemid. II 39 p. 146, 3 Hercher Ἡ τῶν ὅλων Φύσις καὶ Εἱμαρμένη καὶ Πρόνοια καὶ εἴ τι ἄλλο ὄνομα τούτοις ἰσοδυναμεῖ [1]). Hoc igitur numen Orphicum in mundo procreando primas habet partes. Quodsi respexerimus, non solum Pseudocelli locum a Praechtero 139 collatum cum nostro et Musoniano quodam [2]) per se comparabimus, cum ad Pseudocelli locum explicandum Stoicis opus non sit [3]), sed ipsam illam ele-

[1]) II 37 p. 142, 13 sq. H. haec dea cum Venere confunditur.

[2]) Locos (amor. 19 p. 419, Pseudoc. IV 2 p. 402 Mullach FPG I, Muson. 14 p. 71, 11 sq. Hense) cum descripserit vir doctus, ad hunc te revoco.

[3]) Pseudocelli de univ. nat. libri caput IV p. 402 sq. M. Praechter 137 sq. diatribae tribui vult; J. de Heyden-Zielewicz, Bresl. philolog. Abhandl. 1901 VIII 3, 47 sq. ad peripateticos et eclecticos nos traducit; idem Praechter, Philol. N. F. 1902 XV 269 sq. quantum ad hoc-argumentum in sententia sua perstare videtur. Quod dicit Heyden l. 50 'Pseudaristotelem (scl. oecon. 3), Musonium, Antipatrum, Hieroclem, modo de matrimonio, eius condicione . . . agere, Pseudocellum vero de ἀφροδισίοις omnino maxima capitis parte [§§ 1—5, 9—14] disputare, nonnulla quaedam de matrimonio addere [§ 6—8] eqs.', in eo recte iudicavit. Pseudocellus enim, cum eius doctrinae quasi radix in doctrina Pythagorea inhaereat, ὀργανικά imprimis tractat; accedit autem quod ipse quoque Musonius (12 p. 63 sq. Hense) περὶ ἀφροδισίων scripsit, cuius disputationis locos quosdam cum Pseudocello contulit Praechter 138, 82 sq., etsi similia etiam apud peripateticos et neopythagoreos reperiuntur (Heyden 56 sq.). Hoc igitur argumento nihil efficitur. Atque neopythagoreos ut aliarum sectarum ita Stoae et peripati rivis fontes suos irrigasse nemo nescit. Qua de causa aliquid aut Stoicum aut peripateticum dicere difficile est; Stoicos autem fere solos talia tractasse contendere non licet. Itaque ad locum eum, quo de generis humani immortalitate agitur, non solum Musoni (Praechter 139) sed etiam Aristotelis locos (Heyden 48) conferemus; οἴκου πόλεως κόσμου locus haud dubie Stoicus (Praechter, Philol. l. 270; ceterum sententia universa etiam Epicurea est; cf. Diog. Oen. 61 p. 407) apud Callicratidam (Stob. fl. 85, 17 III 142, 26 sq. Meineke) quoque hoc modo invenitur. Peripateticorum enim rationem sequitur, cum δεσποτικάν et πολιτικάν distinguit ἀρχάν addita dominatione ἐπιστατικᾷ: πολιτικὰ δ' ἐστιν ἀρχά, ἅτις τέλος ἔχει τὸ κοινᾷ συμφέρον καὶ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἀρχομένων· κατὰ γὰρ ταύταν τὰν ἀρχὰν ἐν μὲν τοῖς ἀνθρωπίνοις ὅ τε οἶκος καὶ ἁ πόλις συνάρμοσται, ἐν δὲ θήιοις ὁ κόσμος· μίμαμα δ' οἶκος κτλ.; etiam apud Pseudocellum (§ 7) οἶκος et πόλις longe maximam partem habent. Pseudocellus dicere pergit non solum πολυπληθείαι ἀνθρώπων sed etiam εὐανδρίαι opus esse; ἀνάλογον dat Aristotelis

mentorum mixtionem[1]) etiam apud Neopythagoreos[2 p. sq.]) inveniri et in litteris astrologicis et Mithriacis, quae ab una Stoa

definitio illa πόλεως (Pol. I 2, 1252 b 29 sq.): γινομένη μὲν τοῦ ζῆν ἕνεκεν, οὖσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν. Porro de divitiis et genere locus (§ 6) non modo apud Stoicos sed etiam apud Aristotelem et Theophrastum (Bock, Leipz. Stud. 1899 XIX 35 sq.) occurrit; talia tam sunt pervulgata, ut sintne Stoica necne diiudicari nequeat. Deinde § 9—14 et cum Iamblicho (vit. Pyth. 209 sq.) et cum Aristoxeno (Stob. fl. 101, 4 M) congruere iam diu viri docti cognoverunt; Heyden 54 sq. Iamblichum et Pseudocellum Aristoxeno vel posteriore auctore communi usos esse non sine probabilitate explanavit. Denique non desunt quae prorsus Pythagoreos sapiant; contendamus Pseudocelli (p. 403 sq.) haec vocabula: συναρμόζεσθαι συμφωνία cum his Callicratidae: συναρμόζεθαι (l. 144, 8), συναρμογᾶς (144, 30), ἁρμονίη (144, 31; 146, 32). Uterque alia quoque usurpat ut συμπαθῆ τὴν ψυχήν, ὁμοιοτάτην, cum apud Musonium eius generis sola (συμμηχανᾶσθαι p. 72, 1 Hense, συννένευκε, συμπράττει, συνεργάζεσθαι p. 73, 2/3 H) inveniantur; συναρμόζεθαι enim (70, 2 sq. H) non de matrimonio sed ipsa vocis significatione conserendi dicitur, σύμφωνον Stoicum = ἀκόλουθον = ὁμολογούμενον cum bono vel malo collatum (Dyroff 31, 4; v. etiam Bonhöffer II 265) certe in censum non venit; unus Hierocles (Praechter 78; Hense ad Muson. p. 67, 9) συμφωνίαν usurpat neopythagoreorum notione adhibita. Elucet igitur musicae illam consonantiam mere Pythagoream apud Pseudocellum inveniri. — Fusius rem disputare necesse fuit, cum non usque quaque Stoica mihi sumenda videantur sed pariter peripatetica et ipsa Pythagorea respicienda; omnino autem, ut iam dixi, magis de nominibus quam de rebus disceptari persuasum habeo. — Ceterum Pseudoc. apud Stob. fl. I 362, 4 sq. Hense δικαιοσύνην virtutem principem statuens Aristotelem (eth. Nicom. V 3, 1129 b 29 sq.) sequitur; Stoici enim (Bonhöffer II 214,[3]) illius loco σοφίαν vel φρόνησιν ponebant.

[1]) Quam Stoicam esse iure monuit Praechter 148; cf. etiam Marc. Aurel. II 17 et praecipue Alciphr. II 38 p. 58, 15 sq. Schepers (Lipsiae 1905), sed respiciendus quoque Anonym. sophist. protrept. B 1 ed. Bohler (diss. Arg.) 45, 19 sq. (64 sq.). Venere significari illam σύγκρασιν erant qui statuerent (Ioan. Lyd. de mens. IV 64 p. 115, 9 sq. Wuensch; alia apud H. Flach, Glossen u. Scholien zu Hesiods Theogonie [1876] 54); quae Venus ab Isi et Genesi (Reitzenstein, Poimandres, 44 sq., Dieterich, Mutter Erde, 84) separanda non est (ad Γένεσιν v. Arnob. I p. 5, 4 Reif: prima incipiensque Nativitas). Alii Ἔρωτα mundum procreantem inducebant (Flach l. 40), cuius rei origines hoc loco deducere longum est. Satis habeo memorasse locum, de quo benigne me monuit Keil (Pseudo-Quintil. declam. mai. XIV 10 p. 274, 10 sq. Lehnert): 'Amor (Lehnert amor) per quem rerum naturae sacra primordia totiusque mundi elementa creverunt'; etsi enuntiati initium Lucreti car-

non pendent[1]), cognoscemus. Quibus de causis cosmogoniam vere Stoicam legi minime statuerim.

Sequitur (20 p.420) de cultu humano propagato sententia; dicit enim Charicles: κατ' ἀρχὰς μὲν οὖν χρόνων κτλ[2]), paulatim hominum animos peiores factos esse. Atque aureae aetatis fabula[3]) primum a Platone (leg. III 667 b sq.) fusius tractata a Dicaearcho contraria opinione victus emendati quasi conciliata est. Stoicos quidem in peiorem statum res hominesque redactos esse cultu invento atque prolato docuisse iudicat Praechter 39,2 adversatus Hirzelio[4]). Neque vero universum huius rei

men in memoriam nobis revocat, tamen propter elementa, quae non Zenonis (Pascal ad Lucr. I 734) solius sunt, magis ratio Stoica intellegenda est. — Cum declam. XIV/XV omnino conferre licet BGU IV 1024, imprimis 1024[7] 20 sq.

[2 p. praec.]) Alexandri Polyhist. apud Diog. Laert. VIII 25 sententia comparanda est cum locis a Zellero, Phil. d. Gr. III 1[3] 179, 3; 183, 1 congestis. Ad sexuum teleologiam, qui locus ad Aristophanis in 'convivio' disputationem illam iocosam recedit, cf. etiam Stob. ecl. I 410, 1 sq. W; noster vero locus cum Musoniano satis congruit.

[1]) Cf. Cumont, Textes et monum. fig. rel. aux myst. de Mithra I 107 sq., 237 (Mysterien des Mithra in serm. Germ. convertit G. Gehrich [1903] 86), Diels, Elementum, 44 sq., Dieterich, Mithrasliturgie, 54 sq.; e. g. ex Vettio Valente (Cumont l. l 108, 6) haec contendat aliquis: Φύσιν τε καὶ Πρόνοιαν καὶ τὰ τέτταρα Στοιχεῖα.

[2]) Quod hoc loco et c. 21 p. 423 temporibus heroicis, ergo apud Homerum, non inveniri puerorum amorem (Praechter, Berlin. philol. Wochenschr. 1896 XVI 870) ponit versusque Homericos et Euripideos in usum suum convertit, Stoicorum more sine dubio agit. Ex Maximi autem Tyrii diss. XXIV (I 473 Reiske) apparet omnis amoris exempla in carminibus Homericis occurrere vel potius secundum illorum rationem reperiri necesse esse. Quo loco etiam in Plutarchi amatorio (V 751 f.) matrimonii patronus certe non Stoicus utitur et ipse Callicratidas nostri libelli (47 p. 450 sq.) non solum exemplis mythologicis utitur, id quod ab Epicureis abhorrere (Dyroff 282) iam nunc contenderim, sed etiam haec (47 p. 449 sq.) profert: Ἡ θεοῖς γείτων ἡρωικὴ Φρόνησις ἐνομοθέτησε sanctos illos puerorum mores; quibus verbis illum spectare Chariclis (20 p. 420) Ἀρετὴν θεῶν γείτονα neminem fugiet. Eodem igitur τόπωι iam diu in rhetorum usum recepto utrumque uti concludendum est. — Cf. etiam p. 30, 1.

[3]) De hac quaestione v. H. Binder, Dio Chrysostom. u. Posidon. (1905) 26 sq., alia dabit Praechter 40, 1.

[4]) Abhandl. d. kgl. Sächs. Gesellsch. d. Wissensch., philol.-hist. Kl. XX 90 sq.

iudicium mea sententia facere licet[1]); quantopere enim ab initio haesitaverint, ἐγκυκλίων μαθημάτων[2]) ratione habita videamus. Iam Zenonem hac de quaestione secum pugnasse refert Cassius scepticus (apud Diog. Laert. VII 32 sq.), etsi fortasse eius verba subtilius interpretatus est. Deinde Chrysippus (Arnim III 732 sq. p. 183 sq.; cf. e. g. Stob. ecl. II 67, 5 sq. W) satis ἐγκύκλια comprobavit certis nimirum finibus, ut aiunt, observatis (Dyroff 257). Tum Strabo (I 13) non mediocriter eadem respexit, quae Philo hac in re Stoicos secutus (Zeller l. III 2[4] 457) haud magni fecerit[3]). — Conservaverunt contra aevi Saturni fabulam Pythagorei[4]), quos secuntur Stoici ii, qui doctrinam vulgarem praebent[5]). Ad Posidoni quidem sententiam referenda esse ea, quae apud Pseudo-Manilium (I 66 sq.) leguntur, probavit Boll, Stud. über Claud. Ptolem. 221 sq., ut iudicium Nordenii, qui ex Senec. epist. 90 concluserat illum medias quasdam tenere partes, confirmetur[6]). Denique ex

[1]) Ipse Praechter concedit fuisse quosdam Stoicos, qui 'das Ideal nicht in einem Zustande primitiver Roheit erblickten, in welchem die Schuldlosigkeit der Menschen nicht die Frucht der Arbeit am eigenen sittlichen Charakter war'; verum ἀρετήν discendam esse Stoici omnino censuerunt. Singulas virtutes φύσει an ἔθει adepti essent homines, veteres et recentiores Stoici cum mediis disceptasse videntur (cf. Dyroff 202); haec alia est quaestio.

[2]) Hoc exemplum propter Callicratidae sententiam usurpavi.

[3]) Cf. etiam Sternbach ad gnomol. Vatic. 166 Wien. Stud. 1888 X 36. Maxim. Tyr. XXXVII fusius hoc disputans ad certam quandam sectam, quantum vidi, non accedit, etsi nonnullis argumentis Platonicis et Stoicis utitur; v. H. Hobein, de Maxim. Tyr. quaest. philol. sel. (1895) 61.

[4]) Preller, Philol. 1852 VII 44, 109.

[5]) Philodemus de Stoic. col. XIX 13 sq. (Crönert 66) refert veteres Stoicos (cf. Crönert 67, 323) ἀντὶ τῆς ἐξ[η]μερω[μέ]νης ἐν τοῖς ν[ῦ]ν χρόν[οις ἀναστροφῆς] appetivisse τὴ[ν ἐπὶ] τῶν γ[ηγενῶν].

[6]) Jahrb. f. klass. Philol., Supplem. 1892 XIX 411 sq.; Vergils Aeneis, Buch VI, 39 sq. Frustra Binder l. 28, 30 adversatur, qui ne Pseudo-Manili quidem loci rationem videtur habuisse. — Num vero Ovidi metam. XV 96 sq. auctor Posidonius fuerit, ut vult Schmekel, Philos. d. mittleren Stoa, 288, 4 dubito, potius vere Pythagoreum esse locum ratus. Posidonius autem in 'fastis' (IV 395 sq.) adhibendus est, id quod etiam Boll. l. 223 existimat; cum Schmekelio nisi fallor consentit G. Lafaye, Les métam. d'Ovide et leurs modèles grecs, (1904) 216 sq.

Cic. de invent. I 2, loco haud dubie Stoico[1]), efficitur beatos fuisse homines principio et pedetemptim depravatos esse minime illius aetatis Stoicos arbitratos esse. Quibus de causis Chariclem uti sententia 'Stoica' statui nequit. Neque Cynicos attulerim, cum παιδείαν ab iis flagitatam esse constet; licet vero hos compares, tamen a Stoicis seiungas necesse est; nam in Chariclis ὑπὲρ γάμου disputatione diatribae Cynico-Stoicae locum omnino non esse infra (p. 30 sq.) probabo. Itaque restant Pythagorei et poetae, quippe qui in nostro argumento pariter atque illi religionem popularem explanent; neque sine causa Lafaye (v. p. 17, 6) 217 fragmento quodam Oxyrrhynchio[2]) exhiberi opinionem 'poeticam' posuit. Hac igitur fabula Charicles utitur nempe nihil aliud spectans, quam ut Ἔρωτα νεώτατον τῶν θεῶν vel ὀψὲ γεγονότα[3]) illustraret.

Cultu igitur humano etiam voluptates introductae sunt, quarum in numero amor puerilis ille incestus habendus est. Iam sequitur huius descriptio, qua omnium nostrum animi permoveantur; quantae enim calamitati id vitium antiquis fuerit luce clarius apparet.

Amor. 21 p. 421.	Plut. amat. V751 f. sq.	Aliter locum excussit Themist. amat. 164a sq. [p. 201, 13 sq. Dind.].
Οἱ δ' ἄθλιοι καὶ δυστυχεῖς, ἵν' ἐπὶ πλέον ὦσι παῖδες, οὐδ' ἔτι μένουσιν ἄνδρες, ἀμφίβολον αἴνιγμα διπλῆς φύσεως, οὔτ' εἰς ὃ γεγέν-	Ἐχθὲς γάρ, ὦ ἑταῖρε καὶ πρώιην μετὰ τὰς ἀποδύσεις καὶ ἀπογυμνώσεις τῶν νέων παραδὺς εἰς τὰ γυμνάσια καὶ προσανατριβό-	Καὶ πράγματα εἶχον καὶ παρεῖχον τοῖς γυμνασίοις καὶ ταῖς παλαίστραις ὅτωι ἐντύ-

1) Zielinski, Archiv f. Religionswissensch. 1906 IX 54 sq. Posidonius autem in censum vix venit, neque id Philippson (Jahrb. f. Philol. u. Paed. 1886 CXXXIII 417 sq.) cui assentitur Schanz (Gesch. d. röm. Lit. I^2 286 sq.) mihi persuasit.

2) De quo cf. v. Wilamowitz, Gött. Gel. Anz. 1898, 695; Weil, Rev. Etud. Gr. 1898 XI 239 sq.; Crusium apud PW V 2279 sq. V. etiam Pherecratis Ἀγρίους (CAF III 146 sq. K) et alia multa apud Rohde, Griech. Roman^3 537 sq. (Schmekel l. 452 sq.). — Wilhelm, Rhein. Mus. 1904 LIX 285 sq. hunc locum, non Callicratidae sententiam proferre debuit.

3) Plat. conv. 195a, Plut. amat. 5, 751 f.; opponitur, ut constat, Ερως πρεσβύτατος τῶν θεῶν: Plat. conv. 178b, Plut. l. l. Quomodo poetae hanc sententiam usurpaverint, e. g. ex versu nuper a Jouget et Perdrizet edito (Crönert 159) cognoscere licet: Ἔρως ἁπάντων τῶν θεῶν παλαίτατος.

νηνται φυλαχθέντες οὔτ' ἔχοντες ἐφ' ὃ μετέβησαν· τὸ δ' ἐν νεότητι παραμεῖναν ἄνθος ἐς γῆρας αὐτοὺς μαραίνει πρόωρον. ἅμα γὰρ ἐν παισὶν ἀριθμοῦνται καὶ γεγηράκασιν οὐδὲν ἀνδρῶν μεταίχμιον ἔχοντες· οὕτως ἡ μιαρὰ καὶ παντὸς κακοῦ διδάσκαλος τρυφὴ ἄλλην ἀπ' ἄλλης ἡδονὰς ἀναισχύντους ἐπινοοῦσα μέχρι τῆς οὐδὲ ῥηθῆναι δυναμένης εὐπρεπῶς νόσου κατώλισθεν, ἵνα μηδὲν ἀγνοῆι μέρος ἀσελγείας [1]).

μενος ἡσυχῆι καὶ προσεμβαλών, εἶτα κατὰ μικρὸν ἐν ταῖς παλαίστραις πτεροφυήσας οὐκέτι καθεκτικός ἐστιν (scl. ἔρως), ἀλλὰ λοιδορεῖ καὶ προπηλακίζει τὸν γαμήλιον ἐκεῖνον καὶ συνεργὸν ἀθανασίας τῶι θνητῶι γένει [2]) σβεννυμένην ἡμῶν τὴν φύσιν εὐθὺς ἐξανάπτοντα διὰ τῶν γενέσεων [3]). οὗτος δ' ἀρνεῖται τὴν ἡδονήν. αἰσχύνεται γὰρ καὶ φοβεῖται· δεῖ δέ τινος εὐπρεπείας ἁπτομένωι καλῶν καὶ ὡραίων.

χοιμι νέωι ἀναπειρώμενος κτλ.

26 sq.

Ψυχὰς γὰρ αὐτῶν διαλαμβάνουσα ἡ τρυφὴ καὶ ἡ κολακεία λώβης ἐμπιπλᾶσιν ἀδιηγήτου. ὥστε καὶ εἴ τι ἐνῆν ἄνθος αὐτοῖς ἀμυδροῦ ἀρετῆς, μαραίνεσθαι ἅπαν τοῦτο κτλ.

Homines autem solos depravatos atque degeneratos esse e ceteris animalibus perspicitur. Veniamus igitur ad bestiarum simile. Talibus exemplis imprimis utuntur Cynici [4]), a quibus sumpserunt Stoici (Praechter 72, 143 sq.), et Epicurei [5]). Praechter 143 sq. nostrum locum aliter esse conformatum atque adsolet animadvertit. Nam e. g. Pseudo-Dionysi art. rhet. II 3 conferentes homines et bestias eo inter se differre legimus, quod hae ἀγεληδόν illi νόμωι καὶ τάξει γαμοῦσιν; cui loco cum Hierocle Stoico necessitudo quaedam intercedit (Praechter 69 sq.).

---

[1]) Eundem locum postea excutit Charicles (26 p 426).

[2]) Plat. conv. 206a sq., 212a b.

[3]) Imago a stellis derivata est. Cleomed. II 87 p. 158, 29 sq. Ziegler Epicuro hanc sententiam tribuit idque iniuria, quia talia ille non curabat; cf. Zeller l. III 1[3] 542, [2]. Stoicam autem eam esse certo infitiari licet (Arnim II 681 sq. p. 200 sq.); verum cf. Plut. consol. uxor. 10, 611 f et iam Plat. leg. II 776 b.

[4]) E. Weber, De Dione Chrysostomo, Cynicorum sectatore, Leipz. Stud. 1887 X 108 sq.

[5]) Us LXX sq.; Kiessling ad Hor. epist.[2] I 4, 16; Norden, Jahrb. l. 419, [2]. Et Stoici (Praechter 72) et Epicurei (Heinze ad Lucr. III 299) θηρία ζῶια ἄλογα dicebant (etsi hi lenius ut ita dicam iudicium faciebant; cf. Polystrat. frg. 5a 7 sq. p. 5 Wilke).

Et profecto Plato[1]) ipse (leg. VIII 840 d sq.) homines ἀμείνους τῶν θηρίων τυχοῦσι συγγίγνεσθαι vetuit. Hunc autem in modum pergit Pseudo-Dionysius: homines primum θηριώδει καὶ πεπλανημένωι βίωι utebantur, tum ἐξεῦρον ordinem quendam matrimonii, id igitur ipsum quod Callicratidas (33 p. 434 ἀλόγοις ζώιοις non licuit proficere eqs.) in usum suum convertit. Contra hoc loco, ut ipsius Epicuri notione (Us 398 p. 274, 12 sq.) utar, bestiae praedicantur ut κάτοπτρα τῆς φύσεως. Et Epicurea, cum Cynica quoque ipsa per se in censum veniant, nos habere videbimus. Bestiae enim non ἐκ πονηρᾶς διαθέσεως degeneratae dicuntur a Charicle, id quod Epicurum redolet; cf. Diog. Oen. 30 p. 375: Οὐχ ἡ φύσις μία γε οὖσα τῶν πάντων εὐγενεῖς ἢ δυσγενεῖς ἐποίησε ἀλλ' αἱ πράξεις καὶ διαθέσεις; tum haec percurramus: Τίνα τῆς ψυχῆς τυφλὴν [2]) ἀναισθησίαν ἀμφοῖν ἠστοχήκατε φεύγοντες ἃ διώκειν ἔδει καὶ διώκοντες ἀφ' ὧν ἔδει φεύγειν (22 p. 422).

Ἀναισθησίαν: vox eschatologica et Pythagorea (Bonhöffer I 61) in censum non venit; εὐαισθησίαν proprio sensu usurpant Stoici (Bonh. I 134; Dyroff 50). Omnibus autem ob animum obversatur Epicureorum κενοδοξία vel potius ἀβλεψία (Polystr. col. XXIII a 12 p. 31 W); denique ipsa ἀναισθησία apud Philodemum (rhet. I 227, 16 sq. Sudhaus) reperitur.

Ἠστοχήκατε: hoc de vocabulo nihil statuere licet cum et apud Epictetum (v. ind. Schenkl. ἀστοχ.) et in Philodemi rhetoricis (v. ind. Sudh. ἀστοχ. et εὐστοχ.) inveniatur.

Φεύγοντες ἃ διώκειν ἔδει κτλ. Stoici dicunt αἱρεῖν καὶ φεύγειν (Dyroff ind. φεύγειν et φευκτά), cum διώκειν καὶ φεύγειν ad certa πάθη, scl. ἐπιθυμίαν (ὄρεξιν) et φόβον (ἔκκλισιν), spectent (Bonh. I 279); recentiores demum διώκειν in hunc usum converterunt, idque una cum notione αἱρεῖν Epictetus, sine ea M. Aurelius, utpote qui vocem cum λόγωι componeret.

---

[1]) Ad Hieroclem hunc locum contulit Bersano, Riv. di filol. 1904 XXXII 349.

[2]) Hoc per anticipationem dictum esse nemo non videt; neque igitur minus conservandum est quam illud (15 p. 414) ἀνώνυμον αὐτὸν ἐσίγησεν ἡ πρᾶξις, quod Naber, Mnemos. 1901 XXIX 176 voce ἀνώνυμον amovenda emendare studet.

Διώκειν καὶ φεύγειν nostri loci significatione[1]) usurpant Epicurei, cf. Us 25 p. 73, Polystr. col. IX b 1 sq. p. 16 sq. W, qui locus ideo aptissimus est, quod de φύσεως τέλει agitur[2]).

Porro οἱ ἐπὶ τῶι φρονεῖν εὐλογούμενοι Epicuream differentiam λόγου et ἔργου (Polystr. col. XXIV b 4/5 p. 33 W) revocant, etsi paulo supra verbis ἀκίνητα τῆς Προνοίας δόγματα sententia mere Stoica exponitur. Imprimis autem conferamus Plut. Gryll. 7, 990 d, qui locus certo Epicureus est[3]): Ὅθεν οὔτ' ἄρρενες πρὸς ἄρρεν οὔτε θήλεος πρὸς θῆλυ μεῖξιν αἱ τῶν θηρίων ἐπιθυμίαι μέχρι γε νῦν ἐνηνόχασιν · ὑμῶν δὲ πολλὰ τοιαῦτα τῶν σεμνῶν καὶ ἀγαθῶν (cf. etiam Lucian. bis accus. 21). Epicurea igitur argumenta legi videmus, etsi in usum rhetoricum iam diu transierunt[4]). Verum ne noster quidem locum illum, quem apud Pseudo-Dionysium invenimus, omittere potuit, cum γάμου mentio inferenda esset necessario;

---

[1]) Fortasse Callicratidas (43 p. 446), cum dicit τίς ταῦτα τὰ ἀγαθὰ διώκει, ut saepissime adversarii verba reddit.

[2]) Διώκειν occurrit etiam apud Metrodorum (col. XIV 2 p. 587 Koerte) et Demetrium Laconem (Crönert 118, 519). Epicureus apud Max. Tyr. III 2 (I 30 Reiske) διώκειν dicit, paulo post (6 I 36 R) αἱρετώτερον legitur procul dubio propterea, quod διωκτότερον non dicebatur; etiam διωκτόν post Aristotelem rarissime dictum videtur. Quo fit, ut apud Epicurum (Us 398 p. 274, 25 sq.) διώκειν cum αἱρετόν coniungatur. Plut. amat. 4, 751 ab Epicurea sapit; cf. Philod. de mus. frg. 65 p. 49 K.

[3]) Us. praef. LXX sq. totum libellum Epicureum esse probare conatus est; cui sententiae non sine causa obstitit Hirzel, Dialog II 128 sq. Nostrum vero enuntiatum Epicurea sapere primo obtutu apparet; cf 990 c οἱ δ' ἄρρενος ὑπ' οἴστρου καὶ μαργότητος cum Epicuri definitione amoris (Us 483 p. 305): σύντονον ὄρεξιν ἀφροδισίων· μετ' οἴστρου καὶ ἀδημονίας (v. etiam Epicur. sent. 80 p. 198 Wotke τὰς ἐπιθυμίας τὰς οἰστρώδεις). — In exemplis etiam Hercules memoratur (990 e), qui ὁμοίως ἑταῖρον ἀγένειον ἐπιδιώκων ἀπελείφθη τῶν ἀριστέων καὶ προὔδωκε τὸν στόλον. Huius enim erga Hylam amor a poetis (Theocr. XIII, Apoll. Rhod. I 1201 sq., Propert. I 20) more Platonico collaudatus est; cf. v. Wilamowitz, Textgesch. d. griech. Bukol. 174 sq. Addere liceat tantum abesse, ut poetam Cyrenaicum (Zielinski, Archiv f. Religionswiss. 1905 VIII 327) Properti auctorem esse verisimile sit, ut hunc illo usum non esse ex ipsius frag. 410 (II 585 Schneider) sequatur; Apoll. Rhod. I 1220 cum Callimacho prorsus pugnare videtur.

[4]) Wilhelm, Rhein. Mus. 1906 LXI 104 sq. ex Ovidi loco haud inepte comparato quae secuntur concludere potuit.

et loco abdito ἄλογα ζῶια inculcavit addiditque (27 p. 427): εὑρέθη κοινὴ τράπεζα apud homines. Itaque tempore progresso ipsi homines profecerunt. Iam opinor manifestum est, quam longe certae cuiusdam sectae ratio absit, cum modo inferiorem modo superiorem bestiis hominum victum esse statuatur.

Accedamus ad locum eum (23/24 p. 423/25), quo Socratici, in quibus esse etiam Stoicos vidimus (p. 12, o), illuduntur. Praechter 150 suo iure et Athen. XIII 563 e θρυλλεῖτε γὰρ (scl. Stoici ὅτι δεῖ μὴ τῶν σωμάτων ἀλλὰ τῆς ψυχῆς ἐρᾶν et Plut. amat. 5, 752 a quem locum supra (p. 18/19) iam tetigimus (πρόφασις οὖν φιλία καὶ ἀρετή) contulit. Neque vero Stoicum esse Daphnaeum in Plutarchi 'amatorio' postea nobis persuadebimus neque a Stoico Graeco suae sectae sodales adeo increpari a me impetrare possum ut credam, etsi cum Praechtero hanc Senecae (epist. 123, 15) sententiam mecum reputavi: Illos quoque nocere nobis existimo, qui nos sub specie Stoicae sectae hortantur ad vitia; hoc enim iactant: solum sapientem et doctum esse amatorem; 'solus sapit ad hanc artem; aeque conbibendi et convivendi sapiens est peritissimus; quaeramus ad quam usque aetatem iuvenes amandi sint'. Ipse enim vir doctus Senecam hominem Romanum esse monet, nisus certe iis quae apud Senecam secuntur: Haec Graecae consuetudini dicta sunt, nos ad illa potius aures dirigamus: 'Nemo est casu bonus; discenda virtus est'. Hoc vero potissimum monendum est tractari τόπον usitatissimum[1]) et inde haud dubie natum, quod ipsi Platonis dialogi ansas quasdam praebebant[2]) eius excolendi. Singula quidem non sunt ea, quae hoc loco tractare operae pretium sit[3]).

[1]) Ex Luciano dabit locos Lauer 5; cf. etiam Helm, Neue Jahrb. f. d. klass. Altert. 1. Abteil. 1902, 198 sq.; 206 sq.; imprimis v. ver. hist. II 17 sq.

[2]) Cf. I. Bruns, Vorträge u. Aufsätze (1905) 136 sq.

[3]) Πᾶν τὸ σοφὸν ἐπὶ τὸ νέον ἐπτόηται respondet iis, quae initio (5 p. 403) dicuntur: ὁ δ' ἁγνεύων ἔρωτος ἄρρενος ἐς γυναῖκας ἐπτόητο; hanc vocem Epicurei (Polystr. col. XXb 12 sq. p. 29 W) acceperunt, id quod mirum non est, cum omnes animi perturbationes ab iis reiectas esse nemo ignoret. — Ceterum ex Polystrati loco quid intersit inter Stoicos et Epicureos optime cognoscere licet. Atque constat illos ut philosophos ethicos κατ' ἐξοχὴν perficiendum censuisse τὸ καθῆκον, sive

Imprimis ἡδονῆς mentio ad sententiam Praechteri statuendam videtur valuisse (25 p. 425: Μικρὰ δ' ἀπὸ τῆς ἄγαν σπουδῆς ἐπὶ τὴν ὑμετέραν, ὦ Καλλικρατίδα, καταβὰς ἡδονὴν ἐπιδείξω παιδικῆς χρήσεως πολὺ τὴν γυναικείων ἀμείνω). Mutuo autem idem sibi crimini dant adversarii, quod etiam ex Plutarchi 'amatorio' apparet. Quo de libello partem[1] primam ut breviter tractem, paulum digredi liceat.

Huius dialogi argumenta graviora facile cognoscuntur praeter τόπον Socraticum atque Platonicum loci φύσεως et ἡδονῆς. Protogenes, amoris puerilis defensor, hunce in modum ἔρωτα definit (4, 750 d sq.): ἔρως εὐφυοῦς καὶ νέας ψυχῆς ἀψά-

---

δικαιοσύνην et ἀνδρείαν (Hor. carm. III 3, 1 sq.) sive σωφροσύνην (Senec. Thyest. 339 sq.; v. Keller et Holder ad Hor. l.) praedicabant; in virtutibus igitur bonorum finem collocabant. Hi quidem ut physici verum appetunt. Epicureismum vere Graecum, cum oriente mixtam esse Stoam inde animo comprehendas. Τέλος autem commune est idemque ac nostrum libertas.

Horat. l. l.:

Iustum et tenacem propositi virum
non civium ardor prava iubentium
non voltus instantis tyranni
mente quatit solida eqs.

Senec. l. l.:

Rex est qui posuit metus
et diri mala pectoris eqs.
Mens regnum bona possidet
hoc regnum sibi quisque dat

Polystr. col. XXb 5 sq. p. 28 W.

Αὕτη γὰρ (scl. ἀλήθεια) οὔτε θρασύνεσθαι παρὰ τὸ προσῆκον οὐθὲν ποιήσει οὔτε κεναῖς δόξαις ἀνθρώπων δουλεύοντα πάλιν δεισιδαίμονα καὶ δοῦλον παντὸς καὶ ἐπτοημένον περὶ ὃ ἂν τύχηι ἐάσει εἶναι οὔτε ἄλληι τινὶ κακίαι ἐνεχομένους τοῖς κατὰ τὰς ἀβελτέρους δόξας ἀκολουθοῦντας ποιήσει γίνεσθαι μετὰ τῆς τῶν πολλῶν ἀνοίας, ἀλλ' ἀθόρυβον ἀληθινῶς καὶ ἀδεῆ ἔμ' πᾶσιν εἶναι.

Cf. etiam Horat. l. l. v. 7/8: cum

Si fractus illabatur orbis
impavidum ferient ruinae.

Polystr. col. III b 5 sq. p. 10 W.

αὕτη γὰρ (scl. ἀλήθ.) ἀσάλευτον ποιεῖ περὶ ἑκάστου τὴν πίστιν.

Ad Polystr. locum cf. Plut. non posse suav. viv. sec. Epic. 5, 1089 e ἡ βέβαιον ἐλπίδα καὶ χαρὰν ἀσάλευτον εἶναι περὶ πράγματος σάλον ἔχοντος τοσοῦτον κτλ. — Polystrati locis sine uncinis signisque descripsi, cum quae supplevit Wilke certo restituta sunt.

[1]) Quem quattuor esse compositum disputationibus docuit C. Hubert, de Plutarchi amatorio, (1903) 40 sq. Re vera ἐρωτικός, γαμικὰ παραγγέλματα, ἐρωτικὰ διηγήματα, γάμου singuli exhortationes distinguenda sunt, quae res similes continent, compositione non prorsus inter se cohaerent.

μενος εἰς ἀρετὴν διὰ φιλίας τελευταῖ, quae Chrysippum redolent[1]). Hunc quidem amorem φύσιν sequi contendit. Tum contra mulieres dicens Aristippi argumentum usurpat (750 d sq.), cum muliebris amoris τέλος esse ἡδονήν καὶ ἀπόλαυσιν statuit; eum esse νόθον, non γνήσιον. Daphnaeus adversarius (V 751 b sq.) amorem puerorum παρὰ φύσιν, νόθον non γνήσιον vocat. Atque definitionem Stoicam impugnans φιλίαν καὶ ἀρετὴν esse πρόφασιν profitetur, quem locum iam memoravimus; hoc si falsum sit, ἀτελῆ esse puerorum amorem. Συνουσίαν igitur omnis amoris τέλος esse debere censet. Haec vero qui dicit, non esse eum Stoicum nemo non intellegit. Nihilominus argumentum Stoicum in usum suum convertit, nempe illud ἀτελῆ esse οἰκίαν τὴν ἄνευ γάμου (qua de re cf. Praechter 68). Unde perspicuum est utrumque iisdem argumentis usum alterutri opprobria dare eadem.

Iam ad nostrum libellum redeat disputatio. Ipse enim Callicratidas ἔρωτα γυναικῶν ἀκόλαστον esse ἡδονήν contendit, παίδων amorem praedicat σωφρονοῦσαν εὔνοιαν[2]) (37 p. 439). Uter amor maiorem praebeat τέρψιν et ἀπόλαυσιν explanare volunt adversarii; cf. Chariclis haec (25 p. 425): καὶ τό γε πρῶτον ἐγὼ πᾶσαν ἀπόλαυσιν ἡγοῦμαι τερπνοτέραν εἶναι τὴν χρονιώτεραν· ὀξεῖα γὰρ ἡδονὴ παραπτᾶσα φθάνει πρὶν ἢ γνωσθῆναι πεπαυμένη· τὸ δ' εὐφραῖνον ἐν τῶι παρέλκοντι (20 p. 420: ὀλίγης ἡδονῆς ἀντικατηλλάξαντο μεγάλην ἀδοξίαν; v. Isocr. Euag. 45) cum Callicratidae argumentis (37 p. 438): οὗτός ἐστι (scl. ἔρως πάνδημος = muliebris) τῆς ἐφημέρου ταύτης ὕβρεως ἑταῖρος κτλ. (49 p. 452): ταῦτ' εἰδότες ὦ νεανίαι, σωφρόνως παισὶν ἀγα-

---

[1]) Arnim III 716 p. 180 sq.; etiam ὀρέξεως et malae ὁρμῆς distinctio Chrysippi est; cf. Hirzel, Untersuch. zu Ciceros philos. Schr. II 383 sq. (v. e. g. Arnim. III 464 p. 116).

[2]) Vox Stoica videtur esse; cf. Bonhöffer I 285, 288. Nam etsi iam in Pseudo-Demosthenis amat. 13 reperitur, tamen Plutarchi quoque locus hic (amat. 5, 751 d) respiciendus est, quo Daphnaeus Stoicorum sermonem nisi fallor imitatur: εἰ γὰρ ἡ παρὰ φύσιν ὁμιλία πρὸς ἄρρενας οὐκ ἀναιρεῖ τὴν ἐρωτικὴν εὔνοιαν οὐδὲ βλάπτει, πολὺ μᾶλλον εἰκός ἐστι τὸν γυναικῶν ἢ ἀνδρῶν ἔρωτα τῆι φύσει εἰς φιλίαν διὰ χάριτος ἐξικνεῖσθαι, invertitur enim illud Protogenis: εἰς ἀρετὴν διὰ φιλίας τελευτᾶι (cf. adn. 1).

θοῖc πρόcιτε μήτ' ὀλίγηc χρήcεωc εἵνεκεν τὴν μακρὰν ἐκχέοντεc εὔνοιαν ἀχρὶ τῆc ἀκμῆc πλαcτὰ τὰ τοῦ φιλεῖν προβάλλεcθε πάθη κτλ. — Callicratidas spectat ἄρρενα ἔρωτα, ut qui μόνοc κοινὸν ἀρετῆc καὶ ἡδονῆc sit ἔργον (31 p. 431); cupit enim ἡδονὴν ἀρετῆι μεμιγμένην (37 p. 438). Quod Epicureum esse statuerit quispiam. Verum habemus Stoicorum et Epicureorum hac de quaestione certamina[1]; iis quidem ἡδονήν et ἀρετάc coniungi non posse sequitur. Neque hoc affere licet (Us 506 p. 313): Ὁ δ' Ἐπίκουροc καὶ ἀχώριcτόν φηcι τῆc ἡδονῆc τὴν ἀρετὴν μόνην, τὰ δ' ἄλλα χωρίζεcθαι οἷον βρωτά, quoniam ἕνεκα ἡδονῆc παρελθοῦcα ἡ ἀρετὴ ἡδονὴν ἐνεποίηcεν (Us 509 p. 314), ut ἡδονή idem sit atque virtus; in voluptate enim Epicurea inhaeret virtus, in virtute voluptas, ut 'voluptas separari a virtute non possit' (Us 506 p.314, 5). Neque igitur μεῖξιc vel κοινωνία ἀρετῆc καὶ ἡδονῆc in censum veniunt, cum apud Epicurum non dualistice, ut nostris utar notionibus, sed monistice virtus cum voluptate componatur[2]). Neque Epicureos pertractasse notionem voluptatis ut Stoicos virtutis et naturae ignoro; sed iam diu hae notiones tam penitus perceptae erant ab hominibus, ut aetatis imperatoriae rhetores ad suum quisque arbitrium iis uterentur idque potissimum in huius generis λόγωι, qui spectet ψυχαγωγίαν ἐρωτικήν[3]). Quam ob rem non mirum, quod Achilles Tatius argumentum aeque atque a Charicle nostro iam ab Ovidio[4]) tractatum ita adhibuit, ut im-

[1]) Diog. Oen. 66 sq. p. 415. — Ad nostrum locum valet Plat. Phileb. 61 b.

[2]) Aliter Chrysippus argumentum tractavit (Arnim. III 22 p. 8; cf. Dyroff 62): 'Ita ceterorum sententiis semotis relinquitur, non mihi cum Torquato, sed virtuti cum voluptate certatio. Quam quidem certationem homo et acutus et diligens, Chrysippus, non contemnit; totumque discrimen summi boni in earum comparatione positum putat'. Qua de causa pap. Hercul. ined. 999 frg. 9 (Crönert 61, 299) καθά[π]ερ τὴν ἡδονὴν λαμβάνουcιν] εὐ[ήθ]ωc αὐτὴν ἐ[κ]θέμενοι κτλ. ad Chrysippum vel Chrysippeos non pertinere arbitror.

[3]) Achillis Tati quem statim laudabo verbis (Erot. Gr. II 35 p. 53, 50 sq. Hirschig) utor; cf. amor. 53 p. 455.

[4]) De art. amat. II 683 sq.

Odi concubitus qui non utrumque resolvunt.
hoc est cur pueri tangar amore minus.

mutaret[1]). Ergo ὑμετέρα ἡδονή — ut ad ea, a quibus profectus sum, redeam — non voluptatem eam sibi vult, 'quam vos vitae humanae normam statuitis', sed eam, 'quam vos in amore efflagitatis' [2]). Qui enim Plat. conv. 197 d unum quodque

---

Locum attulit Wilhelm, Rhein. Mus. 1902 LVII 59 sq.; etiam Brandt ad Ovid. l. 'amores' et Achillem Tatium bene descripsit.

[1]) Wilhelm l. 71 sq. Ob id ipsum vir doctus 72 Praechteri sententiam refutare potuit; nam τὸ κεφάλαιον τῆς ἡδονῆς (Achill. l. l. 54, 14) ex sermone amatorio ductum videtur; neque quidquam philosophici Achillem dare voluisse et profitetur hic (p. 25, 3) et recte monet Wilhelm. Φιλοσοφώτερον sane λαλοῦσιν eius generis sophistae. — Quam ad rem explicandam comparemus Plutarchi περὶ ἔρωτος (VII 130 sq. Bernard.) disputationem cum Metiochi et Parthenopes fabula; simul enim huius textum quadam ex parte emendare licet; Herm. 1895 XXX 150 v. 24 sq. [ ] = suppl. Kaibel et Robert; { } = suppl. Krebs; ( ) mea.

φασὶ]ν μὲν ταῖς τῶν ἐρώντων ψυχαῖς ἐγγίγνε[σθαι
φλογ)ερὸν πνεῦμα π{ῦ}ρ οἷον · [θερμότ]ητ[α] (γ') ἴσθ' [οἱ
πεῖραν] ἤδη τοῦ πάθους εἰληφότ[ες] · (πεῖ)ρ(αν δ')ἐγὼ [μὲν
ἔσχον) [οὔ]πω μηδὲ πειραθείην τόσ(ης νόσου. ἔρ)ως (δ' ἀλη-
θῶς) [ἔστ]ιν κίνημα διανοίας ὑπ[ὸ] (καιροῦ) γιγνόμε[νον
μαλακῶς) καὶ ὑπὸ συνηθείας αὐξόμενον.

25: cf. Plut. l. 135, 10. 27: γὰρ] ἀληθ]ῶς [δὲ ὁ ἔ-. 28: ρως]; cf. Plut. l. 131, 5 sq.; AP XII 224, 4. [τρυφῆς]. 29: πρῶτον]; cf. Plut. 134, 21 sq.; Stob. fl. 6, 15 Hense. — Vides quae sit φιλοσοφία (Plut. 130, 7; fab. Metiochi et Parthenopes l. 149, 1); ad Plutarchi disputationem cf. etiam AP V 89.

[2]) Denique describatur locus is, quo alia quoque ratione voluptatis argumentum explicetur, praesertim cum ad libelli nostri prooemium explanandum utilis sit: [Iulian.] epist. 34 p. 523 sq. Hertlein Ἀλλ' ἐραστὴς μὲν εἶναι σὸς (scl. Iambliche) ὁμολογῶ, καθάπερ ἐκεῖνος τοῦ Τηλεμάχου · κἂν γὰρ ἀνάξιόν με λέγηι τις εἶναι, οὐδ' οὕτω τοῦ ποθεῖν ἀφαιρήσεται · ἐπεὶ καὶ ἀγαλμάτων καλῶν ἀκούω πολλοὺς ἐραστὰς γενέσθαι μὴ μόνον τοῦ δημιουργοῦ τὴν τέχνην μὴ βλάπτοντες, ἀλλὰ καὶ τῶι περὶ αὐτὰ πάθει τὴν ἔμψυχον ἡδονὴν τῶι ἔργωι προστιθέντες. Quantopere abhorreat ab Epicureis auctor hic (verisimillime Iulianus Caes.; cf. Bidez et Cumont. mém. couron. acad. roy. Belg. 1898, extrait, 70 sq. 76) addere supervacaneum est. — Consideraverit aliquis Athenis, unde ortus est Callicratidas, μυρίας ἐφέλκεσθαι ἡδονάς (Pseudo-Lucian encom. Demosth. 12), etsi hoc quidem minime probabile duco. Omnino autem locum comparare volui, quod περὶ ἔρωτος est: Demosthenes enim μόνος ex aequalibus οὐρανίωι ἔρωτι operam dans inducitur; atque διττοὶ ἔρωτες Platonici ita in medium proferuntur, ut Ἀφροδίτη

vocabulum pressit, facile e. g. in τρυφῶντας (21 p. 421)[1]) invectus est.

Quoniam quaestionem universam attigimus, ad singula quaedam veniamus. 25 p. 426: Ἀλλ' ἐπεὶ τῶν μειζόνων ἀγαθῶν ὁ βάσκανος δαίμων[2]) ἐνεμέσησεν, ἔν γε τοῖς παροῦσιν ἥδιστα τὰ παρέλκοντα; haec, 'si sapientiae sequamur auctores'[3]), Epicurum redolere nemo non sentit — v. Epicur. sent. 14 p. 192 Wotke, 48 p. 195, Metrodor. sent. 30 p. 193 l. l., Senec. epist. 123, 9 sq., alia apud Us 485 sq. p. 305 sq. —, re vera in τόπον abierunt (AP. V 72, XII 50), cuius origines iam Solonis et Mimnermi elegi praebent. Iis quidem, quae secuntur, feminarum pulchritudo et amoris muliebris voluptas praedicantur, vituperantur puerorum κάλλος et ἔρως, quippe quae brevi exstinguantur; de mulieribus cf. AP. V 26, 62 (contrarium 27, 76), de pueris XII 36 sq.[4]). Tum, postquam matrimonium institutum esse dixit, hunce in modum pergit Charicles: (27 p. 427) Καὶ φιλίας μέσην ἑστίαν παραθέμενοι γαστρὶ τὴν ὀφειλο-

πάνδημος cum Venere marina confundatur, quod argumentum fortasse Pythagoreum est (Lactant. Plac. ad Stab. Theb. IV 527).

[1]) Hanc vocem ab Usenero et Schanzio deletam recte in textu reliquit Burnet.

[2]) = Ἅιδης; cf. EG (Kaibel) 345 p. 136, 569 q. 231; IosPE (Latychew) IV 391, 1 p. 218; imprimis Favorin. apud. Stob. fl, 64, 26 M. ex libro eo, quem inscripsit περὶ Σωκράτους καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἐρωτικῆς τέχνης (Suid. v. Φαβ.; 6 p. 5 Gabrielsson); ceterum Favorini locus cum fabulae Metiochi et Parthenopes fragmentis modo (p. 26, 1) memoratis et cum Aelian. v. h. III 9 contendendus est.

[3]) Hac Pseudo-Quintiliani in declam. mai. XV 10 p. 286, 8/9 L locutione utor, ut nostri libelli (49 p. 453) εἰ δὲ δεῖ φιλοσόφων παισὶ πιστεύειν in sermonem latinum convertam; de hoc vocis παίδων usu cf. H. Binder, Dio Chrisostomus u. Posidonius, 61, 35. Num etiam sermonis formula illa in vetere testamento usitata (ut υἱοὶ θεοῦ; cf. Blass, Gramm. d. neutestam. Griech. 94, Th. Naegeli, Wortschatz des Apostels Paulus, 1905, 74) postea ad usum illum propagandam valuerit, quaesierim.

[4]) Quod reddit Callicratidas verbis his (48 p. 451): ἀμοιβαίους ἔρωτας ἀνταποδίδωσι postea is qui prius ἐρώμενος fuit; hunc locum lepide excussit Strabo, AP XII 238. — Ἐν παρέργωι nescio an epigr. Callim. 28 Wil. versus σικχαίνω πάντα τὰ δημόσια cum Horatiano illo (Carm. III 1, 1) 'odi profanum vulgus et arceo' comparandus sit, cum Callimachus quoque de genere poetico agat.

μένην ἀπομετροῦμεν ἀπόλαυσιν, οὐ μόνοι τὸν Θάσιον εἰ τύχοι πίνοντες οἶνον, οὐδὲ καθ' αὑτοὺς τῶν πολυτελῶν πιμπλάμενοι σιτίων, ἀλλὰ δοκεῖ τερπνὸν ἑκάστωι τὸ μετ' ἄλλου καὶ τὰς ἡδονὰς κοινωσάμενοι μᾶλλον εὐφραινόμεθα [1]). Hoc loco noster Carneadis in Epicurum opprobrium usurpavit [2]): Οὔτε τοὺς μετρίους καὶ σώφρονας εἰκὸς ἐνδιατρίβειν τῆι ἐπινοίαι τῶν τοιούτων (scl. ἡδονῶν) οὐδὲ ἅπερ ἔσκωπτεν αὐτὸν Καρνεάδης πράττοντα, οἷον ἐξ ἐφημερίδων ἀναλέγεσθαι, ποσάκις Ἡδείαι καὶ Λεοντίωι συνῆλθον, ἢ ποῦ Θάσιον ἔπιον ⟨ἢ⟩ πόσας εἰκάδας ἐδείπνησα πολυτελέστατα. Ipsa autem voce usurpata quatenus uti potuerit, apparet. Nam ut γυναικείαν σύνοδον a Charicle laudatam praetermittam, illud γαστρὶ ὀφειλομένην ἀπομετρεῖν ἀπόλαυσιν non modo Cynico-Stoicum est (Muson. 6 p. 26, 6 sq. H, 18 b p. 103, 1 sq.), verum etiam Epicureum, cuius rei Horati epistulae sunt testes. Ac ne πολυτέλειαν quidem probatam vel potius requisitam esse ab Epicureis perspicitur ex Diog. Oen. 60 p. 404: τί δ' ἐστὶ τοῦτο (scl. τὸ ἐπιζ[η]τούμενον ὑπὸ τῆς φύσεως τέλος), ὅτι τε μήτε πλοῦτος αὐτὸ δύναται παρασχεῖν μηδὲ δόξα πολειτικὴ μήτε βασιλεία μήθ' ἁβροδίαιτος [3]) βίος καὶ τραπεζῶν πολυτέλεια [4]) μήτ' ἀφροδεισίων ἐγλεγμένων [5]) μήτ' ἄλλο μηδέν, φιλοσοφία δὲ κτλ. Callicratidam igitur (34 p. 435) λίθων πολυτέλειαν praedicantem minime Epicureum se praebere [6]) iam nunc elucet. Neque minus illum quam adversarium secum pugnare te monuerim, quandoquidem

---

1) Haec vox et Stoica (Praechter ind. v. 158) et Epicurea (Epicur. sent. 48 p. 195 W) est.

2) Us 436 p. 287, 6 sq.; cf. etiam Plut. non posse suav. vivi sec. Epic. 16, 1097 c sq., 17, 1099 a sq.

3) Eundem victum reprehendit Philo (de opif. mun. 153 I 53, 5 Cohn et Wendland, imprimis de agric. 154 II 126, 9 sq. C et W), quem constat in tali argumento recedere ad 'diatribam'; cf. Wendland, Philo u. die kynisch-stoische Diatribe 8 sq.

4) Cf. Us p. 64, 3 sq., quem locum recte emendavit Crönert, Rhein. Mus. 1906 LXI 418, et 181 sq. p. 156. Us p. 63, 20 cum Charicles sententia congruit.

5) Puerorum amorem incestum haud dubie perstringit; ad locum universum cf. Epic. sent. 81 p. 198 W.

6) Praechter, Berlin. philol. Wochenschr. 1896 XVI 870, 1. Quae res non obstat, ne diatribes quoque sectatores similia tractaverint (Praechter 77 sq).

γυναικῶν ψόγον tractans πολυτελὴν τράπεζαν (42 p. 444) iis crimini vertit.

Hoc quoque loco argumentum ἀναγκαίων a Praechtero (cf. p. 28, 6) prolatum reiecerim propterea, quod et e comicorum[1]) ἀναγκαίωι κακῶι id quasi sequitur (35 p. 435 sq.) et ipse Callicratidas postea (43 p. 445 sq.) Menandrea (CAF. III 535 p. 158 sq.) affert. — Quod ibidem vitae matrimonialis descriptioni finem imponens ταυτὶ μὲν οὖν εὐσταθοῦς βίου τεκμήρια dicit, adversarium Stoicum esse minime inde efficitur, cum vox εὐσταθής non solum Stoica (Praechter 70 sq.) habenda sit; imprimis enim Epicurei eam videntur usurpasse (schol. AB. Il. E 2), etsi non formaverunt[2]). Quare ignoro sitne locus Plut. praec. coni. 45, 144 e (Praec. 71, 1) Stoicus, cum libellum omnino Stoicum esse denegaverim[3]); verum haec conferamus:

Plut. l. l. (cf. Philodem. de mus. 65 p. 49 K).	Iambl. vit. Pyth. 10 p. 11, 12 sq. Nauck
τί δεινὸν ἀπέχεσθαι τούτων τὰς γυναῖκας καὶ μὴ ταράττειν μηδὲ παροξύνειν τοὺς ἄνδρας ἀλλὰ συνεῖναι μετ' εὐσταθείας καὶ πραότητος.	εὐσταθείαι τε ψυχῆς καὶ καταστολῆι σώματος ὧν τε ἐλάλει (scl. Mnesarchus, Pythagorae pater) ἢ ἔπραττεν, εὐδίαι καὶ ἀκυμάτωι τινι γαλήνηι[4]) μήτε ὀργῆι . . . . . μήτε ἄλληι ταραχῆι.

[1]) Dico imprimis Menandr. CAF (Kock) III 651 p. 192 et Philem. II 531 p. 196; cf. etiam Achill. Tat. II 36 p. 54, 24 sq. Hirschig et Wilhelm, Rhein. Mus. 1902 LVII 62 sq. ad l. De ipsa quaestione v. Kroll, de oracul. Chald., Bresl. philol. Abhandl. VII 1 (1894) 48. — Profectus 'locus' est sine dubio a Plat. Tim. 41 e sq. 90 c sq. — Epicureus autem philosophus nullo pacto ἀναγκαῖα despexit, quippe cui ob animum versaretur Epicuri illa vox (Us 469 p. 300): Χάρις τῆι μακαρίαι φύσει, ὅτι τὰ ἀναγκαῖα ἐποίησεν εὐπόριστα, τὰ δὲ δυσπόριστα οὐκ ἀναγκαῖα; a Bernaysio (Theophr. Schrift über die Frömmigk. p. 146), quem sequitur Usener, Φύσει scribente dissentio (p. 13, 3, 4).

[2]) P. Linde, de Epicuri vocab. ab optima Atthide alien., Bresl. philolog. Abh. IX 3 (1906) p. 13; 19; Philodem. rhet. II 53, 4 S. Demetrius Laco hoc de argumento librum conscripsit (Crönert 116, 122).

[3]) Hic libellus ex D. Wyttenbachii temporibus (animadv. in Plut. II 171 sq.) fusius tractatus non est. Wendland, quaest. Muson. 56 sq. quaedam Stoica contulit, qua re quaestio absoluta non est. E. g. 2, 139 c sq. γυναῖκες vocantur σώφρονες, quam peripateticorum notionem nihil est cur cum Dyroffio 262, 1 miremur; accedit quod etiam Neopythagorei non parvo momento sunt; cf. L. Schmidt, Ethik d. alten Griechen (1882) II 190 et p. 14, 3.

[4]) Hae quoque voces non solum Stoicae (v. Dyroff et Bonhöffer

Videas etiam Themist. amat. 164d p. 202, 3 D. Neque igitur licet hanc vocem, sive e Chariclis mente usurpatur sive Callicratidae generi dicendi respondet[1]), certae cuidam sectae attribuere[2]).

Sed ad locum περὶ ἡδονῆς revertamur, cuius in fine Pythagoreorum more pro feminarum libertate pugnans[3]) (28 p. 428 sq.) Charicles haec statuit (28 p. 429): Καὶ πόcωι κρεῖττον εἰc ἄρρενα τρυφὴν βιάζεcθαι γυναῖκα ἢ τὸ γενναῖον ἀνδρῶν εἰc γυναῖκα θηλύνεcθαι. Praechter, Archiv f. Gesch. d. Philos. 1898 XI 516, alteram huius sententiae partem cum Diogenis (Diog. Laert. VI 65) dicto pari conferens diatribam Cynico-Stoicam apparere ponit. Primum autem utrum Diogenis an

II ind. v.) sunt sed etiam e. g. Epicureae; cf. Polystr. col. X a 1 sq. p. 17 W; Linde l. v. γαληνιcμόc et ἐγγαληνίζω p. 51, 53; plura apud Wyttenbach l. I 411 ad 68c; de imaginis origine v. Lucian. ver. hist. I 30.

[1]) Illud vult Praechter. Eodem fere iure — id quod postea mihi in mentem venit — Homeri laudem illam (cf. schol. Odyss. θ 169 sq.) versusque Euripideos (p. 16, 2) ex adversarii sententia prolata esse aliquis dixerit considerans et apud Chariclem Epicurea et apud Callicratidam Stoica reperiri; cf. Lucian. Iupp. trag. 39 sq. et R. Helm, Lucian u. Menipp (1906) 143 sq. ad h. l.

[2]) Tale aliquid diiudicare atque decernere quam difficile sit, ex Plutarchi 'consolatione ad uxorem' patet. Hoc enim in libello uxor magna fuisse εὐcταθείαι dicitur (5, 609 d) τὸ πρεcβύτατον τῶν τέκνων ἀποβαλοῦcα. Atqui auctorem cum Epicureis pugnare ab Academicorum parte stantem non minus certum est (Us 502 a p. 357, 28 sq.) quam argumenta et Epicurea et Stoica adhiberi; ita 4, 609 a Aristippi (Diog. Laert. II 78) dictum cum sententia Epicurea coniungi statim cognoveris; vel 6, 609 f. κενὴ δόξα et 8, 610 d sq. μνήμη τῶν ἀγαθῶν et praecipue φιλοπλουτίαc locus (9, 611 b sq., cf. Us 478 sq. p. 304, 357, 17 sq.) argumenta mere Epicurea sunt. Contra (9, 611 c) εἰ δ' ἐκείνηc ἔχειc οἶκτον ἀγάμου καὶ ἄπαιδοc οἰχομένηc κτλ. e Stoae fontibus hausta sunt. Quis igitur in illius vocis origine deducenda arbitri munere fungatur?

[3]) Callicratidas (30 p. 431) cum alios tum Theanonem profert τῆc Πυθαγορείου Σοφίαc θυγατέρα, cuius περὶ γυναικῶν et περὶ γάμου disputatio (Rhet. Gr. I 274, 12 sq. W) neminem fugit; Praechter 147 nostrum locum praetermisisse videtur. — Charicles Philaenidis (ten Brink, Philol. 1851 VI 382 sq., Brandt ad Ovid. de art. amat. II 703 sq. p. 233) et ἑταιριcτριῶν (v. Wilamowitz, Gött. Gel. Anz. 1896, 632 sq.) mentionem facit, ut feminas illas liberas significet; harum etsi iam Plato (conviv. 191 a; cf. Tim. lex. Platon. 104 Ruhnk.) rationem habet, tamen nostro ob animum versatum esse Luciani dialog. meret. 5 crediderim.

potius Aristotelis (gnomolog. Vatic. 144 ed. Sternbach, Wien. Stud. 1888 X 31) sententiam habeamus dubium est; deinde alteram partem, qua περὶ τρυφῆς agitur, in diatribam non quadrare quis est quin intellegat? Imprimis autem eo, quod ex diatriba Cynico-Stoica argumentum cum hoc loco vir doctus confert, offendor; adversantur enim, non assentiuntur Stoici-Cynicis περὶ γάμου, id quod ipse Praechter 69[1]) monuit et e Senecae 'Phaedrae' illo dialogo[2]) plane perspicitur. Tantum igitur abest, ut diatribe in hac Chariclis disputatione in censum veniat, ut nihil legatur nisi dictum similiter atque Carneadeum illud (p. 28) ex florilegio sumptum; ipsum vero argumentum

[1]) Epict. III 22, 67; 76. Hierocl. frg. XXII p. 52, 23 sq. Arnim.

[2]) 406 sq.: Nutrix matrimonii causam defendens illud 'vitae sequere naturam ducem' vere Stoicum profert; cf. etiam 469 sq. cum Liban. IV 1060, 2 sq. R iisque quae contulit ad Libani locum Praechter 144. Hippolytus similiter atque ab Euripide (Hippol. 10 sq.) et Ovidio (her. 4: cf. Leo, Senec. trag. I 173 sq.) describitur, nisi quod κυνισμός ille multo clarius exprimitur. 'Priscorum' enim 'vitam' desiderat, cum haec nihili sit; verbo tenus locos quosdam cum Luciani 'Cynico' (cf. etiam cod. Einsiedel. buc. II 15 sq. p. 63 sq. Bähr. PLM III) conferre licet. 'Sollicito bibunt auro superbi; quam iuvat nuda manu captasse fontem'; his quidem versibus (518 sq.) quid sentiat Hippolytus, vel optime intellegitur. Atque εὑρήματα mala dicit et 'dux malorum femina' est; has igitur odit ex mente atque animo ut Callicratidas noster, qui 'Hippolyti' Euripidei versus 538 sq. (38 p. 439) argumentationi suae inserit; etiam 41 p. 442: ἄξιον δ' ἦν σιδήρωι τὰ περίσφυρα σκέλη πεπεδῆσθαι diatriben sapiunt, cuius rei exempla praebebit Helm, Lucian u. Menipp, 169 sq., nisi Chariclis verba (21 p. 421) ὡς μέχρι σιδήρωι τὴν φύσιν ἱεροσυλῆσαι simul spectat. — Magis Stoicum se praestat Seneca in Neronis colloquio (Octav. 547 sq.). — Ceterum ab Antisthene Diogenem discrepare in feminis et matrimonio iudicandis contenderim neque, ut vult Dyroff 208, iam illum γυναικῶν κοινωνίαν statuisse crediderim. Neque enim Zenonem, cum dicit (Arnim I 269/70 p. 62) γαμήσειν τὸν σοφόν et δογματίζει παρὰ σοφοῖς κοινὰς γυναῖκα, secum pugnare monuit Pearson ad Zen. frg. 171 p. 205; apud Diogenem (Diog. Laert. VI 11, 72; cf. Crönert 64, 310) res non eadem; non quo secundum Aristotelem (Zeller, Phil. d. Gr. II 1[4] 321, 4) κοινωνία γυναικῶν ante Platonem statuta non sit, sed quod Diogenes claris verbis γάμον μηδένα ἐνόμισεν. Atque matrimonium, cui κοινὰς γυναῖκας opponi patet ex Diod. II 58, 1, tollendum non in civitate constituenda ἐδογμάτισεν, quoniam μόνη ὀρθὴ πολιτεία ei videbatur esse ἡ ἐν κόσμωι, quae uniuscuiusque φύσει fit.

iam occurrit apud Prodicum (2 p. 539, 7 sq. Diels[1]): Τὰ δ' ἀφροδίσια πρὸ τοῦ δεῖσθαι ἀναγκάζεις πάντα μηχανωμένη καὶ γυναιξὶ τοῖς ἀνδράσι χρωμένη. Hoc quoque loco Callicratidas pro consuetudine sua utitur, cum brevi post (30 p. 431) se sui sexus causam dicturum enuntiat; Chariclem enim ὑπὲρ θηλειῶν λέγειν: ergo quasi θηλύνεται.

Iam patet eclectice atque rhetorum more Chariclem contulisse argumenta, ad quae congerenda omnia, quae ad quaestionem spectarent, perscrutatus est.

Nunc ad adversarii sententiam transeamus.

Callicratidas quoque cosmogoniam quandam dat. Atque sicut Parmenides daemone, quaecunque fuit[1]), Cupidinem ortum inducit, ita noster eum natum fingit ἐκ πρωτοσπόρου Ἀρχῆς, ut Chao dissoluto evadat παντὸς ἀψύχου καὶ ψυχὴν ἔχοντος δημιουργός. Qui easdem habet partes quas in Chariclis κοσμοποιΐαι Φύσις, nempe βίου τὸν βίον ἐπλήρωσεν (Stob. ecl. I 406, 8 W) vel τὸν κόσμον ἀπέδωκε τῶι κόσμωι (Heracl. alleg. Hom. 65 p. 129 Mehler). De Ἀρχῆι[2]) primum Gnosticorum Προαρχή et Ἀρχή in mentem nobis veniunt[3]), tum ad Heracliti locum illum modo commemoratum perducimur, quo κοσμοτόκος Ἀρχὴ δημιουργὸς ἁπάντων vocatur. Necessario autem Ἔρωτα attulit Callicratidas, ut φιλίας σεμνὰ πάθη legerentur (cf. Plut. amat. 4, 750 c).

[1]) Quae fuerit, vix diiudicabitur; cf. Diels, Parmenides Lehrgedicht, 107 sq., C. Hubert, de Plut. amatorio (1903) 37, 1; P. Decharme, Critique des trad. relig. chez les Gr. (1904) 52; A. Rivaud, Problème du devenir et notion de la matière (1906) § 54 p. 73, § 95 p. 135; Gilbert, Arch. f. Gesch. d. Philos. XX 25 sq.

[2]) Iterum ἀρχή scribi solet (cf. p. 13, 1).

[3]) Hac de quaestione v. Zeller III 2⁴ 489, 1. Praeterea contendat aliquis Pseudo-Apul. Asclep. 19 p. 41, 33 sq. Goldb.; orac. Chald. 36 sq. Kroll; Plotin. VI 9, 9 p. 767 (II 520, 17 Volkm.) τὴν κινήσασαν τὴν πρόνοιαν (scl. θεοῦ) ἀρχήν. Denique memoratum volo carmen saec. p. Chr. n. V vel VI ortum (Niebuhr, Rhein. Mus. 1829 III 1 sq.):

O admirabile Veneris idolum,
cuius materiae nihil est frivolum,
Archos te protegat, qui stellas et polum
fecit et maria condidit et solum.

Hic quidem Archos unam dominandi vim habet, cum in ceteris exemplis significatio ordiendi accedat; v. p. 13, 3.

Mores enim hominum initio asperos tempore progresso meliores atque emendatiores facti sunt. Quam sententiam Epicuream esse iam Rohde, griech. Rom.[2] 216, 2 statuit idemque Praechter 149 probare conatus est. Verum de πολυτελείαι agentes (cf. Zeller III 1[3] 454[1])) aliud fuisse Epicureorum de cultu humano iudicium conclusimus; iam propius ad rem accedamus. Primum enim, si opinio Epicurea esset, non sola esset Epicurea, cum iam Aeschylus (Prometh. 447 sq., Plat. Protag. 322 sq.) idem docuisset, quod postea Aristoteles (Polit. II 8 1269 a 3 sq.) et peripatetici studiosius persecuti sunt[2]); hac quidem ratione aut Prometheus vel Palamedes aut χρόνοϲ vel τριβή cultus auctores vocantur[3]). Itaque cum amor. c. 34 p. 435 non modo Lucretium et Diodorum[4]), quos affert vir doctus, sed etiam Moschionis versus (TGF.[2] 6 p. 813 sq. N) contuli

Lucr. V 1448 sq.:

Navigia atque agriculturas, moenia leges,
arma, vias, vestes et cetera de genere horum,
praemia delicias quoque vitae funditus omnis,
carmina picturas et daedala signa polire
usus et impigrae simul experientia mentis
paulatim docuit pedetemptim progredientes.

Mosch. 18 sq.:

'Επεὶ ὁ τίκτων πάντα καὶ τρέφων χρόνοϲ
τὸν θνητὸν ἠλλοίωϲεν ἔμπαλιν βίον
εἴτ' οὖν μερίμναν τὴν Προμηθέωϲ[5]) ϲπάϲαϲ
εἴτ' οὖν ἀνάγκην εἴτε τῆι μακρᾶι τριβῆι
αὐτὴν παραϲχὼν τὴν φύϲιν διδάϲκαλον
τόθ' ηὑρέθη μὲν καρπὸϲ ἡμέρου τροφῆϲ κτλ.

---

1) Stoici non prorsus reiciunt externa; iis virtute demum haec bona vera fiunt; cf. Muson. 6 p. 26, 15 sq. H.

2) Preller-Robert, Griech. Mythol. I 83.

3) Quibus etiam Orphici adiungendi videntur; cf. Hirzel, Abh. d. kgl. Sächs. Gesell. d. Wissen. XX 78 sq.

4) Schwartz apud PW V 669 sq. certae cuisdam sectae scientiam legi suo iure negavit et inveniri 'ein Produkt der allgemeinen Bildung' monuit.

5) Sic E et P; ceteri libri dant Προμηθέωϲ πᾶϲαν. Hoc vocabulum inde ortum est, quod vocis ϲπάϲαϲ littera prima propter vocis Προμηθέωϲ litteram ultimam omissa librarius μέριμναν respiciens versum emendare studuit; Meineke aliud latere ratus coniecit πλάϲαϲ, quod ut sensu optimum ita necessarium non est; Nauck scripsit πάρα.

Pseudo-Lucian l.:	Diod. I 8, 7 sq.:
Τὴν δ' ἀπὸ τούτων μίμηϲιν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀεὶ μεταγαγόντεϲ κτλ. καὶ λεληθότωϲ αἱ περὶ ταῦτα τέχναι τὸν χρόνον λαβοῦϲαι διδάϲκαλον κτλ.	Ἐκ δὲ τοῦ κατ' ὀλίγον ὑπὸ τῆϲ πείραϲ διδαϲκομένηϲ κτλ. κατὰ μικρὸν καὶ τὰϲ τέχναϲ εὑρεθῆναι κτλ.

Haec igitur bene se habere videntur. Sed finem respicientes 'silvestre genus terrigenarum' beatum dici (1411) invenimus pariter atque a Posidonio (Strab. VII 296)[1]) Mysi praedicantur; cf. etiam II 1150 sq. et VI 1 sq. Itaque Lachmann, quem Munro quadam ex qarte secutus est[2]), postea versus illos additos esse iudicavit, quibus non tam sententia Epicurea quam ipsius poetae opinio contineretur[3]). Neque vero fieri posse, ut tali modo expresserit sententiam suam philosophus ille poeta, omnes concedent; accedit, quod omnino Lucretium non sui temporis quasi speculum inserere, sed philosophiae Epicureae condiciones easdem esse persuasum habeo atque temporum illorum; ne multa —, dico utramque aetatem, et quae pugnam ad Chaeroneam factam secuta est et quae Caesaris necem praecessit, in discidio intestino ita consumptam esse, ut libertatem[4]) homines necessario appeterent. Porro Norden, Jahrb. f. class. Philol. u. Paedag. Suppl. 1892 XIX 411 sq. quaestionem uberius tractans Lucreti locos coniungere atque explicare conatus est non sine fructu; profligasse autem mihi non videtur difficultatem vir doctus: neque enim pro-

---

[1]) Cf. Schmekel, Philos. d. mittl. Stoa 287 sq. Posidonius autem invicem ratiocinans homines perfectiores exstitisse concedit (cf. p. 17).

[2]) Munro ad l. l. (II 331, 351) etiam Vergil. Aen. VIII 314 sq. affert, quibus versibus hic fortasse Enni vestigia pressit; versus enim 314, 'haec nemora indigenae fauni nymphae tenebant' Ennianium illud (214 p. 38 V[2]) 'versibus quos olim fauni vatesque canebant' in memoriam nemini non revocat. Iam Nordenium (ad Vergil. Aen. VI 637 sq. p. 289) adnotasse postea vidi formulam eam, quae brevi ante (VIII 306/7) occurrit, 'divinis rebus perfectis' esse 'in ennianischer Umgebung'. — Horatius mediocritatem quandam in hoc argumento sequitur; cf. L. Müller ad ep. 2 et 3 p. 300 sq.

[3]) De carmine Lucretiano universo idem nisi fallor statuit Marx, Neue Jahrb. f. d. klass. Altert., s. Abteil. 1899, 547 sq.

[4]) Non solum animi tranquillitatem specto; cf. Epic. sent. 67 p. 197 W.

fligare tum licuit ex iis, quae libris (cf. etiam Diog. Laert. X 75 et Us ad l. p. 380) tradita nobis sunt. Sed accesserunt Diog. Oen. 48 p. 391, Philodemi περὶ Στοικῶν liber (Crönert 66), imprimis eius volumina rhetorica. Inscriptione quidem illa Lycia[1]) id tantum operam dedisse Epicureos edocemur, ut singula homines ipsos per se et rerum necessitate coactos, non deos[2]) invenisse exponerent. Papyro autem Herculanensi eos pugnasse traditur cum Stoicis veteribus (cf. p. 17, 5), ut qui ἐξημερωμένην ἀναστροφήν destitui et similiter atque Cynici priscam illam aetatem restitui vellent. Epicurei enim ut homines progressos esse tempore progresso infitiabantur, ita ἐξημερωμένην vivendi rationem simul κρείττω γενομένην esse, ut Pseudo-Luciani verbis utar, non statuerunt. Itaque quaeritur, quibus de causis noluerint praecipere ea, quae recta esse cognovissent; priusquam autem litem dirimamus, haec praemoneamus. Philodemus enim (Crönert 66, col. XIX 26 sq.) ita pergit: εἰ δ[ὴ] δυνατὸν αὐτοῖς ἐκ τῆς ἀνθρω[π]ίνης, quae sententia supplenda est εἰς τὴν θηριώδη φύσιν κτλ.; hoc quidem ad ipsum vitae cultum non pertinet sed ad hominum et bestiarum differentiam, qua in re Epicureos cum Stoicis consentire iam supra vidimus, etsi ex his veteres Cynicorum exemplo et ratione adductos esse facile animo comprehendimus; comparemus haec:

Philodem. rhet. II 161 frg. XXIV S.	Epict. I 3, 7.
Ἀπὸ γὰρ ἀνη[μέρου καὶ] θηριώδους ἑρ[πετῶν (suppl. B. Keil) δι]αθέσεως.	Οἱ δὲ (scl. ἀποκλίναντες ὅμοιοι γινόμεθα) λέουσιν, ἄγριοι καὶ θηριώδεις καὶ ἀνήμεροι.

Iam ipsam quaestionem cultus aggrediamur, in qua τὰ καλῶς ἔθη κείμενα et ἐθισμοὶ τοῦ πλήθους distinguenda at-

[1]) Usener, Rhein. Mus. 1892 XLVII 440 rectam viam ingressus est; A. Döring, Gesch. d. griech. Philos. (1903) II 485 nihil dicit nisi descriptionem Lucretianae similem esse; P. Decharme, Critique des tradit. relig. chez les Grecs (1904) 250, ut sibi proposuit, de dis solis agit neque in hanc questionem inquisivit.

[2]) Inde iam satis apparet Callicratidam, cum statuit (32 p. 432) a Cupidine res temperatas esse neque bestiis a Prometheo mentem humanam impositam, in Epicureorum qui haec ἀνάγκηι attribuerent (exempla cf. apud Helm, Lucian u. Menipp, 143 sq.) numero habendum non esse.

que separanda sunt. Neque enim Epicurei erant ii, qui illa irriderent aut everterent (cf. Epic. sent. 51 p. 195 W) ut sophistae[1]) vel sceptici (Polystr. col. XIII b 1 sq. p. 21 sq. W); hos quidem nimirum parvi fecerunt, etsi sublatos nolebant hac de causa (Phil. rhet. II 179 frg. II S) ἡμέρων [ἀ]νθρώπων [ὑ]περι[δ]όντας, ὅση[ν] ἀνομί[α]ν εἰσάγουσι[ν] τῶν [ἐθ]ισμῶν κατα[φρονοῦντες, ὥσ]τ' οὐδ ὅσιον (cf. etiam II 225, 17 sq.). Quia igitur et ἀδύνατον esse intellegebant ad γηγενεῖς reditum neque ὅσιον ducebant et quaedam recte instituta esse concedebant, τὴν ἐν τοῖς νῦν χρόνοις ἐξημερωμένην ἀναστροφήν observandam censuerunt scl. plebi; philosopho sane ista φρονήσει amovenda sunt, ut vera hominis natura renascatur. — Nunc ad Lucreti locos redeat disputatio. Copiosius enim rationem Epicuream explanari considerantes 'ὁδὸν ἄνω κάτω' ideo poetam ingressum cognoscimus, quod cultus humani 'delicias' generi humani non saluti sed depravationi fuisse illustrare voluit. Quibus de causis efficitur, ut Callicratidas noster mores hominum sensim meliores factos esse in universum ponens sententiam Epicuream non proferat.

Quid mirum igitur, si reperiuntur ea, quae ab Epicureis abhorreant (cf. p. 35, 2)! Velut Callicratidas (44 p. 447 sq.) de adulescentium victu agens memorat ἐγκύκλια ἀγαθά, quae parvi aestimata esse ab illis evicit Norden l. 418 sq.[2]); tum βίβλων

[1]) Quod cur in medio relinquat Hirzel l. 83, 7, non video.

[2]) Us 227 p. 170; Epic. sent. 45 p. 194 W; Epic. sent. 5 ed. Usener Wien. Stud. 1890 XII 3. Epicureae enim educationis exemplar continetur Carneisci libro eo, qui inscribitur Φιλίστα β (Crönert 49 sq.). Atqui posteriores in παιδείαν vulgarem acriter invehi desiisse aliquis obiecerit. Itaque Crönert 97 sq. pap. Hercul. 1040, quem iam supra tetigi (p. 12, 4), de recentiore philosopho Epicureo agi coniecit. Quo libro philosophum mortuum ἐκ παιδὸς μουσικὴν al. didicisse, postea de numeris, concentu musico al. libros composuisse, ut ἐπιστήμων vocaretur, ἐραστής nescio quis refert. Verum ex ipso Philodemo (rhet. II 51 sq., 54, 5 sq.; locus in peripateticos [50, 22 sq.] dictus videtur neque agitur de τέχνῃ, qua de notione constat Epicureos ipsos inter se non consensisse) patet eum, qui artes liberales profitetur, τετριμμένον (II 281 frg. V) non ἐπιστήμονα appellari. Neque igitur philosophum Epicureum in censum venire certum duco, sed Epicureus videtur pugnare cum philosophi cuiusdam mortui familiari. — Philodemus γραμμάτων non ἐγκυκλίων disciplinam efflagitat.

παλαιῶν ἔργων ἀρετὰς φυλαττουςῶν (Plat. Phaedr. 245 a) mentionem facit, id quod ad illos non quadrare nemo nescit[1]); deinde vocem Προνοίας (36 p. 437) Stoicam esse statim videmus (v. p. 21); postremo immortalitatis argumentum (49 p. 453) vehementissime abhorrere ab Epicureis monere supervacaneum est. Quae omnia se bene nosse obiciet Praechter, cum praeter ἡδονήν solam cultus civilis aucti rationem Epicuream esse statuerit; nos autem exempla ad Epicureismum omnino intellegendum apta protulimus.

Ac ne quis Epicureos vulgares praetermitti contendat, locum Maximi Tyri III 2 (I 30 sq. R) afferam, quo huius quaestionis disceptatio confirmetur atque concludatur. Epicureum enim ille in Stoicos[2]) dicentem inducit et ἡδονήν defendentem. Hanc quidem ἐξ ἀρχῆς εὐθὺς αὐτοδίδακτον παρὰ τῆς φύσεως acceperunt Epicurei, non ea, quae πείραι γνωριςθέντα παρεδέχθη ἢ τέχνηι δοκιςμαθέντα ἐτιμήθη et λόγωι ἐξεταςθέντα ἐπιςτεύθη ἢ χρόνωι βαςανιςθέντα ἠγαπήθη. ἐπιςτήμην μὲν γὰρ κτλ. προιὼν τῶι χρόνωι ὁ ἄνθρωπος κτλ.; proxime igitur ad argumentum nostrum accessimus. Sed pergamus (I 32 R): τὰ δὲ ὑπὸ τῶν σοφιςτῶν[3]) θρυλούμενα εἰς αὐτὴν (scl. ἡδονήν) ἡ Σαρδαναπάλλου τρυφή[4]) οὐχ ἡδονῆς ἔργα, ἀλλὰ τέχνης καὶ λόγου παρανομηςάντων τῶν ἀνθρώπων εἰς ἡδονὰς δι' εὐπορίαν τῶν τεχνῶν ὀψὲ τοῦ χρόνου. Neque igitur Callicratidam praebere sententiam Κήπου et Chariclem ursurpare argumenta quaedam Epicurea hoc quoque loco dilu-

[1]) Cf. Wendland, Philos Schrift über die Vorsehung 59; Polystr. col. VIa 7 sq. p. 13 W, col. XXIIIb 9 sq. p. 32 W; imprimis Sext. Empir. adv. mathem. II 102 sq. Fabric. (1841). Solam enim carminum compositionem aliquo momento esse iudicabant (cf. Crönert 106); quod Zeno (Crönert 8) in hac re haud ita severus fuit, nihil ad rem.

[2]) Quod iam diu viri docti perspexerunt; cf. Reiskium ad locos singulos et Us p. 274, 28. Prorsus concinit dissertatio cum Ttetza, quem cum Lucretio et Diodoro bene contulit Norden l. 411 sq.: comment. ad Hesiod. oper. 42 p. 58 Gaisford Poet. Min. Gr. III ταῦτα μὲν τὰ μυθικά· καὶ δὴ σαφέστερον κτλ. cf. cum Max. Tyr. III 8 (I 40 R) μῦθοι ταῦτα, ἡρωικὰ ταῦτα.

[3]) Diog. Oen. 62, 8 p. 408; Usener, Rhein. Mus. 1892 XLVII 445 (tab. 29).

[4]) Diatribes exemplum promit; cf. Praechter 125, 1.

cidum fit[1]). Quae ratio ad peripateticorum opinionem quadrat[2]), etsi id spectasse Callicratidam supra iam vidimus, ut Ἔρωτος τῶν θεῶν νεοτάτου naturam atque indolem exprimeret. Rhetorice autem loco ita usus est, ut παίδων ἐρᾶν postea evenisse poneret, ipsum Ἔρωτα ὠγυγίων πατέρα χρόνων vocaret[3]); illud etiam ex Stratonis epigrammate (A. P. XII 245) cognoscitur, quod haud inepte contendit Wilhelm, Rhein. Mus. 1902 XLVII 59:

Πᾶν ἄλογον ζῷον βινεῖ μόνον· οἱ λογικοὶ δὲ
τῶν ἄλλων ζῴων τοῦτ' ἔχομεν τὸ πλέον
πυγίζειν εὑρόντες. ὅσοι δὲ γυναιξὶ κρατοῦνται,
τῶν ἀλόγων ζῴων οὐδὲν ἔχουσι πλέον.

Quod in hoc epigrammate et compositione et re metrica

---

[1]) Haec enim de amore disputantur (I 40 sq. R): Ἐρᾷς, ὦ Σώκρατες, καί σε οὐ λανθάνει κάλλος Ἀττικόν· ἀλλ' ὁμολόγησον αὐτοῦ τὴν αἰτίαν καὶ μὴ φοβηθῇς ἀδοξίαν. ἔξεστι καὶ μεθ' ἡδονῆς σωφρόνως ἐρᾶν ὡς ἔξεστι καὶ μετὰ λύπης ἀκολάστως ἐρᾶν; apparet, quem ad modum Stoicorum et Platonicorum notiones ἔρωτος in usum suum converterit; εἰ δὲ καὶ χωρὶς ἡδονῆς ἐρᾷς καὶ ψυχῆς μόνως καὶ σώματος οὐκ ἐρᾷς, ἐράσθητι Θεαιτήτου· ἀλλ' οὐκ ἐρᾷς· σιμὸς γὰρ ἦν κτλ. ἀλλὰ τίνων ἐρᾷς; εἴ που τις εὐκόμης, εἴ που τις ὡραῖος κτλ. Ergo eadem invenimus, quae Charicl. (23 p. 423) et postea Theomnestus (53 p. 456) contra puerorum amorem illum sanctum in medio ponunt; ille (24 p. 425) Socraticos φιλονέους non φιλοσόφους esse contendit, Maximi Epicureus IV 2 (I 49 sq. R) φιληδόνους, non φιλοσόφους; cf. etiam ad παρανομησάντων τῶν ἀνθρώπων (I 32 R; Lucian. bis accus. 21) Chariclis παρανομήσαντες (22 p. 422) nec solum Musonium (XII p. 64, 4 sq. H). Ea quoque quae de ἀρετῆς πρὸς ἡδονὴν ἐξετάσει supra explicavi, plane hac disputatione (I 48 sq. R) confirmantur.

[2]) Ἐμοὶ μὲν γὰρ ὀλίγου καὶ γελᾶν ἐπῄει (cf. Chariclis 23 p. 423 ἐφ' οἷς μοι πολλάκις καγχάζειν ἐπέρχεται) Χαρικλέους ἄλογα ζῷα καὶ τὴν Σκυθῶν ἐρημίαν (exempla dabit Rohde, griech. Rom.[2] 217, 1) ἐπαινοῦντος κτλ. (36 p. 436) Epicurei non esse, ex iis quae modo explicavimus patet. Hic enim potuit ἐπαινεῖν ἄλογα ζῷα et vastam solitudinem Scythicam, quin etiam καρποῦσθαι, non μιμεῖσθαι illorum naturam et μετοικίζειν in hanc regionem. — Ad hoc argumentum aliquis comparabit ea, quae Voltaire, Oeuvres (1846) III 9, disseruit.

[3]) Alter, scl. muliebris Ἔρως dicitur κομιδῇ νήπια φρονῶν, quae denominatio ad aetatem Alexandrinam recedit; cf. Kaibel et Robert, Herm. 1895 XXX 149, 9.

pessimo pro puerorum amore πυγίζειν dicitur, in Stratone mirabile non est.

Itaque ancipitis amoris notionem iam attigimus; haec alio loco (cf. praef.) pertractanda erit.

Iam Callicratidas ad matrimonii illud ἀναγκαῖον κακόν[1]) supra tractatum (p. 29), inde ad γυναικῶν ψόγον pervenit. Cuius si ratiocinandi argumentum accurate tecum reputaveris, eum sibi non constare te non fugiet, id quod antea monuimus. Atque auctores huius loci (39—43 p. 440—46) esse diatribes sectatores non sine causa dixerit quispiam; neque minus Epicurei in censum veniunt (Plut. Gryll. 7, 990 a sq.), etsi περὶ γάμου Cynicos non secuntur neque μισογύναι erant, quorum Callicratidas noster[3]); praecipue autem argumentum satiricum putandum est, quod usque quaque reperitur. Cf. e. g. Publ. Syr. 1 p. 369 sq. Ribbeck CRF.[3]; Petron. sat. 110, 6 sq. p. 77 Büch[4]; tum Plut. amor. prol. 493 sq., Muson 18 p. 94 sq. H; ex Philone collegit locos Wendland, Philo u. die kynisch-stoische Diatribe 18 sq., Jahrb. f. class. Philol. suppl. 1896 XXII 732 sq.; porro v. Clem. Alex. paedag. II; denique florilegia passim[4]). Neque igitur alium ab alio pendere credibile videtur[5]).

---

[1]) Pseudocellus de univ. nat. IV 4 (FPG I 403 Mul.) idem ἀναγκαῖον καλόν vocat.

[2]) Wilhelm l. 60, 1 conferens Iuven. VI 457 sq. item vidit, ut virum doctum propter hoc ipsum non obstare Praechtero mirer.

[3]) Cf. Zeller, Phil. d. Gr. III 1[3] 459; imprimis Lucret. IV 1191 sq.; Philodemi locum (corruptum; Crönert 65, 319) cum Ovid. de art. amat. III 11 sq. comparare licet.

[4]) Singula quaedam tractavit Wilhelm l. l., ad huius encomii prooemium (38 p. 440) γυναικὸς ὡραϊζομένης ἐπικτήτοις σοφίσμασιν, ἧς ὁ μὲν ἀληθῶς χαρακτὴρ ἄμορφος, ἀλλότριος δὲ κόσμοι dabit ἀνάλογον Propert. I 2, 1 sq.; omnino elegici Romani respiciendi sunt; de feminarum loquacitate, quem locum noster non excussit, vide Liban. IV 134 sq. Reiske. Quae omnia complexus est Friedländer, Darstellungen aus der Sittengesch. Roms[6] I 403 sq.

[5]) Bock, Leipz. Stud. 1899 XIX 44 sq. saturae sextae Iuvenalis cum Theophrasto libro de nuptiis esse 'similitudines et plures et graviores quam quae casu efficerentur' frustra meo quidem iudicio contra Friedländerum (Iuven. p. 281) disceptavit. Primum enim dubium mihi videtur, num Seneca Theophrasti librum in sermonem latinum converterit. Nam etsi antiquos liberius referre vel convertere solere

Cui vitae rationi respondet pueri et adulescentis ἐρωμένου victus (44—47 p. 446—51), in quo describendo haud dubie Stoicorum scientiam paedagogicam imitandam proposuit; dico imprimis Plutarchi de liberis educandis librum et Musonianum περὶ ἀσκήσεως (6 p. 22 sq. H.). Verum iam Zeno (Arnim I 245 sq. p. 58 sq.; Pearson ad Zen. frg. 174 p. 207 sq.; alia apud Wendland, Philo l. 34, 2) de quaestione egit, quae ne apud comicos[1]) quidem desideratur. Itaque ad tempora et Aristophanis et Catonis censorii reducimur, quorum uterque πάτριον πολιτείαν et ζωήν flagitabat; invitus igitur Callicratidas existit 'laudator temporis acti', cum ad veram puerorum vitam propius sane accesserit Charicles. Ille vero haud secus atque coniuges (cf. e. g. Liban. IV 1060, 32 sq.) amatorem cum amasio

sententias aliorum haud ignoro, tamen reperiuntur ea, quibus 'certi denique fines' opinor transeantur. Ita nobis (frg. 57 p. 430 Haase) 'nunquam solus erit (scl. sapiens) quam cum solus fuerit' perlegentibus facile in mentem venit illud Scipionis apud Cicer. de republ. I 17, 27, de offic. III 1, 1; hoc iam adnotavit Lasaulx, Abhandl. d. kgl. bay. Akadem. philos.-philol. Cl. 1853 VII 122, 342. Deinde 'vocanda domina' (frg. 51 p. 429 H) non ad res Graecas universas pertinet aut quadrat, sed aut ad solas Lacedaemonias, quae vix in censum veniunt, aut ad Romanas. Quibus de causis Senecae locum postea nescio quis litteris Graecis minus eruditus ad Romanorum usum immutavit vel potius is omnino Theophrastea latine expressit. Accedit, quod una notio 'rarae avis' (Senec. frg. 56 p. 430 H; Iuven. VI 165) communis est; hanc vero proverbialem esse nemo nescit. Porro Hieronymus, qui Theophrasti libelli partem nobis tradidit, saepius hanc usurpat locutionem (A. Otto, Sprichwörter u. sprichw. Redensarten d. Römer, 1890, 233 p. 51 sq.), ut forsitan ipsi debeatur. Denique ipsum Theophrastum λευκὸν κόρακα dixisse non solum propter vocabuli genus improbabile est. Ut enim Aristoteles, qui cygno λευκόν, corvo μέλαν attribuere solet, albi corvi (hist. anim. III 12, 519a 5/6) mentionem facit, ita discipulus si non verbis tamen re μὴ εἰωθός τι esse enarrat (sign. temp. III 39 p. 395 Wim.). Nihilosecius postea demum in proverbii usum locutio videtur transisse. Primum apud Ergiam, si aevo Alexandrino non Romano floruit, legitur (FHG IV 405; hoc nomen dat Athenaei codex neque est cur emendemus; cf. Bechtel-Fick, Griech. Personennamen, 128). Cygnus niger, quem memorat Iuvenalis, omnino proverbii loco non fuit apud Graecos.

[1]) Cf. e. g. Plaut. Bacch. 422 sq.; similis est Chironis via educandi (Stat. Achill. I 112 sq., Philostr. imag. II 2).

ὡς ἐφ' ἑνὸς σκάφους τοῦ βίου συμπλέοντας[1]) fingit exemplo illo sollemni Orestis et Pyladis adhibito.

Denique argumentationis summam proponit Callicratidas. Qua in re primum Orestis τόπον fatigat (cf. 48 p. 451 cum Cic. Lael. VII 24), tum se Socraticum esse profitetur[2]), postremo bene se nosse poetas ostendens στίχους περιβοήτους affert. Quorum unus Solonis est (21 p. 41 Hiller-Crusius; cf. Plut. amat. 5, 751 c, e) alter dimidiusque Callimachi (frg. 11 Schn.); hanc vocat σοφῶν ἀπόφασιν. Paulo autem post Καλλιμάχειον laudat[3]), ut nescire auctorem priores versus poetae Cyrenaici esse certum sit; immo versus ex florilegio, quale Theognideum est, excerpsit. Alterum porro argumentum fortasse conferendum est. Callicratidae verbis illis quidem (47 p. 450) οὐκ ἐραστοῦ μόνον ἀλλὰ καὶ πατρὸς ἐνδεικνύμενος ἦθος continetur locus communis, qui, quod videam, inde ab Eurip. Herc. 1401[4]) excutitur; sed potuit respicere noster etiam versus Callimachi eos, qui post unum dimidiumque illum leguntur:

ἑὸν δέ μιν οἷα γονῆα
χειρὸς ἀπ' οἰκείην ἄχρις ἄγουσι θύρην.

Talem igitur adulescentem qui amaverit, ei evadet ἥδιστος μὲν ὁ τοῦ ζῆν χρόνος: hoc Epicureum est (Metrod. frg. 49

[1]) Qua in imagine primum de Alcaei atque Horati figura (plura apud Otto l. l. v. linter p. 195, nav. 1) p. 239), tum de Heracliti, quem secuti sunt Stoici, notione ποταμοῦ (cf. Gataker ad Marc. Aurel. IV 43 p. 165) commonefimus; cf. etiam AP XII 159, Senec. de provid. V 9 (Praechter 87 sq. dabit alia).

[2]) Ὠφελοῦν τὸ παιδεραστεῖν Socratem statuisse dicit, id quod ipsum per se haud dubie rectum est; suam autem disputandi rationem, qua homines ponit maiora assequi debere, non observat.

[3]) Schneider, Callim. II 60, Immisch, comment. philol. O. Ribbeckio dedicatae, (1888) 93. W. Rein, Sprichwörter u. sprichwörtl. Redensart. bei Lucian, (1894) 100 in libris iis, quos Lucianeos esse consentiunt viri docti, non inveniri versus Callimacheos vidit; nihil vero proficimus, cum facile Luciano illius carmina in manus incidere possent.

[4]) Theocriti Hylas (p. 21, 3) nominandus est hoc loco; tum Iuncus apud Stob. fl. 117, 9 (IV 72, 23 sq. M): καὶ προσιόντα καθάπερ υἱὸν ἀσπάσεται καὶ παιδεύσει κατὰ τὸν τοῦ Σωκράτους νόμον; quae cum dicit, Romana eum prae se ferre minime cum Hirzelio (Dialog II 253, 4) concludendum est, quoniam is ipse erat Σωκράτους νόμος.

Koerte). Οὐδεμιᾶς ἀπρεποῦς συνειδήσεως[1]) παροικούσης, ἀοίδιμοι δὲ μετὰ θάνατον ἐς πάντας ἐκφοιτῶσι κληδόνες (49 p. 453). Quae sententia non Epicurea (cf. Metrod. l. l., Diog. Oen. 73—75 p. 420) sed Stoica est; Senec. epist. 12, 8: 'hoc, quod ille ex mala conscientia faciebat, nos ex bona faciamus et in somnum ituri laeti hilaresque dicamus' eqs. Secundum philosophos autem

amor. l.	Clement. p. 66, 8 sq. Lagarde.
αἰθὴρ μετὰ γῆν ἐκδέχεται τοὺς ταῦτα ζηλοῦντες.	τὸν τῶν κρειττόνων ζηλοῦσαν βίον αἰθὴρ μετὰ γῆν (γῆς cod.) ἐκδέχεται.
et ἐς ἀμείνονα βίον ἀποθανόντες. amor. l.	monum. Canop. 18/19 p. 56 Dittenb. Or. Gr. inscr. 56 I. (locus tritissimus est.)
ἔχουσι τῆς ἀρετῆς γέρας τὸ ἄφθαρτον.	τῆς αὐτῶν ἀρετῆς μέγιστον ὑπόμνημα καταλείποντες.

Cf. orationum funebrium προσφωνήσεις (X. Hürth, de Gregor. Nazianz. oration. funebr., 1906, 40 sq.).

Haec quidem hactenus; Praechteri autem θέσιν huius capitis initio significatam esse refutatam spero.

---

[1]) Qua in voce, non in sententia, me dubium haerere fateor; fortasse Stoica est (Bonhöffer I 83), etsi apud Philodemum quoque (rhet. II 140, 5/6 S) legitur.

Caput III.

DE DIALOGI PROOEMIO.

(C. 11—17.)

Prooemii parte maiore (11—17 p. 408—18) res Cnidiae tractantur; his in describendis quos secutus sit auctores noster videamus. Priusquam autem id aggrediamur, argumenti vis atque signifactio breviter disserenda est.

Auctor, cum ad adulescentem τῆς θεοῦ ἐραςθέντα (15—17 p. 414—17) sermonem delabentem facit, ipsi ϲυγκρίϲει ἐρώτων prooemium dat non modo compositione sed etiam re. Nam etsi ἀλλόκοτοι tales ἔρωτεϲ permulti [1]) memoriae nostrae proditi sunt, tamen in nostrum locum Iuliani sophistae illa (p. 26, 8) cadunt; dico statuae amorem conferendum esse e. g. cum βαϲιλίννηϲ et Dionysi signi ϲυμμείξει [2]), nempe cum ἱερῶι γάμωι. Neque mirum antiquitate exeunte homines ut alios mores atque instituta ita amorem puerorum religione excusare probare fulcire studuisse [3]). Hac igitur de causa fabula praemittitur.

Iam auctorum quaestio aggredienda est. De hac quidem actum videtur, cum hunc Luciani 'imaginum' (4 p. 462) locum iam dudum viri docti contulerint: Ἀλλὰ καὶ τὸν μῦθον ἤκουϲαϲ, ὃν λέγουϲι οἱ ἐπιχώριοι (scl. Κνίδιοι) περὶ αὐτῆϲ (scl. Ἀφροδ. Κνιδ.), ὡϲ ἐραϲθείη τιϲ τοῦ ἀγάλματοϲ καὶ λαθὼν ὑπολειφθεὶϲ ἐν ἱερῶι ϲυγγένοιτο ὡϲ δυνατὸν ἀγάλματι. τοῦτο μέντοι ἄλλωϲ ἱϲτο-

---

[1]) Cf. Pott ad Clem. Alex. protrep. 57 (IV 36 Dindorf).

[2]) Aristot., rp. Ath. III 5; cf. Dieterich, Mithrasliturgie, 127. De argumento universo egit Reitzenstein, Hellenist. Wundererzähl., 139 sq.

[3]) K. Lange, Wesen der Kunst (1901) II 148 sq. illud λίθωι προϲομιλεῖν natum esse exposuit ex animis '*religiosis*', non '*aestheticis*'; recte quidem, praeterquam quod vir doctus religionem et artem inter se non seiungere sed coniungere debuit apud Graecos; accedit certe libido quaedam, a qua sensus purior atque elatior alienissimus sit.

ρείcθω[1]). cὺ δὲ — ταύτην γὰρ ὡc φὴιc εἶδεc — ἴθι μοι καὶ ἀπόκριναι κτλ.; neque vero quidquam ea re proficimus. Atque eadem, ut alios omittam[2]), Ptolemaeo Chenno auctore Tzetz. Chil. VIII 375 sq. p. 296 sq. K. refert, praeterquam quod certa nomina[3]) traduntur, quae neque propter ipsius Luciani verba

[1]) B praebet ἱcτορήcθω quod recepit Sommerbrodt; etsi exemplum simile non repperi (Kühner-Gerth, Griech. Gram. II p. 192), tamen in nostro auctore formam non prorsus intolerabilem dixerim; mordicus autem tenere noluerim pronuntiationis ratione habita. — Quod idem vir doctus, cui assentiri videtur Lauer 37, 5, adnotat haec: "Ἀλλὰ καὶ τὸν μῦθον ἤκουcαc . . . ὡc φήιc, εἶδεc". Non dubito quin haec male inserta sint, quia perquam importunum est, talia enarrare ad promovendam rem minime idonea quo tempore Polystratus nil magis cupit quam de pulchritudine qualis sit mulieris audire. Itaque aut omnia aut certa τοῦτο μέντοι ἄλλωc ἱcτορήθω . . . εἶδεc omittenda videntur, ita ut statim pergat ἴθι μοι καὶ τόδε ἀπόκριναι, εἰ καὶ . . ." mihi non probantur. Neque enim quidquam spectat Lycinus, nisi ut quae dialogi initio leguntur αὐτὸ γὰρ τὸ τοῦ μύθου ἐκεῖνο μικροῦ δέω λίθοc ἐξ ἀνθρώπου cοι γεγονέναι πεπηγὼc ὑπὸ τοῦ θαύματοc exemplo illo quasi inverteret. Tum rhetoricum esse illud τοῦτο bene monuit Schmid, Philol. N. F. 1901 IV 303; pariter e. g. Sostrati Thebani vita nobis non tradita a βίου Δημώνακτοc auctore (1) memoratur; praeterea ipse Lucianus similia dat (Helm, Lucian u. Menipp, 354, 2; pro imag. 29). — In dialogo eo, quem 'pro imaginibus' inscripsit, haec legimus (28): ἀλλ' οὐδέπω οὐδὲ τὸν ἄριcτον τῶν φιλοcόφων ἠμύναντο εἰκόνα θεοῦ τὸν ἄνθρωπον εἰπόντα εἶναι. Hoc vero nusquam Plato dixit, etsi in Timaeo (90a, 92c) reperiuntur ea, quae satis congruant; conicere autem si quid mihi licet, Numenium vel alium eiusdem generis philosophum sciens aut inscius secutus est; ille enim facile cum locis Platonicis iis quos laudavi Genes. I 26 sq. contulit.

[2]) Overbeck, Antike Schriftquellen, 1227 sq. p. 236 sq.

[3]) Macareus Perinthius ἐμμανῶc ἠράcθη τῆc Ἀφροδίτηc; a qua dea, ut ipsius loco sit, ei donatur Ischas, meretrix Cnidia. Quomodo Ptolemaeus vel eius auctor haec compilaverit, perspici fortasse potest. Macarei enim nomen rarius invenitur, sed persona mythologica est. Nam fabula quadam (Schirmer apud Roscher, lex. mythol. II 2288 v. Makar, 2289, 64 sq. v. Makareus) Macareus Canaces sororis amore incesto flagrasse fertur; tum illius filiae nomen erat Issa vel Issas (Parthen. apud Steph. Byz. 339, 17 M.; cf. Schirmer l. II 552 (1). Quae ita in usum suum convertit ille, ut Issae vel Issadis loco poneret Ischadis nomen, nobis id quidem ἅπαξ εἰρημένον (Athen. XIII 587e), sed in meretricibus ni fallor (Bechtel, Att. Frauennamen 100 sq.) sollemne; accessit autem Macareus ille. Quid vero spectaverit Perintho

usurpare auctori nostro licebat neque ante Ptolemaeum vel eius auctorem tradebantur. Ipso autem Ptolemaeo, καινῆς ἱστορίας auctore, nostrum usum esse hisce ex verbis (15 p. 414) videtur patere: Ἡ δὲ παρεστῶσα ..... Ζάκορος ἀπίστου λόγου καινὴν παρέδωκεν ἱστορίαν. Iam ut quae antea de fabula constabant audiamus, Clementem Alexandrinum (protrept. 57 I 63, 25 sq. Dind.) referentem inducamus: Οὕτως ὁ Κύπριος ὁ Πυγμαλίων ἐκεῖνος ἐλεφαντίνου ἠράσθη ἀγάλματος — τὸ ἄγαλμα Ἀφροδίτης ἦν καὶ γυμνὴ ἦν —, νικᾶται ὁ Κύπριος τῶι σχήματι καὶ συνέρχεται τῶι ἀγάλματι, καὶ τοῦτο Φιλοστέφανος ἱστορεῖ. Ἀφροδίτη δ' ἄλλη ἐν Κνίδωι λίθος ἦν καὶ καλὴ ἦν, ἕτερος ἠράσθη ταύτης καὶ μίγνυται τῆι λίθωι· Ποσείδιππος ἱστορεῖ ὁ μὲν πρότερος ἐν τῶι περὶ Κύπρου, ὁ δ' ἕτερος ἐν τῶι περὶ Κνίδου. Atque constat Philostephanum Cyrenaeum περὶ νήσων scripsisse librum, cuius pars libellus ille περὶ Κύπρου videtur fuisse (Susemihl I 476, 80). Contra quaeritur, quis fuerit ille Posidippus. Quem eundem esse atque poetam epigrammaticum post Vossium statuit Müller (FHG IV 482). Hoc quidem non probatur Susemihlio (II 400 adn., 530, 59) adnotanti schol. Apoll. Rhod. I 1289, quo Posidippus ἐπιγραμματογράφος dicitur; neque vero propter hoc cognomen, quo ab eiusdem nominis comico poeta distinguatur, sola epigrammata ab eo composita esse quisquam posuerit. Denique P. Schott, Posidippi epigrammata collecta et illustr., (1905) 110 sq. quaestionem in medio relinquit. Haec meo iudicio inde solvitur, quod idem Αἰθιοπίαν conscripsit[1]); Athen. XIII 596 c haec

nominata, nescio; suspicari vero possis eum Thracio oppido electo animi ferocitatem significare voluisse.

[1]) Athen. XIII 596 cd, 491 c Αἰθιοπίαν et Ἀσωπίαν memorat. Meinekii coniecturam Ἀσωπίς accepit Kaibel in Athenaei indice (v. Ποσ. II 656) etiam Αἰθιοπίς proferens hisce verbis additis: 'unum carmen fuisse sive Αἰθιοπίδα sive Ἀσωπίδα vix mihi dubium'. Susemihl II 532, 68 litem non dirimit. Christ, Gesch. d. griech. Lit.[4] 532 Ἀσωπίαν scripsit. Schott l. 99 sq. Αἰσωπείαν proposuit, quam lectionem, priusquam viri docti disputatio mihi innotuit, mecum reputavi; neque vero eam ferri posse paulo post mihi persuasi. Quis enim carmen de Aesopo poeta inscripserit Αἰσωπείαν? Nonne quasi illuditur Ὀδυσσείας titulus vel alius carminis, quo ἥρωος vita describitur? Atque adeo ipsi comici fabulis nomina Αἴσωπον, Ἀρχίλοχον, Ἡσίοδον, Ὅμηρον

refert: εἰς δὲ τὴν Δωρίχαν τόδ' ἐποίησε τοὐπίγραμμα Ποσείδιππος, καὶ δὴ (καίτοι cod; del. v. Wilamowitz; καὶ δὴ coni. B. Keil) καὶ ἐν τῆι Αἰθιοπίαι πολλάκις αὐτῆς μνημονεύσας. Quo epigrammate (6 p. 35 sq. Schott) Doricha vel Rhodopis[1]) illa, quae cum Aesopo Iadmonis Samii serva erat et quam Charaxus Sapphus frater liberavit, celebratur. Eandem Sappho versibus irrisisse videtur (PLG⁴ III 138 p. 133 sq. B; adn. 1), quod Charaxum amatum, qui Lesbii vini vendendi gratia Naucratim se contulit, deseruisset. Bene igitur res se habet; liber enim traditur Αἰθιοπία, quo res atque homines illustres depingebantur. Nam vel Plinius (nat. hist. V 139; cf. Bürchner apud PW supplem. 41, 37 sq.) respiciendus est, qui Lesbum cum Aethiope aequat, vel Aethiopiae, quae Lagidarum aetate haud raro descripta est, (Pietschmann apud PW I 1100) notio latius nobis intellegenda est conferentibus Artemidorum (Diod. III 2, 1); is quidem Aethiopes Aegypti αὐτόχθονας vocat. Denique fieri potest, ut, quod recentiores, qui Aesopum ex Aethiope ducere conati sunt, idem iam veteres coniecerint; quod si est, Aesopi, quem duceret Aethiopem, gentem a Posidippo longius tractatam esse

indiderunt, non Αἰσωπείαν, Ἀρχιλοχείαν al., etiamsi talis denominatio optime explicaretur in comoedia. Aut igitur Αἴσωπος aut περὶ Αἰσώπου (vel Αἰσώπεια) carmen erat inscribendum. Carmen dico Schottium secutus; neque vero arbitror 'dirimi nequire' locum eum, quo Αἰθιοπία commemoratur, ab eo, quo Ἀσωπία carmen fuisse dicitur. Fieri potest, ut Ἀσωπία ex Αἰθιοπία corruptum sit; neque Boeotiae nomen poeticum (Eurip. Suppl. 571) intellegendum esse infitiari auserim.

[1]) Qui factum sit, ut haec meretrix cum tertia pyramide Gizehiana conferretur, explanaverunt Piehl, Proc. soc. bibl. arch. 1888/9 XI 221 sq. et fusius Hall, Journ. Hell. Stud. 1904 XXIV 208 sq.; de nominibus ita rem se habere putat Stein, ad Herod. II⁵ 135: Herodotus in Sapphus carminibus Rhodopidis nomen invenit, quod Dorichae, meretricis Thraciae, epitheton ornans erat. Etsi autem 'Ῥόδιον Θρᾷιττα (IG II 3, 3032; cf. Bechtel, Att. Frauenn. 103) nobis traditur, tamen neque Herodotum male intellexisse Sapphica existimo neque Dorichae nomen omnino defuisse credibile duco. Porro cum Rhodope mons Thracius sit (Forbiger, Handbuch d. alten Geogr. III 1052; Lucianus, saltat. 2, 'Ῥοδόπας pro 'Ῥοδώπιδας usurpat), nomina a notionibus geographicis derivari solere (Bechtel l. 57 sq.) considerandum est. Quibus de causis quaestio adhuc nondum soluta est, id quod monuisse mihi sat est.

non mirandum. Utut est, 'Aethiopiae' descriptio Athenaei illo loco tangitur. Iam ad librum περὶ Κνίδου tendimus. Exstat enim Posidippi epigramma (1 p. 8 sq. Sch.) quo Sostratus[1]) Cnidius laudibus effertur. Atqui in 'amoribus' (11 p. 408) huius στοάς Cnidi fuisse legimus. Itaque cum Aethiopiae exemplo uti nobis liceat, epigramma cum Cnidi descriptione cohaerere concludemus. Postquam enim turri erecta Sostrati versibus celebrandi occasio oblata est (Schott p. 12), simul eius patria adductus uberius egit περὶ Κνίδου; hanc ad rem Veneris simulacrum non parvo erat momento[2]). Prooemii igitur nostri partem eam quae ad Cnidum pertinet ad Posidippi περὶ Κνίδου librum recedere veri simillimum videtur; auctorem enim aetate maiorem, qui ἀλλόκοτον illum ἔρωτα tractaverit, nos quidem non tenemus.

Priusquam disputatio progrediatur, in Posidippo paululum moremur. Müllerum enim hac in quaestione recte iudicasse vidimus; quod poetice fuisse conscriptum librum coniecit vir doctus, in eo opinor fallitur. Nam una cum Posidippo Clemens l. l. Philostephanum memorat. Quem ipsum περὶ Κύπρου carmen composuisse quondam coniecit Stiehle, Philol. 1849 IV 387 nisus Ttetz. Chil. VII 670 sq. p. 266 K, cuius versibus de Siciliae lacu quodam agitur. Primum vero, quoniam a verbis Γαίῃ δ' ἐν Σικελῶν Τρινάκριδι novum quiddam incipere apparet,

[1]) De quo dabunt locos Dittenberger, Or. Gr. inscr. 66 sq. (I 118 sq.) et Schott l. l. Eum Phari σκοποῦ architectum non fuisse exponere studuit Schott idemque sensit v. Wilamowitz, Textgesch. d. griech. Bukol. 183, 2; non plane mihi hoc persuasum esse fateor. Nihil enim impedit, ne ponamus Sostratum non solum virum nobilissimum atque divitissimum sed etiam architectum sollertissimum fuisse, ut propterea, quod turris lineamenta confecerat eamque sua re familiari exstruendam curaverat, nomen inscribere ei liceret (Plin. nat. hist. XXXVI 42; Puchstein apud PW II 549, 47 sq.); hoc quidem aevo Hellenistico minime improbabile est. Atque Strabo (XVII 791; ex Posidonio (797) ut videtur) rem novisse poterat; posteriores autem, quod architectorum nomina inscribi solebant, Sostratum architectum tantum fuisse statuerunt; accessit de rege narratiuncula.

[2]) Quod epigrammata sub Posidippi nomine tradita ea, quae ad artes spectant, eius non sunt (Schott 22 sq. p. 83 sq.), nihil facit ad quaestionem nostram.

ex carmine περὶ Σικελίας vel Σικελίας versus sumpti non sunt; dein Müller FHG III 28 sq. fragmenta uberiora collegit, quibus (cf. imprimis frg. 16/17 p. 31) librum περὶ νήσων oratione soluta conscriptum fuisse efficitur. Illos autem de lacu Siculo versus excerptos esse sequitur ex libro περὶ ποταμῶν παραδόξων vel ex libro nobis incognito περὶ λιμνῶν (κρηνῶν) παραδόξων[1]). Quam Mülleri sententiam contra Stiehleum, cui assensus est O. Schneider, Callimachea II 323 sq., iure secutus est Susemihl I 476, 81. Ergo cum Philostephani librum oratione scriptum esse certum sit, nihil est cur Posidippi librum carmen fuisse statuamus.

Atque Posidippum multi secuti sunt de Cnido scribentes (FHG. IV 687); ex his Aristides (l. 23 sq. p. 324) memorandus est Μιλησιακῶν auctor. Ei vero librum περὶ Κνίδου attribuere viri docti[2]) iniuria dubitaverunt. Neque enim solum nostri dialogi initio Aristidis Milesiaca memorantur, etsi hunc esse locum communem quispiam dixerit conferens (v. Rohde, griech. Rom.[2] 585 sq.):

amor. 1 p. 397.	Apul. met. I 1.
Ἐρωτικῆς παιδιᾶς, ἑταῖρέ μοι Θεόμνηστε, ἐξ ἑωθινοῦ (Plat. Phaedr. 227 a) πεπλήρωκας ἡμῶν τὰ κεκμηκότα πρὸς τὰς συνεχεῖς σπουδὰς ὦτα[3]) . . . ὥστε ὀλίγου δεῖν Ἀριστείδης σ' ἐνόμιζον εἶναι τοῖς Μιλησιακοῖς λόγοις ὑπερκηλούμενος.	At ego tibi sermone isto Milesio varias fabulas conseram auresque tuas benivolas lepido susurro permulceam.

Sed ipsum prooemium universum 'sermone isto Milesio' conscriptum est. Quam ob rem non modo non est, cur hunc Aristidem de Cnido egisse infitiemur, verum id per se dilu-

[1]) Pariter Posidippi περὶ δρακόντων Λιβυκῶν versus a Ttetza, Chil. VII 661 sq. p. 265 sq. K (7 p. 40 sq. Sch.) nobis proditi ex carmine περὶ θαυμασίων vel παραδόξων λίθων vel similis inscriptionis sumpti sunt.

[2]) Susemihl II 574, 1; Schmid apud PW II 886, 39 sq. Iam prius viri docti de quaestione disseruerunt; cf. L. Preller, Polem. perieg. fragm. p. 58 sq; Ἰταλικά al. ficta esse a Pseudo-Plutarcho monuit Knaack apud PW suppl. 132, 23 sq.

[3]) Vocis ὤτων 'adiunctio' haud ita facilis est; sed hoc respiciendum est: ἐν τοῖσι ὠσὶ τῶν ἀνθρώπων οἰκέει ὁ θυμός (Herod. VII 39), ut οὖς idem fere valeat atque animus.

cidum videtur. Nam in rebus Cnidiis describendis ei idem quod in Milesiacis propositum fuisse quis est quin intellegat? Fundamenta geographica mythica historica illa quidem propter argumentum magis definitum conservari opus erat (cf. eius generis fragmenta FHG. IV 22 sq. p. 324 sq.), tamen his omnibus usus est, ut suam rem, dico narrationem illam amatoriam, proferret. Quem ad finem Cnidiorum oppidum Veneris simulacro aptam atque idoneum fuisse omnes concedunt. Itaque hanc statuerim coniecturam. Dialogi nostri auctor a Ptolemaeo Chenno, qui ut solet auctores enumerans Aristidem quoque laudavit, adductus est, ut huius mentionem faceret; hoc vero ita instituit, ut eius modi libellorum indolem atque compositionem observaret.

Summa igitur huius capitis haec est:

Pseudo-Lucianum de rebus Cnidiis agentem Ptolemaeo Chenno usum esse vidimus; tum, quae hic affert, ea recedere ad Posidippum ἐπιγραμματογράφον admodum probabile esse collegimus; denique inter Posidippum et Ptolemaeum inserendum esse Aristidem Μιλησιακῶν auctorem coniecimus.

Iam nunc ἐρώτων aetatis terminus post quem ut dicunt afferi post, nempe Ptolemaei Chenni tempora; 'terminus post quem non' habenda est adhuc aetas libri Γ vel potius eius adnotationum (H. Rabe, schol. Luciani, III), ut ad saeculum VIII regredi liceat[1]).

[1]) Ante annum p. Chr. n. quadringentesimum fere ortum esse dialogum prius inde concludendum putavi, quod tum Praxitelis signum in Lauseum Constantinopolitanum delatum est, ubi anno 476 igne periit; cf. F. W. Unger, Quellen d. byzant. Kunstgesch. (1) 1878, ind. v. Laus., J. P. Richter, Quellen d. byz. Kunst. (1897) ind. s. v. Sed cum et auctoribus usus sit noster et consulto subditum esse libellum Luciano probaturi simus, hoc argumentum afferre non licet; hoc me monuit Keil. — Revera autem dialogum ante annum quadringentesimum conscriptum esse cum me explicaturum sperem, fieri potest, ut Pseudo-Lucianus ipsam Cnidum obierit; quod licet alios secutus sit, non est neglegendum, cum e. g. vultus deae descriptionem, qua adhibita viri docti, ut Michaelis, Journ. Hell. Stud. 1887 VIII 324 sq., Praxitelis signum recognoscere studuerunt, sua sponte atque rhetorice (v. Achill. Tat. I 5) exornare atque illustrare posset.

Caput IV.

DE DIALOGI AUCTORE.

a) Luciani non esse libellum sequitur ex.

1. genere dicendi.

Quonam iure dialogi auctorem Pseudo-Lucianum adhuc nominaverint quaeritur; etsi enim O. Treuber, Geschichte der Lykier (1887) 218,1 in eo erat, ut litem dirimeret, tamen ad hoc tempus sunt qui genuinum a), sunt qui spurium b) libellum esse iudicent[1]):

a)	b)
Brandt ad Ovid. art. amat. II 684;	Naber, ut videtur, Mnemos. 1901 XXIX 177;
Dittenberger, nisi fallor, Or. Gr. inscr. sel. 66 (I p. 118);	Meiser, Ber. d. kgl. bayer. Akadem. philos.-phil. Cl. 1904, 191 sq.; 1905, 139 sq., scl. ubi 'amorum' mentionem facit;
W. Klein, Gesch. d. griech. Kunst II (1905) 259;	Christ, Gesch. d. griech. Lit.[4] 777,1;
H. Binder, Dio Chrysostomus u. Posidonius (1905) 61, 35.	R. Helm, Lucian u. Menipp (1906) 354 sq.

Ad quaestionem diiudicandam cum in verba tum in res nobis inquirendum est.

Atque de illis iam Bourdelot[2]), qui primus dialogum addubitasse videtur haec statuit: '*Non esse Luciani sed alicuius qui Lucianum supervixerit* (scl. dialogum) *iam monui praefatione ad lectorem* ('dialogum amorem non esse Luciani probabimus'); *videtur esse Aristeneti'*. Cuius rei argumenta etsi leviora affert quam ut commemorem, tamen haud inepte sensit vir doctus. Luciani enim scripta omnium consensu probata qui perlegerit et cum nostri libelli sermone contulerit, 'stilum' plane

[1]) De virorum doctorum, qui ante annum 1899 hac in re versati sunt, iudiciis cf. Lauer 3.

[2]) Edit. Lucian. (Lutet. Paris. 1615) not. p. 25 (31 libri eius quo usus sum, scl. typothetae errore).

diversum esse ab illis percipiet; nam concinit cum Eroticorum qui dicuntur genere dicendi elegantiore atque exquisitiore. Adeoque est quasi refertus vocabulis atque locutionibus poeticis hic dialogus, ut ob id ipsum Lauer 20 sq.[1]) pseudepigraphum eum duxerit. Etenim aliud accedit. 'Amoribus' cum 'Imaginibus' collatis hanc de hiatus quaestione summam consecutus est vir doctus 36 sq.: diligentissime evitatur hiatus in illis, saepius in his reperitur.[2]) Nihilominus haec in libro aetatis imperatoriae difficiliora sunt diiudicatu [3]), ut propter ea sola dialogum spurium dicere haud ita audeam cum viris doctis. Ignoramus enim, num consulto alio stilo auctor uti voluerit.

Certo solvetur quaestio, si certis rebus nitetur, qualia argumenta praebebit prooemii enarrationis initium, quod exscribam (6 p. 403 sq.; Lycinus dicit). Ἐπ' Ἰταλίαν μοι πλεῖν διανοουμένωι ταχυναυτοῦν cκάφοc εὐτρέπιcτο τούτων τῶν δικρότων οἷc μάλιcτα χαίρειν Λιβυρνοὶ δοκοῦcιν, ἔθνοc Ἰονίωι κόλπωι παρωικιcμένον[4])· ὡc δ' ἐνῆν πάνταc ἐπιχωρίουc θεοὺc προcκυνήcαc καὶ Δία ξένιον ἵλεω cυνεφάψαcθαι τῆc ἀποδήμου cτρατείαc[5]) ἐπικαλεcάμενοc ἀπ' ἄcτεοc ὀρικῶι ζεύγει κατήιειν ἐπὶ θάλαccαν· εἶτα τοὺc παραπέμπονταc με δεξιωcάμενοc — ἠκολούθει δὲ παιδείαc λιπαρὴc ὄχλοc[6]) οἵ cυνεχὲc ἡμῖν ἐντυγχάνοντεc ἀνιαρῶc διεζεύγνυντο — τῆc πρύμνηc γοῦν ἐπιβὰc ἐγγὺc ἐμαυτὸν ἵδρυcα

---

[1]) Idem nunc sentit Helm l. l.

[2]) Numerorum, quos saepius inveni in 'amoribus', quaestionem praetermitto, cum, quomodo in Luciano ipso se habeat, adhuc nondum sit disputatum.

[3]) Nemo, ut exemplum proferam, Luciani libellum eum, qui περὶ τῆc Συρίαc θεοῦ inscribitur, spurium ducet, propterea quod dialecto Ionica conscriptus est solus ex Lucianeis; de ipsa re certe non iudicavi.

[4]) Naber, Mnemos. 1901 XXIX 177 superflua addi putat ἔθνοc κτλ.; sane, sed haec rhetoris sunt qui doctrinam prae se fert (Appian. Illyr. 4; alia dabit C. Torr, Ancient ships, 1894, 16). Ipse vir doctus l. l. ad § 10 'mire dicta esse alia multa in hoc opusculo' non sine causa monuit; ergo stilum observemus, neque addubitemus neque emendemus.

[5]) Quae vox inusitata est conservanda; non cum Nabero l. πορεία emendandum. B. Keil contulit vocabulum neo-graecum ταξίδι.

[6]) Nostrum '*eine helle Kinderschar*' vel '*die liebe Schuljugend*'; etiam *adulescentia* et *iuventus* eadem vi atque significatione usurpantur.

τοῦ κυβερνήτου καὶ τῶι ῥοθίωι τῶν ἐλατήρων μετὰ μικρὸν[1]) ἀπὸ τῆς γῆς ἀναχθέντες, ἐπειδὴ μάλα καὶ κατόπιν ἡμᾶς ἐποίμαινον αὖραι, τὸν ἱστὸν ἐκ τῶν μεσοκοίλων ἄραντες καρχησίωι τὸ κέρας προσεστείλαμεν· εἶτ' ἀθρόας κατὰ τῶν κάλων τὰς ὀθόνας ἐκχέαντες ἠρέμα πιμπλαμένου τοῦ λίνου κατ' οὐδὲν οἶμαι βέλους ἐλάττονι ῥοίζωι διιπτάμεθα βαρὺ τοῦ κύματος ὑποβρυχωμένου περὶ τὴν σχίζουσαν αὐτὸ πρῶιραν. 7. ἀλλ' ἅ γε μὴν ἐν τῶι μεταξὺ παράπλωι σπουδῆς καὶ παιδιᾶς ἐχόμενα συνηνέχθη, καιρὸς οὐ πάνυ μηκύνειν. ὡς δὲ τῆς Κιλικίας τὴν ἔφαλον ἀμείψαντες εἰχόμεθα τοῦ Παμφυλίου κόλπου, Χελιδονέας ὑπερθέοντες οὐκ ἀμοχθὶ τοὺς εὐτυχεῖς τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος ὅρους[2])· ἑκάστηι τῶν Λυκιακῶν πόλεων ἐπεξενούμεθα μύθοις τὰ πολλὰ χαίροντες· οὐδὲν γὰρ ἐν αὐταῖς σαφὲς εὐδαιμονίας ὁρᾶται λείψανον· ἄχρι τῆς Ἡλιάδος ἀψάμενοι Ῥόδου τὸ συνεχῶς τοῦ μεταξὺ[3]) πλοῦ διαναπαῦσαι πρὸς ὀλίγον ἐκρίναμεν. 8. οἱ μὲν οὖν ἐρέται τὸ σκάφος ἔξαλον ἐς γῆν ἀνασπάσαντες ἐγγὺς ἐσκήνωσαν, ἐγὼ δ' εὐτρεπισμένου μοι ξενῶνος ἀπαντικρὺ τοῦ Διονυσίου[4]) κατὰ σχολὴν ἐβάδιζον ὑπερφυοῦς ἀπολαύσεως ἐμπιπλάμενος· ἔστι γὰρ ὄντως ἡ πόλις Ἡλίου, πρέπον ἔχουσα τῶι θεῶι τὸ κάλλος. ἐκπεριιὼν δὲ τὰς ἐν τῶι Διονυσίωι στοὰς ἑκάστην γραφὴν κατώπτευον ἅμα τῶι τέρποντι τῆς ὄψεως ἡρωικοὺς μύθους ἀνανεούμενος· εὐθὺ γάρ μοι δύ' ἢ τρεῖς προσερρύησαν ὀλίγου διαφόρου[5]) πᾶσαν ἱστορίαν ἀφηγούμενοι· τὰ δὲ πολλὰ καὶ αὐτὸς εἰκασίαι προυλάμβανον.

Vivam imaginem quasi depictam videmus, quam etiamnunc ad orientis consuetudinem valere nemo est qui nesciat; simul specimen quoddam sermonis putidi atque ornati offerre volui. Nunc ad res veniamus.

[1]) Naber l. coniecit κατὰ μικρόν; sed *paulo post* navem solutam esse dicit non *paulatim*.

[2]) Cf. Aristid. I 249 Dind.; de re Busolt, Griech. Gesch. III 1 (1897) 354, 3.

[3]) Sommerbrodt hanc vocem delendam censuit, cum 'translata videretur ex huius cap. initio ἐν τῶι μεταξὺ παράπλωι, ubi recte se habet'; verum pleonastice addita est verbo διαναπαῦσαι et inusitate transposita.

[4]) Locos dabit Preller-Robert, Griech. Mythol. I 679, 6.

[5]) De hoc vocis usu cf. Sauppe, Ausgewählte Schriften, 275, 45; nostrum *gelten* (*Geld*) cum διαφέρειν satis congruit.

2. descriptione rerum

α) Rhodiarum.

Duae res tractantur; nam et oppidorum Lyciorum[1]) et Rhodi[2]) condicio tanguntur. Primum quidem de rebus Rhodiis agamus. Iam Belinus (Lucian ed. Lehmann V 567) monuit Rhodum *'Luciani aetate terrae motu eversam iacuisse'*. Itaque ante terrae motum dialogum scriptum esse iudicaverunt[3]); ipse hos locos statim contuli:

amor. 7 p. 405.	[Aristid.] II 80, 5 sq. Keil.
τῆς Ἡλιάδος ἀψάμενοι Ῥόδου... ἔστι γὰρ ὄντως ἡ πόλις Ἡλίου, πρέπον ἔχουσα τῶι θεῶι τὸ κάλλος.	καὶ τὰ πρόσθεν λεγόμενα ταῦτα [μυθολογήματα] ἦν, ὅτι τήνδε τὴν νῆσον οὖσαν ὑπὸ τῆι θαλάττηι καὶ κεκρυμμένην Ἡλίωι δῶρον ἀνεῖσαν θεοί, τὰ δὲ νῦν εἰς τοὐναντίον περιέστηκε διηγεῖσθαι ὅτι ἡ πόλις κατὰ γῆς ἔδυ καὶ ἀπῆλθεν ἐξ ἀνθρώπων ὄντος ὑπὲρ γῆς Ἡλίου κτλ. 19 sq. Ῥόδος δέ, ὦ Ζεῦ, καὶ πάντ' ἐφορῶν Ἥλιε πλὴν Ῥόδου, νῦν οὐδαμοῦ.
8 p. 405.	73, 16 sq. K.
ἐκπεριιὼν δὲ τὰς ἐν τῶι Διονυσίωι στοὰς ἑκάστην γραφὴν ὑπώπτευον.	γραφὰς δὲ τέχνης ἁπάσης ἄλλας ἀλλαχοῦ τῆς πόλεως ἀνακειμένας κτλ.

Atqui Pausanias (VIII 43, 4; cf. etiam Iul. Capit. 9) omnia praeclare restituta esse a Pio refert et Aristides in oratione ad Rhodios brevi vel haud ita multo post data[4]) Rhodum urbem pulcherrimam vocat. Dein dialogos Luciani Lycineos, dico eos, in quibus Lycinus primas partes habet, annis fere

[1]) Cf. O. Treuber, Gesch. d. Lykier (1887) aliaque apud Gruppe, Griech. Mythol. u. Religionsgesch. I 326 sq. et G. Fougères, de Lyciorum communi (1898) 7 sq., qui etiam epitomen rerum Lyciarum (139 sq.) praebet; denique quaedam dabunt Perrot et Chipiez, Hist. de l'art dans l'antiq. V 339 sq.

[2]) Cf. Gruppe l. I 265 sq., H. van Gelder, Gesch. d. alten Rhodier (1900), V. Chapot, La province Romaine procons. d' Asie (1904) v. ind. v. Rhodes 556 sq.

[3]) Friedländer, Darstell. aus d. röm. Sittengesch.[6] II 132, 3; van Gelder l. 177.

[4]) Cf. Frazer, Pausan. descript. of Greece IV 410.

160—166 ortos esse probavit H. Richard[1]). Itaque quaeritur, quando fuerit ille terrae motus. Cuius tempus solent indicare viri docti[2]) annum fere 155; hoc quidem iudicium ortum est ex Massonii chronologia Aristidea[3]). Nam cum vir doctus rhetorem et anno 129 natum esse se probasse existimaret et anno 159 morbo illo implicatum statueret, adulescentem in Aegypto, ubi terrae motum Rhodi se accepisse narrat (II 55, 7 sq. K.; cf. Keil II 72 adn.), annis 153—157, vel anno fere 155 fuisse conclusit[4]). Quaestio igitur ab integro examinanda nobis est. Atque Pausanias l. l.[5]) Coum, Rhodum, oppida Caria et Lycia vehementer afflicta esse testatur.

1. Coi una inscriptio ad Antoninum Pium spectat; Paton and Hicks, inscr. of. Cos, 415 p. 296; sed mutile ad nos pervenit.
2) Neque Rhodia inscriptione fore ut quaestio solvatur confidere licet, cum ne ex novissimis quidem investigationibus, quas instituerunt Blinkenberg et Kinch[6]), quidquam repertum sit, quod ad tempora illa referatur; itaque norma illa a Holleaux[7]) statuta si non omnino valere pergit, tamen universa confirmatur.

---

[1]) Über die Lykinosdialoge des Lucian, Programm Hamburg 1886.

[2]) Van Gelder l. l., unde ut videtur Chapot l. 120.

[3]) Arist. ed. Dind. III 46 sq.; cf. Schmid, Rhein. Mus. 1893 XLVIII 54 sq.

[4]) Cf. etiam Hertzberg, Gesch. Griech. unter den Römern II 92; 364 sq.

[5]) Num Paus. II 7, 1 quoque, ubi neque Pius memoratur et insula Cos deest et oppidum Sicyon additur, ad hunc terrae motum referre liceat (Gurlitt, Über Pausanias 60 sq.; Heberdey, Archaeol.-epigr. Mitteil. aus Öster.-Ung. 1890 XIII 191; Hitzig et Blümner ad. Paus. l.) valde dubito; sed hoc ad argumentationem nostram nihil valet.

[6]) Oversigt over d. kgl. Danske vidensk. selsk. forhandl. 1903, 73 sq.; 1904, 59 sq.; 1905, 29 sq.

[7]) Rev. philol. 1893 XVII 171 sq ; 184 sq.: Les inscriptions de Rhodes les plus considérables pour l'étude des institutions publiques etc. se rapportent, pour la grande majorité, à une même période intéressante à coup sûr, mais trop moderne puisqu'avec elle commence déjà l'époque de la décadence, et surtout trop courte puisqu'elle ne dépasse guère un demi-siècle. Annos a. Chr. n. fere 125—75 videtur intellegere vir doctus: cf. Chapot l. 120, 1.

3. Caricorum oppidorum inscriptiones ad σεισμόν pertinentes exstant[1]; quibus nihil nos proficere eo magis dolendum est, quod de viris ipsis, qui his titulis laudantur, alia quoque memoria extat[2]).
4. Itaque ad oppida Lycia transeamus. Iam pridem Caledoni Κυανειέων inscriptionem[3]) ad terrae motum rettulit; nunc alio eiusdem loci titulo (IG. ad res Rom. pert. III 702) 'terminus ante quem' nisi fallor constat, dico annum 143[4]). Ipsum autem annum indicare licet inscriptione Rhodiapolitana Opramoae in honorem incisa[5]), qua adhibita Heberdey l. p. 40 sq. exeunte anno 141 motum factum esse ratiocinatus est; in eo autem vir doctus Loewyum (l. p. 131 sq.) secutus videtur erravisse, quod litteras, quas dat Voconius Saxa ad Myranos, die 5 mens. Febr. anni 142 scriptas posuit, cum eodem die et mense anni 144 missae sint[6]). Σεισμός accidit ante diem 7 mens. Nov. 142, cum hac die Lyciorum commune Opramoae decreto gratias agat eorum, quae motu orto iis donaverat. Atqui pecuniam aliasque res confestim illum largitum esse summa cum probabilitate statuerit quispiam. Quam ob rem, siquidem in communis consilii auctumnalis decreto anni 141 nihil occurrit, quod ad calamitatem spectet, medio fere anno 142 σεισμός evenit.

Iam ad Lucianum revertamur; haec igitur disputationis summa est: fieri non potest, quin Lucianus, si auctor dialogi esset, memoraturus fuerit terrae motum haud mediocrem et post cuius eventum viginti quattuor

---

[1]) CIG II 2718; 2718c (add. p. 1108), 2721; cf. Hertzberg l. II 365; G. Lacour-Gayet, Antonin le Pieux et son temps, (1888) 163.

[2]) Cousin et Diehl, bullet. corr. hell. 1887 XI 45 p. 31 sq.; p. 36.

[3]) Foucart ad Le Bas, voy. archéol. inscr. 1285; Lacour-Gayet l. 163,2; 221; IG ad res Rom. pert. III 701.

[4]) Relliquiae enim epistulae Pii αὐτοκράτορος β' haud dubie ad casum illum pertinent.

[5]) Loewy apud Petersen u. v. Luschan, Reisen in Lykien, Milyas u. Kibyratis (Reisen im südwestl. Kleinasien II 1889) P. 76 sq. = (melius) Heberdey, Opramoas (1887) = IG ad res Rom. pert. III 739.

[6]) Cagnat ad IG ad r. R. p. l. l. c. 36 p. 295 errorem emendans postea (c. 53 p. 297) Heberdeyi rationem integram recepit.

anni nondum essent interiecti; 'imagines' enim, quibuscum penitus cohaerere 'amores' vidimus, conscriptas esse annis 163 vel 64 probavit Richard l. 41; cf. etiam Helm, Lucian u. Menipp, 356.

β) Lyciarum.

Saeculo p. Chr. n. altero nullo modo dici posse οὐδὲν σαφὲς εὐδαιμονίας ὁρᾶσθαι λείψανον τῶν Λυκιακῶν πόλεων illico monuit B. Keil. Illa enim aetate ut in omnibus fere imperii Romani partibus atque provinciis[1]), ita omnis Lycia εὐδαιμονίᾳ floruit[2]). Ipse quidem Lucianus (Philops. 38) quodammodo inscriptiones confirmat; nam post largitiones ex terrae illo motu effectas oraculum Apollinis Patarensis, quod diu iacuerat[3]), denuo vigere coepit[4]). Atque, quod iam huius quaestionis initio dixi, O. Treuber litem diremptarus erat; haec vero addidit: Zu dessen (scl. Luciani) Lebzeiten könnte die Behauptung einigermaßen nur passen auf die Zeit unmittelbar nach dem furchtbaren Erdbeben vom Jahre 155 (Paus. VIII 43, 4; [legendum sane 142]). Virum doctum non vidisse paulo post Rhodum dici in maximo flore esse dolendum est. Obiecerit autem aliquis permultos tum fuisse in Asia terrae motus[5]). At primum, quantum constat[6]), alius motus in

[1]) Quod etiam ex Midraschii similibus cognosci explicavit I. Ziegler, die Königsgleichnisse des Midrasch beleuchtet durch die röm. Kaiserzeit (1903) 40 sq.

[2]) Benndorf u. Niemann, Reisen in Lykien u. Karien (Reisen im südwestl. Kleinas. I 1884) p. 58 sq.; Mommsen, Röm. Gesch. V 327 sq.; Michaelis, Archaeolog. Entdeck. im neunzehnten Jahrh. 160 sq.

[3]) Cf. Tzschucke ad Melam I 82 (vol. III part. 1 p. 450 sq.).

[4]) Petersen u. v. Luschan l. p. 118. — Is autem, qui Luciano, ut videbimus, 'amores' subdidit, hoc testimonio nihil profecit. Quamquam enim e. g. Apollinem Delphicum vaticinari pergere constabat, tamen Phocidem florere iam dudum desiisse nemo ignoravit; nam Croesi aetas (Lucian. Char. 12) et tempora ea quae Alexandrum secuta sunt valde inter se distabant (cf. Plutarchi dialogos Pythicos).

[5]) O. Weismantel, Die Erdbeben im vorderen Kleinasien in geschichtlicher Zeit (Progr. Wiesbaden 1891) 14 sq.; typothetae sane errore apud Chapotium l. 65 legitur pro *Lydia* (Strab. XIII 628) *Lycia* κατακεκαυμένη; de hac re cf. etiam Praechter, Byzant. Zeitschr. 1904 XIII 7.

[6]) Orac. Sibyll. IV 109 sq.; cf. Geffcken, Texte u. Untersuch. ed.

census non venit, tum ipsum virum doctum non fugit verborum sententiam in σεισμόν non cadere. Accedit quod et imperatores et homines privati post talem eventum statim omnique modo succurrere populo solebant. Contra in Lyciorum oppidis refert auctor nihil perspici pristinae prosperitatis, id quod necessario ad barbarorum incursiones pertinet. Quae quamquam anno ± 200 in universum fieri coeptae sunt (Chapot l. 67 sq.), tamen Treubero l. 219, qui ab hoc tempore Lyciam depopulationibus vexatam esse posuit, non assentior, quandoquidem testimonia ad unum omnia a viro docto p. 219, 2 allata anno demum ± 250 tribuenda sunt[1]). Tum vero 'barbarae gentes' omnia ferre atque agere coeperunt et per saecula III et IV perrexerunt.

Alterum igitur argumentum in re positum accedit idque etiam gravius, quo 'amores' non esse Lucianeos diiudicetur. Neque fieri posse infitior, ut noster etiam rhetorum declamationes eas asciverit, quibus calamitatem Antoni aetate acceptam decantare pergebant[2]); has autem tum solum in usum suum convertit, cum Lycia florere revera desierat; ante enim annum fere 250 oppida illa inde ab aetatis imperatoriae initio prospera condicione usa esse nemo ignoravit. Haec tantummodo ei addidi, qui posuerit auctorem, ut dialogum consulto subdidisse quod probabimus, ita in Lyciis rebus consilii sibi conscium fuisse; quam coniecturam equidem improbabilem esse putarim (cf. etiam p. 62, 3)[3]). Accedimus igitur adhuc ad saeculum p. Chr. n. tertium exiens.

Gebhardt u. Harnack N. F. VIII 1 (1902) 19, 2; Orac. S. V 126 sq.; cf. Geffcken l. 27, 3. — Quando fuerit σεισμός ille, quo Hierapolis et Laodicea deletae sunt, nescimus; nam de homine illo qui in censum venit Pallu de Lessert, bullet. soc. antiqu. de Fr. 1903, 277 sq. et ante hunc virum doctum iam Groag apud PW III 2881 sq. (n. 364) bene egerunt, cum Cichorius, Archaeol. Jahrb. Ergänzungsh. 1898 IV 25, non recte Pii temporibus eum attribueret. Quod vero de Lessert l. 279 illo imperatore terrae motus in Phrygia evenisse ponit, falli videtur, cum hoc ex iis quae tenemus testimoniis (Benndorf u. Niemann l. p. 67) concludere nequeamus.

[1]) Namque Orac. Sib. XIII vers. 139 sq. ad annum fere 250 referendi sunt; cf. Geffcken l. 62.

[2]) Perrot et Chipiez, Hist. de l'art dans l'antiqu. V 359, 1.

[3]) A. Mees, de Luciani studiis et scriptis iuvenilibus (1841) 22 sq.

b) Luciano subditum esse libellum.

Quaenam dialogo vis atque significatio subesset, iam humanista nescio quis cognovit hoc iudicium faciens[1]: 'Ceterum haud scio an hic philosophos tacite perstringat Lucianus, dum paederastas esse solis illis permittit'; haec opinor interpretatus ille est (54 p. 457 sq.): Ἐμοὶ μὲν οὕτως παιδεραστεῖν γένοιτο, μετεωρολέσχαι δὲ καὶ ὅσοι τὴν φιλοσοφίας ὀφρὺν ὑπὲρ αὐτοὺς τοὺς κροτάφους ὑπερήρκασι σεμνῶν ὀνομάτων κομψεύμασι τοὺς ἀμαθεῖς ποιμαινέτωσαν· ἐρωτικὸς γὰρ ἦν, εἴπερ τις καὶ ὁ Σωκράτης καὶ ὑπὸ μίαν Ἀλκιβιάδης αὐτῶι χλανίδα κλιθεὶς οὐκ ἀπλὴξ ἀνέστη[2]). καὶ μὴ θαυμάσηις, οὐδὲ γὰρ ὁ Πάτροκλος ὑπ' Ἀχιλλέως ἠγαπᾶτο μέχρι τοῦ καὶ ἀντικρὺ καθέζεσθαι[3]), ... ἀλλ' ἦν καὶ τῆς ἐκείνων φιλίας μεσῖτις ἡδονή[4])· στένων γοῦν Ἀχιλλεὺς τὸν Πατρόκλου θάνατον ἀταμιεύτωι πάθει πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀπερράγη[5])·... τούς γε μὴν ὀνομαζομένους παρ' Ἕλλησι κωμαστὰς οὐδὲν ἀλλ' ἢ δήλους ἐραστὰς[6]) νομίζω. τάχα φήσει τις αἰσχρὰ ταῦτ'

excepto 'stili' argumento ideo pseudepigraphum dialogum duxit, quod Lucianus in dialogo eo, qui inscribitur Δὶς κατηγορούμενος (27), aliud dat itinerarium atque in 'amoribus' legimus. Neque vero hoc loco vitam describeret oportebat, cum illo libello se ipse Syrum faciens haec de 'Ῥητορικῆς' narratione 'confiteatur'· πάντα γὰρ ὁπόσα διηγήσατο περὶ ἐμοῦ ἀληθῆ ὄντα διηγήσατο (30). De ipso itinerario cf. Strab. XIV 651 (Lucian. navig 7 sq.).

[1]) Lucian. ed. Bourdelot argument. p. 557.

[2]) Haec Callicratidae perstringuntur (49 p. 452) δεῖ δὲ τῶν νέων ἐρᾶν ὡς Ἀλκιβιάδου Σωκράτης, ὃς ὑπὸ μιᾶι χλανίδι πατρὸς ὕπνους ἐκοιμήθη.

[3]) Sequitur Il. IX vers. 191 consulto repetitus ex prooemio (5 p. 403).

[4]) Callicratidas (47 p. 450) Apollinem fuisse μεσίτην Orestis et Pyladis παθῶν statuit; Charicles ἑστίαν vocavit (27 p. 427) φιλίας μεσῖτιν; ambo igitur ridentur. — Quod eadem vocabula atque argumenta haud raro et ab utroque adversario et a iudice usurpari vidimus, nihil perspicitur nisi Graeca illa ἁρμονία; ut enim templi ἐναιέτια, ita dialogi partes inter se respondent; pariter legimus 'ut pictura poesis'.

[5]) Sequitur versus haud dubie ex Aeschyli Myrmidonibus sumptus; cf. TGF² 136 p. 44 N.

[6]) Naber, Mnemos. 1901 XXIX 189 haec non intellegit; meros amasios esse eos, quos vocent commissatores, dicit. Constat enim non omnes κωμαστάς esse ἐραστάς, sed ἐραστάς solere κωμάζειν. Itaque

εἶναι λέγεσθαι, πλὴν ἀληθῆ γε νὴ τὴν Κνιδίαν Ἀφροδίτην.— Lycinus Platonis Σωκρατικοὺς λόγους imitatus sermonis finem facit Hercule in memoriam revocato [1]; sequi igitur cognoscimus eum Luciani 'Anacharsin' et 'Cynicum', si eius est [2].— His verbis Theomnestus Lycinum increpat arbitri munere ita functum, ut statueret (p. 51 p. 454): διὸ δὴ γαμητέον μὲν ἅπασι, παιδεραστεῖν δὲ ἐφείσθω μόνοις τοῖς σοφοῖς, quod iudicium ut Callicratidae ita Socraticis respondet [3]. Theomnesti

haec leguntur apud Hesychium v. κωμαστής· ὁ τρυφῶν μετ' ᾠδῆς ἀσελγοῦς (haec vox apud Hesychium non traditur; sed cf. Phot. lex. v. et nunc. schol. Lucian. p. 215, 1 Rabe), v. κωμαστοῦ· τοῦ κωμάζοντος τερπομένου μετ' ᾠδῆς. Ex Luciano cf. bis accus. 16, 17, 31; vit. auct. 13 καὶ κωμάσαι μετ' αὐλητρίδος ἐπιτήδειος ἐρῶντι καὶ ἀσώτωι δεσπότηι, quo de exemplo benigne me monuit Reitzenstein; haec igitur ad Hesychium v. κωμαστής quadrant. Auctor autem noster dicit etiam τερπομένους μετ' ᾠδῆς esse ἐραστάς; recedit hac in re, nisi fallor, ad Callicratidam (42 p. 443 sq.) explicantem templa praebere impudicitiae facultatem (hac de quaestione cf. Friedländer, Darstell. aus d. röm. Sittengesch.[6] III 501 sq.). Quo loco ἢ τὴν Φρυγίαν δαίμονα καὶ τὸν δυσέρωτα κῶμον ἐπὶ τῶι ποιμένι legimus; scholiastae h. l. (206, 9 sq. R) quidem temporibus locus integer non videtur fuisse, cum ad lemma ποιμένα haec explicentur: τὸν δὲ Πάριν (scl. λέγει), ὃς ἀπὸ Φρυγίας κωμάσας εἰς Λακεδαίμονα εἷλεν Ἑλένην τὴν Μενελάου. Neque igitur Arethas, a quo haec profecta sunt, locum intellexit, cum ποιμήν sit Attis.

[1]) Quaenam Ἡράκλεια spectet, hoc loco claris verbis enuntiat neque dubium est, id quod censuit Lauer 37, qui prooemium tantum nisi me fallit respexit. Secundum enim sacri brevem descriptionem rogus substruitur, quo homines de Herculis in Oeta doloribus commoneantur. Quam ob rem scimus agi de Hercule Oetaeo, qui cum Aetolico confusus est. Neque vero planius atque certius definiri potest quaestio, cum Thebarum solum illas ferias imperatorum aetate divulgatas fuisse memoriae nostrae proditum sit (Stengel, Griech. Kultusaltert.[2] 220, 18; de argumento universo v. Couve et Dürrbach apud Daremberg et Saglio, dict. ant. gr. et r. III 1, 78 sq. 122 sq.), neque dubito, quin ipse auctor locum certum significare noluerit.

[2]) Cf. Helm, Neue Jahrb. f. d. klass. Altert. 1. Abteil. 1902, 360, 2; verum in dialogi argumento iudicando a viro docto dissentio (p. 61, 3).

[3]) Etsi iam dudum locum communem inde evasisse supra novimus; cf. etiam Seleuci (Athen. XV 697 d) haec: κἀγὼ παιδοφιλήσω· πολύ μοι κάλλιον ἢ γαμεῖν. — Mediam quandam viam tenet Timon (59 p. 180 sq. Wachsmuth) ὥρη ἐρᾶν, ὥρη δὲ γαμεῖν, ὥρη δὲ πεπαῦσθαι.

autem sententia contineri dialogi finem atque significationem quis est quin videat? Lucianus enim παρρησιάζοντα et impugnantem τὰ αἰσχρά (merc. cond. 4; apol. 13) ipse se facit (piscat; bis accus. passim), ut se nominet Παρρησιαστήν, Ἀληθίωνος υἱόν[1]); accedit quod, etsi in hoc dialogo de μετεώροις nusquam agitur, tamen Lucianum dicentem auctor inducit se contra eos facere qui ἄνω βλέπουσιν, τὰ πρὸ ποδῶν οὐχ ὁρῶσιν (bis accus. 34)[2]). Dein quantopere Lucianus amorem illum 'sanctum' reprehendat atque illudat, antea diximus (p. 22, 1); denique illud παρ' Ἕλλησι ad Lucianum Syrum, qualis saepius εὔχεται εἶναι, referri luceclarius est[3]). — Iam summam subducamus: sententias atque rationes vere Lucianeas, quae quidem non inveniantur casu et fortuito, dialogo referri probavimus; atqui idem nos Luciani dialogum non esse certissimis usi argumentis cum generis dicendi tum rerum evicimus. Non igitur dubium videtur, quin Luciano subdere voluerit dialogum auctor; etenim ille de adulescentis erga 'Cnidiam' amore alio loco agere in animo habuit (p. 43 sq.); omnem vero

[1]) Quod iam Callicratidas usurpaverat; cf. 31 p. 432 ὅμως τἀληθὲς οὐ προδώσομεν εἴξαντες ὄκνῳ.

[2]) Hoc recedit ad Socratis illusionem comicorum, qui eum et inscii et consulto cum sophistis comparabant; cf. Helm, Lukian u. Menipp, 371 sq. Plato autem (Theaet. 173c sq.) in eos vehementer invehitur; vide etiam Xenoph. oecon. XI 3. Idem nimirum ab Epicureis crimini tribuitur Socraticis; cf. Diog. Oen. 40 p. 379. Neque igitur Lucianus ab Epicureis stat, id quod forsitan conieceris collato Polystrato (col. VIIb 8 sq. p. 15 W) ἀλλὰ παρ[ρησίαι ἀ]κολούθ[ω]ι τε κ[ἀλη]θεῖ φιλοσοφίαι, quandoquidem una παρρησία communis est.

[3]) Quare quae Lehmann explicavit (ed. Luc. V 566 sq.), ut Belini sententiam cum humanistae illius iudicio concinentem redargueret: 'maxime serio demonstrari hanc sententiam: conubium hominis esse ut bestiae, altioris vero spiritus naturam decere puerorum amores eqs, epimetro Theomnesti (c. 53 sq.) .... Callicratidae sententia et Lycini iudicium confirmatur' stare non possunt. Lehmannio Lauer quoque 4 sq. 7 sq. in universum assensus est. Ii porro viri docti videntur falli, qui ut Christ. Gesch. d. griech. Lit.[4] 777, 4 πάνδημον illum amorem a Theomnesto descriptum summam facere putant; αἰσχρόν enim eum esse ipse postea statuit, sed ἀληθῶς describi testatur; hic igitur auctoris finis est. Quarum vocum vim Keil mihi monstravit.

dialogum huius ipsius argumenti vestigia praebere initio disputationis (p. 9, 3) monuimus.

Atque de re actum esset, nisi unum intercederet. Lauer enim 6 sq. rationem dialogi nostri abhorrere a ceteris vel potius ceteris praeter unum Luciani dialogis Lycineis suo iure iudicavit. Nam in his Lycinus (= Lucianus[1])) summam facit dialogi, in nostro Theomnestus[2]). Unus in censum venit 'Cynicus', qui genuinus sit necne, ad liquidum nondum mihi perductum videtur; hoc vero ad nostram quaestionem nullius est momenti, cum H. Richard meo quidem iudicio probaverit dialogi sententiam esse Lucianeam[3]). Nam si genuinus est, hunc vel alium dialogum huic aetati non traditum secutus videtur, sin spurius atque subditus — cum propter Lycini nomen utrumque flagitetur — 'amorum' auctor, ut dicam quod sentiam, Lucianius se gerit quam Lucianus aeque atque is qui 'Cynicum' composuit. Merum enim satiricum se praebere studens se refutari induxit; pariter Socrates in Platonis dialogis praecipue prioribus se aut nihil scire aut velle se doceri fatetur. Atque ipse Lucianus (imag. 1) Polystratum mirantem facit Lycinum ut puerorum amatorem acerrimum πεπηγέναι ὑπὸ τοῦ θαύματος γυναικός[4]). Neque minus id spectavit,

---

[1]) Ad hoc nomen ἐκ παρόδου monuerim apud Diog. Laert. VI 73 (cf. II 6) non recte legi Πασιφῶντος τοῦ Λουκιανοῦ, sed emendandum esse τοῦ Λευκανοῦ.

[2]) Etsi hoc Lauer ipse (p. 60, 3) non statuit, sed Lycinum dialogi perorationem graviorem non habere.

[3]) Über die Lykinosdialoge des Lukian (Programm Hamburg 1886) 32 sq.; quod Helm l. l. (p. 59, 2) 360 sq. de sermone affert, in eo haud falso iudicat. Neque vero a me impetrare possum, ut credam Lucianum κυνικὸν βίον dialogo illo probare serio voluisse, cum εἰρωνείαι quadam argumentum in maius extolli nonnullis exemplis significaverit Richard l. 33 sq. Num Helm, Lucian u. Menipp (cf. ind.) iudicium commutaverit (169?), ignoro.

[4]) Locum contulit Schmid, Philol. N. F. 1891 IV 303, nisi quod serio haec prolate esse putabat. Recte quidem haec statuit Helm, Luc. u. Men. 354: In den 'Bildern' stellt sich der Verfasser rein aus künstlerischen Gründen, um durch die angebliche sonstige Bevorzugung der Knaben ein solches Lob auf die Panthea erst recht zu heben als Liebhaber der καλοί hin, etsi 'amores' quid sibi velint, non indicat.

ut Lycinus primas partes teneret, qua in re componendi difficultas exstitit; hanc ab auctore sollertissime superatam esse sane denegabimur.

Quae si nobiscum reputaverimus omnia, fieri non potest, ut ex dialogi compositione concludamus auctorem nescio quem contra Lucianum libellum mittere voluisse. Neque enim Lucianum amoris puerilis causam dixisse fingere sibi potuit homo antiquus neque quisquam statuat dialogi Lucianei finem male intellectam esse a nostro, quippe qui illius argumentandi ratione ipse utatur. Consulto igitur Luciano 'amores' subditi sunt, sive is promisso non stetit sive paulo post eius mortem libellus in oblivionem adductus periit.

c) Quando fere fuerit dialogi auctor.

Quod auctor Luciano subdidit libellum, huius consilii occasionem quandam ei datam esse veri simile nemo non ducet. Quod si respeximus, saeculum quintum vel quae secuntur usque ad saeculum octavum (p. 49) in censum non veniunt. Iam ad res Rhodias revertamur. Atque insulam anno fere ducentesimo maximopere floruisse[1]) Xenophontis Ephesiaca saepius testantur; demum anni 385 occurrit nobis locus[2]), quo insulam multum valere iam diu desiisse intellegitur. Itaque ad saeculum quartum iniens reducimur[3]). Postremo in componenda illa ἐρώτων cυγκρίcει Achillem Tatium (II 35) nostro libello usum esse adversus Rohdeum, griech. Rom.[2] 512, 4 mihi

[1]) Quam rhetorice [Aristidis] 'Ροδιακόc compositus sit, postea novi cum loco illo (II 80, 19 sq. K) hisce Xenophontis verbis comparatis (V 11 p. 220, 27 sq. Hirschig, Erot. Scr. Gr.): Ὦ τὰ πάντων ἔφηcεν ἀνθρώπων ἐφορῶν ἥλιε, μόνην ἐμὲ τὴν δυcτυχῆ παρελθών· πρότερον μὲν ἐν 'Ρόδωι γενομένη εὐτυχῆc τέ cε προcεκύνουν κτλ. Philostratorum quoque aetate videtur in flore fuisse Rhodus (van Gelder, Gesch. d. alten Rhod. 177); fortasse etiam Philostr. imag. II 27, 2 adhibere licet, etiamsi imbris aurei memoria in vim proverbialem abiit (ut v. Himer. ecl. XIII 34).

[2]) Cod. Iust. I 40, 6; nescio, cur apud Gelderum l. l. legatur ± *380*.

[3]) Hoc argumentum haud ita magnum esse concedo. Ignorare enim nos iam de rebus Lyciis agens dixi, num hac quoque in re Luciani aetatem ille refingere voluerit; sed ut voluerit, e. g. saeculo sexto Rhodum prius floruisse facilius scire potuit, ut quae insula non remotior esset.

videtur probasse Wilhelm[1]); illum quidem ante annum 350 fuisse non sine causa posuit v. Wilamowitz[2]). His argumentis adducor, ut dialogi auctorem ineunti saeculo p. Chr. n. quarto attribuam. Qui sophista aequalis Himeri habendus est; certum nomen proponere nemo audebit.

Quoniam ad finem pervenimus disputationis, summam complectamur.

Dialogo 'Ἔρωτες' sub Luciani nomine codicibus nobis tradito patronorum matrimonii et amoris puerilis certamen continetur, quod ad componendum ex philosophis rhetoribus poetis locos idoneos auctor comparavit. Philosophorum adversantium certamen non induxit.

In prooemio conscribendo secutus est καινὴν ἱστορίαν Ptolemaei Chenni, qui ipse libris περὶ Κνίδου Posidippi ἐπιγραμματογράφου et Aristidis Μιλησιακῶν auctoris usus videtur.

Luciano consulto subditus ortus est libellus ineunte saeculo p. Chr. n. quarto.

[1]) Rhein. Mus. 1902 LVII 71 sq. Noster Achille, non ille hoc, ideo usus est, quod et ad Lucianum spectat et Achilles, ut adsolet (Wilhelm l. 71), auctori adversatur.

[2]) Apud P. Hinneberg, Kultur der Gegenwart 1 Abt. VIII 183.

APPENDIX.

1. Exegeticae quaestiones selectae.

a) De 'Cnidiae' marmore.

Pseudo-Luc. amor. 13 p. 411: Ἡ μὲν οὖν θεὸς ἐν μέσωι καθίδρυται — Παρίας δὲ[1]) λίθου δαίδαλμα κάλλιστον — ὑπερήφανον καὶ σεσηρότι γέλωτι μικρὸν ὑπομειδιῶσα. Ipse quidem Lucianus, Iupp. trag. 10 haec enarrat: 'Ερμῆς· οὐχ ὅσα γε (scl. χρυσῆ εἶ) ὦ Ἀφροδίτη κἀμὲ ὁρᾶν, ἀλλ' εἰ μὴ πάνυ ληρῶ, λίθου τοῦ λευκοῦ Πεντέληθεν οἶμαι λιθοτομηθεῖσα, εἶτα δόξαν οὕτω Πραξιτέλει Ἀφροδίτη γενομένη Κνιδίοις παρεδόθης. Itaque Pario an Pentelico marmore fuerit Praxitelis signum, adhuc viri docti dubitant[2]). Quae difficultas non eo superatur, quod 'amores' libellum pseudepigraphum esse nunc scimus; nam altera accedit. Ptolemaeus enim Chennus, cuius vestigia in prooemio componendo a nostro pressa esse vidimus, marmor Pentelicum memorat[3]). Quam ob rem duae possunt excogitari argumentationes. Aut enim ut in fabulae propriis nominibus omittendis (p. 44 sq.) Lucianum secutus est, ita hoc loco, propterea quod illud οἶμαι lepidissime dictum parum intellegens Lucianum de marmoris origine dubitasse opinabatur,

[1]) Nescio, cur Sommerbrodt hanc vocem secluserit, cum enuntiatum ἐν παρενθέσει sit.

[2]) Brunn, Gesch. d. griech. Künstler² I 238; Overbeck, Gesch. d. griech. Plastik⁴ II 45 sq. Sittl., Archaeologie der Kunst, 643 et Collignon, Gesch. d. griech. Plastik II 291 sq. (in sermonem Germanicum convertit Baumgarten) etsi difficultatis mentionem non faciunt, tamen eam, nisi fallor, noverunt. Neque Dümmler apud PW I 2783 sq. utrum fuerit marmor, nos edocet. Prius (cf. Smithii lex. v. Cnidus et Praxit. et Overbeck l.² II 33) Parium marmor fuisse statuerunt viri docti 'amores' secuti.

[3]) Neque enim a Ttetza haec addita esse ponere licet, cum ex iis, quae Photius (cod. 190) nobis tradidit, quam copiose atque subtiliter ille res singulas tractaverit, perspiciatur.

Ptolemaeo diffisus Lucianum melius edoctum, ut ita dicam, reddere studuit noster; aut, id quod probabilius mihi videtur, verba Παρίας—κάλλιστον a Byzantino scriptore semidocto in libri marginem adscripta postea in textum recepta sunt. Hoc coniecit iam H. Blümner Archaeolog. Stud. zu Lucian (1867) 30, 3; sed cum neque dubitasset, quin amores Luciani essent neque καινῆς ἱστορίης locum contulisset, haud ita multum profecit.

Nihil igitur ponere licet, utut argumentamur, nisi Praxitelis 'Cnidiam' *Pentelici* marmoris fuisse veteres sumpsisse[1]).

b) De praediorum curatoribus aetatis imperatoriae.

Pseudo-Luc. amor. 10 p. 407: 'Εώρων δὴ καὶ παρὰ τὴν ἑστίασιν ἐναργῆ τῆς ἑκατέρων διαθέσεως τεκμήρια· ὁ μὲν γὰρ Ἀθηναῖος εὐμόρφοις παισὶν ἐξήσκητο καὶ πᾶς οἰκέτης αὐτῶι σχεδὸν ἀγένειος[2]) ἦν μεχρὶ τοῦ πρῶτον ὑπογραφέντος χνοῦ παραμένοντες, ἐπειδὰν δ' ἰούλοις αἱ παρειαὶ πυκασθῶσιν, οἰκονόμοι καὶ τῶν Ἀθήνησι χωρίων κηδεμόνες ἀπεστέλλοντο. Χαρικλεῖ γε μὴν (scl. Corinthio) πολὺς ὀρχηστρίδων καὶ μουσουργῶν χόρος εἵπετο καὶ πᾶν τὸ δωμάτιον ὡς ἐν Θεσμοφορίοις κτλ. Ad utrumque amorem significandum auctor Athenas et Corinthum elegit idque suo iure[3]) (schol. h. l. 206, 15 sq. R). Meretrices enim Corinthiae ut antiquitus (Pindar. frg. 122 p. 435 sq. Schroeder; Aristoph. Plut. 129) ita imperatorum aetate (Aristid. Isthm. II 369, 24 sq. Keil) omnium celeberrimae erant; idem

[1]) Nam cum nostrae aetatis viri docti diu in argumento versati marmora certo distinguere nequeant (Schrader, Athen. Mitteil. 1905 XXX 308 sq.), etiam apud antiquos errorem perfacile potuisse oriri me monuit Keil.

[2]) A dat ατωφος vocem ignotam neque perspicuam; fortasse ἀγένειος scribae nescio cuius coniecturae debetur et, ut putat Keil, latet e. g. ἄωρος vel ἀπώγων.

[3]) Lauer 37 auctorem Atheniensem fuisse inde collegit, quod Callicratidam 'superiorem discedentem facit'. Primum vero amoris puerilis patronus necessario exstitit homo Atheniensis, quoniam e. g. Thespiensis cum Corinthio haud ita apte confertur (51 p. 454 εἰ ταῖς Ἀθήναις ἡ Κόρινθος εἴξει); tum illum nequaquam vincentem fingi vidimus.

testantur nummi. Atque ad locum eum, qui de pueris amatis est, iam Gesnerus[1]) Columell. I 8, 1 et Pallad. I 6, 18 haud inepte adnotavit; nam tales pueros postea 'villicos institui' vetant rei rusticae scriptores. Idque ipsum a Platone (conv. 181 d sq.) interdictum esse reminiscamur, ne pueri pro adulescentibus amasii haberentur: revera autem ἀγενείους fere solos fuisse ἐρωμένους nemo nescit (Dyroff 183). Hi quidem οἰκέται dicuntur institui οἰκονόμοι καὶ τῶν Ἀθήνηcι χωρίων κηδεμόνες. Atque his οἰκονόμοις respondent οἰκονόμοι (τῆς πόλεως), quae munera urbana ut minora saepius a servis gesta esse memoriae nostrae proditum est[2]); χωρίων (scl. privatorum) κηδεμόνες comparandi sünt cum ἐπιμεληταῖς χωρίων δημοσίων τῆς πόλεως, quales in Phrygia inveniuntur[3]). At ἐπιμεληταί non κηδεμόνες vocantur; hoc autem non multum differre puto. Constat enim fuisse et ἐπιμελητάς et κηδεμόνας τοῦ δήμου; illi magistratus sunt[4]), hi munere honorato funguntur. Nihilominus viros hoc nomine tributo usos esse cum auctoritate publica contra Liebenamium l. l. 295, 4 statuerim. Qui vir doctus Tarcondimoti inscriptionem honorariam solummodo memorat[5]); accedunt quantum vidi duo tituli, quorum unus Attico, rhetoris patri, a Gytheatis positus est[6]), alter Iulio Eurycli Herculanensi[7]). Itaque patet Augustorum ἀρχιερέας[8]) haud raro appellatos esse

[1]) Lucian. ed. Lehmann V 577.

[2]) Cf. Newton-Hicks, Anc. Gr. Inscr. Brit. Mus. III p. 92; Liebenam, Städteverwaltung im röm. Kaiserr. 295, 6; Hirschfeld, Kaiserl. Verwaltungsb.[2] 368.

[3]) Le Bas voy. arch. inscr. 1693 b; W. M. Ramsay, Cities and Bishoprics of Phrygia I 6 p. 74 (Liebenam l. 318, 5).

[4]) Dittenberger, Or. Gr. inscr. sel. 492, 3 II p. 125, 2.

[5]) Dittenberger l. 752, 5 II p. 194: ὁ δῆμος ὁ Ἱεροπολιτῶν . . . . Ταρκ. Στράτων[ος] υἱὸν τοπάρχην, τὸν εὐεργέτη[ν] καὶ κηδεμόνα τοῦ δήμου.

[6]) Le Bas l. 243 d: ἀρχιερεὺς τῶν Σεβαστῶν καὶ κηδεμὼν τοῦ ἔθνους (scl. Eleutherolaconum; cf. Foucart explicat. 128 et Groag apud PW III 2678), ἑαυτῆς δὲ σωτὴρ καὶ κτίστης (IA III 1, 668).

[7]) Le Bas 245 b (cf. Weil, Athen. Mitteil. 1881 VI 19, 1): ἀρχιερεὺς διὰ βίου τῶν Σεβαστῶν φιλοσέβαστός τε καὶ φιλόπατρις καὶ κηδεμὼν τῆς πόλεως.

[8]) Fortasse perpetuos; cf. Brandis apud PW II 483, 20 sq.

populi vel gentis patronos, quae denominatio honorifica illa quidem sed perpetua in magistratus vim videtur transiisse. Neque igitur ἐπιμελητοῦ et κηδεμόνος notiones inter se plane sevocandae sunt.

Qua de causa auctori nostro praediorum curatores κηδεμόνας, non ἐπιμελητὰς χωρίων vocanti diffidere non licet, sed aetatis imperatoriae res atque homines eum cognitos habuisse concludendum est.

2. Chronologicae quaestiones selectae.

a) Quando versatus sit in Aegypto Aristides rhetor.

Ea tantum restituamus necesse est, quae disputantes quando terrae motus ille (p. 54 sq.) fuisset, delevimus. Frazzer enim (ad Pausan. II 7, 1) et Hitzig-Blümner (ad eundem l.) terrae motus tempus in medio relinquunt, ut dubitent, utrum Massonii chronologia an titulus Rhodiapolitanus comparanda sint; vel potius, unde annus ille 155 ortus esset, viros doctos videtur praeteriisse. Immo non Aristidis chronologia dat terrae motus tempus, sed hoc illam docet. Atque illum solum terrae motum in censum venire facile intellegitur. Primum enim, quamquam permulti tum acciderunt σεισμοί[1]), tamen tam gravem non quotannis evenire nemo ignorat; tum ipse testis est Aristides. Qui Severo Asiae proconsule (II 443, 10 K) decimoque morbi anno (426, 1—428, 19) παρὰ βασιλέων τοῦ τε αὐτοκράτορος αὐτοῦ καὶ τοῦ παιδός (444, 10 sq.) litteras accipit. Schmid, Rhein. Mus. 1893 XLVIII 76 sq. verba τοῦ παιδός, quae ad suas rationes non quadrarent, glossema esse statuit; hanc vero coniecturam viri docti aut addubitaverunt[2]) aut, id quod unum esse rectum nemo non videt, reiecerunt[3]). Decimo igitur morbi anno imperator fuit Pius. Quodsi anno 161 imperatorem et Marcum filium litteras dedisse ponimus,

---

[1]) Chapot, La province romaine procons. d'Asie, 65 sq.

[2]) Harnack, Gesch. d. altchristl. Liter. II 1, 353, 1 et ipse Schmid, Philol. N. F. 1897 X 721.

[3]) Klebs in Prosopogr. imp. Rom. I p. 187 sq.; Corssen, Zeitschr. f. d. neutestam. Wissensch. 1902 III 69 sq.; Schwartz, Christl. u. jüd. Ostertafeln (Abhandl. d. Götting. Ges. d. Wissensch. VIII 6, 1905) 133, 1.

ut rhetor mense Maio [1]) eas teneret, tamen is, cum ante morbum adierit Aegyptum, post annum 151 ibi fuisse nequit. Atqui titulo Rhodiapolitano res anni 152 quoque traduntur neque alius terrae motus memoratur. Ergo Aristides medio anno 142, tum cum σεισμός evenit, in Aegypto versatus est.

Quod cum altera ratione fortasse quadrat. Una enim cum βασιλεῦσι Heliodorus γενόμενος τῆς Αἰγύπτου ὕπαρχος (444, 14 sq.) epistulam ad Aristidem misit. Constat autem illum praefuisse Aegypto inter mensem Ianuarium anni 138 et annum 141 (142 ineuntem?) [2]). Itaque Meyer (Herm. l. l.), Schmidii chronologiam secutus rhetores Romae usum et consuetudinem inter se iniisse existimat; item enim rhetor erat Avidius Heliodorus [3]). Ipse quoque id assentior v. d., nisi quod fieri posse, ut is in Aegypto Aristidi innotuerit, sumo, etiamsi non intima eius familiaritate uteretur. Hoc enim si fuisset, ut Euarestus Cres (421, 16 sq.) γνώριμος καὶ συνήθης γεγονὼς ἐπὶ τῆς ἐν Αἰγύπτου διατριβῆς dicitur, ita simile aliquid addidisset. Verum quod ab ipso Heliodoro, pristino Aegypti praefecto, litteras se accepisse dicit, id optime intellegitur, si iam magistratu fungentem viderat eundem. Sed ne haec ratio quasi suppeditaria evadat, tamen statuere licet Aristidem medio fere anno 142 in Aegypto versatum esse [4]).

b) De Avidio Heliodoro praefecto Aegypti.

Una in censum venit inscriptio ea, quae legitur CIG. III 4955 et quam melius descripsit Schweinfurth, Petermanns Geograph. Mitteil. 1875 XXI 392. Atque secundum hoc apo-

---

[1]) Tum enim proconsules magistratum inire solebant; cf. Schwartz l. 132. — Mortuus est Pius die septimo mensis Marti; cf. von Rohden apud PW II 2504, 41 sq.

[2]) [Cf. P. Meyer, Herm. 1897 XXXII 220 sq., Heerwesen der Ptolemaeer, 146, 228; Seymour de Ricci, Proc. soc. bibl. arch. 1902 XXIV 64 n. 47.] Oxyr. Pap. III 484.

[3]) Cf. A. Bohler, sophist. anon. protrept. fragm. (1903) p. 34.

[4]) Nuperrime Schwartz l. 130 sq. chronologiam Aristideam restituere ita conatus est, ut anno 120 illum natum esse poneret. Quod etsi cum iis quae explanavimus concinit, tamen viri docti ratiocinationem sequi nequeo; hoc vero uberius exponere a nostro loco alienum videtur. — Meas rationes Keilio non plane probari habeo, cur diserte moneam.

graphon lapis inscriptus est die 15 mensis Augusti anni 155, non ut prius legebatur 140[1]). Contra hoc tempus Stein, Herm. 1897 XXXII 666 et apud PW. suppl. 228, 20 sq., monuit tunc praefuisse Aegypto Sempronium Liberalem[2]). Neque vero usquam tunc ὕπαρχον eum fuisse traditur. Primum enim pap. BGU. II 447[2] v. 22/23 corrupti illi quidem sunt, sed Thoth, Aegyptiaci mensis primi nomen, legitur, cum nostro loco de Mesore, ultimo eiusdem anni mense, agatur. Tum in pap. l. 372[2] 2 v. 24/25 legimus [ι]η Ἀντωνίου τοῦ Κυρίου Θὼθ α— = die 29 mensis Augusti anni Pii 18, i. e. anni 154. Hoc si percurrimus decretum anni Aegyptiaci primo die editum, praefecti eius, qui modo magistratum iniit, πρόγραμμα nobis traditum videtur, cum eiusdem generis edicta[3]) non eundem sonum reddant. Qui vero factum sit, ut idem magistratus iterum (v. p. 68) munere fungeretur, rogaverit quispiam, cum eiusdem nominis illi propinquum nemo facile agnoverit.

Constat seditione Aegyptiaca imperatore Pio exorta Dinarchum praefectum esse necatum; hoc quidem a Malala (XI p. 280, 16 sq. Dind.) traditum minime addubitandum esse iure monuit Meyer[4]); in eo autem, quod (l. 221, 224) pro Δείναρχον scribi iussit ἔπαρχον re ad Liberalem relata, videtur falli, non modo quod is etiam anno 159 Aegypto praefuit (adn. 2), sed quod[5]) ex Marci aetate memoriae nostrae proditus est M. Aemilius Macer Dinarchus (CIL. VIII 1, 2730; 4228), ut de nomine nulla praebeatur offensio. Atque illum tumultum exortum esse anno ± 155 certum videtur (Meyer l. 224). Porro

[1]) 151 apud Schweinfurthium (etiam in Prosop. imp. Rom. III 334 p. 209) typothetae errore legitur.

[2]) Steinio assensi sunt Meyer, Herm. 1898 XXXIII 271 sq. et Dittenberger, Or. Gr. inscr. sel. 702 II p. 440, 8. — Nec vero adversus Grenfell et Hunt, Fayûm towns and their pap., 24 p. 131, ad quos accesserunt Stein apud PW IV 2388, 3 et de Ricci l. 64 n. 51/52, recte statuit Meyer, Festschrift für O. Hirschfeld (1903) 154, 2 non constare, num etiam anno 158 munus gesserit Liberalis; nam v. Oxyr. Pap. III 594.

[3]) Wilcken, Griech. Ostraka, I 595, 1.

[4]) Herm. 1897 XXXII 224 sq.; idem sentit nisi fallor von Bissing, Aegypten (1904) 134.

[5]) Lacour-Gayet, Antonin le Pieux et son temps, 137, 5.

Dinarchum munus gessisse ante Liberalem[1]) probabile est. Nam Pius, qui ad Aegyptios sedandos in Aegyptum se contulerat, postea Alexandriae Antiochiae Caesareae Palaest. Nicomediae Ephesi aliquamdiu moratus est, priusquam anni 157 mense Novembri (Meyer 214) Romam rediret. Itaque de Ricci l. 52 n. 51 ad annum fere 153 Dinarchum in praefectorum serie posuit; accedit quod ante hunc annum imperator Italia non videtur discessisse (Meyer l.). Anno igitur 154 eum in Aegyptum transvectum esse conicere licet. Neque mirum, ut ad nostram inscriptionem perveniamus, comitatum illum esse Heliodorum, qui pro rerum Aegyptiacarum scientia atque peritia[2]) ipsi adesset. Neque minus facile comprehendimus ineunte fere anno 155 egredientem Pium Aegypto eundem praefecisse, dum hominum animi plane placarentur. Proximo autem anno (Aegyptiaco ? 155/56) ille, cum ad certum quoddam tempus esset praefectus, Liberali cessit legitimo ut ita dicam atque ordinario ὑπάρχωι, quandoquidem motus exstinctus videbatur. Simul perspicitur, cur ad bucolicam illam quae vocatur seditionem opprimendam (von Bissing l. 135) Avidius Cassius, Heliodori filius, postea in Aegyptum missus sit.

Optime igitur inscriptionem descripsit Schweinfurth. Namque quod legi ἐπιςτρατιγοῦ testatur, Dittenbergio l. 440,6 non astipulor conicienti aut ceteris apographis prioribus (cf. Dittenb. l. 439), quae dant η, maiorem fidem habendam esse aut Η̄ scriptum fuisse; constat enim in Aegypti papyris litteras η et ι confundi[3]); accedit nostro loco prius ι[4]).

[1]) Hic, quantum antea scivimus, praefuit Aegypto inde a die 29 mensis Augusti anni 154 usque ad mensem Maium anni 156 (de Ricci l. 64 n. 52).

[2]) Quattuor plus temporis Aegypto praefuerunt, Cornelius Gallus (de Ricci 56 n. 1), Vibius Maximus (61 n. 38), Flavius Titianus (63 n. 44), Pactumeius Magnus (66 n. 61); omitto Liberalem.

[3]) A Thumb, Griech. Sprache im Zeitalter der Hellen. (1901) 138; in memoria Herculanensi id non certo statui posse videtur (G. Crönert, Mem. Gr. Herc. 1903, 25 sq.). Ceterum ex BGU IV 1047[a] v. 10 certo effici videtur mihi, ut illud ει pro ι revera scriberetur in Aegypto secundum publicam scribendi rationem aetatis imperatoriae.

[4]) Ut ἱμιτέλεςτα (E. Mayser, Grammatik d. griech. Papyri aus der Ptolemäerzeit [1906] 83) ἀνάλογον est.

Itaque Avidium Heliodorum per quosdam anni 155 menses iterum Aegypto praefuisse concludendum est[1].

---

[1]) Quo iure in CIL III Suppl. II 14147, 3 solus annus 155 in Heliodori praefectura memoranda citetur, me ignorare fateor.

INDICES.

a) Index locorum potiorum.

(Asterisco notati sunt loci coniectura temptati.)

b) Index nominum potiorum.

c) Index notionum.

Druck von M. DuMont Schauberg, Straßburg.